

**ГУЦУЛЬЩИНА – ХХІ СТОРІЧЧЯ:
ПРОБЛЕМИ ТА ПЕРСПЕКТИВИ
ЗБЕРЕЖЕННЯ ГІРСЬКОЇ
ПРИРОДИ ТА ЕТНІЧНОЇ
КУЛЬТУРИ В ГУЦУЛЬСЬКОМУ
РЕГІОНІ УКРАЇНСЬКИХ КАРПАТ В
УМОВАХ ГЛОБАЛІЗАЦІЇ**

**Матеріали науково-практичної конференції, що відбулася у
рамках XXV Міжнародного гуцульського фестивалю
(м. Яремче, 27 липня 2018 року)**

Яремчанська міська рада
Карпатський національний природний парк
Всеукраїнське товариство «Гуцульщина»

**ГУЦУЛЬЩИНА – ХХІ СТОРІЧЧЯ: ПРОБЛЕМИ ТА ПЕРСПЕКТИВИ
ЗБЕРЕЖЕННЯ ГІРСЬКОЇ ПРИРОДИ ТА ЕТНІЧНОЇ КУЛЬТУРИ В
ГУЦУЛЬСЬКОМУ РЕГІОНІ УКРАЇНСЬКИХ КАРПАТ В УМОВАХ
ГЛОБАЛІЗАЦІЇ**

Матеріали науково-практичної конференції, що відбулася у рамках XXV
Міжнародного гуцульського фестивалю
(м. Яремче, 27 липня 2018 року)

Яремче 2018
Yaremche City Council

**Carpathian National Nature Park
All-Ukrainian Association «Hutsulshchyna»**

**THE HUTSUL REGION OF THE UKRAINIAN CARPATHIANS IN THE XXI
CENTURY: PROBLEMS AND PROSPECTS OF CONSERVATION OF
MOUNTAIN NATURE AND ETHNIC CULTURE IN CONDITIONS OF
GLOBALIZATION**

Materials of scientific conference in the framework of xxv International hutsul
festival
(Yaremche, July 27, 2018)

Yaremche 2018

УДК [502.77+574/578+592/599+911.2+634.0+379.85](234.421.1)

ГУЦУЛЬЩИНА – XXI СТОРІЧЧЯ: ПРОБЛЕМИ ТА ПЕРСПЕКТИВИ ЗБЕРЕЖЕННЯ ГІРСЬКОЇ ПРИРОДИ ТА ЕТНІЧНОЇ КУЛЬТУРИ В ГУЦУЛЬСЬКОМУ РЕГІОНІ УКРАЇНСЬКИХ КАРПАТ В УМОВАХ ГЛОБАЛІЗАЦІЇ. Матеріали науково-практичної конференції, що відбулася у рамках XXV Міжнародного гуцульського фестивалю (м. Яремче, 27 липня 2018 року)

Ред. кол. Киселюк О.І. (відп. ред.) та ін. – Яремче, 2018. – 236 с.

У збірнику матеріалів розглянуто роль і завдання органів місцевого самоврядування, громадськості та представників науково-дослідного та освітнього сектору у збереженні етнокультурної та природної спадщини Гуцульського краю в історичному контексті та сучасних умовах глобалізації.

Рекомендується для спеціалістів широкого профілю – істориків, етнографів, біологів, географів, природознавців.

Редакційна колегія : Киселюк О.І. (к.б.н. – відповідальний редактор), Гамор Ф.Д. (д.б.н.), Гайдук Л.М., Зеленчук І.М. (к.і.н.), Корчемлюк М.В. (к.т.н.), Кравчинський Р.Л. (к.г.н.), Слободян В.Я., Слободян О.М. (к.б.н.), Стефлюк Д.П., Тимчук О.В., Тимчук Я.Я.

THE HUTSUL REGION OF THE UKRAINIAN CARPATHIANS IN THE XXI CENTURY: PROBLEMS AND PROSPECTS OF CONSERVATION OF MOUNTAIN NATURE AND ETHNIC CULTURE IN CONDITIONS OF GLOBALIZATION

Proceedings of the Scientific-Practical Conference, which took place within the framework of XXV the international festival (Yaremche city, July 27, 2018)

Editorial staff: O.Kyseliuk (responsible editor) and others. Yaremche, 2018. – 202 p.

The book contains materials about the role and mission of local governmental institutions, community members, scientists, researchers and educators in conservation of ethnic, cultural and natural heritage of the Hutsul region in historical context and in modern conditions of globalization.

The book is recommended for historians, ethnographers, biologists, geographers and nature scientists.

Editorial staff: O. Kyseliuk (PhD – Responsible editor), F. Hamor (DSc), L. Haiduk, I. Zelenchuk (PhD), M. Korchemliuk (PhD), R. Kravchynskiy (PhD), V. Slobodian, O. Slobodian (PhD), D. Stefluk, O. Tymchuk, Y. Tymchuk.

ISBN

- © Карпатський національний природний парк
- © Яремчанська міська рада
- © Всеукраїнське товариство «Гуцульщина»

З М І С Т

Секція 1. Етнокультурна спадщина місцевих громад : проблеми та перспективи

Антонович Є.А., Близнюк М.М., Михайленко В.Л., Обуховська Л.В. Міжнародна Карпатська Школа Етнодизайну: Косів-Яремча 2018...	9
Бабій Н.П. Кураторська діяльність Богдана Губаля у період 1990-2006 рр.....	12
Балух М.М. Етнокультурна спадщина як засіб формування свідомого ставлення до здоров'я в умовах глобалізації.....	16
Бондаренко В.В., Кривуц С.В. Вища дизайнерська освіта – один із шляхів краєзнавчого забезпечення туризму на Слобожанщині	19
Бучківська Г.В. Етнокультурне становлення та розвиток майбутнього вчителя початкових класів засобами народного декоративно-ужиткового мистецтва.....	23
Варивончик А.В. Етнографічні образи як мотивуючий фактор у творчості майстрів вишивання.....	26
Волинська О.С. Традиції художньої освіти на Гуцульщині: етнопедагогічний феномен.....	28
Вольська С.О. Культура етнодизайну у суспільному житті українського народу.....	33
Гнатюк Н.М. Історико-культурні пам'ятки Яремчанщини як важливі об'єкти для розвитку туризму в регіоні.....	34
Дорожникова Р.М. Формування етно-мистецької освіти позашкільних закладів (З досвіду роботи)	37
Зеленчук І.М., Зеленчук Я.І. Верховинщина, як історико-етнографічний центр гуцульського регіону України.....	39
Кардашов В.М., Чемерис Г.Ю. Етнокультурна спадщина Півдня України – актуальна тематика дослідно-експериментальної роботи та дипломних проектів майбутніх дизайнерів.....	43
Косило Л.С. Методика проведення краєзнавчо-літературної екскурсії.....	47
Косило Л.С. Форми природоохоронної роботи з туристами на території Карпатського НПП.....	54
Кузан Н.І. Роль творчої лабораторії “Мистецька Бойківщина” у дослідженні та популяризації бойківської вишивки.....	55
Кюнцлі Р.В., Степанюк А.В. Збереження та оновлення традиційного архітектурного середовища українського села – основа відродження етнічної культури в сучасних умовах.....	57

Мельник У.В. Оновлення міського історичного середовища Івано-Франківщини як об'єкт наукових досліджень.....	61
Мовна М.В. Перший путівник Гуцульщиною Яна Грегоровича: мандрівка на Чорногору.....	65
Носа В. Владика Іван Маргітич - душпастир Рахівських гуцулів.....	68
Обуховська Л.В. Етнодизайн критого аквапарку в місті Яремча як приклад застосування етностилістики у вирішенні рекреаційно-розважальних закладів у туристичному історико-етнографічному регіоні України.....	74
Обуховська Л.В. Етнодизайн малих архітектурних форм на прикладі Гуцульщини	77
Пазинюк М. Сучасний декоративний розпис.....	81
Папарига М. Вплив державного кордону на культуру гуцулів Мараморощини.....	85
Паска Т.В. Роль музейної педагогіки у збереженні, дослідженні і популяризації гуцульщинознавства на теренах Надвірнянщини	91
Пониполяк П.М. Погляд у минуле. Етимологічна гіпотеза походження назви «гуцул».....	95
Проців О.Р. Роль громадських організацій Галичини середини ХІХ - початку ХХ ст. у збереженні фауни Гуцульщини.....	101
Ремешило-Рибчинська О.І. Ревалоризація проти деформації етнічних традицій в архітектурі культурного ландшафту.....	105
Романенко Н.Г., Корякіна А.О. Етнічні мотиви Гуцульщини в дизайн-проектванні інтер'єрів сучасних туристичних котеджів.....	108
Сорохманюк О.П. Допитливість як першооснова знань гуцульської звичаєвості.....	112
Стефлюк Д.П. Роль ГО Всеукраїнське товариство «Гуцульщина» в збереженні етнокультурних цінностей в умовах глобалізації.....	116
Стефлюк Д.П, Масляник О.І. Гуцульський Зрив: сторіччя на тлі епохи.....	120
Стефурак Ю.П., Пасайлюк М.В. Василь Григорович Стефурак – лікар і видатний громадський діяч Гуцульщини.....	125
Флис С.С. Постаць отця Мелетія Недільського в історії Галичини кінця ХІХ – поч. ХХ ст.....	128
Черкесова І.Г. Вивчення туристичних стосунків Південно-бузького Гарду на річці Бог та Карпатського регіону на основі гранітних форм Богині Матері.....	131
Штогрин А.О., Штогрин А.М. Неовізантійські поліхромії церкви Вознесення с. Іванківці на Поділлі в дискурсі сучасної мистецької освіти.....	135

Секція 2. Проблеми збереження та примноження природної спадщини в умовах глобалізації

Абрам'юк У.М., Гайдук Л.М., Яремін Л.М. Народні звичаї і традиції як засіб екологічного виховання підростаючого покоління.....	139
Архипова Л.М., Корчемлюк М.В. Народні промисли як складова етнокультурної спадщини і туристичного потенціалу.....	141
Біленчук П.Д. Концентиальні засади збереження та примноження природної спадщини Українських Карпат в умовах глобалізації.....	145
Виксюк М.В., Тимчук О.В. Біомоніторинг для оцінки екологічного стану ріки Жонка (ліва притока ріки Прут).....	148
Гамор Ф.Д. Про деякі аспекти розробки та впровадження еколого-економічних механізмів для збереження унікальних природних та культурних цінностей в гуцульському регіоні.....	152
Держипільський Л.М. Збереження скельних сакральньо-ритуальних об'єктів Гуцульщини.....	154
Калинчук Б.Б. Залежність морфометричних параметрів <i>Thymus pulegioid</i> L. від експозиції схилу та висоти над рівнем моря.....	157
Кас'янчук І.І. Екологія рідкісних видів ссавців Карпатського національного природного парку.....	160
Коляджин І.І. Збереження біорізноманіття флори на території національного природного парку «Верховинський» в умовах збільшення антропогенного навантаження.....	163
Коробейникова Я.С., Юрас Ю.І. Проблеми сталого розвитку гірських туристичних дестинацій (екологічні аспекти).....	166
Корчемлюк М.В., Тимчук Я.Я., Кравчинський Р.Л., Стефурак О.М. Гідрометеорологічні спостереження на території Гуцульщини: історія та сучасність.....	169
Корчемлюк М.В., Кравчинський Р.Л., Стефурак О.М. Роль карпатських природних джерел в житті і побуті гуцулів.....	173
Кравчук Л.П. Бистриця – чарівна закутина Карпатського краю.....	176
Кузнєцов Р.І. Етнокультурна та природна спадщина західної межі Гуцульщини.....	178
Лазарович Р.В., Тимчук О.В., Марчук І.В. Раритетні фітоценози Карпатського національного природного парку.....	181
Лосюк В.В. Регіональний етнографічний компонент гуцульщинознавство, як засіб краєзнавчого забезпечення туризму	184
Лосюк В.П., Погрібний О.О. Збереження природної та етнокультурної спадщини Косівщини.....	187

Мотрук М.В. Народний календар природи як основа сучасних фенологічних спостережень в Карпатському національному природному парку.....	190
Панчук М.М., Тороус О.Б. Стан та перспективи розвитку рекреаційної діяльності на території Карпатського НПП.....	193
Сагач Г.М. Екологія природи, етнічної культури Українських Карпат – актуальна проблема державної, національної та духовної безпеки України.....	197
Слободян В.Я., Корчемлюк М.М., Кравчинський Р.Л., Савчук Б.Б. Моніторинг природних джерел на території Карпатського національного природного парку.....	201
Слободян О.М. Збереження раритетного компоненту фауни Карпатського національного природного парку.....	204
Сосула М.В., Марчак Г.І., Вискюк В.М. Методи екологічного виховання у дошкільних закладах та початковій школі	207
Стефанюк В.Ю. Зимове населення птахів на території Карпатського національного природного парку	209
Тимчук В.Я., Тимчук Я.Я. Водні ресурси басейну ріки Прут під впливом зміни клімату	211
Тимчук О.В., Вискюк М.В. Сучасні загрози біорізноманіттю Карпатського НПП.....	215
Тимчук Я.Я., Тимчук В.Я. До проблеми вивчення та збереження ландшафтної різноманітності на об'єктах природно-заповідного фонду Українських Карпат.....	218
Томнюк О.П. Геоморфологічна будова національного природного парку “Черемоський”.....	221
Устименко І.П., Волохова О.В., Соловянова О.П. Екскурсії екологічними стежками НПП «Голосіївський» – як засіб здійснення краєзнавчого туризму.....	223
Шпільчак В.А. Екологічний аспект в ландшафтному дизайні Прикарпаття в умовах глобалізації.....	226
Ямницький М.І. Полонини – природні кормові угіддя Путильщини	230
РЕЗОЛЮЦІЯ науково-практичної конференції «Гуцульщина – ХХІ сторіччя: проблеми та перспективи збереження гірської природи та етнічної культури в гуцульському регіоні Українських Карпат в умовах глобалізації», що відбулась в рамках ХХV Гуцульського фестивалю (27 липня 2018 року, м. Яремче).....	234
Алфавітний покажчик авторів.....	236

СЕКЦІЯ 1
ЕТНОКУЛЬТУРНА СПАДЩИНА МІСЦЕВИХ ГРОМАД:
ПРОБЛЕМИ ТА ПЕРСПЕКТИВИ

МІЖНАРОДНА КАРПАТСЬКА ШКОЛА ЕТНОДИЗАЙНУ:
КОСІВ-ЯРЕМЧЕ 2018
АНТОНОВИЧ Є.А.¹, БЛИЗНЮК М.М.², МИХАЙЛЕНКО В.П.³,
ОБУХОВСЬКА Л.В.⁴

¹*Національна академія керівних кадрів культури і мистецтв, м. Київ;*

²*Косівський інститут прикладного та декоративного мистецтва
Львівської національної академії мистецтв;*

³*Київський національний університет імені Т.Г. Шевченка;*

⁴*Національний авіаційний університет, м. Київ*

Стаття присвячена розгляду теоретичних положень і фундаментальних принципів організації і проведення Міжнародної Карпатської Школи Етнодизайну – своєрідного, дивовижного, національно колоритного багатовекторного комплексу заходів, які поєднують культурно-пізнавальні, мистецькі, освітні, виховні, науково-дослідні, світоглядні, природничі та туристичні напрями роботи.

Міжнародна Карпатська Школа – це багатовекторна громадська платформа неформальної освіти, яка за задумом організаторів покликана: згуртувати представників освітньо-просвітницької та мистецької сфери, майстрів, учених і науковців, громадських діячів і просто активних, ініціативних, креативних людей, які не байдужі до проблем сучасності та переймаються розвитком регіону й України взагалі; популяризувати й підтримувати українське народне мистецтво, культуру, традиції регіону; знайомити суспільство з цією бездонною скарбницею, заохочувати молодь до продовження цих споконвічних традицій; піклуватися за збереження природи, її краси, чистоти, ресурсів, наvertати до цього громаду; вдосконалювати культурне, просвітницьке, автентичне, комфортне для життя й відпочинку, привабливе для туризму середовище – як для мешканців регіону, так і для його гостей [1-3].

Проводиться вона за участі національних навчальних закладів і громадських суспільних організацій в символічному і знаковому місці – місті Косові – історично місті-курорті, адміністративно-торговельному, культурно-мистецькому, рекреаційно-туристичному осередку Гуцульщини, розташованому біля підніжжя Українських Карпат, у долині річки Рибниці, притоці Пруту. Мальовничий край (місцями незайманої природи) цієї частини Карпат – натхненне місце, енергетичне і архаїчне, з автентичним дерев'яним народним зодчеством, із особливим яскравим колоритом – місце, яке сприяє фізичному, психологічному, і духовному відпочинку та плідній роботі.

Міжнародна Карпатська Школа – це тепла, привітна й доброзичлива, людяна, відкрита атмосфера, яку створюють люди – учасники і, в передусім, організатори заходу, – регіональна благодійна організація

«Центр громадських ініціатив», громадська екологічна організація «Едельвейс», місцевий осередок Наукового товариства імені Шевченка спільно з національними та регіональними організаціями й установами. Завдяки їм тут щоразу насичена, різноманітна, до дрібниць продумана програма. Проте завжди гнучка, тобто має вільний формат, який дозволяє коригувати під запити і побажання учасників, вносити свої пропозиції і проводити презентації власних проектів, творчого доробку [3].

Тематика роботи Міжнародної Карпатської Школи різноманітна. Минулого року, наприклад, літня сесія Школи поєднала три масштабні напрямки – Енергетичний, Етнічний та Екологічний, що відповідає теорії сталого (збалансованого) розвитку суспільства. В цілому, під час роботи розглядалися питання енергозбереження, етно- і екодизайну на характер суспільної поведінки в контексті кліматичних змін та охорони довкілля. Власне, організовувалися відкриті лекції, круглі столи, майстер-класи, етнографічні екскурси, пізнавальні мандрівки та зустрічі з майстрами народного мистецтва Гуцульщини: Косова, Верховини, Космача, Яворова, Коломиї, Вижниці.

Окремо, в рамках Міжнародної Карпатської Школи, працює творчо-експериментальна група «Етнодизайн у контексті українських національних традицій та євроінтеграції», де розкриваються етнографічні особливості Українських Карпат, місцеві традиції, культура та побут, зокрема народна художня творчість та етнографічна діяльність майстрів Гуцульщини, мистецько-виставкова діяльність і самобутня народна творчість на Покутті.

Учасники Міжнародної Карпатської Школи виявили особливу зацікавленість у розв'язанні комплексних екологічних проблем під час зустрічі з представниками Національного екологічного центру України та науковцями національних природних парків «Гуцульщина» і «Вижницький». Така співпраця є дуже важливою передумовою формування ринку екологічних послуг в питаннях впровадження чистих технологій, збереження малих річок, лісів та ландшафтного біорізноманіття, поводження з відходами, збереження культурної спадщини. Подібна співпраця повинна сприяти поглибленому розумінню глобальної трансформації та мобілізації зусиль на пом'якшення тиску регіональних екологічних проблем, а також поліпшенню стану довкілля та здоров'я населення [2].

Міжнародна Карпатська Школа Етнодизайну поєднала у собі наукові читання, етнографічні дослідження, майстер-класи та пізнавальні мандрівки, показала шляхи налагодження співпраці органів місцевої влади, бізнесу та громадських організацій. Тематичні напрями роботи Школи охоплювали збереження національної культурної спадщини, розвиток міжнародного туризму, збереження біорізноманіття; поводження з відходами; та стан освіти для сталого розвитку. Окремим завданням організатори Школи виокремили висвітлення ролі громад, підприємців та органів місцевої влади у реалізації стратегічних напрямів розвитку регіону. Зокрема, були розставлені пріоритетні цілі по напрямках – збереження культурної спадщини, рекреації і туризму, освітніх та просвітніх програм для молоді.

Школа посилила розуміння сучасних тенденцій розвитку суспільства та домінуючої ролі громад у процесі прийняття відповідальних рішень. Учасники мають можливість вивчати напрями і методи самоорганізації місцевого населення, аналізувати інструменти формування духовних цінностей і етнокультурних традицій Косівщини і прилеглої частини Верховинними, Коломийщини, Вижниччини, а цього року й Яремчанщини. Морально-етичні цінності місцевих громад опановувалися під час екскурсій у національні природні парки, виробничі цехи народних художніх промислів, відвідування експозицій музеїв національної культурної спадщини, а також храмів провідних релігійних конфесій.

Протягом тижня на колоритній та енергонезалежній Гуцульщині науковці й представники 17 українських організацій громадянського суспільства пізнавали енергоефективні особливості Карпат, втілені у рамках заходів із реалізації інвестиційних проектів, зокрема проекту ПРООН «Місцевий розвиток, орієнтований на громаду».

Вони ознайомилися з невеличкими гуцульськими селами, які вже кілька років впроваджують на місцях «зелені» технології. Наприклад, у мальовничому с. Яворові з кількістю населення всього 2 тисячі мешканців вже понад 3 роки освітлюють вулиці ліхтарями від енергії сонця. Дитячий садочок у с. Рожнові завдяки встановленню сонячної міні-електростанції економить понад 50% коштів за електроенергію. А на суму економії у минулі роки було закуплено 70 LED-лампочок, які дають змогу ще більше мінімізувати витрати за електроенергію.

Міжнародна Карпатська Школа виявила потужний ресурс навчального проекту, який за рахунок синергетичного впливу змішаних форм навчання забезпечив поглиблене розуміння суспільного інтересу в досягненні мети сталого розвитку. В рамках школи окремий робочий день був спланований для роботи у гімназії, де учням і вчителям був представлений мультимедійний навчальний посібник «Крок за кроком» адаптований до українського контексту в рамках міжнародного проекту «Локальні ініціативи для сталої України», за підтримки Регіонального екологічного центру для країн Центральної та Східної Європи. Адже робота з молоддю, профорієнтація та виявлення лідерів для забезпечення їх подальшого росту є одним із цільових напрямів Школи. На думку організаторів заходу, українська національна культура, маючи потужний виховний і освітній потенціал, виступає вагомим чинником гармонійного розвитку людини, її соціалізації, індивідуалізації, етнокультурної ідентифікації особистості [1].

Міжнародна Карпатська Школа – це яскрава подія, яка щороку триває тиждень у серці Карпат, яка дарує незабутні сонячні враження і позитивні емоції, приємне спілкування з освітянами й митцями та цікавий обмін досвідом, яка відроджує і розвиває народні художні традиції і українську культуру.

Міжнародна Карпатська Школа Етнодизайну підпадає під означення науково-освітнього кластеру, який об'єднує в собі науково-дослідні установи (бізнес-центри, інститути, лабораторії тощо) та заклади освіти з потужною науково-освітньою базою та високим рівнем інтелектуального потенціалу. Вона має здатність сприяти практичному впровадженню та

поширенню інновацій, розвивати міжнародні зв'язки створювати бази для виробничої практики й апробації результатів наукових досліджень. Ключовим завданням кластеру є підготовка та перепідготовка кваліфікованих кадрів відповідно до потреб розвитку регіону, який виконує дуже важливу соціальну функцію [2].

Університетам варто активніше брати участь у таких навчальних, проектах з нарощування власного потенціалу, використовуючи спільні матеріальні й інтелектуальні ресурси для створення платформи з метою поширення нових знань та розвитку міжнародних зв'язків. Головними викликами щодо розвитку потенціалу Міжнародної Карпатської Школи Етнодизайну є архаїчна система фінансового менеджменту, яка гальмує впровадження нових форм неформальної освіти.

Подальшим кроком може стати вдосконалення національної та міжнародної професійної мережі, що зробить освіту ключовим механізмом сталого розвитку.

Отже, унікальність гірського регіону Гуцульщини заслуговує особливої уваги з боку уряду, науковців, серед яких багато глибоких шанувальників Гуцульщини. Дбаючи про послідовність вивчення етнокультури, її примноження, можна привернути увагу українських і зарубіжних туристів, збільшивши фінансові надходження у скарбницю регіону. Етномистецький потенціал повинен у майбутньому відігравати провідну роль у розвитку рекреаційної індустрії краю.

Література:

1. Антонович Є.А. Етноренесанси в культурі ХХ століття та їхні дизайнерські виміри // Етнодизайн: Європейський вектор розвитку і національний контекст. Кн.1: зб. наук. праць/ упоряд. і відп. ред. Є.А. Антонович, В.П.Титаренко та ін.- Полтава: ПНПУ ім. В.Г. Короленка, 2014. – С.5-11.

2. Михайленко В.П. Карпатська Школа – освітній ресурс для сталого розвитку / В.П. Михайленко, М.М. Близнюк, Г. Денафас, Т. Малькова // Фізична географія та геоморфологія : міжвід. наук. зб. / Київ. нац. ун-т ім. Тараса Шевченка, 2017.– Вип. 1(859). – С.137-145.

3. Близнюк М.М. Карпатська Школа – далекоглядна етнодизайнерська національна програма для всіх і кожного! / М.М. Близнюк, Л.В. Обуховська // IV Міжнародний Конгрес «Етнодизайн: пошуки українського національного стилю: Полтава-Петриківка». – 4-8 жовтня 2017 року.

КУРАТОРСЬКА ДІЯЛЬНІСТЬ БОГДАНА ГУБАЛЯ У ПЕРІОД 1990-2006 РР. БАБІЙ Н.П.

*Прикарпатський національний університет ім. В. Стефаника, м.
Івано-Франківськ*

Розглядається поняття кураторської діяльності, проблематика існування професії в Україні та творчі проекти Заслуженого діяча мистецтв України, професора к-ри дизайну і теорії мистецтва ПНУ Богдана Губаля, що в сучасних реаліях означаються як кураторство. Основою публікації є особисті спогади автора.

Професія куратора стала помітною на українському арт-просторі і означилась власним іменем лише з початку 2000-х, хоча у Європі відома

ще з кінця XIX – початку XX ст. У «радянський» (до 1990-го) та перші роки «пострадянського» (1990-ті рр.) періоду традиційно не акцентувалось на імені автора експозиції. Із власного досвіду знаю, що традиційно, це були музейні науковці або ж колекціонери, бо посада експозиціонера, як правило, полягала лише в розвішуванні виставки. Робота не вважалась унікальною, хоча науковець окрім експозиції займався підбором робіт, знайомством із художниками, складанням анотації, тримав передне слово, мав критичні дописи у пресі, навіть макетував афішу, каталог, запрошення, тощо.

Початок кураторської діяльності припав на 90-ті рр XX ст. У перші роки незалежності мистецькі організації зіткнулись із приїжджими закупівельниками і спеціалістами, що називали себе «кураторами», хоча це означення на пострадянському просторі мало і дещо інше трактування: куратором називали людину, що представляла інтереси КДБ, в тому числі і в культурних організаціях. Перші арт-куратори – це люди, які зналися на мистецтві, як його історії, так і сучасному і, що було рідше, добре володіли іноземними мовами. Досвід цієї професії, чи, скорше, діяльності, доводить, що кураторство максимально наближене до творчості, бо ж задумати цікаву виставкову концепцію, яка б не повторювала попередників, правильно сформувати експозицію, – все це потребує великого досвіду, чуття і таланту, близького до режисерського. Також важливу роль відіграє не стільки знання теорії, скільки сенсорика, темперамент і чарівність людини, вміння будувати відносини, переконливість, артистизм.

Перша кураторська школа виникла у французькому місті Гренобль. Незабаром щось подібне організували при нью-йоркському Bard College, далі відповідні кафедри відкрились у захіноєвропейських університетах, у лондонських Goldsmith College і Royal Academy of Arts існують відомі курси. Саме Лондон став осередком кураторської освіти [1, 5].

Історичним тлом 90-х, на якому відбувались зміни у підході до формування нової виставкової діяльності в Івано-Франківську була низка кризових явищ, серед основних – розпад СРСР, перехід від централізованого планового господарювання до ринкових відносин. Спроби реформування системи управління призвели до поглиблення не лише політичної, а й загальної економічної кризи. Одночасно різко виросла політична активність народу, сформувалися масові, у тому числі радикальні і націоналістичні, рухи та організації.

Цей період попри всі складнощі економічного буття став визначним для ситуації культурної «відкритості» регіону, котра обумовлювала зміну естетичних стандартів і мистецьких координат – відбувся неорганічний стрибкоподібний перехід від соцреалізму до постмодерного дискурсу. Традиційною є думка про відлік від часу проведення першого міжнародного бісенале сучасного мистецтва «Імпреза» (1989), що народилось із мрії про вільний простір художників Миколи Яковини, Ігоря Панчишина, Михайла Вітушинського [4]. Ідея втілилась ще кількаразово у пересувних виставках та конференціях. Атмосфера міста сприяла формуванню ще одного яскравого явища культурного життя України – так званого станіславського (івано-франківського) феномена [6].

Поза подіями «модерністичного дискурсу» лишилась кураторська діяльність «офіційних» мистецьких структур – Національної спілки художників України, Державного художнього музею, що тривалий час розглядалися як консервативні заклади, з чим ми категорично не погоджуємось. На нашу думку, цей світ обертають особистості, що творчо, а не матеріально зацікавлені у проекті, «горять» альтруїстичними ідеями. Найменш згадувана у джерелах кураторська діяльність Богдана Губалія – голови правління Івано-Франківської обласної організації НСХУ (1996-2003), через це історія обростає міфами і неправдиво висвітлюється у дослідженнях.

Богдан Губаль випускник Львівської академії. Дипломну роботу «Проект Татарського академічного театру ім. Г. Камала», удостоєну премією і золотою медаллю Всесоюзних виставок, продовжив у Татарському творчовиробничому комбінаті (м. Казань), цей період надзвичайно плодотворно відгукнувся у житті митця: на відміну від західноукраїнського регіону тоді тут не відчувалось жодного політично-ідеологічного тиску. У Казані були представники трьох потужних мистецьких шкіл: московської, ленінградської та львівської. Здорові творчі змагання між ними взаємозбагачували та розширювали творчий потенціал кожного.

На посаді голови правління Богдан Іванович створив кілька важливих ініціативних проектів, що згодом розрослись і утвердились у культурному просторі Прикарпаття та поза його межами. Найперше, це зміна статусу офіційних обласних виставок на клубні, моменти обговорення у вигляді посиденьок, вечорниць, залучення театральних імпрез, у т. ч. і лялькових, привнесення у виставковий зал Спілки моментів творчих майстерень. Вочевидь, це був час найяскравішої діяльності офіційної мистецької структури. Виставка текстилю зібрала до купи не лише відомих, а й любителів, експериментаторів. Несподіваним став розголос, та як результат – продаж більшості творів за кордон. Цікавими були поєднання школи рисунку та виставки кактусів, тощо. Митець розробив програму грандіозної міжнародної виставки «Карпатський хребет – 97» прагнучи довести тезу про національність у мистецтві на прикладі творів, виконаних художниками різних етнічних шкіл, угруповань та національностей, що проживають на території Карпатського регіону: України, Угорщини, Румунії, Польщі, Словаччини, Чехії [2]. Мета виставки сформульована у програмі: визначити напрямки та тенденції сучасного мистецтва, знайти порозуміння. Продовженням став «Карпатський хребет – 07», за участі закарпатського галериста Йосипа Блецьки – пересувна виставка в містах Карпатського регіону та в м. Київ. Країни-учасники: Сербія, Словаччина, Угорщина, Румунія, Росія, Україна. Представлено біля 100 творів малярства, графіки, скульптури та декоративно-прикладного мистецтва.

Також Богдан Губаль виступив ініціативним організатором першого на Прикарпатті Міжнародного симпозиуму по скульптурі (1998), присвяченого 2000-літтю від народження Ісуса Христа, де були виготовлені скульптури, що досі прикрашають сквери міста; Всеукраїнської виставки «Галичу 1100».

Міжнародний симпозиум «Орнаментальне ковальство» розпочався з

дружніх зустрічей, знайомства із ковалями Михайлом Зарицьким та Юрієм Осударом, їх майстернями. Бажаючи зробити ще одну нестандартну виставку, Богдан Іванович запропонував митцям долучитися із ковальським мистецтвом. Як пригадає, пропозиція спершу викликала розгублення та запитання: навіщо...(У цей час ще мало хто з творчих людей думав про рекламу та розголос), але вже наступного дня друзі домовились про час проведення та формат виставки, розробили програму. Зазначимо, що це був перший експеримент експозиційного представлення орнаментального ковальства у місті (2002). Виставка відбулась у виставковій залі Івано-Франківської обласної організації Національної спілки художників, тут же був проведений перший аукціон з продажу робіт, який проводив Роман Фабрика.

Наступного 2003 року концепція виставки була підтримана міською владою в особі мера, Зеновія Шкутяка, та змінена локація на площу Ринок; виставка уперше доповнилась атракцією у вигляді живого вогню у горні, впродовж свята учасники виконали спільну роботу «Стіл ковальської дружби». Богдан Губаль цього разу був ведучим свята: надавав слово, брав інтерв'ю у учасників, коментував творчий процес.

Ще одна, вже майже забута ініціатива Б. Губаля – Міжнародний симпозіум зі скульптури, присвячений 2000-літтю від Різдва Христового, відбулась 1998 року. На цей раз це була творча співпраця з управлінням архітектури, гол. архітектор Олександр Микуляк. Погодивши ідею, звернувся за підтримкою до міського голови. Організаційні моменти полягали в розробці програми, організації житла і побуту учасників, пошуку самих учасників, забезпечення їх матеріалом. Камінь привезли з миколаївських кар'єрів (підприємець Галина Підкамінна).

Майданчик на вул. Низовій став для п'ятнадцятиох скульпторів імпровізованою майстернею та місцем надзвичайного спілкування і споглядання для мешканців міста. Скульптори представляли різні міста України: Вінницю, Одесу, Львів, Київ, Миколаїв, а також Латвії, Білорусі. Спеціальна комісія, очолювана Б. Губалем та О. Микуляком слідувала за процесом, підбирала площадки для майбутніх скульптур. Дотепер окремі з них прикрашають сквери міста: площі Ринок, Вічевого майдану, позаду медакадемії, подвір'я Свято-троїцького собору на вул. Грюнвальдській, тощо. Інші змінили своє місце розташування, про долю деяких відомостей немає.

Тож, підсумовуючи, зауважимо: кураторська діяльність є важливою частиною культурно-мистецької діяльності у світі, в т. ч. в Україні. Термін увійшов до широкого вжитку після 2000-го року. Часто особа куратора не афішувалась, а за відсутності розголосу у ЗМІ була маловідомою.

Богдан Губаль – відомий митець та кльтурний діяч в Україні та світі, хоча його кураторські проекти надзвичайно мало висвітлені та наразі лишаються поза увагою дослідників.

Література:

1. Анна Савина. Творческий менеджмент: зачем нужны кураторы [Електронний ресурс] – <http://www.lookatme.ru/mag/how-to/jobs/196253-curator>.
2. В Яремче триває міжнародна художня виставка "Карпатський хребет" [Електронний ресурс] – Режим доступу до ресурсу: <http://pda.pravda.if.ua/news-1773.html>.
3. Звіжинський А. Мирослав Яремак: малювання маркетингу [Електронний ресурс] / Анатолій Звіжинський // Місто. – 28./ <http://mi100.info/2017/06/28/myroslav-yaremak-malyuvannya-marketingu/>.
4. Імпреза. Спогади і рефлексії. Анатолій Звіжинський [Електронний ресурс]. – Режим доступу: www.zbruc.eu/node/14286?page=2
5. Пять самых влиятельных арт-кураторов в украинском современном искусстве. [Електронний ресурс]: <https://bit.ua/2013/08/5-samyh-vlyuyatelnyh-kuratorov/>
6. Станіславівський феномен [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://www.ji.lviv.ua/ji-library/pleroma/gk-ps.htm>

ЕТНОКУЛЬТУРНА СПАДЩИНА ЯК ЗАСІБ ФОРМУВАННЯ СВІДОМОГО СТАВЛЕННЯ ДО ЗДОРОВ'Я В УМОВАХ ГЛОБАЛІЗАЦІЇ

БАЛУХ М.М.

Хмельницька гуманітарно-педагогічна академія

У статті розкрито значення етнокультурної спадщини українського народу як засобу формування свідомого ставлення особистості до здоров'я в умовах глобалізаційних процесів. Наголошено на необхідності пошуку ефективних технологій духовного та фізичного виховання особистості підростаючого покоління у динамічних умовах сьогодення.

Пізнання національної етнокультурної спадщини спрямоване на вивчення, збереження і трансляцію природних та духовних цінностей в процес формування здорового способу життя з погляду української традиційної культури. Вона є ефективним засобом етнокультурного, духовного, морального та фізичного виховання школярів та молоді загалом.

Процес розвитку і розбудови громадянського суспільства в Україні збігається з її поступовим входженням до Європейського співтовариства. Вихід нашої країни на світовий інформаційно-культурний простір об'єктивно спонукає до часткового переймання фактичних цінностей Заходу. В той же час процес транснаціоналізації як духовної так і фізичної культур викликає протидію глобалізації як потребу ствердити унікальність своєї культури, спираючись на національні традиції і цінності.

Головна мета національного виховання – набуття молодим поколінням соціального досвіду, успадкування духовних надбань українського народу, досягнення високої культури міжнаціональних взаємин, формування у молоді незалежно від національної належності особистісних рис громадян Української держави, розвиненої духовності, фізичної досконалості, моральної, художньо-естетичної, правової, трудової, екологічної культури.

Стаття 11 Конституції України визначає, що держава сприяє консолідації та розвитку української нації, її історичної свідомості,

традицій і культури, а також розвитку етнічної, культурної, мовної та релігійної самобутності всіх корінних народів та національних меншин України. Також одним із завдань освіти визначено виховання шанобливого ставлення до родини, поваги до народних традицій і звичаїв, державної та рідної мови, національних цінностей Українського народу та інших народів і націй.

Виховання підростаючого покоління, на традиціях українського народу є досить широко продекларованими в основних нормативно-правових документах нашої держави, зокрема в документах, що стосуються освітньої галузі. Проте на сьогодні вони ще не повною мірою знаходять своє відображення в практичній діяльності освітян. Пробудити в юних душах почуття людяності, милосердя, доброчесності і працелюбства можна, лише спираючись на споконвічну мудрість і трудові традиції нашого народу, на підвалини етнопедagogіки, традиційну культуру предків, що зберегли національний характер і мораль.

Саме тому виникла гостра необхідність пошуку ефективних технологій духовного та фізичного виховання особистості підростаючого покоління у динамічних умовах сьогодення. Експериментального відпрацювання шляхів його здійснення за допомогою етнокультурних методів та засобів.

Кожне покоління, існуючи та розвиваючись, постійно шукає свої засоби виховання соціально активної, фізично здорової та духовно сильної творчої особистості. Робить свій вибір, шукає свої шляхи виховання та засоби розвитку. Неможливо побудувати стратегію розвитку та процвітання своєї життєдіяльності без урахування багатовікового досвіду і традицій попередників. Традиції повинні забезпечувати успадкування першочергових цінностей, у тому числі здоров'язбережувальних технологій та етнокультурних рис.

Нажаль вже ніхто з представників молоді не знає та не пам'ятає національного героя відомого усьому світу, атлета Івана Піддубного. В жодній навчальній програмі з підготовки майбутніх викладачів фізичної культури та спорту не згадується та не враховується його проста але така унікальна програма загального фізичного розвитку. Цей неперевершений атлет тривалий час був найсильнішим чоловіком у світі будучи простим артистом цирку. Про силу та здоров'я Івана Піддубного розповідали та писали по всьому світу. Йому вдалося сформувати та доволі результативно втілити в життя індивідуальну систему свідомого ставлення до здоров'я, при тому що з самого дитинства він був неймовірно сильним та витривалим. Але колись і він був звичайним хлопчиком з роду запорізьких козаків із українського села Богодухівка Полтавської губернії де вся родина Піддубних славилася великою силою.

З плином часу та на фоні стрімкої глобалізації нашого суспільства знецінюється та забувається такий цінний досвід. Дуже багато корисного досвіду відомих діячів самих різних напрямів діяльності зникли з сучасних навчальних програм підготовки майбутніх фахівців

За сотні кілометрів від центру України, в Карпатах, з давніх-давен і до наших часів жили та живуть люди, які володіють досконалими знаннями про світ, природу та здоров'я людини, про здібності і можливості тіла

людського. В різні часи їх називали по різному: ворожбитами, відунами, віщунами, цілителями, відьмаками, чарівниками, примовниками, кудесниками, хмарниками, планетниками, мольфарами...

Цікавим фактом є те що ці люди жили та живуть значно довше ніж решта представників країн сучасного світу з стрімкою глобалізацією усіх сфер життя. Їм невідомі так розповсюджені в нашому сьогоденні визначення як сколіоз чи остеохондроз, плоскостопість та навіть депресія, вони взагалі не хворіють на хвороби що так притаманні усім хто живе в умовах сучасного техногенного середовища. Вони берегли та цінували природу, здоров'я і культуру як найвищі цінності буття.

Наші пращури не лише вели здоровий спосіб життя без допомоги ліків та спортивних тренажерів, але і вміли лікувати без допомоги відомих нам діагностичних апаратів та приладів. Вони розуміли, попереджали і лікували виникнення різного роду болю, розуміли як вправляти суглоби та лікувати отруєння. Вони весь час постійно та наполегливо адаптувалися до життя в єдності та гармонії з мальовничою природою свого краю. Подібне єднання людини та природи знаходило своє відображення у всіх сферах життєдіяльності українців. Від архітектури до вишиванки, від пісні до танцю, від козацьких забав до неперевершених характерників.

Етнокультурна спадщина це не лише пісні, вишиванки або національні страви, вона формувалася умовами життя та особистими рисами людей, і особливо проявляється в часи заборон і репресій, в часи загарбницьких війн та цілеспрямованого знищення духовності, культури та людей як представників нації.

В етнокультурній спадщині накопичено чимало культурних надбань та духовних цінностей. Досвід, що стосується проблеми формування здоров'язбереження людини становить левову частку сучасних знань про здоров'я та медицину не тільки нашої держави а і цілого світу. Зміст процесу глобалізації полягає в покращенні рівня життя людини за допомогою різноманітних приладів та технологій без врахування набутої віками етнокультурної спадщини.

Значний етнокультурний вплив мала і має адаптація представників інших народів до загальної культури, умов життя та праці українців. Українська щирість, вдячність, козацьке здоров'я і сила, та вміння як важко працювати так і весело відпочивати, не залишали байдужими жодних представників інших народів. В усіх регіонах нашої держави існували, шанувалися та рік за роком вдосконалювались шляхи формування та збереження загального фізичного здоров'я, процвітала система духовного та культурного розвитку, створюючи певну сукупність усіх притаманних лише нашій нації рис та відмінностей від решти світу.

Зневажливе ставлення до культурної спадщини призведе до неминучих порушень спадкоємності у розвитку нашого суспільства та культури, до втрати духовних надбань народу, до занепаду та стрімкого погіршення стану здоров'я і рівня фізичного розвитку та подальшого цілковитого морального та фізичного занепаду.

Враховуючи реалії сьогодення та усвідомлюючи відповідальність перед прийдешніми поколіннями українців, нам негайно вкрай необхідно по-

новому звернути увагу на власне життя, здоров'я та історію яка розповість про розвиток нації нашим нащадкам. Лише сильний народ здатен творити свою історію, а відповідно і власне майбутнє так, як це вигідно в першу чергу йому, задля процвітання власного добробуту та збереження і примноження своїх культурних, духовних та матеріальних цінностей.

Саме тому дуже важливо, щоб сучасний навчальний заклад та заклад культури насправді стали одним з ефективних засобів прилучення підростаючого покоління до культурної спадщини народу, його духовних цінностей, їх збереження і примноження. У зв'язку із зростанням національної свідомості українського народу, дедалі більше уваги приділяється створенню нових музеїв народної творчості у навчальних закладах, особливо це стосується тих регіонів, де в умовах полікультур'я намагаються не допустити нівелювання своєї культурної традиції поряд з ознайомленням молоді з кращими зразками культури представників інших народів, що населяють цю місцевість; музеїв як осередків народних промислів, музеїв традиційних і сучасних обрядів або навіть музеїв, зібрання яких документуватимуть і відтворюватимуть специфічні риси здоров'язбереження та культурного розвитку певних регіонів.

Отже, організація спілкування молоді із справжніми духовними цінностями дає можливість їм засвоювати нагромаджений життєвий досвід людства, сприяє моральному розвитку, духовному збагаченню. Ознайомлення з нематеріальною та матеріальною спадщиною минулого дозволяє дітям глибше зрозуміти духовний, естетичний світ тих, хто жив і творив до нас, конкретно уявити спосіб життя, думки людей, систему цінностей попередніх поколінь.

Література:

1. Антонович Є.А. Декоративно-прикладне мистецтво : навч. посіб. / Є.А. Антонович, Р.В. Захарчук-Чугай, М.Є. Станкевич. – Львів : Світ, 1993. – 272 с.
2. Загальнодержавна програма «Здоров'я – 2020: український вимір» // [Електронний ресурс]. – www.moz.gov.ua.
3. Національна доктрина розвитку освіти України у XXI ст. – К.: Шк. світ, 2001. – 21 с.
4. Національна стратегія розвитку освіти в Україні на 2012-2021 роки // [Електронний ресурс]. – ministry@mon.gov.ua.

ВИЩА ДИЗАЙНЕРСЬКА ОСВІТА – ОДИН ІЗ ШЛЯХІВ КРАЄЗНАВЧОГО ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ ТУРИЗМУ НА СЛОБОЖАНЩИНІ

БОНДАРЕНКО В.В., КРИВУЦ С.В.

Харківська державна академія дизайну і мистецтв

Слобожанщина – це музей під відкритим небом. Тут збереглися унікальні церкви, старовинні замки, маєтки, дендропарки, розвинуті народні промисли. В програму підготовки дизайнерів ХДАДМ включаються задачі розробки інтер'єрів об'єктів туризму.

Сьогодні в Україні, як ніколи раніше, активно розвивається туризм. При тому він пов'язаний не лише з туристичними поїздками за кордон.

Туристам хочеться більше дізнатися про історію свого народу та етнокультурну спадщину того чи іншого регіону країни.

Так склалося, що історична, культурна і природна спадщина України дуже різноманітна.

В цьому плані східна частина України, яка ще має назву «Слобожанщина», за своїми природними та етнокультурними цінностями, безумовно, має свої особливості. Так історично склалося, що до Слобожанщини раніше входила частина Сумської, Луганської та Донецької областей. Слобожанщина – це справжній музей під відкритим небом. На її території збереглися унікальні церкви, старовинні дворянські маєтки. І ця картина не була би повною без навколишньої природи: у нас є свої гори, ріки та навіть «моря» - хоча не дуже великі, але по-своєму унікальні.

В 22 км від м. Харкова розмістився Люботин, який називають краєм озер: там більше 20 ставків. А в одному із районів цього міста – минулому селі Гіївка зберігся унікальний палацо-парковий комплекс XIX ст. Маєток в Гіївці заснували поміщики Щербініни.

В першій половині XIX ст. його власником став письменник та літературознавець Василій Маслович, котрий і розпочав забудовлю палацу.

Всі елементи садиби розміщувались на єдиній осі, яка пов'язувала центральну будівлю, ставок і церкву. Особливою прикрасою палацу стала ротонда в стилі класицизму. Колись маєток в Гіївці вважали одним із красивіших в Харківській області. Саме тому його придбав харківський генерал-губернатор князь Святополк-Мирський. На жаль до нашого часу мало що збереглося від минулого прекрасної садиби. Будівля давно не реставрувалася. Довгі роки там був дитячий будинок.

Ландшафтний парк, який входив в цей комплекс, і досі існує.

На протилежному від палацу березі річки розміщується відреставрована Миколаївська церква. Однією із самих ранніх пам'яток палацо-садибного зодчества в Україні є садиба харківського статського радника Григорія Шидловського. Цей маєток був побудований в 1776-1778 роках в Старому Мерчику. Хто з архітекторів працював над проектом будівлі точно не відомо. Велич та розкіш палацу настільки вражали уявлення, що багато хто приписував авторство самому Бартоломео Растреллі. Особливістю садиби в Старому Мерчику стало переважання овальних форм. І в кабінеті хазяїна, і в вітальні, і в великому бальному залі не було гострих кутів. Садиба була центром світського життя для навколишніх маєтків – саме тут проходили бали та звані вечери. Наприкінці XIX ст. наказом Олександра III палац в Ст. Мерчику було оголошено державним заповідником. Але це його не вберегло від розрухи. Предметом гордості був присадибний парк.

Першою на цій території була побудована дерев'яна церква в 1680 році. В 1778 році її замінили на кам'яну. Поряд з храмом Всіх Святих розміщується половецька баба.

Всього година їзди від Харкова – і ми на території старовинного замка, який оточений таємницями та легендами. Облаштування Шарівської садиби на березі річки Мерчик розпочав поміщик Павло Ольховський в 1836 році. Він велів возвести палац та заклав великий парк на схилах

балки. Наприкінці XIX ст. власником маєтку став цукрозаводчик Леопольд Кьоніг. Саме завдяки йому будівля набула риси середньовічного замку: з'явилися псевдоготичні башти, брама з зубцями фортеці, будівля зі стрілочатими вікнами для охорони. Внутрішнє оздоблення палацу не поступалося його грандіозному зовнішньому вигляду. Три зали та 26 кімнат були багато обставлені. Унікальні інтер'єри частково збереглися і до наших днів.

Шарівський парк при Кьоніге сильно змінився: з'явилися тераси, сходи, каскад штучних ставків, басейни з фонтанами та кам'яні містки. Облаштуванням всієї цієї краси займався фахівець, виписаний бароном з Риги – Георг Куфальд. Головною перлиною парку вважається широка липова алея, по котрій прокладені дві дороги – для прогулянок на каретах та пішки. Липи спеціально обрізались так, щоб всі гілки росли тільки вертикально. Тут також ростуть багатовікові дуби.

Більше 130 років тому на території села Володимирівка Краснокутського району росла діброва. В 1884 році цукрозаводчик та меценат Іван Харитоненко облюбував ці місця та вирішив побудувати тут свою літню резиденцію. Цей маєток було названо на честь молодшої доньки Наталії.

Серед вікових дубів був побудований двоповерховий будинок, стилізований під казковий терем. В своєму маєтку сім'я проводила розкішні прийоми. Тут бував письменник Антон Чехов, художник Петров-Водкін та інші. До наших часів ця будівля не дожила – була зруйнована під час Другої світової війни. Тут був парк з рідкісними видами дерев.

Головною прикрасою Наталівського парку стала Спасо-Преображенська церква, побудована в 1913 році під керівництвом легендарного архітектора Олексія Щусева. Храм виконаний в стилі псковсько-новгородського православного зодчества. За однією версією його копія знаходиться в Ніцце, по другій – в італійському місті Барі.

Павло Харитоненко планував організувати храм-музей та розмістити в ньому унікальну колекцію стародавніх ікон, церковних книг та начиння. Але після революції всі цінності були вивезені з Наталівки та знаходяться зараз в музеях.

Своєрідним є художній музей імені А. Ф. Луньова, що розмістився в с. Пархомівка. Це – один із самих популярних музеїв України. Це – «сільський Ермітаж». Він з'явився завдяки шкільному вчителю Афанасію Луньову, який приїхав сюди в 1945 році викладати історію.

Його персональна колекція стала основою майбутнього музею. До формування музейної колекції підключилися учні. Вони приносили старі ікони, книги, збирали відомості про своїх земляків-художників, в тому числі і об авторі «чорного квадрата» Казимирі Малевичі, який п'ять років жив та навчався в Пархомівці.

Сьогодні в колекції музею біля шести тисяч експонатів. Тут є роботи П. Пікасо, І. Айвазовського, Т. Шевченка, І. Левітана, М. Періха, В. Маяковського та ін.

В 10 км від Наталівки знаходиться зовсім незвичайна споруда. В с. Городнєє Павло Харитоненко наказав побудувати шість орієнтованих на

південь терас, які на протязі дня освітлювались сонцем. Тепло акумулювала і сама цегляна кладка та мідна дренажна система, яка забезпечувала подачу води до кореневої системи дерев.

Амфітеатр має ще одну особливість – унікальну акустику. Навіть тиху розмову можна почути на відстані 60 м ! В вітряну погоду складається почуття, що і самі тераси видають мелодичні звуки, за що їх і називають «співучими». Тут давав концерт знаменитий Федір Шаляпін.

Земля Слобожанщини чула та бачила дуже багато талановитих людей. Серед них Ілля Юхимович Репін. Він з жовтня 1876 по вересень 1877 р. жив із своєю родиною в м. Чугуєві. Саме тут знаходиться художньо-меморіальний музей І. Ю. Репіна. Тут є унікальні експонати: чотири ікони, які були написані Репіним в молодому віці: від 14 до 18 років. Є в експозиції і більш пізні роботи. В фондах музею знаходяться роботи митців репінського оточення: В. Серова, В. Маяковського, П. Верещагіна, І. Пелевина та інш.

До 1922 року село Сквородинівка мало назву Пан-Іванівка. Тут знаходилась садиба сім'ї Ковалевських, в якій провів свої останні дні філософ, педагог, письменник та поет Григорій Скворода. Сьогодні музейний комплекс включає в себе будинок-музей Григорія Савича Сквороди – зразок архітектури XVIII ст. та старовинний парк на березі ставка. Музей займає декілька залів. Саме тут знаходяться особисті речі Григорія Савича, книги, картини, документи. Поряд з музеєм могила філософа та дуб, біля якого він любив працювати.

В Харківській області збереглися не більше десяти дерев'яних храмів. «Родзинками» архітектурного мистецтва спеціалісти називають храми в Введенці та Ольшанах.

Всі пам'ятки архітектури Слобожанщини, про які йшла мова, знаходяться в мальовничих, красивих місцях. Крім того, в багатьох місцях і здебільшого в селах, збереглися традиції конкретної етнічної культури, яка пов'язана з традиціями декоративно-прикладного мистецтва. Серед них: лозоплетіння – в Двурічанському Куті та Боромлі; виготовлення керамічних виробів – в Валках, Будах, Слав'янську; вишивання – Огульци, Харків, Чугуїв.

Ці традиції підтримуються та розвиваються в школах, гуртках, на різних підприємствах. Особливу увагу приділяють цим традиціям в навчальних закладах, де готують художників та дизайнерів.

Своєрідним напрямом підготовки бакалаврів та магістрів в Харківській державній академії дизайну і мистецтв є виконання дизайнерських проєктів за тематикою, що пов'язана з об'єктами туризму. Студенти працювали над об'єктами: музей «Висота маршала І.С.Конєва» в пгт Солоніцевка; художня галерея лауреатів державної премії імені Репіна в м. Чугуєві; музей Гната Хоткевича в с. Викокий; Краснокутський дендропарк; Шарівський замок; садиба в Ст. Мерчику; музей художниці Марії Синякової в с. Червона Поляна. Це дає можливість зберегти перлини архітектури та етнічної культури.

ЕТНОКУЛЬТУРНЕ СТАНОВЛЕННЯ І РОЗВИТОК МАЙБУТНЬОГО ВЧИТЕЛЯ ПОЧАТКОВИХ КЛАСІВ ЗАСОБАМИ НАРОДНОГО ДЕКОРАТИВНО-УЖИТКОВОГО МИСТЕЦТВА

БУЧКІВСЬКА Г.В.

Хмельницька гуманітарно-педагогічна академія

У статті проаналізовано вплив засобів національної культури, зокрема народного декоративно-ужиткового мистецтва, на формування творчого вчителя, його естетичних смаків і духовно-моральних цінностей, етнокультурну самоідентифікацію і національну свідомість.

Необхідність реалізації сучасних підходів у навчанні та вихованні студентської молоді, спрямованих на розвиток творчої особистості, формування її духовності, етнокультурної ідентичності, національної самосвідомості потребує структурної модернізації змісту вищої освіти, який повинен стати адекватним новим потребам суспільства у підготовці та професійному становленні вчителя.

Одним із важливих засобів реалізації цієї важливої проблеми є опора на національні витоки, традиційну культуру та мистецтво українського народу.

Головним завданням реформування педагогічних вищих закладів освіти стає оновлення змісту відповідно до сучасного рівня розвитку вітчизняної і світової науки та культури. У розвинених країнах зміст освіти відображає систему загальноосвітніх і професійних знань, розкриває компоненти духовності, механізми, шляхи і форми її виховання на міцному етнокультурному ґрунті.

Останніми роками виникла гостра потреба в актуалізації проблеми етнокультурного становлення майбутнього вчителя на засадах національного виховання. Для того, щоб особистість формувалася як невід'ємна складова рідного народу, необхідно створювати організаційні, психолого-педагогічні умови, які ґрунтуються на міцних підвалинах – законах розвитку нації. Необхідно глибоко усвідомлювати, що національні ідеї та ідеали, культура і традиції народу мають бути покладені в основу підготовки сучасних педагогів для Нової української школи. Важлива роль у цьому належить народному декоративно-ужитковому мистецтву.

На ролі народного мистецтва як важливого чинника розвитку національної культури та детермінанти етнокультурного становлення особистості наголошував В. Січинський: «Мистецтво всіх народів і всіх часів – це один неподільний ланцюг людської культури ... Мистецтво кожної країни, в яких умовах воно б не розвивалося, є лише продовженням попередніх досягнень, один короткий етап для наступної доби ... Раз створене мистецтво залишає глибокий слід в наступних віках. Можуть цілковито загинути пам'ятки мистецтва, може щезнути народ, що створив його, але вплив мистецтва, тої культури (і матеріальної, і духовної) йдуть відчуватиме на собі довгі тисячоліття» [3, с. 4]. На думку В. Січинського, щоб забезпечити «культурний розвій» нація має плекати своїх народних митців, адже «коли немає ... майстрів, земля не дасть нового

плоду; більше того – мистецтво тої країни не спричиниться до подальшого поступу, а сам народ втратить своє мистецтво ...» [3, с. 4].

Етнокультурне становлення майбутніх учителів початкових класів успішно відбуватиметься не лише завдяки засвоєнню певної системи знань про Україну, її історичну та культурну спадщину, а й шляхом «занурення», ґрунтового засвоєння традицій і канонів, практики народного мистецтва. При цьому у них розвиватиметься не лише інтелектуальна, а й емоційна, духовно-моральна, художньо-естетична і творча сфери особистості.

Отже, провідна роль у процесі етнокультурного становлення особистості належить народному декоративно-ужитковому мистецтву, твори якого супроводжують людину впродовж усього життя і для кожного різною мірою стають духовним середовищем, в якому формуються світогляд, художньо-естетичні ідеали, трудові якості, відбувається етнокультурне становлення особистості.

Науково-теоретичні пошуки і практичний досвід роботи викладачів кафедри образотворчого, декоративно-прикладного мистецтва та трудового навчання Хмельницької гуманітарно-педагогічної академії дають підстави стверджувати, що ефективними засобом гуманітаризації змісту вищої педагогічної освіти, формування національної самосвідомості та етнокультурного становлення студентів є творча художньо-трудова діяльність у царині народного декоративно-ужиткового мистецтва.

Багаторічна практика свідчить, що при створенні та реалізації нового змісту і відповідних педагогічних умов, народне декоративно-ужиткове мистецтво стає, з одного боку, дієвим засобом підготовки майбутніх учителів до організації творчої художньо-трудової діяльності в початковій школі, а з іншого, – дієвим шляхом їхнього етнокультурного становлення. Використання багатої історико-культурної спадщини декоративно-ужиткового мистецтва дає можливість студентів освоїти життєвий досвід народу, а культурні цінності, створені нашими предками і засвоєні індивідом, розвивають його морально, збагачують духовно, виховують естетично.

Дослідження виявили, що зацікавлення і захоплення народним декоративно-ужитковим мистецтвом є важливою передумовою для вияву і розвитку творчих здібностей студентів. Основними ж складниками цього процесу виступають пізнання і творчість. Зацікавлення творами мистецтва сприяє виникненню потреби дізнатися, як це все робиться, як можна власноруч у творі передати побачене, відчуте і пережите душею. У студентів проявляється активність як у вираженні власних естетичних переживань і результатів роздумів, так і безпосередньо в реалізації творчого потенціалу у вигляді самостійно спроектованого і виготовленого декоративно-ужиткового виробу.

Навчаючи студентів, викладачі кафедри домагаються того, щоб пізнавальний та емоційний компоненти сприйняття народного декоративно-ужиткового мистецтва швидко знаходили відображення у творчій діяльності студентів, а виконання ними практичних завдань викликало потребу звертання до нових, глибинних пластів цього виду народної творчості.

Зважаючи на синкретичний характер народного декоративно-ужиткового мистецтва, процес теоретичного навчання розпочинався з розкриття головних категорій на кшталт: уявлення народу про світобудову; перенесення, наділення предметів, явищ природи та абстрактних понять людськими рисами; семантика мотивів української орнаментики; подібність конструктивних форм й орнаментальних мотивів у декоративно-ужиткових виробах різних етнографічних регіонів України; композиційна, колористична складність декоративних узорів й орнаментів; сутність категорії «народний художній смак», спонтанність умінь ремісників органічно поєднувати декор із формою залежно від призначення виробу тощо.

Семантичний підхід до народного декоративно-ужиткового мистецтва дає змогу студентам глибше розкривати зміст, закладений у конкретну форму чи орнамент, в яких за зовнішньою красою зображення мотиву, символу чи знаку «заховані» прадавні вірування, естетичні смаки й уподобання українського народу. Декодування знаково-символічної системи, знання композиційно-структурної мови й оперування нею, створення на основі традиційних елементів і мотивів оригінальних орнаментальних композицій сприяє формуванню у студентів декоративно-образного мислення.

Відповідність дидактико-організаційних і художньо-творчих методів навчання студентів декоративно-ужиткового мистецтва із застосуванням народних художньо-комунікативних засобів і механізмів передачі досвіду була доведена багаторічною практикою. При цьому викладачами кафедри постійно враховувалися етнопсихологічні особливості, індивідуальні риси, художні здібності, творчий потенціал і попередній практичний досвід студентів.

Педагогічне дослідження засвідчує взаємозв'язок світоглядного, когнітивного компоненту навчання різним видам декоративно-ужиткового мистецтва з елементами практичного застосування знань у художньо-трудої діяльності, тобто простежується пряма залежність формування практичних, виконавських навичок від рівня сформованості естетичного світогляду, творчих здібностей, етнокультурної самоідентичності студентів.

Успішність підготовки майбутніх учителів початкових класів у галузі народного декоративно-ужиткового мистецтва також зумовлена системою розроблених форм проведення занять, особливостями їх організації та змістового наповнення. У процесі занять використовувалися такі організаційні форми, як подорожі та екскурсії рідним краєм, науково-дослідницька діяльність в етнографічних експедиціях, робота у фондах історико-краєзнавчих музеїв, зустрічі з відомими народними майстрами, виставки студентських творчих робіт та ін.

Орієнтація студентської молоді на національну культуру, зокрема народне декоративно-ужиткове мистецтво, нині стає важливою «умовою збереження й розвитку української державності, формування особистості з позитивною етнічною самоідентифікацією в душі патріотизму, національної гордості й гідності» [1, с. 21]. У зв'язку з цим педагогічна громадськість має усвідомити аксіологічне та педагогічне значення вітчизняного декоративно-

ужиткового мистецтва, яке, ґрунтуючись на підвалинах народного світогляду, відтворює емоційно-естетичний, художньо-творчий, моральний, інтелектуальний, трудовий досвід українців, їх культуру та духовність. Тому вивчення цього виду мистецтва у педагогічному вищому закладі освіти має стати міцним фундаментом збереження національного генотипу, культури та духовності, надійним засобом формування нового покоління сучасних учителів для Нової української школи.

Література:

1. Зязюн І.А. Педагогіка добра: ідеали і реалії: наук.-метод. посіб. / І. А. Зязюн – К: МАУП, 2000. – 312 с.
2. Неменский Б.М. Мудрость красоты: О проблеме эстетического воспитания / Б. М. Неменский. – 2-е изд., перераб. и доп. – М.: Просвещение, 1987. – 254 с.
3. Січинський В. Чужинці про Україну [Електронний ресурс] / В. Січинський. – Прага: Культурно-наукове видавництво УНО, 1942. – 255 с. – Режим доступу: http://chtyvo.org.ua/authors/Sichynskiy_Volodymyr/ Chuzhyntsi_pro_Ukrainu_vyd_1991/

ЕТНОГРАФІЧНІ ОБРАЗИ ЯК МОТИВУЮЧИЙ ФАКТОР У ТВОРЧОСТІ МАЙСТРІВ ВИШИВАННЯ

ВАРИВОНЧИК А.В.

Київський університет ім. Б. Грінченка

Розглядається походження мистецтва вишивки, техніки застосування які використовували досвідчені майстрині вишивальниці. Особлива увага приділяється символіці, назвам та місцевим модифікаціям техніки виконання регіонів України.

Українське мистецтво вишивання має давнє походження, витоки якого сягають епохи неоліту, багатують історію розвитку та вдосконалення, наслідком чого стало надбання потужного арсеналу різноманітних технік та практично незоре розмаїття художніх узорів-обрисів, швів, елементів їх поєднань і комбінацій (мотивів), тональних, фактурних і колористичних ефектів тощо. Вишивка була й залишається одним з найпопулярніших видів народної творчості, а її техніко-технологічні та художні надбання – невичерпним джерелом натхнення й зразком для наслідування у дизайні та виготовленні українського одягу упродовж століть. Українська вишивка і подалі застосовується в сучасному мистецтві яке ми можемо розглянути як, мистецтво одягу.

Пригадаємо осередків колективної праці народного мистецтва вишивання. Її представниками і носіями були вишивальниці, чії імена згодом стали відомі на всю Україну та далеко за її межами: Михайлина Сабадаш з Коломиї, Ганна Герасимович з Косова, Параска Клим й Олена Гасюк з с. Виженка Чернівецької області та багато інших.

З дитинства працюючи на виконання замовлених чоловічих сорочок, жіночих блуз, скатертин, рушників, наволочок, вони завдяки наполегливій праці та вродженому таланту стали видатними майстрами. В їхніх роботах відтворені орнаменти, типові для Прикарпаття та Гуцульщини, в яких переважають мотиви та символи плодючості. До таких, зокрема, належить орнаментальний магічний ромб – мотив сіяного поля.

Цей прадавній елемент дійшов до наших днів і має різноманітні місцеві модифікації та місцеві назви – «решітка», «очі», «перші лидзики» та інші. Однак дослідники вважають, що широке використання цього елемента орнаменту є відлунням прадавнього культу жінки-матері. Він зустрічається і на рушниках, і на хустках, і на одязі.

Вишивка в українському народному одязі завжди використовувалась з елементами мотиву захисту – орнамент на одязі обрамлювали однією чи кількома смугами, навіть нефарбованої нитки. У народі вважалося, що за цими смужками «зберігається здатність служити оберегом від злих сил».

У західних регіонах України зустрічаються жіночі сорочки з мотивом «дерево життя» на рукавах. Варіантів цих мотивів дуже багато, вони є специфічними для кожної конкретної місцевості. Колорит та техніка його виконання надають малюнку різних художніх образів – від великих насичених, майже монументальних форм до витонченої, мініатюрної, делікатної графіки. Цей мотив широко використовується для прикрашення вишивкою та аплікацією кожухів.

Символіка, народжена у давні часи, поступово розвивалась з розвитком уявлень людини про навколишній світ. Так, у творчості однієї з найвідоміших майстринь України – Михайлини Олександрівни Сабодаш прадавні мотиви вишивки поєднуються із сучасними. Відомими творами майстрині є: «Вівці мої вівці», «Вечірні зорі», «Гори димлять», побудовані на контрастному зіставленні кольорів – чорного і червоного, які викликають поетичні образи, поширені у творчості. Народні майстри-вишивальниці Гуцульщини залишили нам великі скарби, які вони перейняли та зберегли від своїх пращурів.

Народні майстри вишивання з Петриківщини Дніпропетровської області у своїх пошуках виходили з традицій настінного малювання і власних творчих поривань. Їхні роботи – це типовий петриківський розпис, відтворений технікою гладі. Для робіт Параски Власенко з села Скопці характерним є принцип вільної, навимушеної і водночас врівноваженої композиції, сповненої святкового, мажорного звучання. Вона будує свої панно на поєднанні об'ємних і площинно-тлумачених форм.

Яворівські вишивки Львівської області в 20-30 роках переживають оновлення художньо-образної мови. Дрібноузорні орнаменти, які прикрашали вироби домашнього полотна, поступилися місцем соковитим, крупно рельєфним, багатобарвним орнаментам на фабричній кольоровій тканині.

Починаючи з 30-40-х років, у вишивці відбуваються певні зміни художнього стилю також на Буковині: поширюються рослинні мотиви, збагачується кольорова гама яскравими тонами, застосовуються тонкі нитки муліне та кольоровий бісер, техніки «гладь», «хрестик» витісняють давні місцеві народні техніки.

Вишивка гладдю, що на Львівщині має назву (гаптування) гапт, або кладення, у ці роки набуває поширення на території Київської області. Широко побутують «писані» або «рисовані» жіночі і чоловічі сорочки, в яких прикрашають деталі одягу. Це умовно вирішені різноманітні форми. Вишивання «писаних» сорочок потребувало неабиякої вправності і

художнього хисту, як у композиційній побудові орнаментів, так і в їх розміщенні і ритмічно зіставленій схемі сорочки. Так в с. Мусіїки Іванівського району найкращою майстринею була Ганна Єрмоленко, в с.Сукачі – Катерина Онопійко. Відомою вишивальницею була мати Марії Приймаченко – Параска Василівна Приймаченко з села Болотня.

Оглядаючи еволюцію використання традиційної народної вишивки у моделюванні одягу на початку ХХ століття, у міжвоєнні десятиліття (1920-1941), належить зауважити: виготовлення виробів залишається переважно справою ручної роботи. Щодо формального аспекту, то стають помітними тенденції до осучаснення як самих моделей одягу, так і характеру використання у них зразків та мотивів народного вишивання. Завдяки впливу професійних художників, представників різних тогочасних стилістичних напрямів (модерн, кубізм, супрематизм, конструктивізм) як загальними світоглядними уявленнями та творчими концепціями, так шляхом безпосередньої участі в практичній роботі із виготовлення одягу саме традиційне мистецтво вишивання набуває нових декоративно-стилістичних ознак.

ТРАДИЦІЇ ХУДОЖНЬОЇ ОСВІТИ НА ГУЦУЛЬЩИНІ: ЕТНОПЕДАГОГІЧНИЙ ФЕНОМЕН ВОЛИНСЬКА О.С.

*Інститут архітектури, будівництва і туризму
Івано-Франківського національного технічного університету нафти і
газу*

Автором проаналізовано традиції художньої освіти на Гуцульщині кінця ХІХ – початку ХХ століть. Розкрито вплив етнопедагогічного феномену мистецьких династій Гуцульщини на розвиток етномистецької освіти Галичини.

Галичина кінця ХІХ – початку ХХ ст. характеризувалася мистецькими традиціями, особливостями родинного виховання, системою художньої освіти та функціонуванням мистецьких династій Бойківщини, Гуцульщини, Поділля, Яворівщини (Львівська обл.). Вивчений матеріал підтверджує, що найбільші художні традиції краю напружували мистецькі династії Гуцульщини, які мали вагоме значення для розвитку різних видів народних промислів, зокрема художнього деревообробництва.

Дослідження Є.Антоновича, Р.Скульського, М.Стельмаховича та ін. дають підставу стверджувати, що етнопедагогічний феномен гуцулів сприяв розвитку етномистецької освіти краю. Ми розглядаємо етнопедагогічний феномен мистецьких династій Гуцульщини як особливу систему художнього виховання дітей у родинах майстрів народного мистецтва регіону, яка ґрунтувалася на певних знаннях, уміннях, навичках та здійснювалася для самозбереження шляхом передачі прийдешнім поколінням сімейного досвіду з народних художніх промислів (вишивки, випалювання, кераміки, килимарства, мосяжництва, писанкарства, різьби, настінних розписів, ткацтва тощо).

Традиційним засобом навчання та виховання на Гуцульщині була родинна школа. У гуцульських сім'ях, які в минулому були багатодітними, праця служила головним засобом виховання наступних поколінь. Дітей залучали до господарювання, що розвивало працелюбність, здатність долати труднощі, підприємливість. Різновидом трудової діяльності населення Гуцульщини були народні художні промисли, які збереглися до наших днів завдяки естетичній культурі та особливому родинному вихованню молоді.

Кожне гуцульське село славалося своїми майстрами з художньої обробки дерева. Дослідник О.Соломченко у праці "Народні таланти Прикарпаття" виокремив наприкінці XIX ст. Яворівську, Річківську, Брустурівську і Косівську школи з художньої різьби на дереві [8]. Яворівську школу художньої різьби на дереві започаткувала і розвинула династія Шкрібляків. Засновниками Річківської школи художнього деревообробництва була мистецька династія Мегединюків. Брустурівська школа своєю появою завдячувала мистецькій династії Дручкових, а Косівська школа відома родиною Девдюків. Виникнення мистецьких династій, а через них – шкіл, на думку етнографа, педагога та дослідника культури і побуту гуцулів В.Шухевича, було зумовлено наявністю виробничої сировини, придатної для різьби; певного способу життя населення, залученого до цього ремесла; необхідністю фантазувати, насичуючи свій побут і ринок "усякими мудрішками" [12].

Засновник Яворівської школи художньої різьби на дереві – Ю.Шкрібляк зазнав слави за життя. На Гуцульщині майстра називали найкращим "сточником" [4], його роботи експонували на багатьох господарсько-промислових виставках, відзначали грошовими преміями, медалями [2]. Кустош львівського Промислового музею Л.Вербицький видав альбоми "Взори домашнього промислу селян на Русі", де подав зарисовки робіт Юрія та Василя Шкрібляків [6, 86].

Справу батька успадкували сини. Старший син Ю.Шкрібляка – Василь (1856–1928) творчо наслідував традиції батька, працював викладачем різьби та інкрустації "Крайового наукового закладу для столярства, токарства, різьбярства та металевої орнаментики" [3, 17]. Молодший син – М.Шкрібляк (1858–1920) запровадив "січене різьблення" з глибокими нарізами елементів і тлом, вищим за орнамент; використовував інкрустацію різнокольоровим деревом, бісером, відзначався особливими техніками і технологією художньої деревообробки. Роботи синів Ю.Шкрібляка експонували на багатьох виставках, відзначали медалями, дипломами, деякі з них були зразками-унаочненнями школи деревного промислу в Коломиї (1888) [4].

Яворівську школу (Косівщина) художнього деревообробництва "доповнила" династія Корпанюків – синів Катерини Юріївни Корпанюк (доньки Ю.Шкрібляка). Юрій (1892–1977), Семен (1894–1970) та Петро (1897–1961) Корпанюки змалку захоплювалися різьбою на виробках, створених колись дідом і вуйками, навчилися обробки, декоруванню дерев'яних поверхонь, виготовленню різьбярських інструментів.

Брати Корпанюки не лише продовжили традиції Шкрібляків, а й

розвинули технічні та технологічні прийоми гуцульської різьби на дереві, покращили художньо-стильовий рівень робіт, були учасниками багатьох виставок. За вагомий внесок у розвиток декоративно-ужиткового мистецтва членам Спілки художників України Юрієві та Семену Корпанюкам присвоїли звання Заслуженого майстра народної творчості України [4, 112].

Найяскравішим представником Річківської деревообробної школи був М.Мегединюк (1842–1912), який уперше застосував “пацьоркове письмо” на дереві, де, крім звичних мотивів, використав орнаменти вишивок і писанок [12, 344]. Для Річківської школи характерний ускладнений спосіб декорування виробів (інкрустація перламутром, кольоровим металом, бісером, різними породами дерева, чорним рогом і мосяжним дротиком тощо). Художні вироби М.Мегединюка експонували в Бухаресті, Відні, Одесі, Празі, Чернівцях, відзначали золотими, срібними медалями [8].

Напрямок Річківської школи деревообробництва продовжувала і вдосконалювала мистецька династія Михайла Медвідчука, на творче зростання якого, окрім батька, впливала творчість М.Мегединюка. Михайло працював у традиціях плоского різьблення, розвивав техніку профільного точіння дерев'яних виробів тощо. М.Медвідчук був одним із організаторів художньо-промислових підприємств у Косові, селі Річці. Талант майстра проявився в техніці художнього випалювання на дереві, яку він перейняв від річківських земляків – Юрія, Івана і Василя Грималюків [8]. Роботи М.Медвідчука поєднували в собі різьблені орнаментальні мотиви з поліхромним підмальовком на тонованому тлі.

Художньою різьбою на дереві займалися в с. Брустурах, де в 1920 р. відкрили першу різьбярську майстерню, яку організував Ф.Дручків, вихованець “Крайового наукового закладу для столярства, токарства, різьбярства та металевої орнаментики”. У цій майстерні здобули фах сини Ф.Дручкова (Микола, Василь), брат майстра (К.Дручків) та ін. Тут навчали художнього різьблення, точіння, столярства, інкрустації перламутром, кольоровим металом, деревом.

Різьбярством у Брустурах займалися жінки (О.Габорах, К.Гасюк, П.Гнатюк, Г.Грепиняк, М.Петрів та ін.). Зі слів О.Соломченка, Брустурівську школу художнього різьблення на дереві вдосконалила мистецька династія Грепиняків (мама, тато, син Микола) [8]. Художні традиції різьбярства, напрацьовані мистецькими династіями сіл Брустурів, Річки, Яворова, дістали подальший розвиток у творах майстрів Косова.

Косівську школу художнього деревообробництва представляв різьбяр і мосяжник В.Девдюк (1873–1951), який навчався різьби у В.Шкрібляка, художньої обробки металу – у брустурівських майстрів Дутчаків та на короткочасних курсах у Відні (1904). Творчі роботи майстра мали свій стиль: оздоблені інкрустацією різнокольоровим деревом, бісером, металом і перламутром; завершені поліруванням. Художні вироби В.Девдюка експонували на багатьох Крайових художньо-промислових виставках, відзначали грошовими преміями, грамотами і медалями [2]. В.Девдюк був добрим наставником талановитої молоді, якого в 1905 р. разом із М.Мегединюком та В.Шкрібляком запросили на викладацьку роботу у “Крайовий научний заклад для різьбярства та металевої орнаментики” (м.

Вижниця на Буковині) [8].

Етномистецьку освіту молоді здійснювали в деяких новостворених професійних художніх, художньо-промислових навчальних закладах краю. Дослідник Т.Максисько зазначив, що промислову освіту Галичини фінансували тільки за рахунок коштів краю, в 1891 р. на його утриманні було 29 фахових шкіл, ремісничих і зразкових майстерень, де працювало 105 викладачів і навчалось 1000 вихованців [5].

За висновками Р.Шагала, впродовж 1888–1894 рр. Крайова комісія справ промислових заснувала в Галичині 30 промислових доповнюючих шкіл [11, 114]. Зазначена комісія визначила принципи організації та діяльності різних типів промислових шкіл. До першої групи належали фахові школи для окремих галузей промислу, засновані з ініціативи приватних осіб, корпорацій Міністерства торгівлі або Міністерства віросповідань і освіти. Другу групу становили школи промислові суспільні або вищі школи майстрів. До третьої групи належали вечірні та недільні школи, які поділяли на фахові та загальні. До структури промислової освіти відносили приватні промислові школи, які субвенціював уряд. Школи відрізнялися різними кваліфікаційними рівнями підготовки молоді, термінами навчання [10, 27].

Активізація політичних процесів у Галичині на початку ХХ ст. спричинила боротьбу за національний характер художньо-промислової освіти українців, створення відповідних навчальних закладів. Зародження етномистецької освіти в Галичині розпочали запровадженням у навчальні плани художньо-промислових і художніх шкіл вивчення народного мистецтва краю. Етномистецьку освіту Галичини розвивали на основі традицій творчості гуцульських народних майстрів: В.Девдюка, М.Мегединюка, В.Шкрібляка, Ю.Шкрібляка та ін. Це, на думку Є.Антоновича, сприяло художньому вихованню молоді, вивченню історичного досвіду минулого та збагаченню дійсності за законами краси [1].

У зазначений період художньо-промислову освіту з деревообробництва здобували у школах різьби в Риманові (1874), Закопаному (1878), на відділі художньої обробки дерева (сницарства) Львівської художньо-промислової школи (1882), школі столярства, сницарства і токарства в Станіславі (1884), школі деревного промислу в Коломиї (1894), на столярських курсах “Рідної школи” в Косові (1926) тощо [9, 81]. У згаданих закладах навчали виготовленню меблів (стилізованих під народні), дрібних виробів (оздоблених різьбленням, інкрустацією тощо). Яворівська школа забавкарського і деревного промислу (1896) вирізнялася оригінальністю виробів та етномистецькою освітою молоді.

Зразковим для наслідування в Галичині вважали трирічний “Крайовий научний заклад для різьбярства та металевої орнаментики” у Вишніці (1905). Навчальний заклад сприяв відродженню традиційного народного ремесла Гуцульщини, декоративного оздоблення предметів домашнього вжитку, розвитку столярної і токарної справи, нових тенденцій художнього деревообробництва. Викладачами закладу були досвідчені гуцульські майстри: В.Девдюк (навчав різьби на дереві, металообробки),

М.Мегединюк (навчав інкрустації бісером). У 1907 р. на педагогічну роботу запросили “вчителя різьбярів” – В.Шкрібляка. У школі вивчали загальнорозвиваючі теоретичні предмети, фаховий і перспективний рисунок, різьбу й інкрустацію, мережкування та металеву орнаментику тощо; заохочували молодь до виготовлення якісних виробів у традиційному народному стилі, виставкової діяльності. За ініціативою В.Шкрібляка вихованці навчального закладу виготовили “Гуцульську кімнату”, що потверджувало традиції етномистецької освіти Галичини [3]. Протягом 1905–1918 років “Крайовий научний заклад для різьбярства та металевої орнаментики” у Вишніці закінчило більше сотні спеціалістів.

У 1923 р. В. Девдюк заснував трирічну приватну школу у власному помешканні, де безкоштовно навчав різьби хлопців з Косова та навколишніх сіл. Хоча з досліджень Г.Островського знаємо про те, що В.Девдюк не отримав офіційного дозволу на відкриття школи [7, 90]. Для організації закладу митець закупив токарні верстати, інструменти, обладнання. Заняття в майстерні відбувалися тричі на тиждень. У школі навчали столярної і токарної справи, різьби на дереві та інкрустації, арифметики, рідної мови, історії тощо. Закінчення навчання в закладі супроводжували дворічною практикою під керівництвом В.Девдюка і видачею “Свідоцтв по скінченню курсу науки” з правом відкриття приватних майстерень [8, 16]. Школа В.Девдюка підготувала значну кількість різьбярів, які об’єдналися в кооперативи “Гуцульське мистецтво” та “Гуцульська різьба” (1930-ті рр.), створили артіль “Гуцульщина” (1939).

Отже, художня освіта Гуцульщини мала свої традиції, сформувалася завдяки особливостям родинного виховання молоді, функціонування мистецьких династій, діяльності професійних художньо-промислових і приватних художніх шкіл Галичини кінця XIX – початку XX століть. Етнопедагогічний феномен мистецьких династій Гуцульщини сприяв розвиткові етномистецької освіти краю, відродженню народних художніх промислів, розбудові незалежної України.

Література:

1. Антонович Є. А. Етноестетичний розвиток учнів різних вікових груп у процесі освоєння народного мистецтва / Є. А. Антонович // Діалог культур: Україна у світовому контексті. Художня освіта : зб. наук. праць. – Львів : Світ, 2000. – Вип. 5. – С. 247–262.
2. Антонович Є.А. Декоративно-прикладне мистецтво / Є.А. Антонович, Р.В. Захарчук-Чугай, М.Є. Станкевич. – Львів : Світ, 1992. – 271 с., іл.
3. Козубовський Д.О. Вишницький коледж прикладного мистецтва ім. В. Ю. Шкрібляка / Д.О. Козубовський. – Чернівці : Митець, 1997. – 120 с.
4. Лосюк П. Гуцульська школа / Петро Лосюк. – Косів : Писаний Камінь, 1997. – 121 с.
5. Максисько Т.С. До історії Львівської школи художніх промислів та декоративно-ужиткового мистецтва / Т. С. Максисько // Українське мистецтвознавство. – К. : Наукова думка, 1971. – Вип. 5. – С. 110–121.
6. Островський Г. Сім'я Шкрібляків / Григорій Островський // Жовтень. – 1988. – № 8. – С. 75–87.
7. Островський Г. Сім'я Шкрібляків / Григорій Островський // Жовтень. – 1988. – № 10. – С. 83–95.
8. Соломченко О.Г. Народні таланти Прикарпаття / О.Г. Соломченко. – К. :

Мистецтво, 1969.– 157 с.

9. Шмагало Р. До історії деревообробних шкіл Західної України кінця XIX–початку XX ст. До ювілею кафедри художніх виробів з дерева / Ростислав Шмагало // Вісник Львівської академії мистецтв. – Львів, 1999. – Вип. 10. – С. 81–89.

10. Шмагало Р. Досвід структуризації художньо-промислової освіти України / Ростислав Шмагало // Мистецька школа в системі національної освіти України: матеріали Всеукраїнського семінару. – Львів, 1999. – С. 25–34.

11. Шмагало Р. Художньо-промисловий та образотворчий напрямки мистецької освіти Галичини кінця XIX – початку XX століття: панорамний огляд явищ / Ростислав Шмагало // Вісник Львівської академії мистецтв : спецвипуск. – Львів, 1999. – С. 113–123.

12. Шухевич В.О. Гуцульщина / В. О. Шухевич. – Верховина, 1997. – 352 с.

КУЛЬТУРА ЕТНОДИЗАЙНУ У ЖИТТІ УКРАЇНСЬКОГО НАРОДУ ВОЛЬСЬКА С.О.

Тернопільський національний університет ім. В. Гнатюка

Однією з основних тенденцій постмодерністичного суспільства є звернення до культурно-історичних витоків, які в поєднанні з новітніми досягненнями у сфері дизайну відображають дух сьогодення та становлять важливу складову цивілізованого суспільства. Звернення дизайнерів до національної культури свого народу сприяє збереженню традицій не заперечуючи інноваційного розвитку.

Проблема етнокультурної ідентифікації на сучасному етапі займає важливе місце в дизайні, формуючи в нації розуміння унікальності своєї культури. Декоративно-прикладне мистецтво є основою етнокультури народу та носієм її історичної спадщини. Багато зразків керамічних виробів, вишивки, писанок з дерева та інших артефактів прикрашені знаками-символами. Деякі з них вже втратили своє початкове значення і сприймаються лише з естетичної точки зору. Проте багато символів вивчені та широко застосовуються дизайнерами. На сьогодні етностиль позиціонує своє друге народження, а мистецтво створення орнаментів набуває якісно нового змісту. В епоху постмодернізму артефакти стають базою для створення об'єктів в етностилі, в яких модернові образи не лише отримують нове трактування, але і набувають новітніх рис, включаючись у ритми сьогодення, пов'язуючи минуле і теперішнє. Опираючись на досвід попередніх поколінь дизайнери знаходять ту золоту середину, створюючи індивідуальний стиль та привносять маркери культурної традиції своєї країни. Застосування дизайнерських розробок в етнотдизайні сприяє розвитку патріотичності, духовно-моральних цінностей та самоідентифікації людини.

Сучасний український етнотдизайн характеризується високою орнаментальною культурою, вишуканою колористикою і формується в особливих зв'язках з народною традицією. Розробки орнаментальних мотивів з новаторськими рисами цікаві композиційними рішеннями та технічними прийомами декорування виробів чи оздоблення середовища за допомогою стилізації етнокультурних мотивів, привабливість яких полягає в лаконічності, демократичності, естетичній привабливості. Звернення до

традицій декоративного мистецтва бачимо в знакових узорах та орнаменталі, які широко використовуються в модній індустрії, в архітектурі, дизайні середовища. Варто згадати про традиційну та осучаснену вишиванку, унікальні гобелени-килими, які прикрашають державні установи та приватні оселі в Україні, застосування декоративного розпису у різних сферах побуту, копомозиційні інтерпретації писанкарства та багато інших.

Отже, інтерес до етнічної спадщини обумовлений потребою збагачення візуального світу сучасної людини, яка живе в технократичному просторі. На сьогодні ми спостерігаємо новий виток еволюційного розвитку етнодизайну, який в епоху постмодерністичних тенденцій засвідчує єднання і духовне збагачення дизайну засобами декоративного мистецтва. Дизайн без вкрапель етнічних мотивів робить його невиразним та нищівним стосовно національної культури.

ІСТОРИКО-КУЛЬТУРНІ ПАМ'ЯТКИ ЯРЕМЧАНЩИНИ ЯК ВАЖЛИВІ ОБ'ЄКТИ ДЛЯ РОЗВИТКУ ТУРИЗМУ В РЕГІОНІ

ГНАТЮК Н.М.

Карпатський національний природний парк, м. Яремче

В роботі подана комплексна характеристика традиційної храмової архітектури як синтез духовної, культурно-історичної та мистецької спадщини українського народу. Розглянуто питання перспективи використання пам'яток сакральної архітектури Яремчанщини як важливої складової історико-культурних туристичних ресурсів Карпатського краю.

Туризм як окремий сектор економіки займає вагомe місце в світовому господарстві. На сьогодні туризм став явищем, що увійшло у повсякденне життя майже третини населення планети. За інформацією ООН, понад мільярд людей щорічно подорожують різними країнами світу [3].

З кожним роком туризм в Україні стрімко і стабільно розвивається. Завдяки своєму природному та історико-культурному багатству Україна привертає увагу як іноземних, так і вітчизняних туристів.

Карпатський національний природний парк охоплює особливо цінну в природному відношенні частину Українських Карпат. Мальовничі гірські ландшафти, лікувальний мікроклімат, розмаїття рослинного та тваринного світу, чисті природні джерела, унікальні об'єкти природи – це далеко не повний потенціал цієї території, який створює великі можливості для розвитку рекреаційної діяльності.

Проте помилковою є думка, що лише природні багатства Карпат приваблюють численних відвідувачів з різних куточків світу. Історія краю, самобутні традиції та звичаї, народний фольклор та ремесла, смачна їжа, колоритність однієї з найцікавіших в етнографічному плані територій України – Гуцульщини, примножують потік туристів до даного регіону.

Гуцульщина охоплює територію південно-східної частини Українських Карпат. За адміністративним поділом до неї входить і Яремчанщина, що включає в себе населені пункти Яремчанської міської ради.

Вагомою складовою етнотурів, які з духовним відродженням нашої держави набувають все більшої популярності, є історико-культурні пам'ятки. Значним доробком гуцульських майстрів є традиційні храмові споруди, переважна частина яких віднесена до національного культурного надбання [4]. Будівництво дерев'яних церков, як відомо, це та галузь мистецтва, в якій український народ сказав своє найбільш яскраве слово, в якій, може, найбільш відбилась індивідуальність українського народу, відбилась його національне обличчя [6].

Матеріальна та духовна культура Гуцульщини, здавна приваблювала як відомих українських та європейських політичних та культурних діячів, краєзнавців та етнографів, істориків та митців, так і звичайних мандрівників та відпочивальників, так званих «літників». В центрі їхньої уваги поставала дерев'яна церква як вершина багатотисячної народної традиції, з її етнічною ідентичністю. Свого часу один із найбільш відомих дослідників української сакральної архітектури, учений-енциклопедист, мистецтвознавець, політичний та громадський діяч Дмитро Антонович писав, що «на цілому просторі Європи найбільша кількість і то найцінніших зразків дерев'яного будівництва збереглася на Україні, звідти той великий інтерес до українського дерев'яного будівництва в літературі слов'янських та інших народів, що постав ще на початку 19 ст., та який в останні роки в Західній Європі набув особливої інтенсивності» [5].

Природні умови, гірський ландшафт, заняття населення народними ремеслами, економічні та культурні зв'язки, – усе це сприяло формуванню спільних рис народного будівництва в Карпатах. Однак, незважаючи на ідентичність основних архітектурних форм та конструктивних елементів, народне дерев'яне будівництво гуцулів все ж таки вирізняється своєю регіональністю, варіантами, а також прикметними деталями. Храми зводили по-різному, проте їх архітектура завжди символічно представляла віровчення [1]. Гуцульське сакральне будівництво втілює вікову віру гуцулів, позначену досвідом предків та історичних подій, а також все багатство людської духовності.

На території Яремчанщини збереглися церкви XVIII-XXI ст., збудовані у традиційних формах гуцульської школи. У них найяскравіше відображені естетичні чуття нашого народу, його світосприйняття і технічна майстерність. Традиційний гуцульський храм п'ятизрубний, хрещатий у плані, одноверхий. Центральний зруб квадратний, однієї ширини з бабинцем і вівтарем або розширений, завжди вінчається восьмигранним наметом на барабані. Бокові рамена хреста перекриваються коробовими склепіннями та покриваються двосхилими дахами. З метою захисту нижніх віncів зрубу від намокання навколо споруди завжди влаштовували широке піддашся [4].

Традиція дерев'яного будівництва, що формувалася упродовж багатьох століть, не була відірвана від внутрішнього змісту сакральної споруди, як не можна відділити матеріальну культуру народу від духовної. Ця традиція виходила, в першу чергу, з потреб літургійного обряду та різних чинників, в тому числі і народного мистецтва, що і сформувало самобутню концепцію українського сакрального будівництва. «Кожна окрема частина такої

[дерев'яної – Н. Г.] церкви, як і вся її архітектура взагалі, здається, має одну думку, одну мету, одну яскраву рису: підняти настрій чоловіка, одірвати мисли його від землі, захопити всю істоту чоловіка і обернути, піднести її до гори, до Бога» [6].

Зрозуміло, що в будові, призначеній для виявів такого роду високого почуття й високих зворушень, усе – як у формі самої будови, так і в деталях та оздобах внутрішніх і зовнішніх, усе мусить бути зроблене так, щоб давати відповідний настрій, щоб щораз викликати його [6]. Тому, як у давні часи, як і тепер, церковні інтер'єри відігравали найважливішу просвітницьку роль. Завдяки канонічним церковним розписам це були своєрідні «книги для неграмотних». Тут було наочно зображено християнську модель світобудови та основні віхи священної історії [1]. Твори сакрального мистецтва стають богослов'ям, Євангелієм в кольорі, що промовляє до кожного серця і має свою специфічну духовну мову, якою людина спілкується з Господом.

Сповнені високої художньої фантазії і духовності різьблені іконостаси та старовинні ікони промовляють до тих, хто в молитві споглядає на них. Вони дарують кожному Божественну благодать та силу, духовне зміцнення і відчуття любові до Творця, що надихає митців до створення такої краси.

Одним з прикладів популяризації традиційної храмової архітектури на теренах Яремчанщини є етнопізнавальний маршрут «Гуцульщина сакральна», який включає відвідування дерев'яних церков. Екскурсія по кожному об'єкту розповідає не лише про релігійне життя гуцулів, але й знайомить відвідувача з народними ремеслами, фольклором на Гуцульщині, розкриває видатні постаті цього краю. Етномаршрут «Гуцульщина сакральна» став своєрідною візитною карткою регіону і Карпатського НПП, цінним путівником по духовних святинях Яремчанщини, що збільшує туристичну привабливість краю. Новостворений маршрут допомагатиме в майбутньому розширити коло рекреантів, відкрити їм для себе нові барви Гуцульщини, поповнити свої знання про дану місцевість з етнологічної точки зору та даруватиме естетичну та духовну насолоду; стане не лише черговою цікавою атракцією для туристів на допомогу власникам зелених садиб, але й виховуватиме у відвідувачів любов до рідного краю та його духовних цінностей.

Знайомлячись з пам'ятками традиційної архітектури Яремчанщини, кожен може відкрити для себе правікову традицію гуцулів, доторкнутися до історичного та культурного минулого карпатського краю, відчутти дух нашого народу. Адже церква – це не лише культова споруда, вона присвячена для різного роду громадським або суспільним способом роблених виявів найбільш піднесеного суспільного почуття, найвищих суспільних душевних настроїв, виявлених у різного роду церемоніях, громадських співах і громадських молитвах, виявах найвищих і найшляхетніших духових емоцій, скерованих до найвищого в людських поняттях, ідеалізованого та ідеального Добра, конкретизованого й уможутненого в понятті й вираженого у слові: Бог [2]. І тому дерев'яні церкви як вершина народної архітектури займають особливе місце серед національних надбань України, потребують подальшого збереження та

популяризацію їх через різні види туризму. Саме тому важливо є привернути увагу як громадськості, так і відвідувачів краю до збереження храмів, їх популяризація, щоб кожен міг відкрити для себе не лише Гуцульщину як частину гірських Карпат, але й Гуцульщину сакральну.

Представлення традиційної храмової архітектури Яремчанщини як якісного туристичного продукту вимагає всебічного глибинного вивчення особливостей народного церковного будівництва на певній історико-етнографічній території, зокрема, Гуцульщині. Створення етномаршрутів, що знайомили б з духовною скарбницею нашого народу – це шлях до віднайдення власної ідентичності в світовому історичному та культурному просторі, збереження етнокультурної самобутності та національних традицій для подальшого розвитку нашої держави.

Література:

1. Вечерський В.В. Українські дерев'яні храми / В. Вечерський – К. : Наш час, 2007. – 271 с.
2. Драган М.Д. Українські дерев'яні церкви. Генера і розвій форм : в двох частинах / Михайло Драган; передм. В.С. Александрович; прим. В.С. Александрович, В.М. Слободян; преді.-геогр. покажч., терм. Словник В.М. Слободян; упор. О.О. Савчук. – 2-ге вид. – Харків: Видавець Савчук О.О., 2015. – 450 с.
3. Кифяк В.Ф. Організація туристичної діяльності в Україні. [Електронний ресурс] / В.Киф'як – Режим доступу: http://tourlib.net/books_ukr/kyfjak_1.htm
4. Прибега Л. Дерев'яні храми Українських Карпат / Леонід Прибега. – К.: Техніка, 2007. – 168 с.
5. Тарас Я. Сакральна дерев'яна архітектура українців Карпат: культурно-традиційний аспект / Ярослав Тарас. – Львів: НАНУ, 2007. – 640 с.
6. Щербаківський В.М., Щербаківський Д.М. Українське мистецтво : в двох томах з додатками / Вадим і Данило Щербаківські; передм. І. Ходак; передм.-геогр. покажч. В.М. Слободяна; упор. О.О. Савчук. – Харків: Видавець Савчук О.О., 2015, – 472 с.

ФОРМУВАННЯ ЕТНО-МИСТЕЦЬКОЇ ОСВІТИ ПОЗАШКІЛЬНИХ ЗАКЛАДІВ (З ДОСВІДУ РОБОТИ)

ДОРОЖНИКОВА Р.М.

Дитяча художня школа ім. М. Мункачі, м. Мукачево

«...Веселый любите труд. В самом несовершенстве заключен источник следующего творения.

Дайте радость и кому то неведомому. Дать радость – это как увидеть восход солнца. Будьте проще и любите природу. Проще, проще! Вы творите не потому что, что «нужда заставила. Поёте, как вольная птица, не можете не петь. Помните, жаворонок над полями, весною звенит в высоту! Рулите выше!» (Н. Рерих 1940 р.)

Розвиток мистецтва та мистецької освіти завжди були важливим фактором у формуванні культурного потенціалу.

Кожний народ творить свій унікальний тип культури, що має власну

душу і внутрішню єдність всіх елементів. Естетичне виховання людини формує в ній художній початок, розвиває почуття, розуміння краси навколишнього світу, творчий підхід у її діяльності. Мистецтво є глибокою потребою особистості і одним із засобів спілкування людей між собою.

У мистецтві є вічна цінність і вічний зміст, які не залежать від часу, проблем та його цілей що існували в різні історичні епохи. При відвідуванні музеїв, споглядання творів художників різних епох виникають відповідні емоції, настрої, що переносять нас у світ вищих цінностей і є дуже необхідними для духовного стану особистості.

Існує народна мудрість: дерево людського існування народжується з тонкого та тендітного паростка дитинства, майбутнє якого залежить від того, як за ним доглядати. Зерно образного мислення закладено природою в кожній людині. Там де доросла людина для вираження своїх почуттів і думок бере в основному перо ручку то дитина для себе вибирає олівці, фарби, глину. Це ті матеріали які допомагають передавати свої думки і почуття.

Гарена Лорка називав дітей «найкращими художниками, митцями з природженим поетичним почуттям».

В дитинстві діти малюють і дуже важливо в цей момент зберегти і міло розвивати їх творчий потенціал.

Обдаровані діти малюють пишуть вірші, музику, люблять фантазувати.

Малювання для дітей не просто розвага, а радість і творча праця. Першою сходинкою формування творчої освіти є художні школи, студії, школи мистецтв, де розвивають юні таланти, вчать відчувати прекрасне, творити.

Вже 39 років в центрі міста Мукачево в історичному пам'ятнику архітектури XVII – XVIII століття працює мукачівська ДХШ ім. М. Мункачі. Це перша в Закарпатті художня школа яка стала не тільки базовою школою, але й методичним центром для образотворчих відділів шкіл мистецтв області, культурним, мистецьким осередком міста.

Багаторічний досвід роботи з певністю доводить, що необхідно органічно поєднувати в програмі художньої школи навчання академічного рисунку і живопису з живим джерелом народного мистецтва і творчості.

Важливою складовою у творчому розвитку учнів є вивчення і знайомство з історією рідного краю, його традицією, а також вивчення українського та Закарпатського народного та прикладного мистецтва. Викладачі на уроках композиції, історії мистецтв та скульптури постійно звертають увагу дітей на вивчення етно-культури рідного краю. В школі проводяться екскурсії, бесіди, присвячені вивченню народного мистецтва. В результаті плернерної практики учні знайомляться з архітектурою міста та рідного краю, з старовинною дерев'яною архітектурою.

Хорошим підсумком творчої праці учнів є виставки кращих робіт учнів, які присвячені народним святкам: новорічно-різдвяним, пасхальним, осіннім, весняним та підсумкова виставка випускників.

Дуже цікавим в житті Мукачівської ДХШ ім. М. Мункачі є проведення щорічного обласного конкурсу «легенди Карпат», на якому учні проявляють свої творчі здібності. В цьому конкурсі беруть участь всі мистецькі школи

Закарпаття. Тематика конкурсу змінюється щорічно. Діти виконують живописні та графічні роботи, тчуть гобелени, розмальовують батики, ліплять скульптури на різноманітні теми, такі як: «Замки Закарпаття», «Пісні Карпат», «Трудове Закарпаття», «Жива вода Закарпаття», «Дерев'яні церкви Закарпаття», «Туристичні шляхи Закарпаття», «Духовні джерела Карпат». Виконуючи роботи на ту чи іншу тему учні вивчають природу рідного краю, його традиції, розвивають любов до прекрасного, а також бережне відношення до навколишнього середовища. В результаті вивчення етносу свого краю формується духовно багата та багатогранна особистість.

Продовжуючи традиції Закарпатської школи живопису, яка була заснована корифеями Закарпаття: Й. Бокшаєм, А. Ерделі, А. Кашаєм, Г. Глюком, а також великим М. Мункачі – учні здобувають мистецьку освіту, вчать любити свій край, свій дім свій народ та свою історію.

Народний художник України Федір Манайло писав: «...Щедра была до мене рудна земля.. коренями своїми, фарбами, смаком свого искусства, котри оживляли мою палитру... Я счастливый и вечно вдячный своему народу...» (Ці слова записані на русинській мові, які відображають любов і пошану до свого краю).

ВЕРХОВИНЩИНА, ЯК ІСТОРИКО-ЕТНОГРАФІЧНИЙ ЦЕНТР ГУЦУЛЬСЬКОГО РЕГІОНУ УКРАЇНИ

ЗЕЛЕНЧУК І.М., ЗЕЛЕНЧУК Я.І.

Національний природний парк "Верховинський", с. Верхній Ясенів

У даній статті висвітлено генезис гуцульської культури та визначено пріоритети її збереження в сучасних умовах глобалізації. Особливу увагу звернено на походження історичної назви гуцульської столиці «Жаб'є» (Верховина).

Гуцульський історико-етнографічний регіон України відіграє важливу роль в сучасному соціально-економічному та культурно-мистецькому розвитку гірської та високогірної території Українських Карпат. Важливим аспектом сприяння відродженню та розвитку Гуцульського регіону України є наукова розробка і практичне втілення важливої *ідеї збереження і розвитку Верховинського району в незалежній Україні*, як цінної високогірної природо-заповідної території Чорногірського гірського масиву і Чивчино-Гринявських гір та самобутнього етносоціального і етнокультурного центру Гуцульщини. Одним із практичних прикладів наукової розробки ідеї збереження та збалансованого розвитку Верховинського гірського району в Українських Карпатах, у сучасних умовах реформування адміністративно-територіального устрою України, може бути концепція: *«Збереження і розвиток визначних пам'яток природи і екології та історії і культури Верховинщини в Гуцульських Карпатах»*, яка безпосередньо стосується території Верховинського району Івано-Франківської області. Вона розробляється спільними зусиллями працівників Відділу освіти Верховинської РДА, Національного природного парку «Верховинський» та активістами ГО «Верховинського

центру дослідження і розвитку Гуцульщини».

Дальше ми перейдемо до розгляду основних аргументів, які обґрунтовують актуальність розробки даної прикладної науково-практичної концепції. При науковій розробці цієї концепції, в першу чергу, було звернуто основну увагу на те, що Верховинський район Івано-Франківської області має специфічні етногеографічні та етнокультурні особливості, які є визначальними в його об'єктивній комплексній українознавчій характеристиці.

Перша специфічна етногеографічна особливість Верховинщини полягає в тому, що Верховинський район, серед всіх **26-ти** гірських районів Українських Карпат, є найбільш високогірним районом України, у якому історично сформувалася та збереглася до наших днів, єдина в Україні, *розсіяна (дисперсна) форма поселення гірського українського населення Українських Карпат. Середня висота розташування всіх населених пунктів Верховинщини становить 901 м н.р.м.* Для порівняння, нагадаємо, що середня висота двох наших сусідніх гірських районів Українських Карпат становить: Путильщина – 859 м н.р.м., Рахівщина – 508 м н.р.м.

Найбільша високогірність населених пунктів Верховинщини в Українських Карпатах стала головним фізико-географічним аргументом для вдалого перейменування колишньої назви, його центрального населеного пункту – село Жаб'є, на сучасну назву – селище Верховина. Таким чином, максимальна високогірність сільських населених пунктів Верховинського району була об'єктивно відображена в сучасній назві його районного центру.

Саме селище Верховина – це високогірний гуцульський населений пункт, що розташований у найбільшій міжгірній улоговині, у високогірному регіоні Українських Карпат. В Українських Карпатах є багато різних міжгірних улоговин, але найбільшою за розмірами є саме Верховинська міжгірна улоговина. Вона знаходиться на віддалі 10 км, від найвищого в Українських Карпатах – Чорногірського хребта. З природно-кліматичної точки зору, варто відзначити, що селище Верховина, як історико-етнографічна «Ойкумена Гуцульщини», розташоване безпосередньо на південно-східному макросхилі Чорногірського хребта Українських Карпат (за давньою назвою – на Підгір'ї).

Верховинська міжгірна улоговина, що в далекому минулому мала гуцульську народну назву «Руска Улога», як для високогірної території, має значні розміри: довжину – 12 км, ширину – 2 км. Географічно, вона починається в с. Ільці (657 м н.р.м.), а закінчується у с. Криворівня (575 м н.р.м.). Найбільшу ширину має середня частина Верховинської міжгірної улоговини. У цій протяжній міжгірній улоговині, на середній висоті 620 м н.р.м., розташоване давнє гуцульське селище Верховина. Вздовж цього селища, розташовані чотири великі річкові заплави (меандри) Чорного Черемоша. Перші поселенці «Руської Улоги» здавна назвали великі заплавні луки: Верхніми, Середніми і Нижніми Багнами. Крім чотирьох річкових заплів у Верховині, варто окремо виділити, найбільше за площею, цінне водно-болотне угіддя в центрі сусіднього села Ільці, що має

автентичну гуцульську назву: Флисивки.

З історії природи Гуцульських Карпат відомо, що в далеку давнину, рівень річкового русла Чорного Черемошу був набагато вищим, за його сучасний рівень. Багато століть тому, п'ять цінних водно-болотних угідь: Флисивки і всі чотири Багни були «природним царством» для різних видів жаб. Тому, досить ймовірно, що саме «Царство жаб» на Флисивках і Багнах, дало першу історичну назву населеному пункту – «село Жаб'є».

Перша письмова згадка про село Жаб'є датується 1424 роком, але цілком зрозуміло, що засновано воно було набагато раніше. Вже в ті далекі часи, Підчорногірське село Жаб'є, у центрі найбільшої – Бречниківської річкової заплава (меандру) Чорного Черемошу, на місці дохристиянського Святилища, 1675 року (343 років тому) – було збудовано першу дерев'яну однокупольну церкву. Потім, протягом півтора століття, село Жаб'є було найбільшим населеним пунктом Австро-Угорської монархії у Європі. Із історії України відомо, що Гуцульський етнографічний регіон Карпатських гір, тривалий період перебував під різними іноземними владами. В цьому контексті, доречно нагадати, що мудрі столітні гуцули Верховинщини так говорили про історичні зміни влад на нашій землі: *«Народ у своєму краї – це кам'яний мур, а кожна влада у нему – це папірі на мури. Але папірі на мури добре тримайтси лиш до великого вітру...»*.

В результаті двадцятирічних українознавчих досліджень Гуцульського етнографічного регіону України, можна зробити висновок, що завдяки значній географічній віддаленості, транспортній важкодоступності, дорожній ізольованості, двома високими гірськими перевалами – Кривопільським і Буковецьким, великій любові гуцулів до свого рідного Гуцульського краю та багатьох інших важливих факторів наявності високих гір і пасіонарних особистостей, на Верховинщині добре збереглися до нашого часу визначні пам'ятки природи і екології та історії і культури Гуцульських Карпат.

Весь Верховинський район, з точки зору фізичної географії, є найбільш високогірним районом України. Тому варто, в першу чергу, звертати основну увагу на його виняткову високогірну природно-екологічну цінність для всієї України. Високогірна специфіка етнічних ландшафтів Гуцульських Карпат у цього району є його характерною особливістю, що суттєво впливає на всі сфери повсякденного життя, побуту і господарської діяльності місцевого населення Верховинщини. Відрадно відзначити, що за багато попередніх століть, корінне населення Жаб'євщини, добре зберегло полонинсько-господарські та лісогосподарські етноландшафти Гуцульських Карпат. Всі попередні покоління верховинських гуцулів своєю наполегливою працею, протягом багатьох століть, витворили специфічну, розсіяну на гірських присілках («у Верхах»), форму поселення, дуже цінну традиційну культуру полонинського пастушого господарства, виробництва органічної м'ясо-молочної харчової продукції, гірського лісового господарства, гірського дерев'яного будівництва та деревообробки, гуцульських народних ремесел і промислів, гуцульського прикладного і декоративного мистецтва та християнської етнодуховності Гуцульщини.

За часів розбудови незалежності України, всі горяни, вперше в історії

Українських Карпат, домоглися одержання державного статусу – жителів гірських населених пунктів України. Таким чином, високогірність Верховинщини була справедливо відображена в діючому Законі України «Закон про статус гірських населених пунктів в Україні», згідно якого, всі його 42 населені пункти мають статус гірських.

Друга специфічна етнокультурна особливість Верховинського району полягає в тому, що на Верховинщині добре збереглася, у повсякденному житті, побуті та господарстві місцевого населення, самотуня матеріальна і духовна культурна спадщина гуцулів, як етнографічної групи українців, що живуть і працюють в Гуцульському регіоні Українських Карпатах. Збережений автентичний гірський спосіб життя більшості гуцулів Верховинщини, характеризується конкретними гірськими особливостями: проживанням верховинців у дерев'яних житлових будинках, розсіяних на гірських схилах, висотою: від 500 до 1500 м н. р. м.; веденням традиційного відгінного полонинського господарства; веденням традиційного гірського лісового господарства; гірським дерев'яним будівництвом і деревообробкою; заняттям гуцульськими художніми промислами і ремеслами. На Верховинщині найбільше збереглося старих дерев'яних житлових будинків, споруджених в гуцульському архітектурному стилі. Більшість верховинців, на великі свята та весілля, традиційно одягають автентичне гуцульське вбрання. Вони старанно зберігають і розвивають християнські звичаї, обряди і традиції Гуцульщини.

Таким чином, Верховинщина здавна була, і залишається й тепер, самотунним етнографічним ядром, не тільки Галицької, а й всієї Гуцульщини. В цьому контексті, варто згадати два мудрі вислови про давнє село Жаб'є на Гуцульщині. Відомий дослідник Гуцульщини, отець Софрон Витвицький (1819-1879) писав про некороновану столицю Гуцульщини таке: *«Без зайвого піетету, столицею гуцулів можна назвати Жаб'є»*. Пізніше, знаменитий Іван Франко (1856-1916) сказав крилаті слова про Жаб'є, які пізніше стали словесною візиткою Верховинщини: *«Ось і Жаб'є – Гуцульська столиця! Нема, мовляють, села понад Жаб'є і більшого лиха шукати дарма ...»*. А відома історична монографія Володимира Шухевича *«Гуцульщина»* документально зафіксувала високий рівень матеріальної та духовної культури тогочасної Жаб'євської Гуцульщини. На завершення додамо, що до Другої світової війни, на території села Жаб'є, знаходились найбільш визначні пам'ятки історії і культури Гуцульщини: *Жаб'євська церква Успіння Пресвятої Богородиці, Гуцульський театр у Жаб'ю, Рільнична школа у Жаб'ю, Хата-гражда Юрука (Булігу), Гуцульський музей у Жаб'ю-Ільцях, Асторномічна обсерваторія на горі Піп Іван та багато інших. Загальновідомо, що у найбільших етнографічних музеях України і Європи експонується багато цінних етномістецьких виробів талановитих митців із Жаб'євської Гуцульщини.*

За результатами багаторічних польових українознавчих досліджень населених пунктів Верховинського району, проведених нами особисто, можна переконливо твердити, що він нараховує найбільшу кількість визначних пам'яток природи і екології та історії і культури Верховинської

Гуцульщини, серед всіх гірських районів Українських Карпат.

Саме Верховинщина найкраще зберегла десятки найцінніших автентичних скарбів Гуцульщини, які є безцінним надбанням матеріальної і духовної культури всієї незалежної України. За результатами наших попередніх наукових досліджень, кожен населений пункт на Верховинщини має свої специфічні природо-екологічні й історично-культурні особливості та зберігає дуже цінні природні і рукотворні об'єкти і місця. Виходячи із наявності великої кількості цінних об'єктів і місць високогірної природи і екології Гуцульських Карпат та цінної спадщини етнічної історії і культури Гуцульщини, дальше збереження Верховинського району, стане важливим державотворчим кроком незалежної України.

Ми глибоко переконані, що тільки спільними державотворчими зусиллями органів місцевого самоврядування, виконавчої влади, науковців, природоохоронців, освітян, працівників культури, засобів масової інформації та краєзнавців Верховинщини, вдасться практично втілити в життя актуальну науково-прикладну концепцію *«Збереження і розвиток визначних пам'яток природи і екології та історії і культури Верховинщини в Гуцульських Карпатах»*.

Нам вселяє добру надію великий досвід Верховинщини із збереження природи Гуцульських Карпат, розбудови освітніх і музейних закладів та з підготовки і проведення культурно-масових заходів у Гуцульському регіоні України. Зокрема, на Верховинщині було започатковано: «Міжнародний Гуцульський фестиваль», свято «Полонинське літо», свято «Гуцульська Коляда» та Фестивалі-конкурси: «Автентичної гуцульської музики ім. Василя Грималюка (Могура)», «Автентичної гуцульської співанки ім. Марії Кречунек (Чукутихи)», «Автентичних гуцульських танців ім. Ярослава Чуперчука (Весельчака)», «Автентичної гуцульської убири» та багато інших.

На нашу думку, відповідальні керівники місцевої влади та досвідчене населення Верховинщини, найкраще знають, що і як потрібно практично робити, для збалансованого розвитку Верховинщини, як самобутнього історико-етнографічного центру Гуцульщини в сучасних умовах незалежності України.

ЕТНОКУЛЬТУРНА СПАДЩИНА ПІВДНЯ УКРАЇНИ – АКТУАЛЬНА ТЕМАТИКА ДОСЛІДНО-ЕКСПЕРИМЕНТАЛЬНОЇ РОБОТИ ТА ДИПЛОМНИХ ПРОЕКТІВ МАЙБУТНІХ ДИЗАЙНЕРІВ

КАРДАШОВ В.М.¹, ЧЕМЕРИС Г.Ю.²

¹ Інститут реклами;

² Мелітопольський державний педагогічний університет імені
Богдана Хмельницького

У статті розкривається одна з проблем навчання майбутніх дизайнерів – розуміння глобалізації світу і освоєння національної культури, культури етнодизайну у науково - дослідницькій діяльності та проектній діяльності і її застосування, спираючись на вітчизняний досвід у цій сфері.

Постановка проблеми. Разом із проблемою глобалізації світу й освіти XXI ст. ми повинні донести студентам, що для нас є проблема і час національного мислення. Бо про толерантність культур може мовитись тоді, коли ті існують. Ясна річ, що обидві ці протилежні тенденції спираються на найновіші науково-технічні досягнення, передові технології та матеріали, орієнтуються на найбільш сучасні віяння мистецтва й найбільш вишукані запити споживача, дизайн набуває водночас дедалі більше диференційних, національних рис, аж до проектування під конкретного індивіда. Гарантією індивідуального буття людини, його осмисленості постають інтереси суспільства і прийдешніх поколінь: передаючи останнім результати своєї матеріальної та духовної діяльності та культури, індивід засвідчує тим самим, що існував не даремно, і забезпечує собі єдино можливу форму виходу за емпіричний часові межі свого існування. Ми повинні поставитись всерйоз до цінностей власної спільноти, власної культури, власної країни, що єднає нас із нашими ближніми, якщо ми прагнемо до їхнього розвитку і благополуччя ми маємо не тільки молитвою, але й чином виявити повагу до глибин власної етичної і естетичної культури. Культура етнодизайну у дипломній проєктній діяльності майбутніх дизайнерів є пріоритетним видом художньо-графічної творчості, у результаті чого українські товари стануть об'єктами вітчизняної і закордонної економіки та ринку. Тому доцільно у сучасних творах мистецтва враховувати українську специфіку та колорит як універсальний засіб художньої виразності [5, с. 31]. Але, щоб синтез етнічної культури у дизайні та сучасних технологій не створював стилістичний дисонанс, майбутній дизайнер повинен володіти бездоганним відчуттям гармонії та художнім смаком, тому основою професійної підготовки майбутніх дизайнерів мають виступати естетика, історія мистецтва, декоративно-прикладне мистецтво, що забезпечує не лише збереження національних традицій і культури, а й дозволяє розвивати національні традиції в сучасних умовах.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Велика кількість науковців приділяло увагу різноманітним аспектам художньо-проєктних технологій та художньо-естетичній культурі в освітній теорії і практиці, що вказує на її актуальність для вирішення багатьох нагальних проблем. Вплив народного мистецтва на розвиток особистості в педагогічному процесі був предметом уваги досліджень таких вчених, як І. Зязюн, Г. Васянович, О. Гончаренко, Н. Ничкало, В. Фіголь та ін. У контексті мистецької освіти проблема етнодизайну висвітлюється в наукових доробках Є. Маркова, Л. Масол, Н. Миропольської, О. Ростовського, О. Рудницької, Г. Тарасенка.

Постановка завдання. Дослідити і місце етнодизайну в освітньому просторі і у змісті професійної підготовки майбутнього дизайнера.

Виклад основного матеріалу. Змістовна складова навчального процесу з підготовки майбутнього дизайнера являє собою ланцюг послідовно засвоюваних предметів, сфокусованих на профільну дисципліну – дизайн-проєктування, в якій набуті знання та напрацьовані навички синтезуються в проєктно-творчій діяльності студента. Водночас, навчальний процес має базуватися на новітніх досягненнях світової і

національної культури, бо тільки високо інтелектуальна й національно свідома особистість здатна створювати естетично виразні, оригінальні та самобутні твори. І саме на основі проникнення в традиції минувшини, через осмислення національних культурних надбань формується особистість, базисом освіти якої виступають культурно-духовні цінності. Така особистість має можливість продукувати красу – як матеріальну, так і духовну. Етнодизайн, як складова сучасного мистецтва може заповнити прогалини естетичної спустошеності, в силу свого звернення до народних традицій. Використання культурного досвіду власного народу – запорука і основа освітньої діяльності в одночасних умовах державотворення та глобалізації суспільства.

Етнічні практики у системі дизайн-освіти, на наш погляд, розширить межі художньо-естетичної, дослідницької, проектної, та в майбутньому – професійної діяльності майбутнього дизайнера, виступають засобом не лише естетичного розвитку особистості, а й патріотичного та громадянського виховання, що набуває у наші часи значущості [7, с. 107]. На думку В. Максимович, народні етичні і педагогічні традиції в даний час настільки забуті, що їх творче відродження цілком справедливо сприймається як нового роду інноваційний феномен. Їх діалектичне пристосування до нових соціальних умов призводить до педагогічних знахідок, часом - до несподівано продуктивним нововведень [6, с. 14-15].

Мистецтво пов'язує в єдине ціле матеріальну та духовну культуру, здійснює масову культурно-естетичну комунікацію, передаючи через зовнішнє середовище та предмети вжитку певний тип художньо-естетичних уподобань, в яких відображається дух свого часу [1]. Рівень дизайн-освіти залежить і від того, наскільки ефективно здійснюється в навчально-виховному процесі уважний підхід не тільки до розвитку талантів і здібностей студентів, а й до духовно-культурологічного маркетингу регіону [3, с. 105]. Підвищенню рівня креативності, проектної культури, новаторства та прищеплення естетичного смаку майбутніх дизайнерів сприяє створення належних умов та відповідна організація навчання дизайн-проекуванню для результативної та якісної художньо-проектної діяльності. З майбутніми дизайнерами проводиться виробнича та переддипломна практика, в ході яких вирішуються навчальні завдання з пошукової дослідницької роботи. Місця проведення практик: музеї, історичні місця, монастирі, частини історичного міста і передмістя. Основою такого навчання майбутніх дизайнерів є синтез технології академічної спрямованості і технологій народних промислів. Так у процесі дипломного проектування студентами Мелітопольського інформаційного центру Інституту реклами було проведено ряд дипломних проектів з етнічною та національною складовою.

Прикладом застосування етнічних особливостей є результат проектної роботи над серією поштових марок “Запорізький край” (рис. 1а).

В процесі опрацювання дипломного проекту, надихнувшись графікою Н. Хасевича та Г. Нарбута, було розроблено поштові марки на тематику українського державотворення. Були переглянуті та вибрані портрети місцевих українських ідеологів, вивчена їх історія, біографія та діяльність.

a)

b)

Рис 1. Серія поштових марок "Запорізький край" (студент Шквиря Катерина) (a) та "Світочі нації Запорізького краю" (студент Росік Станіслав) (b)

За фахом діяльності кожного ідеолога була взято за основу фон зображення їхнього оточення та мотиви, що їх пов'язують [7, с. 108] та застосовуючи графічні техніки та прийоми стилізації було спроектовано концепт поштових марок "Світочі нації Запорізького краю" (рис. 1b).

У процесі опрацювання дизайну шахових фігур було здійснено ґрунтовне дослідження історичних битв, етнічного одягу козацького війська, та у результаті стилізації та із застосуванням синтезу традиційних живописних технік та сучасних технологій цифрової обробки зображення були розроблені унікальні шахові фігури (рис. 2).

В дипломному проєкті зі створення логотипу винного заводу «Скіф» (рис. 3) були використані регіональні етнографічні аспекти, а саме, порівняння символіки скіфської культури Північного Причорномор'я та її використання в графічному дизайні логотипу винного заводу «Скіф».

Рис.2. Дизайн шахових фігур «Запорожці» (студент Солдатенко Антон)

Скіфська символіка представлена автентичними образами, які знайшли відображення в українській культурі Північно-Західного Приазов'я [3, с. 106].

Рис.3. Дизайн логотипу винного заводу "Скіф" (студент Грищенко Олександр)

Висновки та перспективи подальших досліджень. Підсумовавши усе вищезазначене робимо висновок, що впровадження етнодизайну в освітню практику є чинником, що гарантує загальну гуманізацію та естетизацію українського суспільства та культурний розвиток особистості.

Проектна діяльність майбутнього дизайнера з урахуванням етнічних особливостей передбачає наявність у нього здатності сприйняття картини світу на засадах національної (поліетнічної) культури, пропонувати нові ідеї, вміння творчо мислити, використовувати нестандартні рішення, що матиме позитивний вплив на майбутню професійну діяльність. Як влучно зазначив Д. Донцов [2], в українській школі повинні бути не міфічні реформи, а потужно відроджуватись філософія, дух, стиль, образ, проектування національного простору і виховання молоді через «дієві чинники освітнього процесу», які проголошувались в 1917-1919 роках, в добу національного відродження, як зміст естетичного виховання, складовими якого були релігія, мистецтво, мораль, гімнастичні вправи (рух) та розвиток громадянського чуття. Дизайнерська освіта повинна починатись із раннього дитинства: із загальноосвітньої школи, бо це зумовлено віковою актуальністю художньо-творчого розвитку особистості. На факультетах, де готують учителів треба досліджувати архетипи, посилювати саме етико-естетичний, етнокультурний аспект навчально-виховного процесу.

Література:

1. Грицишина К.С. Проектна діяльність по створенню постерів для поширення туризму по ландшафтах Херсонщини / К.С. Грицишина // Соціальні та екологічні технології: актуальні проблеми теорії і практики. Матеріали ІХ-ої Міжнародної наукової Інтернет-конференції. – Мелітополь, 2017. – с. 110-113
2. Донцов Д. Дух нашої давнини. Серія "Життя і чин" / Д. Донцов – Ч.2.– Дрогобич, 1991. – 342 с.
3. Кардашов В.М. Актуальність дослідження етнокультури Півдня України для дизайн освіти і дипломного проектування / В.М. Кардашов, О.О. Грищенко // Соціальні та екологічні технології: актуальні проблеми теорії і практики: матеріали ІХ Міжнародної конференції- Мелітополь, - с. 104-107
4. Кардашов В.М. Деякі аспекти розвитку дизайнерської освіти ХХІ століття в центральному регіоні України / В.М. Кардашов // Вісник ХДАДМ. – № 4. – Харків, 2002. – С. 52-55.
5. Криволапов М. Дизайн і технології в системі неперервної освіти / М. Криволапов, В. Мадзігон // Пластичне мистецтво. – №1, 2002. – С.31–33.
6. Максимович В.Ф. Традиционное прикладное искусство в современном мире и современном образовании [Электронный ресурс] / В.Ф. Максимович // Осенняя школа традиционного прикладного искусства: Программа и учебные материалы. - Спб, 2006. - С. 13-16.
7. Росік С.В. Розробка та обґрунтування поштової марки «Світочі нації Запорізького краю» / С.В. Росік // Соціальні та екологічні технології: актуальні проблеми теорії і практики. Матеріали ІХ – ої Міжнародної наукової Інтернет - конференції. – Мелітополь, 2017. – С. 107-110.

МЕТОДИКА ПРОВЕДЕННЯ КРАЄЗНАВЧО-ЛІТЕРАТУРНОЇ ЕКСКУРСІЇ КОСИЛО Л.С.

Карпатський національний природний парк, м. Яремче

З педагогічної точки зору екскурсія - це одна із форм навчально-виховного процесу, при якій група осіб (екскурсантів) під керівництвом більш освідмленої особи (екскурсовода, вчителя) вивчає об'єкт або явище в його природному оточенні,

набуваючи нові чи поглиблюючи раніше набуті знання.

Специфікою будь-якої екскурсії як форми пізнання оточуючого нас світу і форми навчально-виховного процесу є синтез двох важливих елементів: показу раніше підібраних зорових об'єктів і розповіді про них, що виступають як пояснення. Показ і розповідь повинні знаходитися в органічному поєднанні, бо якщо позбавити екскурсію показу, то вона втрачає свою сутність, перетворюючись на лекцію чи бесіду. Відкинувши розповідь, ми отримаємо тільки огляд визначних місць.

Те, що бачить екскурсант, сприймається як єдине ціле в його свідомості, завдяки розповіді екскурсовода з конкретними подіями, явищами, фактами, процесами. Екскурсовод, таким чином, одночасно показує і навчає правильно бачити показане.

В цьому процесі велику роль грає його емоційна сторона: екскурсант не просто дивиться і слухає - він переживає. Побачене і почуте викликає в нього відповідні почуття: захоплення, гордість, смуток, радість, подив тощо. Таке сприйняття вимагає від школяра особливої психічної напруги, що повинно враховуватись екскурсоводом при проведенні екскурсії.

Завдяки своїй наочності, доступності, емоційності екскурсія виступає надзвичайно ефективною формою передачі конкретних знань школярам, сприяє стійкому засвоєнню фактів, а відповідно, справляє вплив на формування світогляду.

Спираючись на теорію педагогічного впливу на основу психологічного сприйняття, саме екскурсія містить в собі необхідні компоненти для введення в дію механізму формування свідомості та моральності юної особистості. За висновками психологів, під час екскурсії інформація запам'ятовується приблизно на 70%, тоді як лекція в приміщенні тільки на 45-55%. Слід відзначити також емоційний фактор: під час екскурсії діти отримують позитивний емоційний заряд, підвищується настрій, що є важливо для здоров'я.

Екскурсії можуть мати різнобічний характер: природознавчий, історичний, естетичний, археологічний, літературознавчий. Настільки різноманітні явища в суспільстві і довікллі, настільки різноманітні можуть бути екскурсії, які мають мету вивчити і показати ці явища.

В даному випадку ми ведемо розмову про літературні екскурсії, які є ефективною формою популяризації творчості видатних письменників та їхньої біографії. Ці екскурсії володіють великою пізнавальною цінністю, здатністю глибокого емоційного впливу на школярів, оскільки доступні у сприйманні для учнів будь-якого освітнього рівня. Такий захід збагачує молодшу людину духовно і дає їй естетичне задоволення.

Літературні екскурсії умовно поділяються на літературно-біографічні, які проводяться по місцях життєвого шляху і творчості письменника; історико-літературні, які висвітлюють окремі періоди розвитку літератури в даному регіоні; літературно-художні, куди входять тексти художніх творів; екскурсії по місцях, які знайшли своє відображення в творах того чи іншого письменника. Окремо слід виділити краєзнавчо-літературну екскурсію, яка є найбільш доступною у створенні та освоєнні. В ній наявна різноманітна

кількість об'єктів показу краєзнавчого характеру, де гармонійно переплітається інформація про життя письменника з відомостями про рідний край, події та визначні місця, пов'язані з іменем видатної людини. Наприклад, проводимо екскурсію до скель Олекси Довбуша (м. Яремче), коли вивчаємо твір нашого земляка Богдана Бойка «По голови... По голови...», а чи Гната Хоткевича «Довбуш». Основний об'єкт показу - скелі Довбуша. Основна мета екскурсії - показати образ народного месника, маючи за основу художній твір, але гріх не використати в цьому місці інформацію з історії (національно-визвольний рух в Галичині), з географії, геології (утворення скель, структура), з біології (дивовижні реліктові сосни, що корінням утримують каміння), з екології (скелі Довбуша - природоохоронний об'єкт на території національного парку), з народознавства (пісні, легенди та перекази про Довбуша). При бажанні міжпредметні зв'язки можна продовжити. Безперечно, що всі ці елементи повинні використовуватися вміло, в логічному поєднанні, роблячи екскурсію багатшою і яскравішою.

До створення краєзнавчо-літературної екскурсії (чи поновлення її) доцільно залучати старшокласників, спонукати їх проводити пошукову роботу, фотографувати, проводити бесіди з односельчанами, опрацьовувати відповідну літературу, робити відеозйомки, складати бібліографію, заносити інформацію в комп'ютер.

Краєзнавчо-літературна екскурсія не вимагає фінансових затрат, транспортних засобів, багато часу, якщо екскурсійні об'єкти знаходяться на території населеного пункту, неподалік від школи. Слід зауважити, що Гуцульщина настільки багатий край на ремесла, мистецькі традиції, літературні імена, що, напевне, в кожному селі чи містечку є на що звернути увагу в краєзнавчо-літературному плані, і досвідчений педагог обов'язково використає такий матеріал для урізноманітнення форм навчально-виховного процесу.

Згадаємо, скільки є письменників - вихідців з Прикарпаття, твори багатьох з них вивчаємо за шкільною програмою, а інші теж заслуговують на те, щоб знати і пишатися ними. Це Юрій Федькович, Михайло Павлик, Марко Черемшина, Данило Харив'юк, Петро, Шекерик-Доників, Василь Костинюк, Юра Шкрумеляк, Марійка Підгірянка, Василь Атаманюк, Дмитро Загул, Микола Марфісвич, Микола Матвій-Мельник, Микола Божук, Роман Іваничук, Дмитро Павличко, Марія Влад, Марія Матіос, Богдан Радиш, Василь Герасим'юк, Іван Малкович, Тарас Мельничук, Володимир Вознюк, Іван Андрусак, Микола Яновський, Василь Кухта, Степан Пушик, Неоніла Стефурак, Володимир Качкан і багато інших, які можливо, ще не встигли отримати широке визнання, але мають в своєму доробку не один художній твір.

В пригоді стане нам і матеріал, почерпнутий з творів про Гуцульщину українських письменників. Це поезії Івана Франка, окремі оповідання, нарис «Гуцульський король», повісті «Довбуш» і «Камінна душа» Гната Хоткевича, «Тіні забутих предків» Михайла Коцюбинського, оповідання «Битва», «Природа», повість «В неділю рано зілля копала» Ольги Кобилянської, повість «Рубають ліс» Сидора Воробкевича, драматична

поема «Довбуш» Богдана-Ігора Антонича, роман « Опришки» Володимира Гжицького, «Жбан вина « Романа Федоріва, «Чорногора» Бориса Загорулька, поезії Богдана Лепкого , Василя Гренджа - Донського , Остапа Луцького, повісті Богдана Бойка «По голови... По голови» і «Останній ватажок». Долучимо до цього списку Михайла Ломацького, Станіслава Вінченза, Марію Остромиру, Романа Яримовича – письменників гуцульської діаспори, які залишили свої безсмертні творіння на подив і пошанування людям.

А скільки видатних особистостей відвідували і відвідують наш благодатний край, поправляючи тут своє здоров'я , черпаючи натхнення і насагу в Карпатах, залишаючи зачарування в художньому слові, яке так прагнемо донести до свідомості школяра!

Сторінки біографії видатних людей промовляють до нас із літературних музеїв Івано-Франківська, Коломиї, відчиняють свої двері невеличкі музеї в містечках і селах області, а створюються вони зазвичай аматорами - краєзнавцями, творчою інтелігенцією і , насамперед, вчителями-літераторами. Це музей Івана Франка в Криворівні, музей Гуцульського театру Г. Хоткевича в с. Красноїлля, музей Марійки Підгірянки в Білих Ославах і Марка Черемшини в Делятині Надвірнянського району, оселя - музей фільму «Тіні забутих предків» у Верховині, музей «Гуцульська старовина і сучасність» у Рожневі. Очевидно, цей перелік неповний, і в даний час народжуються з рук дбайливих краєзнавців нові оселі - музеї, які стануть основою в проведенні краєзнавчо-літературних екскурсій.

Безумовно, що легше і простіше відбути урок в приміщенні школи. Однак, вчителі, які ставлять собі за мету досягнути вищого результату, ніж механічне засвоєння інформації, візьмуться за складніше і важче (але таке цікаве) завдання - створення і проведення краєзнавчо-літературної екскурсії, яка , практично, має ту саму мету, що й урок.

В основу підготовки екскурсії повинні бути закладені головні принципи і вимоги педагогічної науки: взаємозв'язок навчання і виховання, врахування логіки, послідовність і систематичність, ясність і доступність викладу, наочність, емоційність і врахування вікових особливостей.

Загальна екскурсійна методика складається із двох розділів – методики створення екскурсії і методики її проведення.

Приступаючи до створення краєзнавчо-літературної екскурсії, вчитель (і творча група, керована ним) повинні насамперед визначити чітко тему і мету. Правильне формулювання мети має винятково важливе значення. Їй підпорядковується все, що буде показано і про що буде розказано в процесі екскурсії. Метою екскурсії може бути виховання патріотизму, екологічне виховання тощо.

Тема зазвичай розкривається самою назвою екскурсії, тому потрібно, щоб ця назва була чітка, виразна, приваблива для школярів. Наприклад: «З поклоном до Кобзаря» (міні-екскурсія до пам'ятника Т.Шевченку в с. Дора); «В гості до Ірини Вільде»(екскурсія до дачі Дарини Полотнюк), «Літературні імена Яремчанщини».

Для визначення мети і теми екскурсії вирішальну роль мають екскурсійні об'єкти. Для кожної групи екскурсій існує своя класифікація. Так,

в архітектурних екскурсіях виділяють архітектурні пам'ятники і ансамблі, сучасні будівлі, старовинні будинки, інженерні споруди тощо; в природознавчих - гори, ріки, скелі, особливі дерева чи квіти; в краєзнавчо-літературних - це музеї, садиби, будинки, пам'ятники, пам'ятні знаки, пов'язані з іменами видатних людей. Ці об'єкти являють собою основу екскурсії, довкола якої і будується розповідь екскурсовода.

При підборі об'єктів береться до уваги, в першу чергу, значення і відповідність їх вибраній темі. При цьому на початковому етапі враховується і співставляється багато факторів, головні із яких - пізнавальна цінність об'єкта, екзотичність, виразність і місцезоразташування.

Відбір об'єктів безпосередньо пов'язаний з маршрутом екскурсії. Саме маршрут визначає порядок огляду об'єктів. Він повинен бути побудований так, щоб забезпечити логічну послідовність їх показу, як зорову основу для розкриття теми. Роль об'єктів в екскурсії може бути неоднакова: об'єкти можуть бути основними і доповнючими, відігравати головну або другорядну роль.

Після відбору екскурсійних об'єктів повинно бути уважне їх вивчення. В одному випадку воно може починатися з безпосереднього огляду об'єкта в натуральному оточенні, в іншому - зі знайомства з літературою. Практика показує, що попередній огляд пам'ятника доцільний тільки тоді, коли екскурсовод володіє хоча би мінімальною інформацією про даний пам'ятник письменнику. Не можна обмежуватися енциклопедичною і краєзнавчою літературою, тим паче, тільки рекламною, потрібно обов'язково використовувати спеціальні наукові джерела.

При огляді пам'ятника слід звернути увагу на його розміщення в довколишньому ландшафті, оточення, матеріал, обставини, історію, відкриття пам'ятника, прізвища архітекторів чи скульпторів, події, пов'язані з пам'ятником.

Показ екскурсійного об'єкта передбачає необхідність чуттєвого сприйняття і має в своєму арсеналі такі прийоми:

- прийом реконструкції (відтворення подій шляхом яскравої розповіді, при цьому вимагається, крім володіння образною мовою, знання історії, мистецтва, архітектури і, перш за все, літератури, що дозволяє екскурсоводу начебто переносити своїх слухачів у той час, коли відбувалися події);
- прийом локалізації (тобто прийом прив'язки об'єкта до визначеного місця. Чим більше локального, особливо маловідомого матеріалу використано, тим цікавіше пройде екскурсія, тим вище її пізнавальне значення);
- прийом порівняння (співставлення різних ознак одного і того ж об'єкта або групи об'єктів між собою, таке співставлення може проводитися як по схожості предметів, так і по контрасту);
- прийом унаочнення (демонстрування допоміжних матеріалів, які доповнюють зоровий ряд об'єктів).

Оскільки не в усіх учнів достатньо розвинута уява, завдання вмілого літератора полягає в тому, щоб допомогти «побачити письменника»,

використати максимум образних засобів. Тут в пригоді стане так званий «портфель екскурсовода», де зберігаються уривки творів, листи, статті, репродукції картин, живописні і графічні портрети, фотопортрети.

Особливе зацікавлення викликають побутові і родинні фотографії, пов'язані з рідною місцевістю. Варто подбати про те, щоб матеріал у «портфелі екскурсовода» був підібраний достовірно, цілеспрямовано, щоб мав естетичне оформлення.

Вартісні фотографії і малюнки, які показують пам'ятні місця такими, якими вони були в ті роки, коли тут перебував письменник. І, звичайно, зробить екскурсію яскравішою перегляд відеокадрів, пов'язаних із життям і творчістю митця (сучасна техніка дозволяє зробити це в багатьох школах).

При проведенні краєзнавчо-літературної екскурсії використовуються інші методичні прийоми, що допомагають краще засвоїти зміст матеріалу. Один із них - організація зустрічі з учасниками чи очевидцями подій. Цікавим моментом екскурсії стануть живі спогади людей, які були близькі або знайомі з письменником. Такі розповіді доцільно зафіксувати на аудіо чи відеокасету і зберігати в шкільній відеотеці або в місцевому музеї. З плином часу вони становитимуть особливу цінність, а також можуть прислужитися у творчій роботі школярів - у створенні відеоекскурсії. Про зустріч з такими людьми, які можуть щось цікаве розповісти (безперечно, педагог володіє здатністю оцінити потребу тієї чи іншої інформації, її достовірність), домовляються заздалегідь. Кожна така зустріч повинна бути логічно обґрунтована, тривати небагато часу (10-15 хв.), в ній не повинна повторюватися розповідь екскурсовода. Школярі з цікавістю сприйматимуть такий елемент екскурсії, оскільки очевидцями часто є їхні родичі або сусіди. Тепер розглянемо прийоми розповіді. Це:

- опис (поступове перерахування всіх основних якостей і особливостей екскурсійного об'єкта або короткі відомості про головні події);
- пояснення (коли події не тільки повідомляються, але і пояснюються, що дуже важливо для шкільної аудиторії);
- екскурсійна довідка (стисла характеристика об'єкта, лаконічний опис фактів);
- літературний монтаж (полягає в підборі уривків із художніх творів, є основним в проведенні літературно-художньої екскурсії).

Широке використання художніх творів зумовлює високі вимоги до культури мовлення екскурсовода-педагога, яке повинно дорівнювати майстерності професійного актора-читця. Байдуже, монотонне зачитування уривків художніх творів чи квапливо поданий інформативний матеріал зведуть до мінімуму якість екскурсії, виявлять погану послугу літератору, не справлять належного впливу на слухачів. А кому, як не вчителям доводиться знати про ораторське мистецтво, про вміння володіти увагою школярів.

Екскурсовод покликаний формувати в школярів високу естетичну культуру. Але досягнути успіху він може тільки в тому випадку, якщо його власна діяльність буде спиратися на закони краси, якщо сам процес проведення літературної екскурсії відзначатиметься високою естетичною цінністю.

Педагог повинен не тільки показати окремі куточки рідного краю і неповторність тих, хто залишив там своє ім'я і творіння, але повинен заставити подивитися іншими очима на знайоме оточення, на минуле, посіяти зерна майбутніх роздумів над власним ставленням до життя.

В процесі проведення літературних екскурсій потрібно не допускати випадків, коли педагог і школярі однаково байдуже розходяться після екскурсії, коли вона не дає поживи розуму, ані радості душі, а то і гірше - викликає відверте незадоволення.

Краєзнавчо-літературна екскурсія має безпосередній вплив і на самого педагога, впливає на його настрої. Слід зауважити, що одні вчителі повертаються з екскурсії, мов зі свята, пам'ятаючи зацікавлені очі своїх слухачів, і вже сповнені бажанням наступного разу, щоб отримати радість творчої праці, а інші прощаються зі своїми вихованцями, полегшено зітхнувши, щоб поринути у вир щоденних одноманітних справ. Тому бажано, щоб вчитель внутрішньо готувався проводити екскурсію красиво, можливо, навіть сценічно, щоб це принесло задоволення і йому самому, щоб це було випробуванням його творчих сил, а не обтяжливим черговим заходом.

Для створення і проведення екскурсії потрібно, крім педагогічного хисту, глибокі знання з історії рідного краю, любов до художнього слова. Потрібен, як і в кожній добрій справі, ентузіазм, зрештою, потрібна просто любов до людей і до своєї землі. Без усіх цих складників не можна досягнути очікуваного результату.

Отже, спробуйте на деякий час перевтілитися в екскурсовода, залиште шкільні приміщення, вийдіть на простір рідних вулиць, узлісся, ріки... У вас примножиться додаткових прийомів і засобів щодо засвоєння нового навчального матеріалу, вам добавлять натхнення та емоційної наснаги все те близьке і знайоме що оточує вас і ваших вихованців. А глибину своїх знань, переконань і розуму протягом цього короткого часу ви зможете перелити в чисті юні душі, збагативши і подивувавши їх...

Потрібно все зробити для того, щоб учень на такій екскурсії якнайглибше долучився то творчості письменника, отримав високу інтелектуальну і емоційну наснагу, вийшов «морально цілеспрямованим, естетично натхненним, зачудованим величчю духу Митця і Громадянина».

Література:

1. Степанишин Б.І. Викладання української літератури в школі [Текст] : Методичний посібник для вчителя / Б.І. Степанишин. – К. : РВЦ "Проза", 1995. – 254 с.
2. Треф'як Я. Методика краєзнавчої роботи в національній школі / Я. Треф'як ; [фотограф: П. Арсенич, В. Мокляк]. – Івано-Франківськ : [б. в.], 2002. – 110 с.
3. Качкан В. А.Ірина Вільде : нарис життя і творчості / Володимир А.К. – Київ : Дніпро, 1991 . – 159 с.
4. Горак Р. Ота одвічна загадка любові... : роман-есе / Р. Горак // 1997. – № 2. – С. 23-101.
5. Флис С. З історії товариства «Просвіти»в селі Дора // Яремчанський вісник. – 1997. –13 лютого.
6. Флис С. Северина Кабарівська // Яремчанський вісник . – 1997. – 20 грудня.
7. Клапчук В.М. Пам'ятки монументальної архітектури на території Карпатського національного природного парку / В.М. Клапчук, М.Б. Петришина. – Яремча, 1993. – 8 с.

ФОРМИ ПРИРОДООХОРОННОЇ РОБОТИ З ТУРИСТАМИ НА ТЕРИТОРІЇ КАРПАТСЬКОГО НПП

КОСИЛО Л.С.

Карпатський національний природний парк, м. Яремче

Форми природоохоронної роботи, головними ініціаторами і виконавцями яких є самі туристи, передбачають спостереження за природою, надання їй побіжної допомоги, виконання нескладних завдань, усна пропаганда, патрулювання.

Спостереження за природою – один з найпростіших і доступних для широкого кола туристів видів природоохоронної діяльності. Якщо група не має спеціальної програми й обраного об'єкта спостережень, необхідних приладів, а також часу і навичок роботи з ними, від туристів потрібно тільки допитливість і спостережливість.

Спостерігаючи за станом природи і використанням її ресурсів, туристи повинні фіксувати випадки забруднення водойм, самовільних порубок, заболочування земель, ерозії ґрунтів, масового ушкодження листя і хвої, усихання молодняка і саджанців, масового льоту метеликів-шкідників лісу, наявності гусениць, личинок, лялечок, коконів, павутинних гнізд на деревах, чагарниках і в ґрунті.

Особливої уваги заслуговують спостереження в місцях масового відпочинку, у лісових рекреаційних зонах. Випадки недотримання правильного режиму їхнього використання, псування промисловими і сільськогосподарськими відходами, зниження оздоровчої, естетичної і природозахисної цінності повинні, за наведеною туристською інформацією, ставати предметом обговорення компетентних органів.

Допомога туристських груп охорони природи може виявлятися, в основному, у двох напрямках. По-перше, це упорядкування місць туристських привалів, їх найпростіше санітарне очищення, збирання і спалювання «туристського» сміття на маршруті, гасіння залишеного без догляду багаття, розчищення джерела, відновлення порушеної огорожі мурашника, зміцнення ушкодженого природоохоронного аншлагу і т.п. Тобто — виправлення помилок, допущених іншими туристами і відпочиваючими, знищення негативних наслідків їхнього нерозумного природокористування.

Сюди ж відноситься і знешкодження незаконних знарядь лову, що трапилися на шляху — заборонених небезпечних пасток, самострілів, інших хижачьких пристосувань, встановлених супроти законів про охорону природи. Така робота не вимагає від туристів багато часу, спеціального спорядження і виконується по ходу руху визначеного шляху.

Другим напрямком побіжної допомоги є участь туристів у боротьбі з наслідками стихійних лих, термінова допомога тваринному і рослинному світу в критичній ситуації, пов'язаній з лісовою пожежею, ожеледдю, повінню, утворенням глибокого снігового покриву. Таке невідкладне втручання вимагає прийняття керівником (інструктором) групи самостійного оперативного вирішення.

Виконання природоохоронних завдань носить, звичайно, менш

масовий характер, ніж побіжна допомога природі. Однак можливість попередньої підготовки туристів, одержання наукової консультації, навчання методиці дослідження, забезпечення спеціальним спорядженням робить цю роботу більш глибокою і результативною.

Завдання можуть передбачати проведення з природоохоронною метою найпростіших ботанічних, ґрунтових, геоморфологічних, гідрологічних, біологічних і інших спостережень, комплексних маршрутних досліджень, а отриману інформацію подають у відповідні установи, наукові відділи.

Пропагандистська робота, як правило, повинна полягати в організації бесід і лекцій з туристами, проведенні вечорів, випуску стінних газет і листівок, присвячених питанням охорони довкілля, правилам поведінки туристів.

Слід урізноманітнити форми популяризації природоохоронних ідей, враховувати розходження інтересів туристів до тих чи інших тем.

З пропагандистською метою варто використовувати надбання туристів-кіноаматорів і фотографів, власників цікавих колекцій мінералів, гербаріїв і т.п.

Рекомендується також проводити роботу з облаштування туристських маршрутів, причому не обмежуватися їх розміткою і маркуванням, розчищенням і встановлення природоохоронних закликів, але і переходити до спорудження обладнаних туристських стоянок.

Ці нескладні форми участі туристів у природоохоронній роботі сприятимуть збереженню довкілля і формуванню екологічної культури особистості.

РОЛЬ ТВОРЧОЇ ЛАБОРАТОРІЇ “МИСТЕЦЬКА БОЙКІВЩИНА” У ДОСЛІДЖЕННІ ТА ПОПУЛЯРИЗАЦІЇ БОЙКІВСЬКОЇ ВИШИВКИ

КУЗАН Н.І.

Дрогобицький державний педагогічний університет ім. І. Франка

У статті проаналізовано роль творчої лабораторії “Мистецька Бойківщина” у збереженні та популяризації народної вишивки Бойківщини. Висвітлено значення проведення семінарів, майстер-класів для вчителів, учнів, студентів для вивчення локальних особливостей бойківської вишивки.

Вишивка Бойківщини – своєрідне локальне художнє явище в українському вишивальному мистецтві, яке порівняно з іншими етнографічними зонами, зберегла і пронесла давні традиції вишивального мистецтва[1]. Бойківські вишивальниці не тільки зберегли давні традиції декорування та змережування одягу, але й доповнили їх новими. Саме до таких вишивальниць належить Заслужений майстер народної творчості України Мирослави Кот. Завдяки її пошуковій, творчій та педагогічній діяльності, м. Дрогобич став оригінальним осередком вишиваного мистецтва України. Співпрацюючи з музеями, нею вперше обґрунтовано вишивку Бойківщини як унікальне явище в історії

мистецтва, введено в науковий обіг важливі вишивальні пам'ятки, показано їх як першоджерела творчих здобутків художників-професіоналів і народних майстрів. Багатогранна дослідницько-творча діяльність Мирослави Кот, яка зуміла зберегти найтипівіші традиційні ознаки, самобутність, неповторність у світі вишивального мистецтва викликає захоплення, шану і гордість[2]. Сьогодні, її учениці, члени Національної спілки майстрів народного мистецтва України О. Білас-Березова, Д. Іванюш, Н. Кузан, Г. Ліщинська-Кравець, Г. Мельник, Л. Савка, продовжують працювати над подальшим розвитком мистецької скарбниці українського народу. Завдяки їх діяльності молодь має змогу прилучитися до витоків національної культури, детальніше вивчати твори народного мистецтва.

Активна науково-освітня, пошуково-творча діяльність Мирослави Кот у напрямку популяризації українського народного мистецтва заслуговує на подальше вивчення. На основі переданої частини творчого та наукового доробку Мирослави Кот Дрогобицькому державному педагогічному університету імені Івана Франка, та для подальшого дослідження та популяризації народного мистецтва регіону, наказом ректора Дрогобицького педагогічного університету імені Івана Франка була створена творча лабораторія "Мистецька Бойківщина".

Основними завданнями творчої лабораторії є: проведення етнографічних досліджень традиційних осередків народного мистецтва з подальшим проведенням паспортизації та укладанням каталогу зібраного матеріалу; вивчення творчої спадщини майстрів традиційного народного мистецтва регіону, систематизація зібраних матеріалів та їх публікація; підвищення якості вивчення народного мистецтва України у педагогічних навчальних закладах, а через виховання педагогів – у загальноосвітніх навчальних закладах; сприяння широкому використанню можливостей традиційного народного мистецтва у формуванні національної свідомості молоді, підвищення його ролі в патріотичному, естетичному вихованні; опрацювання етнографічного матеріалу, колекцій фондів музеїв, літературних джерел мистецтвознавчого циклу, розробка науково обґрунтованих методичних рекомендацій з вивчення декоративно-ужиткового мистецтва для вищої та середньої школи; організація та проведення наукових конференцій, семінарів, майстер класів, виставок, вебінарів, круглих столів із залученням майстрів народного мистецтва України, викладачів, вчителів середньої школи, керівників гуртків та студентів.

Сьогодні на базі творчої лабораторії проводяться лекції-диспути, семінари та майстер-класи для учнів, студентів, вчителів трудового навчання та керівників гуртків декоративно-ужиткового мистецтва. Деякі з них проводяться базі загальноосвітньої школи та краєзнавчих музеїв. Наприклад, на базі львівської середньої спеціалізованої загальноосвітньої школи № 66 був проведений семінар "Особливості вивчення українського костюма у сучасній школі", семінар "Вивчення творчості майстрів народного мистецтва у сучасній школі" проведено на базі НВК "Школа І-ступеня-гімназія ім. А Шептицького м. Стрия",

Стрийського краєзнавчого музею “Верховина” та музеї світлиці Мирослави Кот, “Народне мистецтво Бойківщини у творчості Івана Франка” у музеї “Дрогобиччина”. Проведені заходи дозволили ознайомити присутніх з дослідницькою, педагогічною та мистецькою діяльністю дрогобицької школи народної вишивки Мирослави Кот, зібраною мисткинею колекцією старовинної вишивки та носі Дрогобицького повіту, локальних особливостями вишивки Західної та Східної Бойківщини.

Кожен семінар супроводжується майстер-класом, тобто присутні на практиці вивчають традиційний крій бойківської носі, способи декорування сорочок подвійним ретязем, який використовують лише на Бойківщині, виконувати брижування рукавів жіночих та чоловічих сорочок характерного для Турківщини.

Проведенні заходи дозволять вчителям, учням, студентам усвідомити необхідність збереження, дослідження та популяризації локальних особливостей бойківської народної вишивки як частинки всієї культури українського народу для прийдешніх поколінь.

Література:

1. Кузан Н. Виховання підлітків на традиціях української народної вишивки: монографія. – Дрогобич: Редакційно видавничий відділ Дрогобицького державного педагогічного університету імені Івана Франка, 2012. – 160 с.
2. Савка Л. Дослідження творчості Мирослави Петрівни Кот / Л. Савка, Н. Кузан // Молодь і ринок. – 2006.– №6 (21).– С. 29–33.

ЗБЕРЕЖЕННЯ ТА ОНОВЛЕННЯ ТРАДИЦІЙНОГО АРХІТЕКТУРНОГО СЕРЕДОВИЩА УКРАЇНСЬКОГО СЕЛА – ОСНОВА ВІДРОДЖЕННЯ ЕТНІЧНОЇ КУЛЬТУРИ У СУЧАСНИХ УМОВАХ

КЮНЦЛІ Р.В., СТЕПАНЮК А.В.

Львівський національний аграрний університет

На сучасному етапі розвитку суспільства – тотальної глобалізації та урбанізації сільських територій, архітектурне середовище культурно-мистецького простору українського села піддається реформуванню. Важливо, на яких принципах буде відбуватися це реформування: на принципах збереження традицій української народної архітектури чи сповідування універсальних ідей та модернової архітектури.

Традиція – це елемент культури народу пов'язано з творчістю, і якщо вона перестає оновлюватися, тоді традиція стає музейним експонатом. Якщо традиція втілюється у нових формах, вона продовжує культурне і духовне життя народу, підкреслюючи його архаїчне походження та прогрес [1].

Збереження традицій у їх первісному вигляді є неможливим, оскільки сам прогрес перешкоджає цьому. Баланс новаторства і традицій є запорукою утримання творчої рівноваги. Отже, збереження традиційного архітектурного середовища має передбачати не тільки збереження традицій, а й оновлення їх та трансформацію відповідно до розвитку прогресу. Творче переосмислення традицій архітектури, втілення їх у нових

формах і матеріалах — основа створення сучасного архітектурного середовища культурно-мистецького простору українського села, відродження етнічної культури народу.

Основним завданням для українських митців, архітекторів та будівельників на сьогодні є створення сучасного архітектурного середовища, де б гармонійно поєднались архітектурно-просторова виразність, раціональність планування і забудови, зв'язок з природним оточенням, історичні традиції та сучасні тенденції в будівництві, декоративно-ужитковому мистецтві.

Розглянемо проблеми збереження традицій в архітектурному середовищі українського села в ієрархічній послідовності від системи розселення до сільської оселі. Традиційна система розселення, як така в Україні, як і на цілому пострадянському просторі була знищена в період колективізації сільського господарства та концентрації аграрного виробництва, чим було нанесено непоправну шкоду унікальності сільського архітектурного середовища культурно-мистецького простору етнічних районів України. За винятком деяких гірських поселень, наприклад, села Космач Косівського району, де збережена автентична система розселення. Тому в архітектурному середовищі системи розселення проблема полягає не так у збереженні, як у відновленні традиційного еволюційно-збалансованого розосередженого розташування сільських поселень із урахуванням природно-ландшафтних та соціально-економічних умов, інженерно-дорожньої інфраструктури (відродження малих поселень у системі розселення), способом матеріального заохочення (пільгове кредитування, позбавлення оподаткування на розвиток малого бізнесу, виділення земельних наділів для хуторних поселень тощо).

Проблеми збереження та оновлення традицій архітектурного середовища в розплануванні українського села полягає в гармонійному поєднанні основ регіональних традицій (живописність розпланувальної та архітектурно-просторової композиції сільських поселень з урахуванням історичної забудови та природно-ландшафтних умов) і сучасних методів забудови. Для цього при розплануванні та реконструкції сіл необхідно дотримуватись таких містобудівних принципів: розпланування сільських поселень виконувати на основі регіональних традицій українського села; органічно поєднувати забудову села і природний ландшафт (будівлі та споруди села гармонійно вписувати в природне середовище); відродити роль селянської садиби як основного структурного елементу архітектурного середовища українського села; сприяти розвитку зеленого туризму, сільського туризму, екопоселень тощо, які допомагатимуть розвитку інфраструктури сільських поселень, залучення інвесторів до освоєння нових територій, оздоровлять екологічний стан аграрних територій.

Характерною прикметою традиційного українського села було «зрощення» його з природним середовищем як на матеріальному, так і на духовному рівні, для цього розпланування сільських поселень виконувати тільки на основі детального вивчення природно-ландшафтних умов (пагорби, зелені масиви, водойми), вуличну мережу прокладати відповідно

до історично складеної, не порушуючи її живописність, у забудові житлових кварталів застосовувати вільну композицію. Українське село завжди асоціюється зі садибами, оточеними садками, які створюють своєрідний затишок і комфорт, притаманний сільським поселенням.

Одним з найважливіших структурних елементів в архітектурно-розпланувальній та об'ємно-просторовій композиції українського села завжди був громадський центр. З давніх часів у селі в центральній частині знаходився майдан, який традиційно забудовували такими будівлями та спорудами, як церква, дзвіниця, плебанія, корчма, сільська школа.

У всіх регіонах України природний ландшафт, навколишнє оточення завжди виступали як рівноправна складова архітектурно-просторової композиції громадського центру. Тому сільські центри здебільшого відкриті, частина забудови периметру площі, на яку розкривається панорама ставка, озера або річки, зазвичай відсутня. Села з такими центрами розміщувалися на схилах пагорбів, а високі точки рельєфу підсилювалися висотними домінантами — церквами.

Громадський центр українського села разом із задоволенням утилітарних потреб населення завжди був осередком культурно-духовного та суспільно-політичного життя, оберегом традицій мистецьких та просторових вирішень архітектурного середовища українського села.

Збереження та оновлення традицій при проектуванні та реконструкції громадського центру українського села можливо через будівництво будівель, архітектура яких відповідає композиційно-мистецьким особливостям регіону, при цьому необхідно вміло використовувати природний ландшафт місцевості та забезпечувати зв'язок будівель і споруд із природою. Споруджуючи будівлі сільських центрів, слід шукати джерело краси в природному середовищі (озеро, річку, скелю тощо) та наближати їх до найбільш виражених елементів ландшафту.

Порушення унікальних традицій розпланування українського села у радянські часи призвело до порушення його усталеної композиційної структури. Однією з таких розпланувальних змін, яка базувалася на атеїстичній ідеології радянської системи, була ліквідація будівлі церкви як основної будівлі сільського центру [4].

Будівля українського храму відзначається органічним поєднанням форм гармонійно вписаних у довкілля, протягом століть без неї не можна було уявити села в Україні, а найчастіше власне церква виступала основною домінантою візуального силуету сільського краєвиду. Сільська церква височіє над громадськими, хатніми та господарськими будівлями, вказуючи своєю архітектурою на духовні акценти сільських жителів, авторитет Церкви, об'єднавчий фактор громади. Сільська церква в українському селі, домінуючи в архітектурному просторі, ніколи своїми габаритами не принижуює оточуючу забудову, а, скоріше, гармонійно доповнює іділію сільського краєвиду, створеного його жителями та природою, акцентує на ролі неперевершеного таланту народних майстрів [5]. Адже українська сільська церква є втіленням багатотомових традицій, майстерності селян, їхніх навичок, уподобань, належності до певної культурної спільноти, етнічного регіону.

Тому сьогодні важливо відновити традиційний візуальний силует українського села з домінантою церкви, що є необхідним для самоствердження української нації та відновлення її культурно-мистецької пам'яті.

Останнім часом простежуються негативні впливи західної модернової церковної архітектури, поширення символізму в архітектурно-мистецьких вирішеннях, який не пов'язаний із християнським ученням, акцентування на спрощення та аскетизм об'ємно-просторових вирішень і внутрішнього наповнення храму.

Перенесення таких тенденцій на український ґрунт порушить не тільки багатовікові християнські традиції храмобудування в Україні, в яких закладена філософія християнства, це зруйнує еволюційно-історичний процес становлення української церковної архітектури, спотворить обряди, знищить національні традиції, які стали окрасою християнства та сакральню-духовною основою українського народу. І що найважливіше — такі храми будуть чужими для нашої ментальності.

Разом з тим українська церковна архітектура не повинна залишатися у фіксованому вигляді, архітектурні форми мають розвиватися і виражати зміни часу та погляди сучасників. Кожен період нашого життя є оригінальним у своїй творчості, поповнює і розвиває традиції в нових соціально-політичних умовах, підкреслює унікальність та самобутність церковної архітектури в культурно-мистецькому просторі України.

Селянська оселя, безперечно, є одним з найважливіших структурних елементів сільського простору, об'ємно-просторового та мистецького вирішення архітектурного середовища села.

Ідея оселі глибоко філософська. Вона творилася віками від покоління до покоління: країна, село, вулиця, садиба і хата — найменша і найдорожча частинка Батьківщини. «У нас всіх є ідея дому і вона глибоко укорінена в нашу культуру; ми впізнаємо дім через сукупність споруд, які ми ідентифікуємо» [3]. У всі часи українська хата була впізнавана, її можна було ідентифікувати та вирізнити з-поміж житла сусідніх народів. Про неї писали всі українські поети та письменники, особливості її відзначали чужинці, що побували в Україні.

За часи радянської влади з появою колективних сільськогосподарських підприємств життєве середовище і традиційний уклад українського села були позбавлені первісної суті та духовності. Житлові будинки та їх архітектурно-просторові вирішення розглядалися лише з утилітарного погляду.

Повернути оселі її утилітарно-мистецьке та сакральне значення у житті селянина — одне з найважливіших завдань відродження українського села та етнічної культури українців.

Зміни, які відбуваються останнім часом у розпланувальному, архітектурно-просторовому вирішенні та декоративному оформленні селянської оселі, свідчать про позитивні зміни у світогляді та естетичних уподобаннях сучасного селянина. «Отже, народну архітектуру і створене нею в конкретних умовах архітектурне середовище треба розглядати як духовний заповіт минулих поколінь. Без збереження цього коріння вона

перетвориться в безлике, байдуже, знецінене для жителів села утилітарне середовище» [2].

Висновки. В умовах глобалізації суспільства важливо повернути сільському будівництву набутий досвід народного зодчества, відродити традиції української архітектури — що стане запорукою відродження етнічної культури України. При цьому важливо пам'ятати, що сучасний український селянин як оберіг християнських та національних традицій змінюється, він зазнає тиску урбанізаційних процесів, прагне до руху і динаміки, зростає і вдосконалюється як особистість.

Література:

1. Кюнцлі Р.В. Культурно-мистецький простір українського села за сучасних умов: Кореляція унікального й універсального / ін-т проблем сучасного мистецтва НАМ України. – Львів: Видавництво «ННВК «АТБ», 2017. – 410 с.: іл.
2. Лоїк Г.К. Розпланування та забудова території сільських населених пунктів і фермерських господарств: навчальний посібник / Лоїк Г.К., Тарасюк І.Г., Степанюк А.В., Смолярчук М.В. – Київ: Арістей, 2009.– 344 с.
3. Монестіролі А. Питання методу (1991). Архітектурний самвидав: теорія сучасної архітектури. [Електронний ресурс]. URL: <http://arch-vydav.blogspot.com/search/label>.
4. Степанюк А.В. Архітектурне проектування будівель та споруд сільських поселень: навчальний посібник / Степанюк А.В., Кюнцлі Р.В., Фамуляк Я.Є. – Львів: НВФ «Українські технології», 2015. – 296 с.
5. Степанюк А. Проектування українських церков: навчальний посібник / Степанюк А., Кюнцлі Р. – Львів: НВФ «Українські технології», 2017. – 244 с.

ООНОВЛЕННЯ МІСЬКОГО ІСТОРИЧНОГО СЕРЕДОВИЩА ІВАНО-ФРАНКІВЩИНИ ЯК ОБ'ЄКТ НАУКОВИХ ДОСЛІДЖЕНЬ МЕЛЬНИК У.В.

*Прикарпатський національний університет ім. В. Стефаника, м.
Івано-Франківськ*

Стаття стосується теоретичного аспекту дослідження міського оновлення в умовах глобалізації. Виділено вагомий внесок науковців у дослідження проблеми дизайну міського історичного середовища Івано-Франківщини.

Архітектурне середовище центрів міст є матеріалізацією історії, оскільки відображає різночасові нашарування й еволюцію культури, техніки і технології, виявляє естетичні ідеали, смаки та прагнення людей. В осередку історичних міст якнайкраще виявляється культурна спадщина, процеси трансформації і синтезу, простежується морфологія елементів міського простору. Міське середовище передбачає постійний процес дбайливого оновлення. Задля збереження художнього образу середміських осередків проводиться багато запобіжних заходів, зокрема, захист цінних зразків архітектурно-урбаністичних ансамблів та дотримання принципів спадкоємності та контекстуалізму в новітніх нашаруваннях.

Історичне середовище є цінним суспільним надбанням. Проблема його збереження й оновлення гостро постає не тільки в Україні, але й за кордоном. Організуються міжнародні конкурси, зокрема «CITY-SENSE.

Формування нашого навколишнього середовища» (Іспанія, м. Каталонія). Особливо популярними є змагання із розробки проектів ревальоризації, регенерації конкретних локалізованих міських просторів. Організатори можуть виражати основні цілі завдань: поліпшення якості життя і умов для сталого розвитку інфраструктури міст, прискорення темпів урбанізації, формування історичної атмосфери та цілісного образу сучасного міста.

Діяльність міжнародних організацій, таких як UNESCO (ЮНЕСКО – Організація Об'єднаних Націй з питань освіти, науки і культури), ICOMOS (Міжнародна рада з питань пам'яток та визначних міст), ICCROM (Міжнародний центр вивчення, збереження та відновлення культурної спадщини), League of Historical Cities (Ліга історичних міст) та ін., виражає найпередовіші методологічні засади пам'яткоохоронної науки.

Існує ряд наукових розвідок щодо історичних міст України. Ця тема притягувала багатьох дослідників, серед яких історики, архітектори, урбаністи, фахівці з охорони культурної спадщини, мистецтвознавці. Прагнення висвітлити питання збереження й розвитку історико-культурної спадщини, гармонізації міського оточення, поєднання традиційних і новітніх фрагментів у архітектурному середовищі будуть швидше за все актуальними завжди [4].

У праці В. Ясієвича [9] «Архітектура України на рубежі XIX-XX століть» (1988 р.) зроблений значний внесок у розкриття питань планування міст початку XX століття, типології та стильових особливостей архітектури.

Наукові дослідження на тему розвитку міста Івано-Франківська мають велике значення для пояснення історико-урбаністичних процесів історичних міст. Художньо-стильовим та культурним аспектам питання архітектурного середовища Івано-Франківська присвятили праці О. Галета, Н. Глязова, Ж. Комар, І. Калиновська, Л. Поліщук, В. Шпільчак та ін.

Витоки архітектурних традицій міста Івано-Франківська представила Ж. Комар у монографії польською мовою «Третє місто Галичини. Станіславів і його архітектура в контексті Галицької автономії» [10]. У вказаній праці поєднується історико-культурний і архітектурно-художній аспект. Значна увага приділена персоналіям (архітекторам, культурним діячам та ін.), життя і діяльність яких позначились на розвитку архітектурного середовища міста.

Фахівці в галузі архітектури І. Гаркот, В. Шпільчак 1994 року були організаторами першого в місті Івано-Франківську архітектурного журналу «Своя хата», у якому друкувалися розвідки про архітектурні об'єкти Івано-Франківська, їхню історію й сучасний стан, про ряд архітекторів, які формували вигляд міста. Ряд публікацій В. Шпільчака стосувалися в основному аналізу архітектури міста XX століття, архітектурного декору й творчості архітекторів.

Серед дослідників, які вивчали архітектурне середовище міста Івано-Франківська, виділяється Л. Поліщук [6]. Вона досліджувала архітектуру стилю модерн і цій темі присвятила ряд публікацій у періодичних виданнях, а також дисертацію кандидата архітектури, у своїй роботі подала хронологічні рамки й художні особливості будівель цього історичного періоду.

Важливими для розуміння особливостей трансформації міського середовища Івано-Франківщини є праці краєзнавчого характеру, зокрема, краєзнавчої урбаністики. Вони формують відповідне наукове підґрунтя для процесів трансформації історичного міського середовища, а також для його подальшого дослідження.

Ґрунтовно писали про формування міста Івано-Франківська В. Шпільчак у співавторстві з З. Соколовським і М. Головатим у книзі «Станиславів – Івано-Франківськ. Місто давнє і сучасне» (2011р.). Автори подали багато цінної інформації про формування архітектурного середовища міста від його закладення до наших днів, а також найважливіші події та визначних особистостей. Науковий матеріал у книзі сформований на основі персональних наукових розвідок авторів, різноманітних теоретичних, картографічних джерел та архівних даних. Зазначена книга написана з використанням першоджерельного матеріалу, багато інформації почерпнуто із періодичного видання «Своя хата» (головний редактор В. Шпільчак).

2017 р. вийшла монографія І. Гаркота «Архітектура Івано-Франківська (Станиславова) міжвоєнного періоду 1920-30-х років», яка стала подією в архітектурній спільноті [1]. Діяльність Ігора Теодоровича як одного з провідних архітекторів Прикарпаття має дуже суттєве значення. Він двічі обіймав посаду головного архітектора Івано-Франківська у 1998 –2006, 2007 – 2011 рр. У періодичній пресі можна з легкістю знайти багато інтерв'ю з ним, які розкривають його бачення розвитку м. Івано-Франківська. дають можливість зрозуміти певні особливості реставрації, будівництва, проектні плани й задуми.

Окремі дані щодо історичного розвитку міст Івано-Франківщини можна почерпнути в краєзнавчих працях М. Головатого [2], В. Полека [5], В. Грабовецького [3]. Опираючись на матеріал їх досліджень, можна проводити порівняння і зіставлення фактів у суспільно-політичному житті історичних міст краю та змінами у його урбаністичному розвитку. В. Полек у своєму путівнику «Вулицями та майданами Івано-Франківська» (1994р.) описує історію окремих площ і вулиць, розкриває походження їх назв. Краєзнавець М. Головатий продовжив цю лінію дослідження в працях «Етюди старого Станиславова» та «200 вулиць Івано-Франківська». У праці В. Грабовецького «Історія Івано-Франківська» (1999 р.) викладено історичні етапи розвитку Івано-Франківська на тлі загальноісторичного процесу, основні події, які відбувалися в місті.

Науковий доробок З. Соколовського дають можливість уточнити та доповнити дані щодо розвитку міського середовища Івано-Франківська. Він є одним з авторів регенерації центральної історичної частини м. Івано-Франківська (площа Ринок, майдан Шептицького, Вічевий майдан, вулиця Незалежності). За цю роботу він у 2002 р. став лауреатом Державної премії України в галузі архітектури. Зеновій Богданович ділиться великим досвідом архітектора-реставратора, пропагує прийоми обережного включення нової архітектури в історичне міське середовище та критикує архітектурні дисонанси, вболіваючи за збереження міської ідентичності та своєрідності [7].

Над дослідженням планувальної структури м. Івано-Франківська і станицьовської фортеці, зокрема її первинного вигляду, працювали З. Соколовський, Л. Лукомська та П. Ричков. Останній є автором одного з макетів міста XVII століття, який демонструється в обласному краєзнавчому музеї.

Питання рекомендацій щодо напрямів розвитку історичних міст України частково висвітлене в працях М. Бєвза, З. Лукомської, Р. Могитича, Б. Посацького, Л. Прибеги та ін. авторів.

Огляд напрямків дослідження міського оновлення свідчить про те, що більшість наукових праць, присвячених архітектурному середовищу міст, розкривають окремі історичні дані, побіжно розглянені культурні, соціальні та художньо-стильові особливості тощо. Задля покращення наявного стану архітектурного середовища варто приділяти більше уваги темі міського оновлення. На сучасному етапі розвитку історичного міського середовища відбувається зіткнення новітніх нашарувань і першооснови, яка представляє собою історико-мистецьку спадщину. Є потреба в систематичному й впорядкованому дослідженні для виявлення тенденцій зміни архітектурного середовища, благоустрою міста та елементів ландшафтного дизайну, що з кожним роком розвиваються. Між тим, напрями розвитку міського предметно-просторового середовища не є однозначними, а іноді й дискусійними. Не до кінця вирішеними є, наприклад, питання естетики конструктивізму і постмодернізму, проблеми зіставлення новітніх нашарувань та історичної спадщини міст та охорони пам'яток архітектури й музеєфікації певних об'єктів, екологічної оптимізації навколишнього середовища під час ревалоризації старих вулиць, будівель та ін.

Література:

1. Гаркот І. Архітектура Івано-Франківська (Станіславова) міжвоєнного періоду 1920-30-х років: монографія / І. Гаркот. – Івано-Франківськ: Симфонія форте, 2017. – 228 с.
2. Головатий М. 200 вулиць Івано-Франківська / М. Головатий, І. Монолатій, І. Панчишин, З. Соколовський, З. Жеребецький. – Івано-Франківськ: Видавництво «Лілея-НВ», 2010 р. – 464 с.
3. Грабовецький В. Історія Івано-Франківська (Станіславова). З найдавніших часів до початку XX століття. Частина I / Грабовецький В. – К. : Нова Зоря, 1999. – 304 с.
4. Мельник У. В. Художній аспект оновлення міського історичного середовища Івано-Франківщини кінця XX початку XXI століття: автореф. дисертації ... кандидата мистецтвознавства: спеціальність 26.00.01 – теорія та історія культури / У.В. Мельник; Міністерство освіти і науки, молоді та спорту України, Прикарпатський національний університет імені Василя Стефаника, – 2015. – 20 с.
5. Полєк В. Майданами та вулицями Івано-Франківська / В. Полєк. – Івано-Франківськ: Лілея-НВ, 2007. – 147с.
6. Поліщук Л. Сецесія в архітектурі Станіславова кінця XIX – початку XX століття: автореферат дисертації ... кандидата архітектури 07.09.2003 / Л. Поліщук; Прикарпатський університет ім. В. Стефаника. – К., 2003. – 20 с.
7. Соколовський З.Б. Архітектори радянського Івано-Франківська / З.Б. Соколовський. – Івано-Франківськ.: Лілея-НВ, 2014. – 107 с.
8. Шпільчак В. А. Станіславів – Івано-Франківськ. Місто давнє і сучасне // серія «історичні місця України» / В. Шпільчак, З. Соколовський, М. Головатий. – Львів:

Світ, 2011, – 296 с.

9. Ясиевич В. Є. Архитектура України на рубежі XIX – XX веков/ В.Ясиевич. – К.: Будівельник, 1988. – 183с.

10. Komar Ź. Trzecie miasto Galicji. Stanisławów i jego architektura w okresie autonomii galicyjskiej / Ź. Komar. – Kraków: Międzynarodowe Centrum Kultury, 2008, – 478 s.

ПЕРШИЙ ПУТІВНИК ГУЦУЛЬЩИНОЮ ЯНА ГРЕГОРОВИЧА: МАНДРІВКА НА ЧОРНОГОРУ

МОВНА М.В.

Львівська національна наукова бібліотека України ім. В. Стефаника

У статті аналізується перший путівник Гуцульщиною пера Яна Грегоровича 1881 року, його зміст, тематичне наповнення та рецепція з боку сучасників. За браком детальних біографічних відомостей, висвітлюється постать його автора як діяча Чорногірського відділу Польського Татранського товариства, активного популяризатора Гуцульщини та її туристичних ресурсів.

У другій половині XIX ст. в зв'язку з розвитком туристичного руху на вимогу часу почали з'являтися путівники не лише окремими містами, а й привабливими з туристичної точки зору місцевостями, зокрема Карпатами. Висвітлення традиційної культури горян на сторінках польських туристичних путівників уже було предметом нашого розгляду [3]. Вивчення історії путівників Карпатами належить до маловисвітлених питань сучасного українського краєзнавства. Нам відома лише одна розвідка з цієї проблематики – стаття знаного косівського краєзнавця Ігоря Пелипейка “Путівники по Гуцульщині: дещо з історії і перспективи” [4], яка носить загальний ознайомчий характер і заторкує лише терени Гуцульщини. У польській історіографії ця проблематика розроблялась у статтях Томаша Русіна, що присвячена дослідженню перших польських путівників Бескидами [10] та Єжи Каплоня [7, с. 264].

На противагу українському бібліографу Олександру Кізлику [1, с. 154], який класифікував працю Я. Грегоровича як туристичний нарис та автору польських туристичних путівників Горганями Даріушу Дилонгу [6, с. 75], що першим путівником Карпатами називає видання Л. Вайгеля 1888 р., насправді першим путівником Карпатами є “Путівник для відвідувачів Чорногори, розташованої в Косівському повіті” [2; 9] (1881) урядовця приватної домінії села Жабйого (нині – смт Верховина) Яна Грегоровича. Про постать автора путівника нині відомо зовсім небагато – управитель маєтків графа Станіслава Скарбека в Жабйому, заступник голови повітової ради в м. Косові, активний член Чорногірського відділу Польського Татранського товариства в Коломії, діяльність якого поширювалася на Коломийський, Косівський, Снятинський, Городенківський, Заліщицький, Борщівський повіти. У 1881-1886 рр. – член комісії для розвитку і утримання гуцульських коней (разом з графом Станіславом Дідушицьким та князем Романом Пузиною). Був заступником голови організаційного комітету етнографічної виставки Покуття в Коломії, яка відбулася 15 вересня 1880 р. Друкувався в “Пам'ятнику Татранського

товариства”.

Упродовж багатьох років проживаючи серед гуцулів Косівщини, автор плекав та згодом зреалізував у своїй праці задум “коротко описати територію повіту, мову його мешканців, визначальні риси їхнього характеру”. Насамперед автор першого путівника довідникового типу подає лапідарну характеристику Косівського повіту, його географічне розташування, описує водні багатства повіту, подає назви гірських вершин та полонин Чорногірського хребта, характеризує кліматичну систему, головні транспортні комунікації, кількість мешканців, природні ресурси, розташування садиб Чорногірського відділення Польського Татранського товариства. На сторінках путівника наведено чимало етнографічних відомостей, які, однак, не систематизовані, а творять строкату й барвисту картину гуцульського побуту. Автор стисло характеризує народну музику й перелічує поширені на Гуцульщині музичні інструменти, наводить окремі зразки весільних пісень, колядок, приказок. Він констатує, що порівняно з іншими українцями, гуцули особливо вірять у чари, замовляння та магічні практики. Жінки-чаклунки практикують примовки, а чоловіки відвертають бурю та град. Автор описує матримоніальні чари для привертання хлопців, окремі гуцульські вірування і забобони, зокрема дівочі ворожіння на Андрія, вірування стосовно вагітної. На сторінках путівника Я. Грегорович висловлює щире симпатію до етнічного характеру гуцулів, їхніх виразних ментальних рис (швидкого розуму, нахилу до опанування науки чи ремесла, доброго смаку, фантазії). Чимала увага зосереджена навколо традиційних занять (лісових промислів, сплаву лісу, будівництва, вирощування великої рогатої худоби та овець, різьбярства, а також допоміжних занять – полювання та рибальства). Також вміщена інформація про традиційне народне харчування – охарактеризовано щоденну та святкову їжу, присутню на хрестинах, весіллях, похоронах, календарних святкуваннях. Під кутом розгляду народних кулінарних традицій розкрито окремі звичаї та обряди родинного циклу з описами гуцульської гостинності. Окремо розглянуто народне весілля – гостину, весільний похід, весільні дії другого дня, зразки обрядових пісень, а також традиційні моральні засади створення гуцульського подружжя. Наприкінці книги Ян Грегорович подає короткий історичний екскурс опришківського руху, характеризує опришківський фольклор, наводячи його яскраві зразки (пісня про опришка Юрія Драгирука).

До речі, Іван Франко, рецензуючи бібліографічний покажчик Бориса Грінченка позитивно відгукнувся про путівник Я. Грегоровича саме в контексті пісні про “останнього” опришка Ю. Драгирука [5, с. 444].

Для кращого порозуміння туристів з місцевим населенням у ньому наведено “Гуцульський словничок”, що налічував понад 800 слів та висловів (наприклад, дараба, кічера, кептар, любас, портки, тайстра та ін.), здебільшого записаних в селах Жаб’є, Криворівні, Гриняві, Космачі.

Автор подає кількість населення повіту. Зокрема, станом на 1881 р. в Косівському повіті проживало 67 тис. чоловік, з яких в Кутах – 6400, Пістині – 3000, Косові – 2800, Жаб’є – 6300, а решта у селах.

У путівнику згадується і про етнографічну виставку в Коломиї 1880 р., де були представлені мистецькі вироби знаних тодішніх майстрів Юрія

Шкрібляка з Яворова, Івана Сухарчука і Дмитра Скуматчука з Жабйого.

Щоденна львівська газета “Dziennik Polski” від 30 липня 1881 р. відгукнулася на путівник Я. Грегоровича рецензією дописувача, який заховався під криптонімом П. [8]. Загалом, будучи прихильником походів у гори і оспівуючи їх красу у своєму дописі, рецензент вважає, що автор путівника замало місця присвятив власне горам, натомість більше зупинився на описі місцевого населення, оскільки його путівник розрахований для тих туристів, які прагнули познайомитися не лише з горами, але й запізнатися з їх мешканцями – гуцулами, їхньою мовою та місцевими звичаями. Позитивною стороною книги, на думку рецензента, є те, що автор “подає деякі особливості звичаїв та зразки поетичної творчості люду з-під Чорногори”. Гуцули розмовляють українською мовою, хоча мають і багато своїх власних висловів, окрім багатьох польських, угорських та румунських слів. Далі рецензент переходить до характеристики гуцульського словничка Я. Грегоровича й зупиняється на особливо колоритних словах та виразах. Критиці у рецензії піддано дані Грегоровича щодо економічного становища гуцулів, відзначаючи брак статистичного матеріалу, відомостей про масове потрапляння гуцулів в залежність від лихварського капіталу.

Я. Грегорович є піонером у жанрі написання путівників Карпатами, можливо, він не вписується у канони творення класичних путівників, що сформувалися дещо пізніше, але наведена на його сторінках етнографічна інформація сьогодні є цінним джерелом до вивчення історії, культури, побуту, фольклору та мови гуцулів. Було б вельми пізнавальним для сучасників вперше після багатьох років перекласти з польської та перевидати його, аби путівник “заговорив” українською мовою і розкрив для нас свої скарби.

Література :

1. Іншомовні джерела до історії міст і сіл України: покажчик літератури / уклад О. Д. Кізілік ; НАН України, ЛНБ ім. В. Стефаника. – Львів, 1995. – 289 с.
2. Мовна М. Путівники Українськими Карпатами: погляд в історію / *Маріанна Мовна* // Народнознавчі Зошити (Львів). – 2016. – № 1. – С. 123-135.
3. Мовна М. Традиційна культура гуцулів на сторінках польських туристичних путівників кінця XIX – 30-х рр. XX ст. / *Маріанна Мовна* // *Łemkowie, Wojkowie, Rusini – historia, współczesność, kultura materialna i duchowa.* – Słupsk ; Zielona Góra ; Svidnik, 2015. – Т. 5. – С. 637-643.
4. Пелипейко І. Путівники по Гуцульщині : дещо з історії і перспективи / *Ігор Пелипейко* // *Красзнавець Прикарпаття* (Івано-Франківськ). – 2004. – Лип.-груд. (№ 4). – С. 63-65.
5. Франко І. [Рецензія] / *Іван Франко* // *Зібрання творів* : у 50 т. / *І. Франко.* – Київ : Наук. думка, 1982. – Т. 33. – С. 444-449. – Рец. на кн.: *Література українського фольклора 1777-1900 : опыт библиографического указателя/ Б.Д. Гринченко.* – Чернигов, 1901. – 320 с.
6. Dyląd D. Gorgany : przewodnik / *Dariusz Dyląd.* – Wyd. II, aktualizowane. – Pruszków : Rewasz, 2016. – 383 s.
7. Kapłan J. Poznanie turystyczne Czarnohory / *Jerzy Kapłan* // *Карпати: людина, етнос, цивілізація.* – Івано-Франківськ, 2013. – Вип. 4. – С. 263-280.
8. P. Na Czarnohorze! / *P.* // *Dziennik Polski* (Lwów). – 1881. – 30 lipca (N 173). – S. 1. – Рец. на кн.: *Przewodnik dla zwiedzających Czarnogórę położoną w powiecie Kossowskim / J. Gregorowicz* – Lwów, 1881. – 71 s.
9. *Przewodnik dla zwiedzających Czarnogórę położoną w powiecie Kossowskim / napisał Jan Gregorowicz.* – Lwów : nakładem autora, 1881. – 71 s.

10. Rusin T. Pierwsze polskie przewodniki po Beskidach. Cz. 2: Przewodniki z lat 1851-1914 / Tomasz Rusin // Biuletyn informacyjny (Kraków). – 2007. – N 2/3. – S. 19-23.

ВЛАДИКА ІВАН МАРГІТИЧ – ДУШПАСТИР РАХІВСЬКИХ ГУЦУЛІВ НОСА В.

Рахівська філія Інституту історії Церкви Мукачівської Греко-католицької єпархії

«Всяке добре даяння й усякий досконалий дар згори сходить від Отця світла, в якого нема ані зміни, ані переміни.» (Як.1,17).

В часи жорстоких переслідувань Христової церкви комуністичною владою (1944-1989) Небесний «Отець світла» зіслав згори християнському народові великий досконалий дар – мужніх провідників церкви єпископів та священників (А. Шептицький, Й. Сліпий, Г. Хомишин, К. Шептицький, Н. Чарнецький, С. Дмитерко, П. Василик, В. Стернюк, Т. Ромжа, А. Волошин, П. Мадяр, ЧСВВ, та багато інших), які світили дорогу народу в пітьмі войовничого атеїзму і не дали «воротам аду» подолати Церкву. Лютуючий антихрист вістря атаки спрямував проти Греко-католицької церкви, яка за вірність Апостольському Престолу протягом переслідування склала найбільші жертви на вітар своєї свободи і переможною ходою в 1989р. вийшла з катакомб 20-того століття. Серед когорти мужніх священників та єпископів тієї церкви чільне місце посідає постать Івана Маргітича – видатного духовного та громадського діяча Закарпаття.

Дитинство, юність та навчання

Особливим даром Неба для побожної родини хліборобів Антона Маргітича та Терезії Костак в с. Велика Чингава (нині с. Боржавське, Виноградівського району) стала третя дитинка Іван, 04.02.1921 р.н., не лише тому, що двоє перших дітей померли, але й тому, що цей третій «не занедбав у собі дару, що був йому даний» (1 Тим.4,14). Далі Бог благословив родині ще 6 дітей, серед яких Іван був старшим і, поряд з добрим послухом та роботою на господарстві, дивовижно виявляв дар до навчання. Побожні батьки не перечили навчанню, вчили дітей працювати та вимагали молитися, щонеділі вели з собою до церкви. З вдячністю владика згадував, що той дар до навчання розвинули йому вчителі Чингавської народної школи (Медвідь Микола та ін. в 1928-1932рр.), і Севлюшської горожанської школи (Ревай Іван та ін. в 1932-1935рр.) - випускники Ужгородської вчительської семінарії, директором та викладачем якої був славний педагог о. Августин Волошин. Владика в спогадах автору цих рядків підкреслював, що ті вчителі переважно походили із народу Закарпаття, наслідували приклад та настанови о. А. Волошина та ведених ним професорів семінарії і виходили з неї не лише вмілими педагогами, а й добрими практикуючими християнами та свідомими українцями, засновували в селах «Пласт» та «Просвіту», в яких виховували патріотизм у шкільній молоді та їх батьків. Зокрема, і свій патріотизм владика пояснював вишколом в тих організаціях та в

Хустській гімназії (в 1935-1941рр.), під вихованням о. Др. Дмитра Поповича. Згадував свій прояв учнівського патріотизму, коли написав на класній дошці: «Ми-український народ. Слава Україні!», за що дирекція хотіла виключити його з гімназії. З трудом врятувала тоді класна керівницка Ростислава Бірчак, дочка відомого вченого. Відмінного випускника гімназії о. Дмитро Попович направив на навчання до Ужгородської Богословської Академії, яке тривало 1941-1946рр. В Академії особливо захоплювався викладами улюбленого професора Теодора Ромжі, намагаючись наслідувати його, відмінно вчився та співав у хорі богословів. Мав намір навчатися в Римі і стати місіонером, та тому перешкодили воєнні події. Під час угорської окупації в числі патріотичної української молоді богослов І. Маргітич був ув'язнений в 1942р. у мукачівському Ковнері (колишній графський палац, перетворений угорською владою на катівню) і засуджений на 2 роки до в'язниці у м. Вац. Звільнений через півроку за клопотанням єпископа О. Стойки по амністії і продовжив навчання, а 18 серпня 1946р. прийняв ієрейські священня в целібаті із рук єпископа Т. Ромжі та направлений співробітником до м. Виноградова.

Досконалий дар рахівським гуцулам.

Закарпатська Гуцульщина з центром у м. Рахів, що здавен зветься «гуцульським Парижем», відзначалася побожністю свого населення, яке подібно до Галичини було переважно українським, хоча угорська влада навмисно затримувала йому давню назву «русини». Як і на все Закарпаття, Християнство прийшло сюди у Східньому обряді іще в княжій добі місією святих Кирила і Мефодія (863-885рр.) - до розколу Церкви 1054р., в часи первісної єдності Христової Церкви з Римським Апостольським Престолом – тобто, було греко-католицьким в нинішньому розумінні конфесійності. А «православна схизма» розколу 1054р. проникла на Закарпаття лише в 1390-тих роках насильними діями трансільванських князів, які, поширивши свою владу на Закарпаття у боротьбі з католицизмом спочатку вирвали з підпорядкування Мукачівського греко-католицького єпископа Грушівський монастир та навколишні села і підпорядкували їх Константинопольському патріархові (1391р. ставропігія). Під їх патронатом поступово протягом 50-ти років «православ'я» захопило все Закарпаття, витіснивши первісну ГКЦ, і проіснувало тут до 1646р. - до Акту Ужгородської унії, яким значна частина наших, 250 років тому назад насильно «оправославлених» предків знову повернулася до первісної єдності із Римським Апостольським Престолом. Остаточо все Закарпаття до цієї єдності повернулося Актом Мараморозької унії 1721року.

Повторне насильне нашестя «православ'я» на Закарпаття починається після Першої світової війни внаслідок розпаду Австро-угорської імперії зусиллями агітаторів із Росії та Сербії при сприянні Чехословацької влади. Протягом 1919-1923рр. «православним терором» у цілому краї насильно захопили майже сотню греко-католицьких храмів. Всі вони згодом були повернуті греко-католикам титанічними зусиллями єпископа Петра Гебея, о. Августина Волошина та інших достойних мужів,

які зуміли домогтися в уряді Праги покласти край «православному терору». Однак, скоро прийшли нові «визволителі», які репресіями комуністичної влади проти ГКЦ від 1944р. до 1989р. загнали її в катакомби і насадили «православ'я» знову по всьому краю. Саме в пік цих репресій випало на долю владики Івана Маргітича розпочинати свою священничу діяльність.

На час його висвячення відлуння розгону ГКЦ на Галичині вже докотилося за Карпати, і як образно казав владики – світлої перспективи для Закарпаття ніхто не бачив. Безхмарними в його душпастирюванні були хіба що два місяці у Севлюші помічником о. Павла Карцуба. Хмари репресії почали стрімко згущатися. Коли 21 жовтня 1946р. радянська влада ув'язнила о. Степана Уйгелія із Успенського храму м. Рахова за відмову перейти на «православ'я», то владики Теодор Ромжа в листопаді того року направив до цієї, ключової в районі, громади свого здібного учня о. Івана Маргітича. Це направлення виявилось «великим досконалим даром Отця світла» для гуцулів Рахова та всієї Рахівщини. Бо за два роки і три місяці молодий і добре освічений священник, наповнений чеснотами мудрості та мужності і дарами Святого Духа зумів не тільки повернути настрашених колишніх вірників до матірньої громади в Рахові та її філії в с. Берлебаш, але привернути і нових, що було подиву гідне в умовах наростаючої репресії ГКЦ. За відмову перейти на «партійну віру» (термін належить владиці. Прим. авт.) - «православ'я» 10 лютого 1949р. був вигнаний із Успенського храму та м. Рахова енкаведистами, які не дали йому спокою і в рідній оселі с. Боржавське. Змушений переховуватися в надійних людей, починає таємно обслуговувати вірників ГКЦ по навколишніх селах. Число мужніх таємних священників незабаром зростає, бо до нього поступово з власної ініціативи (на поклик Святого Духа - твердив владики) приєдналися отці Петро Орос, Іван Горінецький, І. Роман та І. Ченгері і стало більше можливості таємно задовільняти духовні потреби вірників по населених пунктах в Іршавському, Виноградівському та інших районах протягом більше двох років.

05.03.1951р. о. І. Маргітич та о. І. Роман були підступно зражені і заарештовані під час таємного вінчання в с. Боржавське і доставлені в Ужгородську в'язницю. Тут о. І. Романа 8 червня 1951р., а о. І. Маргітича 18 вересня 1951р. засуджено на 25 років позбавлення волі з поразкою в правах терміном на 5 років із конфіскацією належного їм майна, та етаповано до таборів ГУЛАГу в Омській області. За дослідженими в Інституті історії Церкви свідченнями співв'язнів о. І. Маргітич і в таборах відзначався чеснотливим життям. Мужньо зносячи в'язничні тортури, постійно молився і ділився з в'язнями всім, що мав. Запобіг самогубству не одного в'язня, вселяючи віру та надію зневіреним на скорі зміни. «Лише ревно молимося, Бог вислухає молитву і так все не буде, прийдуть зміни на краще»-закликав о. Іван в'язнів.

З настанням амністії звільнений із ув'язнення 06.09.1955р. По дорозі додому отримав у Львові від проводу Греко-католицької Церкви повноваження приймати в лоно катакомбної Церкви насильно

переведених на «православ'я» греко-католицьких священників, і не один із них використав цю нагоду. Проживаючи в рідному с. Боржавське, вдень працював у колгоспі, а вночі обслуговував вірників у катакомбній церкві по всьому Закарпатті, в тому числі й на Рахівщині, куди навідався таємно скоро по звільненню - вже в листопаді 1955р. З того часу вже не залишав рахівських вірників до своєї смерті із великої вдячності їм за те, що мужньо вистояли в невідгідних умовах переслідуваної Церкви і не спокусилися вигодами підтримуваного владою «православ'я». Час від часу щороку навідувався до них на богослужіння. Автодорожня пригода на мотоциклі літом 1973р. значно підірвала його здоров'я, залишивши інвалідом на ліву ногу. Як лікар, який відвідував його тоді в Мукачівській лікарні, засвідчую що тільки Боже Милосердя і Чудо врятувало ногу отця Івана від неминучої в таких випадках ампутації. Це твердили і лікуючі травматологи.

Особливим досконалим Божим даром для вірників не тільки Рахівщини та Закарпаття, але й всієї України та діаспори стала хіротонія о. І. Маргітича 10 вересня 1987р. за благословенням Папи Римського Івана Павла II. Здійснив її владика Софрон Дмиренко таємно в катакомбній церкві. Про гідність постаті владика Івана Маргітича цей Велетень Духу через десятиліття в інтерв'ю автору цих рядків виразився так: «..Із усіх моїх свячень найбільше дякую Богові за те, що я висвятив для Закарпаття єпископа Івана Маргітича.». Ще до своєї хіротонії разом із єпископами, священниками та вірниками Галичини і Закарпаття о. Іван Маргітич у серпні 1987р. підписує заяву про вихід із підпілля, а ставши єпископом разом із проводом УГКЦ активно домагається свободи Церкви в уряді Радянського Союзу, яка і настала в листопаді 1989 року.

Дослідження Інституту історії Церкви переконливо підтверджують, що із настанням свободи ГКЦ владика Іван Маргітич доклав потужних зусиль для відродження багатьох громад по всьому Закарпатті, повернення їм багатьох храмів та будівництва нових храмів, в т.ч. і величного храму в с. Боржавське, де проживав і служив до кінця свого життя. Підтримуючи неперервні духовні контакти з вірниками Рахівщини після свого повернення із ув'язнення він організував їх у числі перших на вихід із підпілля в 1989р., та у важкому протистоянні, зазнавши немало образ аж до замаху на його життя, домогся повернення їм Успенського храму в м. Рахові у 1990 році. Цим дав могутній поштовх для відродження громад ГКЦ по всій області. Саме він першим на Закарпатті розпочав відкриті богослужіння ще до свободи ГКЦ, відправивши 7 січня 1989р. Різдвяне богослужіння греко-католикам угорцям у с. Шаланки. А через тиждень розпочав відкриті регулярні богослужіння українцям у с. Боржавське в церквці присілка Костаковиця. Мужньо вів їх там протягом року під неодноразовим адміністративним штрафкуванням владою. 26 листопада 1989р. владика І. Маргітич відправив першу відкриту літургію на Замковій горі в м. Хуст, що стала початком повернення історичного Хустського храму, яке відбулося на Празник Трьох Святих 1990р. Він також став двигуном богослужіння українською мовою в МГКС від часу легалізації ГКЦ 1989р., заснування першої української громади в м. Ужгороді в

Кафедральному соборі в 1993р., повернення храмів у Золотареві, Міжгір'ї, Тячеві, Хусті та ряду інших населених пунктів.

Ревне душпастирювання, простота і аскетика в побуті та поведінці, доступність вірникам, святість життя та велика любов до свого народу принесли йому взаємну всенародну любов і шану, за що і величають його «Народний владика». А про визнання гідності владика Апостольським Престолом промовляє Булла Папи Римського: «..Достойний брате, уважаємо, що найповніше ітимеш вперед, як і досі це мало місце в умовах неймовірних труднощів діяння й перешкод щодо душпастирської праці; адже особливим способом зумів Ти корисно послужити духовною опікою стільком людям, які до тебе приходили також тайними дорогами. Тому аж ніяк не сумніваємося, коли іменуємо Тебе Помічним Єпископом...» Рим-Ватикан, 1991р.

У січні 1993р. Апостольським Престолом владика Іван Маргітич був призначений Синкелом для вірників української ідентичності МГКЄ і таким чином до кінця свого життя захищав і виражав духовні інтереси переважної більшості вірників МГКЄ. Його свідчення мали особливу повагу у Святого папи Івана Павла II, зокрема, і свідчення щодо об'яв у Джубліку, дати які спеціально поїхав до Ватикану.

Владика Іван Маргітич був справжнім миротворцем. Немало натерпівшись від різних режимів він ніколи не озлоблявся на жоден народ чи конфесію. Режими приходять і відходять, а віра, любов Бога і народу, та людяність залишаються назавжди – так наставляв нас, щоб у цій рівновазі духу, відроджуючи ГКЦ аргументовано відстоювати своє, не досягаючи на чуже.

В останнє порадудав гуцулів Рахівщини Архієрейською Літургією в Успенському храмі м. Рахова 28. 08. 2003р. і через тиждень помер в опінії святості 7 вересня того ж року під час богослужіння у древньому храмі с. Пилипець, Міжгірського району.

Вдячність гуцулів Рахова.

Недаремно саме Рахівська Гуцульщина, зокрема, вдячна Успенська громада м. Рахова виступила ініціатором початку беатифікації владика І. Маргітича та організувала ряд заходів по увічненню його пам'яті. Вони висвітлені в книзі «Народний владика Іван Маргітич», що її, за сприянням науковця Володимира Гаюка та журналіста і письменника Олександра Гавроша упорядкував, зредагував та видав 2015-го року у Львівському видавництві «Тиса» уродженець і Почесний громадянин м. Рахова, Заслужений журналіст України Олександр Масляник - всі троє послідовні і поважні шанувальники та дослідники постаті владика Івана Маргітича.

Зусиллями вірників та рахівської інтелігенції при підтримці місцевої влади одну із прицентральних вулиць м. Рахова перейменовано на вулицю Івана Маргітича, а на стіні Успенського храму, з якого був вигнаний радянською владою священиком у 1949р. і повернувся до нього єпископом у 1990р., встановлено пам'ятну дошку із високомистецьким барельєфом владика роботи відомого скульптора, уродженця Рахова Юрія Гав'юка та його сина Олександра Гав'юка. Також іменем владика І. Маргітича названо Рахівську філію Інституту історії Церкви МГКЄ.

Висновки. В Рахівському філіалі Інституту історії Церкви за останнє десятиліття вивчено документи Конгрегації в справах святих і згідно них зібрано і досліджено на достовірність письмові свідчення багатьох вірників *про героїчні чесноти та знаки святості постатей:*

1.- *владики Івана Маргітича (1921-2003)*, Ісповідника віри, пройшовшого пекло ГУЛАГу. Проведено Вечори пам'яті його у Рахові 05.09.2013р. та в Ужгороді 06.09.2013р. і прийнято Звернення про його беатифікацію. Матеріали передано до «Постуляційного процесу беатифікації» МГКЄ, на підставі них владика Мілан Шашік 04.02.2017р. на перепохованні єпископа Івана Маргітича у Боржавському привселюдно об'явив про початок процесу його беатифікації і призначив Постулятором цієї справи о. Богдана Савулу, який в тому ж місяці приїхав до Рахова і сам іще раз переслухав свідків. Стараннями громади слухання кожного свідка ще й зафільмовано і передано о. Богдану Савулі всі відеофільми.

2.- *отця-Доктора, Прелата Августина Волошина (1874-1945)*, закатованого комуністичним режимом у московській Бутирській в'язниці 19 липня 1945р. Проведено Урочисту Академію його пам'яті в Ужгороді 19.07.2017р., прийнято Звернення про його беатифікацію, зібрано і зафільмовано свідчення та передано всі матеріали Місії «Постуляційний центр беатифікації новомучеників УГКЦ» у Львові;

3.- *отця Інокентія Івана Тимко, ЧСВВ (1906-1945)*, розстріляного комуністами в Загребі 13.08.1945р. Зібрано архівні документи до життєпису, прийнято Звернення про його беатифікацію 19.09.2017р. і передано матеріали дослідження до Місії: «Постуляційний центр беатифікації новомучеників УГКЦ.» у Львові.

Отже є поважна база свідчень і всі підстави просити Провід МГКЄ та УГКЦ прискорити єпархіальний етап беатифікації цих постатей і передати справи на Ватиканський етап, про що вірники просять у щоденних молитвах та зверненнях.

Благослови Боже Провід МГКЄ та УГКЦ на це прискорення!

Джерела:

1. Преса Чехословацького періоду про православний рух на Закарпатті.
2. Булла Папи Римського І. Павла II владичі І. Маргітичу. Ватикан 1991 р.
3. Інтерв'ю владыки Софрона Дмитерка о. Василю Носі. 1999 р.
4. Людина та вимір її образу: від голови до неба. Микола Зимомря. 2002 р.
5. Серія інтерв'ю владыки І. Маргітича о. Василю Носі. 2002 р.
6. Люди з Вавилону. О. Масляник. Львів 2005.
7. Інтерв'ю владыки І. Маргітича Олександрю Гаврошу. 2001 р.
8. Народний владика Іван Маргітич . О. Масляник. Тиса. Львів. 2015 р.
9. Документи Конгрегації у справах святих.
10. Архів Інституту історії Церкви (І.і.Ц.) м. Рахів.
11. Польові дослідження – опитування респондентів в І.і.Ц.

ЕТНОДИЗАЙН КРИТОГО АКВАПАРКУ В МІСТІ ЯРЕМЧА ЯК ПРИКЛАД ЗАСТОСУВАННЯ ЕТНОСТИЛІСТИКИ У ВИРШЕННІ РЕКРЕАЦІЙНО-РОЗВАЖАЛЬНИХ ЗАКЛАДІВ У ТУРИСТИЧНОМУ ІСТОРИКО-ЕТНОГРАФІЧНОМУ РЕГІОНІ УКРАЇНИ

ОБУХОВСЬКА Л.В.

Національний авіаційний університет, м.Київ

Висвітлено основні положення проектування критого аквапарку та виявлено можливості етнодизайну на прикладі архітектурного, інтер'єрного та ландшафтного рішення рекреаційно-розважального закладу в туристичних Карпатах.

З кожним роком кількість відпочиваючих у Карпатському регіоні збільшується. Це можна помітити хоча б на тому прикладі, що швидкими темпами розвивається «зелений» туризм.

Місто Яремча не є виключенням з цього правила. Один конкретний приклад: у новорічні свята 2008 року у Яремчі відпочило понад 1млн. людей. Що характерно: крім спеціалізованих пансіонатів, санаторіїв, готелів, мотелів, гостинних дворів, вже стала звичним явищем поява приватних садиб, які працюють легально і приймають у себе туристів з досить уже непоганим рівнем комфорту і сервісу. У Яремчі кількість таких садиб за останній рік збільшилася у 15 разів. Крім того, поблизу цієї місцевості розташовуються визначні природно-ландшафтні місця (водоспад Пройби, печера і камінь Олекси Довбуша, Карпатський Національний природний парк), а також ярмарки сувенірів, зроблених майстрами гуцульського регіону.

Доцільність розширення можливостей Карпат визначається поступовим, але наростаючим розвитком туризму в цьому регіоні, а також багаті культурні надбання гуцульського краю.

Сьогодні такий досить новий напрямок художньо-практичної діяльності як етнодизайн якраз може посприяти покращенню інфраструктури регіону за рахунок підкреслення його своєрідності та стати рушієм національного пробудження самосвідомості українців.

Отже, виходячи з цих даних, і за умови, що у цьому регіоні сама собою вже склалася досить непогана, сприятлива і багатообіцяюча інфраструктура туризму і релаксації, на Гуцульщині можна звести такий заклад відпочинку (іще новий для України, а особливо для зазначеного регіону), як аквапарк.

Фахівці відзначають, що аквапарки – унікальні центри дозвілля, які привертають увагу відвідувачів і стають дуже популярними. Аквапарк як центр масового сімейного відпочинку – оптимальний варіант проведення дозвілля у кліматичних умовах України.

Зростаючий інтерес до аквапарків обумовлюється тим, що комплекс сполучає у собі можливість для активного відпочинку на воді (захоплюючи водні атракціони) і одночасно виконує лікувально-оздоровчі функції. Аквапарк – це вдало знайдене поєднання можливостей для відпочинку, розваги, спорту й оздоровлення.

Щодо основних положень створення аквапарку, то в основі

проекування критого аквапарку лежить метод зонування будівельних об'ємів, поділу сухих і вологих, активних і пасивних, дитячих і спортивно-розважальних зон, які забезпечують рентабельність і популярність цього закладу, задають загальну організацію внутрішнього простору, визначають усю концепцію аквапарку.

Найбільш повно критий водний парк реалізується в поєднанні водного плеса та живої рослинності, коли відвідувачі аквапарку можуть отримати позитивний емоційний заряд в абсолютно чистому й безпечному середовищі у будь-який час року.

Це середовище на сучасному рівні проектування поділяють на кілька функціональних акваторій:

- акваторія для пляжного відпочинку – штучний пляж;
- акваторія розваг;
- акваторія водних видів спорту;
- акваторія фізіотерапевтичних процедур.

Задіяні ці положення у розробці *дизайн-проекту інтер'єру та екстер'єру критого аквапарку* із застосуванням малих архітектурних форм у складі *санаторно-оздоровчого комплексу «Прикарпаття»* по вул. Грушевського, 7 у м. Яремча Івано-Франківської обл.

Рік проектування – 2008

Реальна підоснова – реальний проект ТОВ «БізнесКомфорт», Київ

Площа забудови – 1564,2 м²

Площа загальна – 1767,3 м²

Будівельний об'єм загальний – 22055,3 м³

Площа дзеркала води – 576,2 м²

Аквапарк розрахований на 70 чоловік у одну зміну.

Наразі на території, яка у далекому майбутньому гіпотетично відводиться під аквапарк, є лише закинута басейн. Виходячи з обрисів вільної ділянки на іншому від усього комплексу «Прикарпаття» березі річки Жонка, конфігурація споруди закладу відповідна.

Дизайн-концепція критого аквапарку «Гуцульський вир» була продиктована, по-перше, функціональним призначенням закладу, по-друге, його географічним розташуванням і характерними етнічними рисами архітектури даного карпатського регіону. Як екстер'єр, так і інтер'єри запропоновано оформити у *сучасному стилі з елементами етнічного гуцульського стилю, а саме поєднуються елементи оборонної та народної дерев'яної архітектури Гуцульщини.*

Природна карпатська гамма від приємно теплого відтінку буку до коричнюватого відтінку природного каменю з вкрапленням живої зелені дає комфортне відчуття природності. Зв'язок з природою характерний для всього, чого торкається рука або думка гуцула.

Уся споруда складається з двох корпусів: основного та допоміжного. Від комплексу через р. Жонку передбачено перекинути автомобільний міст з пішохідним переходом у вигляді віадуку, який підведений до обкладеної бутом цегляної вежі допоміжного корпусу з ліфтом і оглядовим майданчиком. Цокольний поверх будівлі виконується зі збірних залізобетонних блоків, які облицьовуються бутувим каменем.

Основний поверх закладу – огорожувальні конструкції, виконані зі сандвічпанелей. Влаштується крига галерея з дерев'яними поручнями вздовж головного фасаду. Будівля самого аквапарку має каркасну систему, перекриття – з клеєних дерев'яних конструкцій. На даху встановлюються численні сонячні колектори для забезпечення експлуатації закладу. На допоміжному корпусі зі сторони його головного фасаду влаштується триярусний відкритий сад і імітований рів з водою та водоспадом. Між корпусами відкрита сезонна тераса (рис. 1).

Функціональне зонування аквапарку включає 5 основних зон:

- вхідну;
- спортивну;
- зону активного відпочинку;
- зону пасивного відпочинку та релаксації;
- дитячу зону.

Перші дві зони розташовано у допоміжному корпусі (вхідна займає перший поверх, спортивна – другий і ще зона релаксації – третій), три інші зони – в основному корпусі.

Природне світло є важливою умовою життя людини. Саме тому у зоні атракціонів досить великі фасадні вікна на трьох рівнях та світловий ліхтар – багаточисельні мансардні вікна у похилій площині даху – забезпечують найбільш рівномірне та достатньо інтенсивне освітлення приміщення.

Основоположним принципом при створенні малих архітектурних форм для аквапарку стала їх поліфункціональність. Для їх виготовлення пропонуються природній камінь і піщаник, а також керамічна мозаїка кольору морської хвилі та світлої охри.

Рис.1. Екстер'єр критого аквапарку «Гуцульський вир» – візуалізація і макет

Основний оздоблювальний прийом – гуцульські орнаменти (рис. 2). Орнаменти, які прийшли до нас з давніх часів не є здобутком та пережитком лише історії, їх можна цілком успішно використовувати і в сучасних інтер'єрах та їх оздобленні, у предметному дизайні, так відроджуючи свої традиції в зодчестві.

Рис. 2. Інтер'єри критого аквапарку «Гуцульський вир»

Таким чином, проект критого аквапарку «Гуцульський вир» у Яремчі поєднує архітектуру й технологію, дизайн і конструкторський розрахунок. А крім того, на його прикладі видно, що із застосуванням етностилістики у вирішенні рекреаційно-розважальних закладів у туристичному історико-етнографічному регіоні України реально створити сучасне комфортне середовище і повернути до своєї безмірно багатой культурної скарбниці.

ЕТНОДИЗАЙН МАЛИХ АРХІТЕКТУРНИХ ФОРМ НА ПРИКЛАДІ ГУЦУЛЬЩИНИ

ОБУХОВСЬКА Л.В.

Національний авіаційний університет, м. Київ

Дано рекомендації щодо створення сучасних малих архітектурних форм на основі використання елементів, форм, конструкції та технологічних прийомів, які притаманні дерев'яній народній архітектурі України, зокрема Гуцульщини.

Сучасні світові тенденції, що полягають у повсюдній багатовекторній економічній інтеграції, широкій європейській глобалізації, стрімкому науково-технічному та технологічному розвитку, диктують динамічний стиль життя і відхід від власних народних традицій, що нині є безперспективним для збереження обличчя етносів. Наша країна не виняток. У окреслених перспективах опускається аспект архітектурно-просторового вирішення громадських споруд і комплексів у національному стилі, з використанням культурно-національних і етнічних особливостей регіонів України.

Архітектурно-дизайнерська сфера по великому рахунку без традицій

безлика. На наших теренах – це народна дерев'яна архітектура, що по крупинах формувалася протягом багатьох століть. Її як архітектурний феномен у цілому територіальному комплексі Європи розглядав у своїй праці український учений Січинський Володимир Юхимович, а зразки дерев'яного зодчества у різних регіонах України досліджували українські науковці Самойлович Віктор Петрович та Юрченко Петро Григорович. І на сьогодні – це вже багатюща скарбниця мудрості та досвіду народних умільців дерев'яної архітектури, яку слід вивчати і використовувати у сучасному будівництві, щоб не втратити власного обличчя як нації з глибокою історією і багатю культурою на фоні американо-європейської глобалізації і масової урбанізації. До того ж, сучасна львівська дослідниця Дида Ірина Андріївна, відмічає, що в умовах зростаючої у світі актуальності екологічної проблематики перспективним для сучасної вітчизняної архітектури є використання досвіду традиційних в українській архітектурі екологічних принципів формування архітектурного середовища.

Кожний регіон України можна розглядати з точки зору етнології як історично-етнографічну область, а з точки зору культури та її проявів – як підстиль. За М.Я.Ксеневичем, це – райони, які склалися на її території протягом тривалого часу під впливом природно-ландшафтних, кліматичних, соціальних, етнокультурних, історичних та інших факторів і інженерно-геологічних умов. У межах цих зон і регіонів виявляються спільні, сталі прояви, типологічні та видові особливості більшості споруд.

Значну роль у вирішенні садиби й організації простору вулиці українського села відіграє архітектура малих форм. Історично і практично вже так склалося на теренах України, що ними стали такі елементи благоустрою, як огорожі, ворота, хвіртки, лави, вулики, криниці, оголовки криниць, містки, а також різні типи господарських споруд. Вони, особливо у поєднанні з навколишньою зеленню, не лише поліпшують благоустрій садиби і надають їй завершеного вигляду, але й у значній мірі доповнюють і збагачують архітектурне вирішення житлового будинку, ніби пов'язуючи його та інші будови в єдине ціле. Це сприяє створенню єдиного ансамблю забудови не лише садиби, але й усієї вулиці або навіть гармонійно пов'язує з навколишнім краєвидом.

У різних районах країни є свої специфічні прийоми створення малих форм, зазначає у своїх працях В.П.Самойлович, які відповідають місцевим умовам, що значною мірою визначають ті своєрідні риси та колорит забудови вулиці й садиби, які характерні для певного району. Однією з основних причин, що зумовили різноманітність малих форм, є використання для їх спорудження різних місцевих будівельних матеріалів, а також художні смаки і архітектурно-художні традиції, що склалися в даному районі.

Як в архітектурі різних регіонів України, у дерев'яній архітектурі Гуцульщини, крім цікавої значної формотворчої спадщини, був нагромаджений багатий досвід використання народної технології. Як відмічає Й.Д.Приймак, автор книги «Малі архітектурно-художні форми», особливістю дерев'яної архітектури Гуцульщини є органічна єдність, взаємообґрунтування функціональних і технічних вимог та художньої форми.

Сьогодні на основі вивчення та наукового дослідження народної

дерев'яної архітектури виготовляються такі малі архітектурні споруди: брами, каплички, альтанки, кринички, вказівники, придорожні хрести, садово-паркові меблі, дитячі ігрові споруди, – з використанням елементів народної архітектури. Ці традиції зберігають, відроджують та продовжують у даному карпатському регіоні майстри і вихованці Косівського державного інституту прикладного та декоративного мистецтва, де програми з фахових предметів дерев'яної народної архітектури, кераміки, мистецтва роботи по металу тощо доповнюють творчим їх переосмисленням і використанням набутих знань при виконанні проектів, макетів та об'єктів у матеріалі.

Результати цієї роботи можна побачити наочно на вулицях, у скверах, вздовж доріг Косова, Косівського району, Івано-Франківської області. Така наука у виші є запорукою зв'язку поколінь майстрів, продовження творчих династій, наприклад, Шкрібляків, Корнелюків, Приймаків, Радишів тощо. Нинішні спеціалісти послуговуються досягненнями сучасної науки під час зведення будь-яких архітектурних форм. Розміри і об'єм можливої форми беруться залежно від їх призначення та інших факторів. Деякі секрети народної технології актуальні і сьогодні. У них закладена багатовікова народна мудрість, спостережливність, думка.

Вивчення народної архітектури дає можливість створити унікальні варіанти малих архітектурних форм, які б задовольняли повсякденні запити людини, збагачуючи її духовний світ і відображаючи багаті мистецькі досягнення її народу, що цінно. У них задіюються багатство форм, конструкцій, в'язок, декоративних елементів народного зодчества.

У процесі художнього предметно-просторового конструювання нових об'єктів, як зазначає український теоретик і практик Й.Д.Приймак, виділяють три основоположні принципи і закономірності, які випливають із законів природи і є спільними для різних галузей художньої творчості, а саме: комплексне вирішення утилітарно-функціональних, конструктивно-технологічних, економічних і естетичних завдань; врахування навколишнього середовища і конкретних умов; єдність форми і змісту (образне вирішення). Виходячи з самого визначення малих архітектурних форм, дане твердження дає привід говорити про доречність цих принципів для створення нових малих архітектурних форм за сучасними вимогами споживача.

На підставі вище сказаного можна сформулювати рекомендації щодо створення сучасних малих архітектурних форм на основі використання елементів, форм, конструкції та технологічних прийомів, які притаманні дерев'яній народній архітектурі України на прикладі Гуцульщини. Отже, нові малі архітектурні форми мають:

- 1) виходячи з явного екологічного принципу формування архітектурного середовища, що складався віками на нашій території, та природної краси довкілля, – гармонійно взаємодіяти з навколишнім середовищем, доповнювати вже існуючий архітектурно-ландшафтний простір, а не руйнувати його іноземницькими вкрапленнями;

- 2) виходячи з використання домінуючої у дерев'яній архітектурі народної технології, яку геній народу шліфував і нагромаджував віками, засновуючись на виключній функціональності будов і доцільності задіяних прийомів, – бути гранично лаконічними та зручними, функціонально і локально виправданими;

3) виходячи із загальнолюдського потягу до миловидності та зовнішньої привабливості просторових форм, їх характерних рис, які вже історично сформувалися на теренах українських земель, – поєднувати в собі художньо-естетичну сторону твору та регіонально-стильові ознаки, доповнювати своїм естетичним оформленням конкретний просторовий осередок у кожному окремому регіоні України.

Як ілюстрацію до сформульованих рекомендацій можна навести проект облаштування автобусної зупинки в м. Косів (рис.1), розробленої Тарасом Лоб'юком, студентом Косівського інституту прикладного та декоративного мистецтва ЛНАМ, 2016. Як видно зі світлин, сконструйована форма об'єкту заснована на елементах гуцульської архітектури: як просторових, так і графічних (тобто орнаментах). Пропонований матеріал – дерево, бетон, бітумна черепиця. Зупинка має сучасний вигляд, але водночас презентує неповторну багату народну архітектуру, яка складалася протягом віків у цих краях.

Рис. 1. Проект автобусної зупинки в м. Косів. Автор Тарас Лоб'юк, 2016

Таким чином, сформульовано рекомендації щодо створення сучасних малих архітектурних форм на основі використання елементів, форм, конструкцій та технологічних прийомів, які притаманні дерев'яній народній архітектурі України на прикладі Гуцульщини, а саме:

- екологічний аспект,
- технологічно-функціональний аспект,
- естетично-етнічний аспект.

Новостворювані малі архітектурні форми повинні працювати на естетичне збагачення місць зосередження людей, виконуючи своє пряме призначення і відображаючи архітектурно-декоративні особливості регіону. Це дозволяє популяризувати народні надбання та ненав'язливо дає людям можливість усвідомити свою етнічну приналежність.

СУЧАСНИЙ ДЕКОРАТИВНИЙ РОЗПИС

ПАЗИНЮК М.

м. Івано-Франківськ

В результаті дослідження даної роботи було висвітлено основні характерні риси декоративно-прикладного мистецтва, показано одні з найяскравіших робіт цього виду мистецтва та узагальнено основні поняття.

Народилася я в селі Гута Пороги Богородчанського району. Ще з дитинства посеред всіх дітей вирізнялася особливою любов'ю до малювання. Навіть батьки спочатку думали, що це просто дитяча забавка. Проте, з часом це переросло в професію.

Спочатку навчалася у Вищому художньому професійному училищі № 3, а потім в Університеті ім. Василя Стефаника (кафедра образотворчого мистецтва). Навчаючись в навчальних закладах, я проводила виставки, серед них були і благодійні.

Серед моїх робіт є і декоративний розпис на тарілках, декоративний розпис України та багато інших робіт. Скажу по секрету, що саме декоративний розпис захоплює мене найбільше. Хотілось би розповісти що ж це таке: декоративні розписи надзвичайно різноманітні. Споконвіку вони побутують на сільських будівлях, домашній утварі, речах домашнього вжитку — меблях, посуді, тканинах. Але головною їх різновидністю є настінний розпис.

Про давність існування настінного розпису в народній архітектурі, в побуті часто говориться у весільних піснях, колядках, прислів'ях.

Настінні розписи з початку свого зародження не були самостійно існуючими малюнками, а безпосередньо пов'язувалися з архітектурою селянських будівель.

Чепурно вибілені стіни, різко підведена жовтою або червоною вохрою призьба разом з розписами надавали хаті виразного декоративного вигляду. Розписи були різноманітні за своїм сюжетом, стилем і технікою виконання. Зовні хати їх найчастіше розміщували під стріхою, як фризи, потім навколо вікон, дверей та на віконницях. Між вікнами малюнок зображувався у вигляді вінка або букета. Часто оздоблювалася навіть тилова стіна будинку.

Але найбільша увага приділялася розпису хати всередині, особливо печі, яка прикрашалася пишними букетами квітів. Другим центральним місцем розпису була стіна над полом, де звичайно зображувався килим. Майстерність виконання таких розписів часто була настільки високою, що важко було відрізнити мальовані килими від справжнього тканого.

Зрозуміло, не в кожній хаті була своя художниця (розписи, як правило, виконували жінки), а потреба в прикрасі житла була неодмінна. Ця потреба особливо відчувалася перед весіллям, на великі свята або по закінченні будівництва нової хати. У таких випадках запрошувалася краща художниця села.

Попит на подібні роботи настільки збільшився, що викликав появу на ринку декоративних малюнків, виконаних на папері. Такі малюнки служили

оформленням лише внутрішньої частини хати. Вони наклеювалися на комині, над вікнами та ліжком, а також використовувалися як занавіски на вікна.

На початку ХХ ст. декоративне малювання набуло широкої популярності не тільки в селі, але й у місті.

У радянський час декоративне малювання знайшло широке застосування в художній промисловості, особливо в фарфоровій, текстильній, поліграфічній. Таким чином виникла нова галузь декоративного мистецтва.

Декоративні розписи у минулому побутували в багатьох районах України, особливо на Поділлі, Київщині, Слобожанщині, Буковині, але найбільшого поширення вони набули на Катеринославщині. Саме це мене надихнуло на створення декоративного розпису України.

На території Полісся найкраще зберігся народний фольклор. Одяг українок цього регіону був барвистим і оригінальним, що поліські жінки запозичили в них чимало прийомів та візерунків вишивок. Хотілось би охарактеризувати колористику цього краю, зокрема: з-поміж інших регіонів України поліські строї вирізняються домінуванням двоколірної біло-червоної гами, відсутністю купованих тканин та тканим і вибійчаним декоративним оздобленням вбрання. Біло-червоне кольорове звучання у поліському костюмі підкреслює його архаїчність і символізує поєднання двох начал: духовного-божественного (білий) та плотсько-земного (червоного).

Символом Карпатського краю є традиційні костюми, трембіта, яку перенесено з реальності на пазл. На ньому зображаються у національному одязі колоритні гуцули. У кольоровій гаммі Карпат переважають насичені теплі барви і підпорядковані їм чорна, зелена та інші.

У центральному регіоні України передано унікальну та неповторна енергетику – зображено по центру пазла сильну, незалежну українку, яка стала своєрідним символом сили духу України. Характерними кольорами для даного регіону є червоно-чорні та сині кольори.

Придніпров'я. На зображенні що характеризує Придніпров'я можна побачити українську сім'ю: мати та батько оберігають дитя від усього

злого, що може чекати його у житті. Дитина ж, в свою чергу, щиро молиться Господу й просить у нього здоров'я батькам і миру в Україні. Маленька, та напрочуд чепурна й охайна хатина символізує цілісність української сім'ї. Хочу сказати що найбільш характерними кольорами для цього регіону є чорно-білі.

Ілюстрація самого Донбасу показує страшний тягар українських людей, відображає їхні переживання та болі. Промінь сонця сіє у наших серцях надію на те, що колись Схід знову відродиться.

Крим – це регіон, зображений зі щемом на серці. Основна увага зосереджена на нижній частині, де видніється постать тендітної татарсько-української дівчини у сукні всіяній маками. Квіти на одязі символізують волю та палке прагнення, до возз'єднання народів України.

Своїми творчими здобутками завжди славилось. Поділля. Чого лише варта подільська кераміка, якою господині прикрашали свої домівки. Для цього регіону найбільш характерними є білий та жовтий кольори.

Слобожанщина – це земля, що znana вишитими кожухами, килимами та сап'яновими чоботами. Цей факт ілюстрований у частині експозиції – показано трьох дівчат у притаманних слобідському краю сап'янових чоботах. Можемо спостерігати навкруги квітуче село та щасливих і безтурботних дівчат.

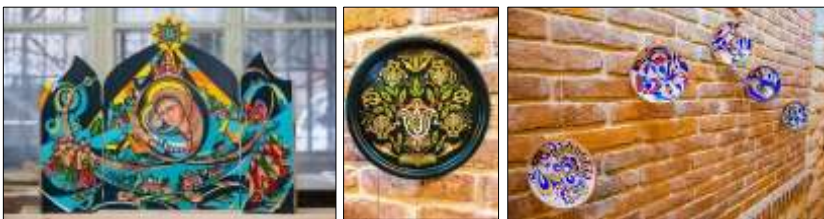
Причорномор'я – «як без пісні нема України, так і без картини нема дівчини». Головним образом цієї роботи є дівчина-художниця, яка на березі Чорного моря спокійно та невимушено творить мистецтво у вигляді картини. Вона символізує талановиту молодь, на яку Україна покладає великі надії.

Отже, основу даної роботи складає порівняння індивідуальних особливостей розпису та специфіка малюнку. Висвітлено розпис різних регіонів України (Полісся, Карпати, Центральна Україна, Придніпров'я, Донбас, Крим, Поділля, Слобожанщини та Причорномор'я) та їх авторську інтерпретацію.

Хочу сказати, що кожен регіон характеризується своєю кольоровою гамою, зокрема: в Карпатах найбільш поширені теплі кольори, тобто зелений жовтий та інші; для Поділля жовті та білі; Придніпров'ю – чорно-білі кольори; для центральної України характерні червоно-чорні та сині кольори.

Саме колористика та особливості мистецтва розпису всіх регіонів стали основою робіт, які максимально відображають особливість та притаманні ознаки кожного з вищезазначених регіонів нашої держави.

На даний момент я удосконалюю свою майстерність та продовжую навчатись в Університеті Короля Данила на кафедрі дизайну та навчаю сучасну молодь мистецтву, оскільки працюю в училищі. Також беру участь в багатьох виставках. Проте найбільше задоволення мені приносять благодійні.

Висновки. Чому я вибрала дану тему? Я можу з легкістю відповісти на дане питання. Хочу сказати, що даний вид мистецтва є для мене особливим та неповторним. Декоративний розпис тягне своє минуле ще від давніх-давен.

На сьогоднішній день він трохи осучаснився та набрав нових барв. Але на мій погляд, це додає такої можна сказати цікавинки. Мені дуже подобається створювати все нові і нові витвори.

Також в даній роботі я представила свою творчість, те, що мені близьке та неповторне для мене. Цим я хотіла поділитися з Вами тим, що мене зачаровує та приносить велике задоволення.

Найбільшим своїм досягненням я вважаю декоративний розпис України. Він дуже цікавий та особливий, оскільки відображає кольористику кожного прекрасного регіону нашої держави.

Тому підбиваючи підсумки, можу сказати, що творити – це прекрасно, і я рада, що можу займатися таким чудовим видом мистецтва як декоративний розпис.

Література:

1. Параска Хома : альб. // [авт.-упоряд. В. А. Качкан]. – К. : Мистецтво, 1983. – 95 с.
2. Пронич Д.І. Параска Хома / Дмитро Пронич // Народне мистецтво. — 1999. — № 1-2. — С. 36-38.
3. Франків В. Нев'яучі квіти. Нариси, образок. (нарис про Параску Хому). / В. Франків. — Чернівці : Буковина, 1991. — 47 с.
4. Яновський М.В. Пелюсткова Веселка // Срібна пряжка : Розповіді про народних митців / Микола Яновський. — Ужгород : Карпати, 1980. — 260 с.
5. Бабій В. Малювальниця з Прикарпаття Параска Хома / Бабій В., Петрякова Ф. // Народна творчість та етнографія. — 1970. — № 1. — С. 54-57.
6. Болотенюк М. Параска Хома: Мені найкраще малюється на самоті і в свята: Інтерв'ю із народною художницею з Чернятина // Галичина. — 1999. — 18 с.
7. Кириченко М.А. Український декоративний розпис : навч. посіб. / М.А. Кириченко. — К. : Знання-Прес, 2006. — 228 с.
8. Крайній І. Жоржини у чиновницькому павутинні / Крайній І. // Україна молода. — 2013. [Електр. ресурс]. — Режим доступу: <http://www.umoloda.kiev.ua/regions/72/164/0/81576/>.
9. Стефурак Н. У храмі природи руку їй ставив Господь [Про персон. вист. П. Хоми в обл. краєзн. музеї] / Н. Стефурак // Галичина. — 2001. — 10 с.

ВПЛИВ ДЕРЖАВНОГО КОРДОНУ НА КУЛЬТУРУ ГУЦУЛІВ МАРАМОРОЩИНИ

ПАПАРИГА М.

с. Вишівська Долина Марамороського повіту, Румунія

У статті розкрито історичний літопис Мараморощини, на якій проживають українці-гуцули. Звернено увагу на матеріальну і духовну культуру горян Марамороського повіту Румунії. Автор стверджує, що хоча й державний кордон перервав прямі контакти жителів Мараморощини і української Гуцульщини, він пробудив у людей їх обов'язок пишатися тим, що їм залишили предки – зберегти і передати молодшому поколінню красу та багатство гуцульської культури.

У Румунії є така приказка: «там де вішається карта», що окреслює територію в північній частині Румунії, на Мараморощині, де розташовано кілька українських сіл: Вишівська Долина, Бистрий, Красний, Поляни, Кривий, Рускова, Луг над Тисою, Бичків, Кричунів, Миків, Вишня Рона, Коштуй та Ремети. Щоб зрозуміти, як державний кордон вплинув на розвиток культури українців, які проживають в цих селах, звернемо увагу на короткий екскурс в історію української громади Марамороського повіту.

Починаючи із XIII – XIV ст. історичні документи згадують про українців, які жили поряд із румунами на Мараморощині. Вчені, які займалися вивченням українців Мараморошу, виявили три етапи їх розселення [4, с. 35].

Перші українці заселилися тут протягом XIII – XIV ст. Вони прийшли із Галичини і зупинилися в долині річки Рускова, де заснували села Поляни, Кривий, Рускова.

Під час другої хвилі заселення українці зупинилися в долині річки Тиса і заснували села Луг над Тисою, Бичків, Кричунів, Миків та Ремети.

Третя хвиля розселення українців припадає на XVII ст. Утворилися села Вишівська Долина, Бистрий, Красний [12, р. 26].

На Мараморощині, крім румунів та українців, проживають й інші етнопонаціональні меншини – угорці, німці та євреї, формуючи справжню етнічну, релігійну та лінгвістичну мозаїку регіону. Протягом століть добрі міжсусідські взаємини вплинули на їх автентичну культуру, зберігаючи в той же час власний культурний компонент.

Під час другого історичного етапу розвитку встановлений державний кордон на річці Тиса, який залишив за Румунською державою одну третину цієї території. З'єднання Марамороша із Румунією проголошено 1 грудня 1918 р. в «Резолюції Великої Національної Збори із Алба Юлії». Як румунське, так і українське населення висловлювалося за об'єднання Мараморощини з Румунією, але рішенням Паризької мирної конференції 1919 р. Румунії передано південну частину регіону, встановлюючи границю на півночі річки Тиси.

Першого грудня 1918 р. в місті Сігет відбулися великі збори, де було прийнято рішення про з'єднання Мараморощини із Румунією. Румунська армія допомагала чехословацькому війську в боротьбі проти збройних сил соціалістичної Угорщини. Румунське командування, очолюване генералом Константином Презаном, домовилося із чехословацьким командуванням

встановити спільну демаркаційну лінію між державами, яка б забезпечувала утримання Румунією Мараморощини. Міністр-секретар румунської держави Александру Вайда-Воевод подав документальний рапорт про північну границю Румунії, згідно якого волості Сігет, Тиса, Тарас і половину Тячева є румунськими. У ході проведення Паризької мирної конференції румунський представник Гаврило Юга за допомогою доповідних записок, документів і карт доводив, що Мараморощина є румунською територією. В 1920 р. чесько-румунські відносини нормалізувалися. В березні 1920 р. чеська делегація погодилася віддати Румунії Мараморощину, за винятком волості Долга. Але 13 березня 1920 р. румунський уряд Вайда-Воеводи пішов у відставку, і в цих умовах чехи відмовилися підписати договір, аргументуючи що румуни втратили легальне уповноваження на Мараморощину. Уряд Авериску не продовжував переговори, а в кінці липня 1920 р. наказав відступити румунським військам на лівий бік р. Тиси. Дипломатичні та правлячі кола вважали цей наказ як відмову від правої частини Марамороша, а чехословацьке військо зайняло остаточно покинуту зону [10, р. 58].

Встановлення державного кордону північного Марамороша по течії річки Тиса розлучила сім'ї, вплинула на стан збереження і розвитку культури українців-гуцулів. Це призвело до зближення українців і румунів.

Традиції одягу. Вплив сусідства із румунськими селами спостерігаємо на етнографічному рівні, передусім у сфері матеріальної народної культури. Наприклад, традиційний одяг українців із с. Полян майже такий як румунський традиційний одяг із Марамороша, за винятком деяких деталей: горизонтальні смуги фартухів переважно зеленого кольору (загальний колорит – зелена, синя, червона та чорна барви), відмінні від фартухів румунського одягу, які двоколірні. Крій вишитої сорочки подібний до румунської [7, с. 15]. В селі Красний вишита сорочка виглядає як румунська. Тут носять кожухи, які виробляють у с. Петрові (румунське село, сусіднє із селом Красний).

Краще зберігся традиційний одяг у селі Вишівська Долина, можливо і тому, що не межує із румунськими селами. Жіночий одяг складається з сорочки, яка може бути двох типів: сорочка, яка має виріз квадратної форми, та сорочка-гуцулка, в якій виріз довкола шиї, а уставки біля шиї та рукавів зав'язуються ниткою. Спідниця (сукня) із кашеміру червоного, зеленого, синього кольорів та квіткового моделю, а в старших жінок - кавового та чорного. Ймовірно, походження цього матеріалу є із Чехії. Колись жінки одягали сукні із тканини з фартухом («запасков»), які подібні до гуцульських. Жінки на голові носять хустину, а молоді дівчата вінок. Вінки відрізняються у селах регіону: у Вишівській Долині зроблений зі стінолу (тонких листів олов'яної фольги) та прикрашений блискітками, квітками, стрічками різних кольорів та зеленими гілочками розмарину, а в селі Поляни вінок зеленого кольору, зроблений із листочків барвінку.

Чоловіки носять вишиту сорочку і чорні штани. Молоді хлопці на голову одягають капелюх («крисаню»), оздоблений гілочками розмарину та квітами, виготовленими зі стрічок різних кольорів. Спільним елементом жіночого та чоловічого одягу є кожушок. Відрізняється він теж від села до

села. У Вишівській Долині збережені кожухи гуцульського походження, які виготовляли українські народні майстри, коли ще не існувало державного кордону.

Побутували також різноманітні види тканин, які можна було придбати у різних румунських селах. Інколи відбувалася конкуренція між господарями, своєрідне змагання з метою мати унікальний зразок тканини. Господині намагалися не розкривати секрети нових зразків тканин та одягу.

Мова. Українська мова в українських селах Мараморощини відрізняється від села до села, є різноманітні діалекти. Проте українська мова в селі Вишівська Долина – найближча за звучанням до українсько-гуцульської мови. Здається, державний кордон не змінив її, сусідство цього села з Україною збереглося. Тим більше, що Вишівська Долина межує з іншими українськими селами Мараморощини – Лугом над Тисою та Бистрим, у яких більшість людей розмовляють українською мовою. Зовсім іншу ситуацію спостерігаємо у селі Красному, яке є українським, але межує із румунським селом Петрова. Вплив цього сусідства очевидний: мешканці села Красний не змінили свою мову на румунську, але запозичили багато слів із румунської, яким надали українську форму. Наприклад: «пострікаласи» від румунського слова «с-а стрікат» що означає «сказалося» [1, с. 128].

Релігійні свята. Найменшого впливу зазнали традиційні звичаї, традиції та релігійні свята гуцулів Мараморощини.

Різдвяні свята в кожному українському селі зберігають давні традиції. В день перед Святвечором люди постять, а на Святвечір кладуть на стіл дванадцять пісних страв. Українці не перебрали від румунів практику їсти скоромну їжу. Головними стравами, які готують господарі для цього свята є: грибленка, голубці із грибами, пісні пироги, паляниці, пшениця із медом, квасоля із сливами, «стілник» (хліб, який зберігався аж до Водохреща) [9, с. 4]. Найбільше прикрашають Різдвяні свята українських сіл Мараморощини українські колядки, серед яких поряд зі збереженими давніми колядками з'явилися нові. Особливим є дійство під час Різдва. Збирається група колядників, яка називається Вифлієм. Кожний член цієї групи знає свою причту – царя, Ірода, вівчарів або ангелів, та стару коляду, в якій беруть участь чоловіки, гуселник, який грає на скрипці, та тримбіташ [5, с. 25]. Поколядувавши, гуселник починає коротенький танець - «Гоп, старому на чізми (черевики)!». Господиня, її дочки, чи невістка, запрошуються на цей танець. У кінці танцювального дійства господарі мають оплатити гуселнику і парі, з якою танцювали.

Під час Великодніх свят українці-гуцули теж зберігають свої традиції. До великоднього кошика, який жителі краю несуть до церкви, де священик їх посвячує, господарі кладуть такі страви: паску без сира (в румунів є етнографічні зони, де паска готується із сиром), шовдра, сир, яйця, часник, ковбаса, масло [11, р. 11]. Не кладуть м'яса із ягняти, як це, для прикладу, роблять румуни, але є звичай робити ягнятко із масла. На другий день Великодня у селах Луг над Тисою, Бичків та Кричунів існує традиція поливатися водою. Це значною мірою пов'язано із румунським

звичаєм «ла стропіт», коли молоді хлопці ходять обливати дівчат пахощами.

У кожному селі існувала традиція Великодніх ігор «на цвинтарі», біля церкви, однак у багатьох селах це вже не збереглося. Діти мали свої ігри, а старші люди свої. До сьогодні граються в різні великодні ігри діти с. Вишівська Долина. У с. Вишня Рона жінки знали цікаві автентичні пісні.

В селі Вишівська Долина, яке розташоване на лівому боці річки Тиси і межує з українськими селами Ділове та Хмелів, збереглися найдавніші гуцульські звичаї та традиції, зокрема й Великодні ігри. Вони відбуваються протягом Великодніх свят аж до Святого Юрія (6 травня) біля церкви, «на цвинтарі». Граються діти та молодь, а старші люди виступають глядачами.

Головною грою Великодніх святкувань є «А вербови колесо». Після літургії діти ідуть додому, щоб поїсти, а потім з нетерпінням чекають, щоб повернутися до церкви і гратися аж до пізнього вечора. Кожна гра має свою пісню і танець. Більшість з танців здійснюються у формі закритого кола. Вчені стверджують, що ігри в колі з'явилися в епоху вшанування сонця (коло, колесо – символ сонця, космічних сил, безперервність вічного життя) [6, с. 11]. Ця традиція, яка складалася із пісень та танців, означала прихід весни, стала основою шанування проміння сонця і пробудження природи. Пізніше, із впровадженням християнства, це свято пов'язали із святом Воскресіння Господнього [3, с. 37].

Поряд з основним призначенням пісень, які мали на меті прискорити прихід весни і навіть отримати в природи гарне літо, деякі пісні передають інші тематичні мотиви – любов, дружбу молоді, підбір пари, символічні подарунки, краса дівчини. З давніх часів, до приходу весни, дівчата отримували гарний одяг і аксесуари, з якими вони ішли до гри [8, с. 5].

Є різножанрові пісні, в яких згадуються історичні періоди, що вплинули на життя місцевих людей: пісні періоду воєнних лихоліть або періоду феодальних часів, які відкривають образ середньовічної фортеці з мостами, воротами і стінами [2, с. 40].

На території краю розповсюджені такі пісні: «Дес тут була подоляночка», «Ми голубки ізловили», «А я хожу по торгу», «А зелені огірочки», «Нема кралє дома», «Ходи жужинь по жужині», «Котик та мишик», «Горщитко», «Прутика», «Варташ», «Задні будити передні», «Турня».

Слова пісні ігри «А вербови колесо» :

А вербови колесо, колесо

З під дороги стояло, стояло,

А ялова дощечка горіла, горіла,

Коло неї ласточка сиділа, сиділа.

А ришитом водиці носила, носила,

А ялову дощичку гасила, гасила.

Кілько разів промололо, промололо,

Тільки нашиг легіників прокололо, прокололо

Кілько на ришиті дірочок, дірочок,

Тільки наших легіників болечок, болечок.
Кілько на ришиті водиці, водиці,
Тіко нашіг легіників правдиці, правдиці.
А йдут дівки до млина, до млина,
А парубки зо млина, зо млина.
Несут дівки пшеницю, пшеницю,
А парубки житницю, житницю.
А по горі стоупчики, стоупчики,
Роди Божи хлопчики, хлопчики.
По долині лавички, лавички,
Роди Божи дівочки, дівочки.

«Десь тут була Подоляночка». В цій грі беруть участь і хлопці, і дівчата, які формують коло, тримаючись за руки, і рухаючись в напрямку годинникової стрілки або в зворотному напрямі. Під час одного співу цієї пісні пара молодят гуляють в середині кола і в той же час формують склад наступної пари, яка буде вибрана (дівчина вибирає з кола хлопця, а хлопець, відповідно, дівчину). Слова пісні цієї гри наступні:

Десь тут була Подоляночка,
Десь тут була красна паночка,
Тут вона впала, до землі припала,
Личко не вмивала, бо води не мала.
Устань, устань Подоляночко,
Устань, устань красна паночко,
Промий собі очка, підв'яжи панточка,
Вийди заду неї, бере дівча з краю.
Або ж:

Ми голубки ізловили,
Та до кола обступили,
Ти голубко чого дуриш,
Та вібирай кого любиш.
У наступних рядках подані слова і для решту ігор.

«А я хожу по торгу»:

А я хожу по торгу, по торгу,
Мою милу не вижу, не вижу.
А ми милу видимо, видимо
Тобі милу не дамо, не дамо.
Шо і купиш?

Чиривики, хустину, сорочку.
А ми тото зносимо, кинемо, продамо
Тобі милу не дамо, не дамо.
Котел пива наварю,
Свою милу відкуплю.

«А зелені огірочки»:

А зелені огірочки, а густії пупіночки,
Лиш ся розцвітайти,
Наші панці, тай молодці,

Лиш ся побирайти.
А зелені огірочки, а густії пупіночки,
Уже ся розцвили,
Наші панці, тай молодці,
Уже ся пібрали”.

«Нема Кралє дома»:
Нема Кралє дома,
Поїхав до Львова,
Ключі купувати,
Церкви розмикати.

«Ходи жужинь по жужені»:
Ходит жужинь по жужені,
А дівчина по калині,
Грай душко, грай,
Меш іграти до суботи,
Буди сукня тай чуботи.
Грай душко, грай.

Важливим чинником, який сприяє збереженню української мови та традицій, є церква. І сьогодні в українських селах Мараморощини Свята Літургія відбувається українською та старослов'янською мовами. Навчальні заклади краю активно відзначають різноманітні історичні події української історії, вшановуються пам'ять українських і румунських діячів. На високому рівні відзначається день Т. Шевченка та день рідної мови.

Відкритість кордонів Європейського Союзу зумовили активний виїзд молоді за кордон. Разом з тим, ця відкритість також дозволяє зберігати і висувати ідентичні елементи гуцульської культури на перший план. Хоча кордон роз'єднав родини, які зараз живуть в різних державах, проте не зумів зруйнувати гуцульську душу українців, які пишаються тим, що належать до унікальної гуцульської етнокультури.

Література:

1. Бевка О. Літопис сіл Мараморощини / Олекса Бевка. – Бухарест : Видавництво RCR Editorial, 2011.
2. Іваницький А. Український музичний фольклор. Підручник для вищих учбових закладів / А. Іваницький. – Вінниця : НОВА КНИГА, 2004. – 320 с.
3. Крип'якевич І. Історія української культури / Іван Крип'якевич. – К. : Либідь, 1994. – 651 с.
4. Куреляк В. Українці Румунської Мараморощини / Василь Куреляк. – Львів : Видавничий центр ЛНУ імені Івана Франка, 2001. – 184 с.
5. Михалейко Л. Структура українського характеру. Тип української душі / Людмила Михалейко // Наш голос. – 2003. – № 106.
6. Чига Ю. Вірування гуцулів у світлі народної магії / Юрій Чига // Український вісник. – 2003. – №. 1–2 (X).
7. Чига Ю. Гуцульський жіночий одяг / Юрій Чига // Український вісник. – 2002. – №. 15–16 (IX).
8. Чига Ю. Гуцульські звичаї / Юрій Чига // Український вісник. – 2000. – №. 15–16 (VIII).

9. Чига Ю. Різdv'яні звичаї у гуцулів / Юрій Чига // Український вісник. – 1999. – Nr. 11–12 (VII).
10. Filipașcu A. Istoria Maramureșului, editura Gutinul / Alexandru Filipașcu. – Baia Mare, 1997.
11. Lașciuc I. Spiritualitatea ucraineană / Iuri Lașciuc // Curierul ucrainean. Revistă a Uniunii Ucrainenilor din România. – București, 1997. – Nr. 30–31 (IV).
12. Petrovai I. Multiculturalism în Țara Maramureșului. Valori culturale ucrainene / Ion Petrovai // Centrul de studii Transilvane. – Cluj-Napoca, 2007.

РОЛЬ МУЗЕЙНОЇ ПЕДАГОГІКИ У ЗБЕРЕЖЕННІ, ДОСЛІДЖЕННІ І ПОПУЛЯРИЗАЦІЇ ГУЦУЛЬЩИНОЗНАВСТВА НА ТЕРЕНАХ НАДВІРНЯНЩИНИ

ПАСКА Т.В.

Прикарпатський національний університет ім. В. Стефаніка, м. Івано-Франківськ

У статті висвітлено розвиток музейної справи та особливості музейної педагогіки на теренах Надвірнянщини. Акцентовано увагу на важливості функціонування громадських музеїв на Гуцульщині як осередків духовності, історичної пам'яті та патріотичного виховання молоді. Розкрито досвід роботи кращих музеїв у справі збереження, дослідження і популяризації гуцульщинознавства.

Гуцульщина – один з етнографічних регіонів України, де, всупереч багатовіковому перебуванню під владою різних держав, збереглася унікальна духовна і матеріальна культура її мешканців і де вона динамічно продовжує розвиватися і примножуватися.

У 90-х роках ХХ ст. у науковий обіг увійшов термін «гуцульщинознавство», яким стали послуговуватися в освітньо-культурному просторі галицької, буковинської та закарпатської Гуцульщини. За визначенням академіка М. Стельмаховича, гуцульщинознавство – це система знань про Гуцульщину, що висвітлює історію цього краю, його мову, природу, життя, побут, родинні і громадські стосунки, заняття, матеріальну і духовну культуру гуцулів [4, с. 50]. Науково-практичні засади сучасного гуцульщинознавства розробили відомі педагоги Гуцульщини Роман Скульський, Петро Лосюк, Ігор Пелипейко, Аделя Григорович, Петро Шкрібляк, Іван Зеленчук та ін.

Глибокі етнокультурні дослідження Гуцульського регіону, пізнання історії рідного краю, його традицій і звичаїв немислиме без функціонування мережі музеїв – справжніх центрів збереження історико-культурних цінностей, осередків духовності, засобу потужного виховного впливу на молодь.

У Надвірнянському районі за роки незалежності створено понад десять громадських і приватних музеїв, які активно прилучають молодь до надбань історико-культурної спадщини Гуцульського краю, розвивають музейну педагогіку, пропагують музейні цінності. Серед них – п'ять шкільних історико-краєзнавчих та етнографічних музеїв у селах Добротові, Саджавці, Чернику, Красній, Молодкові. Крім того, активно досліджують і

популяризують гуцульщинознавство народний музей історії Надвірнянщини (м. Надвірна), літературно-краєзнавчий музей Марійки Підгірянки (с. Білі Ослави), музей нафтопромислів Галичини (с. Пнів), Гуцульська світлиця-музей (м. Надвірна), Делятинський краєзнавчий музей та природничий музей карпатського лісу (сmt. Делятин), Приватний етнографічний музей та музей «Історія підпільної Української Греко-Католицької Церкви» при парафії Св. вмч. Параскеви УГКЦ (с. Фитьків), картинна галерея художника Степана Герелишина (с. Стримба).

Вагомий внесок у розвиток музейної педагогіки і краєзнавчого руху Надвірнянщини зробили ентузіасти музейної справи Олександра Зварчук, Іван Янко, Василь Левицький, Валерій Паска, Федір Кухарчук, Михайло Семкіяш, Андрій Мисюк, Михайло Максим'юк, Іван Качанюк, Микола Григурок та ін.

Музей історії Надвірнянщини створений історико-просвітницьким товариством «Меморіал» у 1995 р. з метою відтворення історичної правди про героїчну боротьбу українського народу за свою незалежність на території Гуцульського краю. Експозиція музею розміщена у 14 залах двоповерхового приміщення та у підвалі приміщення, в якому довгий час перебували каральні установи поневолювачів – НКВС, гестапо, КДБ. Тут у підвалах ще збереглися кров і написи тих оборонців рідної землі, які у 1940-50-их роках боролися за волю.

Музей пропонує такі розділи експозиції: «Історія боротьби проти всіх поневолювачів краю до ХХ ст.», «Перша Світова війна: УСС, УНР, ЗУНР, утворення політичних партій», «Радянська влада в Західній Україні, більшовицький терор 1939-1941 рр.»; «Німецька окупація краю. Створення УПА»; «Боротьба УПА проти фашистського та більшовицького режиму»; «Процес становлення Української державності 80-90 рр. ХХ ст.»; «Народознавча світлиця»; «Історія ремесел та промислів Надвірнянщини»; «Славні краяни». Три зали займає культурно-мистецький Фонд ім. Володимира Луціва – співака-бандуриста зі світовим іменем, громадянина Англії, уродженця Надвірної, який у 2001 році передав до музею свій мистецько-культурний доробок. Тут знаходяться безцінні книги, картини, грамплатівки, ноти, музичні інструменти, нагороди В. Луціва, його епістолярна спадщина – невичерпне джерело для митців, науковців, письменників.

Музей став центром науково-просвітницької роботи серед учнівської і студентської молоді, науковців, літераторів. Його працівники надають кваліфіковані консультації у написанні дипломних і курсових робіт, рефератів і доповідей з історії Надвірнянщини.

Фонди музею нараховують біля трьох тисяч різноманітних експонатів – археологічні знахідки, фотодокументи, архівні документи, ужитково-побутове приладдя, зброя різних епох, культурно-мистецькі експонати, серед яких гуцульський одяг, вишивка, писанки тощо [1, с. 144].

Значний досвід краєзнавчої роботи нагромадив шкільний музей історії села Саджавки, який гостинно відкрив свої двері для відвідувачів 11 травня 2003 року. Своєрідним педагогічним кредо учителів, які були ініціаторами його створення, стали слова великого патріота України Івана Огієнка:

«Бережімо все своє рідне, щоб не винародовитися, щоб не забути свого народу, з якого ти вийшов. Бережіть свою віру, звичай, свою мову і тим збережете національну істоту свою» [1, с. 190]. Розуміючи важливість музейної педагогіки, освітяни проводять цілеспрямовану і послідовну краєзнавчу роботу, залучаючи до неї учнів школи, їхніх батьків, сільську громаду. За півтора десятиліття у результаті пошукової експедиції «Люби і знай свій рідний край» вдалося зібрати більше тисячі речових експонатів, а також багато цінних документів, фотографій, спогадів старожилів пов'язаних з історією рідного Гуцульського краю.

На базі музею працює краєзнавчий гурток «Дивокрай», учасники якого проводять оглядові і тематичні екскурсії по музею, збирають і досліджують старожитності свого села. У складі гуртка діють секції літописців, реставраторів, кореспондентів, екскурсоводів. Крім того, в школі запроваджено факультативний курс «Історія рідного краю». Систематично проводяться в музеї уроки з історії, географії, літератури, художньої культури, заняття гуртків і факультативів гуманітарного циклу, виховні години, зустрічі з відомими односельчанами, шкільні конференції і свята.

У музеї зберігаються рідкісні археологічні знахідки, виявлені на території села – кам'яні скребачки, рубила, сокири доби неоліту. Тут представлені стародавній одяг, гончарний посуд, знаряддя праці, побутові речі селян, колекції монет, банкнот і нагрудних відзнак різних періодів, залишки зброї періоду Першої і Другої світових воєн та озброєння сучасних захисників України від російського агресора. Велику цікавість викликають вивочені народних художників, майстрів та умільців Яреми Оленюка, Романа Іваночка, Параски Ясінчук, Марії Мочернюк, Марії Лисак, Софії Павелюк, Миколи Мочернюка, Лілії Торуус.

Шкільний історико-краєзнавчий музей с. Добротова створений у 2002 році, а в 2008 році отримав статус «народного». В експозицію музею входять 14 розділів з найдавніших часів до сьогодення. Її доповнюють такі оригінальні експонати – скульптура язичницького бога Сонця, діючий макет «Місто Добрилів», макет «Пітекантроп», скульптурні композиції «Селяни початку ХХ ст.», «Весільна пара», «Партизани в лісі».

У Черніківському шкільному музеї, відкритому у 2002 році, зберігаються архівні копії маловідомих наукових творів знаменитого українського етнографа, фольклориста, дослідника Гуцульщини Антіна Онищука (1883-1937 рр.), який жив і працював учителем у Чернику.

З метою вшанування пам'яті відомої гуцульської письменниці і педагога Марійки Підгірянки (1881-1963 рр.) у с. Білі Ослави в 1996 році відкрито літературно-краєзнавчий музей, який висвітлює її життєвий і творчий шлях. Музей розміщений в трьох великих кімнатах будинку-резиденції священика біля Материнської церкви, пам'ятки дерев'яної архітектури державного значення, збудованої в 1746 р. Експозиція музею збирала близько 900 експонатів, частина з яких – особисті речі поетеси та видання її творів [3].

У 2013 році у селі Пнів відкрито єдиний в Україні музей нафтопромислів Галичини, який, за версією порталу «Itinerary», увійшов у топ-10 найнезвичайніших музеїв України [2, с. 7]. Становлення нафтовидобутку на Гуцульщині бере початок від 1771 року, а промисловий видобуток

надвірнянської нафти (Пасічянське і Битківське нафтові родовища) розпочався з 1860-го року. Відвідувачів музею захоплюють не лише різноманітні експонати, а й театралізована реконструкція акторів-аматорів, які майстерно відтворюють спосіб добування нафти у давнину. На базі музею освітяни району проводять семінари методичних об'єднань вчителів історії, географії, фізики. Педагоги та учні під час оригінальних відкритих уроків, цікавих екскурсій мають можливість пізнати нелегку, але благородну працю нафтовиків у різні історичні часи становлення і розвитку нафтової промисловості. Для молодого покоління музей став і орієнтиром у здобутті професій, і джерелом виховання.

З метою збереження і популяризації гуцульщинознавства у м. Надвірна в липні 2017 року завдяки районному відділенню Всеукраїнського товариства «Гуцульщина» відкрито «Гуцульську світлицю-музей». Вона стала скарбницею цікавих предметів гуцульського побуту – одягу, посуду, предметів вжитку тощо. Тут зібрано тематичний матеріал та світлини (переважно авторства Романа Глодана), які відображають побут гуцулів та історію товариства «Гуцульщина». Розповідається про життєвий і творчий шлях надвірнянців Ірини Яцури (поетеса) і Сергія Орла (композитор), які створили музичний твір «Фестивальний вогонь», що супроводжує щорічні Гуцульські фестивалі.

У 2012 році в селищі Делятин відкрито краєзнавчий музей у старовинному будинку, який належав засновнику Української Радикальної партії, послу віденського парламенту і галицького сейму адвокату Миколі Лагодинському. Тут представлені унікальні експонати – стародавні ікони, картини та скульптури, давні знаряддя праці, гуцульський одяг тощо. Окрема кімната в експозиції присвячена письменнику Маркові Черемшині, який працював в адвокатській конторі М. Лагодинського у Делятині на початку ХХ ст. Крім того, відкрито велику експозицію світлин фотохудожника Михайла Миговича, присвячену воїнам АТО.

Краєзнавці та музезознавці Надвірнянщини продовжують пошуково-дослідницьку роботу, наполегливо збирають, вивчають, систематизують артефакти історичної минувшини Гуцульщини, щоб виховати патріотів рідної землі. Бо історична пам'ять і національна свідомість завжди були і є чистим джерелом духовності та культури народу.

Література:

1. Історія українського визвольного руху в експозиції історичних музеїв: Матеріали конференції, присвяченої 65-й річниці УПА та 10-річчю Івано-Франківського музею визвольних змагань Прикарпатського краю (8-9 жовтня 2007 р.). – Івано-Франківськ: Місто НВ, 2007. – 226 с.
2. Мицус М. До Міжнародного дня музеїв. В Україні – єдиний. / М. Мицус // Галичина. Громадсько-політична газета Івано-Франківської області. – 2018. – №44. – С. 7.
3. Музей Марійки Підгірянки [Електронний ресурс] – Режим доступу до ресурсу: https://uk.wikipedia.org/wiki/Музей_Марійки_Підгірянки
4. Стельмахович М. Українознавство, народознавство і гуцульщинознавство. Співвідношення між ними // Гуцульська школа, 1997. – № 1. – С. 49-53.

**ПОГЛЯД У МИНУЛЕ. ЕТИМОЛОГІЧНА ГІПОТЕЗА ПОХОДЖЕННЯ
НАЗВИ «ГУЦУЛ»
ПОНИПОЛЯК П.М.**

ГО "Верховинський центр дослідження і розвитку Гуцульщини"

Ні, ми не пил, не тихі трави,
І справи наші не зі снів.
Ми понесем в майбутнє славу,
І правду і велику справу
Своїх дідів, своїх батьків.
Синам залишим заповіти
І нашу славу без прикрас,
І справу, правдою повиту.
Ми знаєм, що наші діти
Розкажуть внукам і про нас.
Степан Пушик

Саме ці слова шанованого нашого земляка ми (Центр дослідження і розвитку Гуцульщини) хотіли би взяти епіграфом до свого короткого нарису про Гуцульщину. Нещодавно ми опублікували статтю «Погляд у майбутнє», яка стосувалася концепції сталого розвитку Гуцульського регіону і Верховинського району зокрема. В контексті розпочато дискусії про перспективи і шляхи розвитку гірських територій, постало питання про витоки гуцульської субкультури, її генезису і сучасну проблематику. Актуальність питання підсилилась сучасними тенденціями, що виникли внаслідок наступу споживацького підходу. Після рішучого пробудження, стрімкого розвитку національної самоідентичності захоплення традиціями і звичаями, відчувається такий же стрімкий перехід до комерціалізації.

Сама назва Гуцульщина стає лише брендом товару: матеріального, культурного, духовного. На перший погляд, нічого страшного в цьому немає, весь світ так розвивається. Але вникнувши в суть справи, розумієш, що явище має багато негативу. Чи можна визнати позитивним те, що вже зараз гуцульську вишивку, різьбу, інкрустацію штампують китайські мануфактури. В умовах дикого ринку, це означає поступове зникнення традиційного автентичного промислу. Подібні приклади є і в інших галузях господарства. Зокрема це стосується традиційних молочних виробів, гуцульської кухні, будівництва. І, хоча це не головна тема нашого нарису – проблема існує і її треба розв'язувати.

Тепер по темі: користуючись безсмертним твором «Слово о полку Ігоревім» скажемо: «чи не ліпше було б нам, браття, почати старими словами трудних повістей... не розтікаючись мислею по дереву, розмову про нашу історію, про власну назву, мову, топоміміку і т.д.».

Походження назви гуцули в науковій літературі, на жаль, не з'ясоване. Розглядаючи різні спроби пояснити походження цієї назви, можна погодитися з висновком спеціалістів про те, що майже всі ці спроби – це науково необґрунтовані і невірогідні гіпотези. Не називаючи авторів цих гіпотез, щоб не завантажувати пам'ять читача, викладемо коротко їх суть. Так, деякі автори виводять походження назви гуцули від слова «кочувати»

шляхом штучного вигаданого перетворення, інші пов'язували походження гуцулів від тюркського племені – узи, ще інші від імені моравського князя Гецило, чи від штучно -створеного автором слова – горул. Новіша- гіпотеза походження назви від давньоруського племені – уличів. Існує версія про походження назви від прізвища Гуцул, або власного імені Гуц. Припускається, що гуцули могли успадкувати свою назву від якогось писемно - незасвідченого відгалуження слов'янського населення, враховуючи наявність у побуті гуцулів подібності з окремими етнокультурними рисами південних слов'ян і романо-волоським елементом. Останнє міркування можна визнати досить доречним. Особливо, на тлі непереконливої гіпотези, походження назви гуцул від волоського слова гоцул, яка неможлива ні з історичного, ні з мовознавчого погляду. Хоча би тільки з того, що в румунській мові слова гоцул немає, є слово Гоц, що перекладається – злодій, грабіжник, шахрай, переносно хитра людина. Окремо існують слова гуцан – гуцул, гуцулка – гуцулка і власне гуцул. Дивує, що у виданому в наш час гуцульському словнику назва гуцул трактується в останньому варіанті. Це як треба себе зневажати, щоби визнати своїх предків злодіями чи грабіжниками.

Навпаки, міркування про контакти прагуцулів з сусідніми племенами, в результаті чого вони могли одержати свою назву, слухні з багатьох причин.

Вивчаючи різні варіанти виникнення назви гуцулів від сусідів, ми зіткнулися з цікавим фактом, на який дотеперішні дослідники не звертали особливої уваги. Мова йде про римські завоювання даків, що були завершені в 106 році н. е. Польський етнограф Антон Оссендовські (Гуцульщина) серія (Чудапольські 1939 р.) писав – тимчасом на колоні Траяна в Римі – цьому музеї постатей історичних, можна з цілою певністю відрізнити характеристичні силуети наших гуцулів, змушених силою зброї до взяття участі в ході триумфатора і Цезаря майже 19 років тому.

Сучасні італійські дослідники, вивчаючи рельєфні зображення колони імператора Траяна, спорудженої в честь перемоги над даками, підтвердили наявність фігур полонених, які можна за одягом і зброєю ідентифікувати як гуцулів. До речі, цікавість італійців до гуцулів не нове і не випадкове явище. Ще в 40-х роках, на запрошення Станіслава Вінченца, в Жаб'ю побував італійський антрополог і етнограф Лідіо Чіпріані, після чого опублікував цикл статей «Про Гуцульщину» в італійських газетах в 1933 році. Ці відомості стали основою припущення, що назва гуцулів могла виникнути саме в період римських завоювань в Дакії. Сьогодні уже відомо, що римські сторожові пости були на території нинішньої Гуцульщини (нещодавно, під час будівництва дороги на полонину Скупова, було знайдено римський меч), де вони вступили в контакт з місцевим населенням, яке на той час було крайнім по відношенню до завойованої території. Відголосок цих подій знаходимо і в «Слово о полку Ігоревім», де згадується про «віки Трояні». Відомо і про Троянові вали на Україні. Власне, цей, без сумніву, слов'янський елемент відтіснений на край імперії і одержав назву гуцетули-країні, відрізани (від слова cutit – різець, ніж). В сучасній румунській мові є фраза: Ajunscutitullaos – доведений до краю.

Отже з огляду на це можна трактувати назву гуцулів як крайній, прикордонний народ. На нашу думку ця гіпотеза про походження назви гуцулів є достатньо вірогідною і водночас сприйнятливою для самих носіїв назви. Залишається потвердити її статус на з'їзді світового гуцульського товариства офіційно визнати таке трактування. Якби ми були піддалися не тверезій фантазії деяких дослідників – то і назву Україна могли би вивести шляхом перекладу з латинської гуцетул – крайній, країна, Україна. Сумнівною була перша буква слова С – в сучасній латинській мові вона читається як К, але первісно буква С означувала два звуки К і Г, що засвідчено багатьма прикладами: до цього часу ім'я Цезаря пишуть по-різному і Гай і Кай. З часом, зі слова гуцетули випало ет, як таке, що ускладнювало вимову, що характерно для гуцульського діалекту.

Другим сумнівом було питання чи проживало слов'янське населення на цих теренах в часи римських завоювань. Відповідь на це дає Михайло Грушевський, який пише, що слов'янські осади могли сягати Карпатських гір, ще і другому сторіччі, до Різдва Христового. За даними академії наук України, в Карпатах існувало найбільш Карпатське етно культурне явище – культура карпатських курганів. Вона створена групою гетто-фракійського походження, з часом, асимільовану слов'янами. Роль цієї культури дещо недооцінена. А її територіальне розташування і налагоджені торговельно-обмінні шляхи через Карпати повинні були набути особливу значимість в часи війн варварів з Римською імперією. Вірогідно, виходячи з нових досліджень, навпаки культура карпатських курганів була створена слов'янським населенням з використанням багатьох елементів культури сусідніх гетто-фракійських племен. Важливим доказом цього може бути збереження гуцулами праслов'янської мови, що свідчить про автохтонність слов'янського населення в північно-східних Карпатах. Приклади з історії говорять, що в першу чергу асимілюються прийшли народи, приносячи певні елементи своєї культури, але мова корінного населення піддається найменшому впливу. Користь даної гіпотези свідчить і гуцульський діалект, який містить багато тракійських слів, особливо зв'язаних з господарством і побутом гірських пастухів. В той час слов'янськими сусідами в Карпатах були тракійські народи. Для прикладу ми наведемо декілька характерних болгарських слів: джерга – ліжник, стая - кімната. В гуцульському діалекті збереглася частка СИ, як і в болгарській мові, аналогічним є гуцульсько-болгарська вимова звуку И. Але, очевидно, що корінний слов'янський елемент був досить потужним, що дало змогу зберегти праслов'янську мовну основу в досить первісному стані. І зараз гуцульський діалект є найближчим до старослов'янського, хоча зберігся він, в основному, в усному варіанті.

Тому, зовсім не науковими і некоректними є закиди про «шкаредність», як писав один «спеціаліст» з гуцульського діалекту. Навпаки, через важкодоступність, гірські поселення найменше піддавались впливам міграційних процесів. Тут можна сказати, законсервувались мова, звичаї, традиції, обряди. Чого варта пісенна творчість корінних гуцулів. Гуцульські співанки – це старослов'янські думи і балади епос. В гуцульській субкультурі не було ні хорового, ні вокального співу, навіть того, що

називають коломиюкою. Була співанка, характерну особливість якої в свій час вловив С. Параджанов. А гуцульські коляди взагалі унікальне явище. «Шкаредність» до гуцульського діалекту, як і до історії, культури, привносились зайшлими елементами елементами, спробами без глибокого аналізу трактувати Гуцульщину і гуцулів. Викликає здивування, спроба цілком пристойного автора (з міркувань коректності не називаємо імен) виводити назву народу від назви породи коней, або приводити як доказ фразу: «Як тільки волохи побачили нас, вони тут же закричали: «Гуцан, гуцан!» Гуцан, як ми вже говорили, в румунській мові означає гуцул, а розбійник – гоц». Станіслав Вінценз в свій час написав: «Учені етнографи й історики почали нишпорити по горах, по актах і правлячи своє, зберігають, що можуть, від забуття або від змішання пластів у безісторичній свідомості гуцулів». Щоправда, ці наукові дослідження часто приводилися з національними і суспільними упередженнями, з необґрунтованими передумовами, і іноді з готовими міфами. І далі продовжує словами корінного гуцула: «Що то за спосіб! Голови міряти, в очі заглядати і хтознакуди ще. Перекручувати назви, а навіть пісні записувати... А потім казати, що щось знається».

Е, добре би так було, дуже добре. Але так, як би мав пан, той від книжки, те найголовніше знання, як би у ньому текла кров велетів чи тих готів ... Уже би мав знання, кров би йому сама розказала. Відразу знав би, що фотографувати, кого і навіщо міряти».

Один з таких авторів дописався до того: - Що колись слово гуцул у самих горян вважалось принизливим і вони казали, що гуцулів слід шукати десь далі, вище у горах. Дійсно в низинних районах до зйомок кінофільму Олекса Довбуш про гуцулів говорили з принизливими епітетами. Парадоксально, але тепер саме вони претендують на звання центру Гуцульщини. А корінні гуцули ніколи не встидалися свого імені. Артист гуцульського театру Михайло Танасійчук у 1912 р. писав про Петра Шекеряка-Доникова: - А за ідею гуцульського народу далі було сміло і витривало освоїти, хотівши здобути Гуцульщині славу і честь!

Ми, з повагою і вдячністю, відносимося до всіх, хто в різні часи досліджував і описував Гуцульщину. Та разом з тим переконані, що наша історія почалася не з першої письмової згадки про гуцулів в 1745 році, через прізвище в податковому реєстрі селалспас, а далеко раніше, про що свідчить матеріальна і духовна культура гуцулів, оригінальна і самобутня, на формування якої потрібні тисячі років. Взяти хоча би зброю гуцулів – бартку. Італійські дослідники припускають, що ця зброя є рудиментом перехідного періоду від неоліту до мідної доби і збереглась вони лише у гуцулів. Таких парадоксів у нашій історії багато і приємно, що вони зараз цікавлять і наших, і зарубіжних науковців.

Принагідно потрібно згадати і про опришків. Імовірно, що сама назва походить від римського OPRI – захищати і виникла вона приблизно в той же період, що і назва гуцул. Оскільки крайне, прикордонне до римської провінції Дакії населення – гуцули були змушені боронити свій край захищати себе – то ці захисники і отримали назву опришки. В усі часи опришківський рух носив захисний характер, хоч інколи опришки робили

набіги на сусідів території, особливо в епоху середньовіччя коли такі набіги – наїзди були дуже поширені в Європі.

Окремим предметом дослідження є гуцульський діалект, а вірніше мова. Діалект властивий не лише для регіонів, кожен населений пункт має свій діалект, говірку, особливо в гірській місцевості. Відомо, наприклад, що в Дагестані, який територіально і демографічно рівний Гуцульщині, існує біля сто діалектів. Тому і в нас, в долині Чорного Черемошу, розмовляють інакше, ніж в долині Пістиньки чи де інде. І це не є проблемою. Питання полягає у використанні діалектів, саме зараз, коли появилось багато публікацій на діалектах, що вносить плутанину. Особливо, коли в цих творах автори дають волю фантазії, придумуючи і виводячи такі архаїзми та неологізми, що їх важко читати навіть корінним гуцулам. На нашу думку, потрібно домовитися про використання діалектів лише в прямій мові та у назвах предметів побуту, тощо Характерними є помилки які допускаються при перекладах або редагуванні творів. Було дивно читати у виданні українською мовою «Довбуша» Гната Хоткевича, гедя, гівка, так редактор підкоректував гуцульське гедя, гівка. Некоректним є переплутування власних імен, назв населених пунктів тощо. В другому українському перекладі Станіслава Вінченца «На високій полонині» знаменитий опришок, доречі, історична особа, Клям – Бойчук став Климом. З легкої руки напів грамотних писарів, Верховинські села Кривополе, Довгополе, Замагура, Гринева переписали на Кривопілля, Довгопілля, Замагорів. Гринява і т. д. Значний домішок фантазії є у поясненні географічних назв. Наприклад, назва села Дземброня – виводилась від нібито польського слова зембр – зубр. Але, по-перше, сама назва зубр є польською, бо Біловіжська пуща більше польська, ніж білоруська. А, по-друге, чи можна уявити зубра з його «конституцією» у Дземброні. Коли місцеві жителі жартома кажуть, що гарбузів у них немає, бо вони скочуються по крутих схилах. Назва, очевидно, походить від назви сосни кедрової (*pinus cembra L.*) на румунській – *zimbru*. Гуцульський відповідник – кедроватий. Так само пояснювали назву гори і полонини Попадя. Мовляв є Піп Іван, то мусить бути і Попадя. Тракування недоречне з багатьох аспектів. По-перше, Піп Іван є зворотнім перекладом з російського переключення первинної назви Попіван – співаючий (хоча з румунської POP – це підпора, опора. Можливо, малося на увазі – гора, що підпирає небо). В Карпатах відомо три Попівани, і лише там, де проходила лінія фронту в Першу світову війну їх назву стракували на російський лад. А саме слово попадя на румунській означає рослину кульбабу альпійську (*Тetаhасumalpinum*) – *paradie*. Цілком логічно в першому і другому випадку географічна назва походить від назви рослин, які переважають на цій території. Хоча посилення на румунську мову також відносне – сама Румунія, як держава утворилася в 1861 році, а Гуцульщина з Волощиною не межували. На сході була Молдова, а на півдні і заході Трансільванія. Напрошується висновок про те, що назви виникли ще в часи римських завоювань, адже на польській мові саме італійці називаються – влохами. Тому, зараз важко пояснити багато орографічних назв лише з позиції волоського впливу. Зрештою, всі мови світу зазнали впливів військової і мирної експансії інших народів. Тому залишимо це

питання для мовознавців.

Легенди-безцінний скарб усної народної творчості. Але в науці їх треба сприймати без емоцій. Особливо, це стосується висновків, зроблених на основі розповідей, переказів, неточного перекладу, переписування першоджерел. Нещодавно, в одному з колективних видань авторитетних дослідних установ приводиться прізвище жаб'євського господаря на прізвисько Дримба, але, в одному випадку, він Ховіщук, а в іншому Чуфищук. Далі читаємо, що про саме Жаб'є найдавніша згадка, згідно архівних документів, відноситься до 1617 року, а власне найдавніша згадка за 1424 рік - лише літературне джерело. Хоча, в архіві князів Любартовичів Сангушків, зберігається акт про надання села Жаб'є над Черемошем чернігівським князем Сведригайлом своєму вірному слугі назв Максиму (Владу) Драгосиновичу, датований 31 августа місяця року 1424 від Різдва Христового. Подібних недоречностей в існуючій літературі є багато. Звичайно, можна сказати, що це дрібниці. Але, коли такі дрібниці сприймаються як істина, то це міняє справу. Сучасним дослідникам Гуцульщини потрібно повернутись до першоджерел, до витоків, до основ і глибинних коренів. Істина не абстрактне поняття – істина може бути лише конкретна. Осягнути істину можна не лише описом форми, але в основному проникненням в зміст, сутність предмету і явища. Питань багато. Зокрема, нас дивує відношення до проблем Гуцульщини владних структур на державному і регіональному рівні. Навіть коротенький огляд усього аспекту свідчить щонайменше про недооцінку цього питання. Візьмо, наприклад, діяльність Товариства приятелів Гуцульщини створеного в Польщі в 1933 році. Річний бюджет цього товариства на 1934-1935 роки складав 135275 злотих, враховуючи вартість тогочасного злотого, це була чимала сума. В сусідній Румунії, на підтримку гуцульського товариства, щорічно виділяється з бюджету значні кошти. А в нас з бюджетів району і області виділено кошти лише на обладнання музейної гуцульської світлиці у Верховині. Натомість, різними шляхами іде процес поступового спустошення Гуцульщини. Спершу забрали в громад ліс, потім полонини, за користування останніми, встановлено непосильну плату гуцулів плати. Тепер, під виглядом децентралізації, проводиться децивілізація – закриваються школи, лікарні, клуби, бібліотеки. Незабаром в селах не залишиться інтелігенції. Централізуються установи, що надають соціальні та інші послуги. Взяти хоча б питання медичної допомоги туристам-відпочивальникам, яких вже зараз набирається щорічно десятки тисяч. Відбувається обезлюднення, особливо віддалених населених пунктів. Працездатне населення покидає нажиті місця, занепадає традиційне гуцульське господарство. Добре, що ці питання турбують громадськість, місцеву владу. Голос народу доходить і до центральних установ: уряду, Верховної Ради, Президента. Є нація.

Гуцульський регіон потребує не так і багато коштів для освоєння існуючого потенціалу. Наочний приклад - гірськолижний курорт Буковель. А прикордонне розташування Верховинського району з його економічним Чорногір'ям, Гринявськими полонинами, Чивчинською скарбницею мінералів, нарешті оригінальною самобутньою автентичною гуцульською

цивілізацією (саме цивілізацією, що мала би одержати на наше переконання статус культурної спадщини ООН) відкриває багато ширші можливості для розвитку всього краю. Наш центр, як уже говорилось в попередніх публікаціях, працює над розробкою стратегічного плану розвитку Верховинського району в період до 2040 року, який мав би стати основою для нашого поступу.

РОЛЬ ГРОМАДСЬКИХ ОРГАНІЗАЦІЙ ГАЛИЧИНИ СЕРЕДИНИ ХІХ-ПОЧАТКУ ХХ СТ. У ЗБЕРЕЖЕННІ ФАУНИ ГУЦУЛЬЩИНИ

ПРОЦІВ О.Р.

Івано-Франківське обласне управління лісового та мисливського господарства

Висвітлено діяльність Галицького, Малопольського мисливських товариства та Крайового рибальського товариства. Проаналізовано їхню діяльність на території Гуцульщини у період з середини ХІХ- початку ХХ ст.

Історичні джерела, свідчать що велику роль в збереженні природних цінностей Гуцульщини середини ХІХ-початку ХХ ст. відігравали громадські організації Галичини. Найдієвішим та найчисельнішим товариством, яке займалось охороною фауни, було Галицьке мисливське товариство, організоване у 1876 році [1]. Основним завданням товариства було збільшення кількості дичини в Галичині [2]. Практично у всіх 74 повітах Галичини були організовані філії Галицького мисливського товариства. Представники (делегати) розподіляли повіт на ділянки, в яких здійснювали нагляд у галузі мисливства. Основним обов'язком делегата була боротьба з браконьєрством [3].

Історія зберегла імена членів товариства, які репрезентували його на Гуцульщині. Делегатом від Галицького мисливського товариства у Косівському повіті був Едвард Лісовський (1930 р.) [4], у Микуличині – Ян Каліта (1905р.) [5], Тадеуш Петрак та доктор Петро Петрушевич (1914р.) [6], у Ворохті – інженер Філіп Гірш (1930 р.) [7], який був у 1926 році керівником Ворохтянського надлісництва [8]. У Гриняві членами Галицького лісового товариства в 1882 році був лісничий з Устерків [9] Віктор Хейн [10], у 1907 році членами товариства були надлісничий Гринявського лісництва Людвік Тен [11] та працівник Гринявського надлісництва Антоній Кропачек [12].

З розпадом Австро-Угорської імперії Галицьке мисливське товариство реорганізовується. Новій владі Другої Речі Посполитої не сподобалась назва «Галицьке» і, щоб затерти українську ідентифікацію, його перейменовують на «Малопольське мисливське товариство» [13].

Слід відмітити діяльність Малопольського мисливського товариства заради охорони ведмедя, чисельність якого у 30-их роках ХХ ст. різко зменшилась. Так, аналіз перебування бурого ведмедя у Східних Карпатах показав, що у державних лісах на площі 150 тис. га нараховувалось 115 голів, а всього у Карпатах – 257 голів [14].

Для дієвого впливу на охорону ведмедів у Карпатах Малопольське мисливське товариство прийняло рішення про створення в рамках товариства організації, яка б охороняла ведмедів. Вперше це питання піднімалось на загальних зборах Малопольського мисливського товариства, які відбулись у Львові 17 червня 1934 року у приміщенні Народного казино. Відзначалось, що за ініціативи Малопольського товариства у Варшаві при Центральній спілці мисливських товариств утворено комісію з охорони ведмедів. Власне Малопольське товариство було найбільше зацікавлене у цьому, так як на Гуцульщині було найбільше ведмедів. Товариство прийняло рішення направити звернення до центральної влади, щоб вона взяла під контроль відстріл ведмедів у Карпатах [15]. В подальшому це питання піднімалось у Центральній спілці мисливських товариств у Варшаві 3 листопада 1934 року [16] та на засіданні президії Малопольського мисливського товариства, яке відбулось 13 грудня 1934 року. Переважною більшістю голосів було вирішено організувати секцію охорони ведмеда і оленя в Карпатах [17].

На нараді Центральної спілки мисливських товариств, 18 травня 1934 року у Варшаві було прийнято рішення про звернення до Міністерства рільництва щодо загальної заборони полювання на ведмедів, а дозволити його відстріл лише за індивідуальними дозволами. Як повідомлялось пізніше у мисливській пресі, до цього звернення Міністерство не дослухалось, та навіть збільшило період, коли дозволялось полювати на ведмеда [18].

Zebrańie organizacyjnye Sekcji Ochrony Niedźwiedzia

Вперше 27 червня 1935 року при Малопольському мисливському товаристві відбулось засідання секції охорони ведмеда, на якому були присутні представники Державної ради охорони природи. Зокрема, Малопольське мисливське товариство представляв граф А. Стаженський, державний зоологічний музей – професор Я. Доманевський, дирекцію державних лісів – В. Корсак, Я. Добровський, А. Сікорський, секцію охорони ведмеда представляли граф М. Потоцький, професор Я. Гейнштор. Відкрив засідання секції Я. Гейнштор, який проілюстрував історію створення секції. У доповіді вказувалось, що організаційний період створення секції був довгий через пасивність зацікавлених сторін та відсутність бачення важливості проблеми. Доповідач вказав, що Малопольське мисливське товариства звернулось до органів влади про цілковиту заборону полювання на ведмедів у берлогах, а також з використанням падалі для приманювання тварин. Також, на його думку, основними завданнями секції охорони ведмеда на короткостроковий термін є ухвалення статуту секції, правил для членів та вибори керівництва; проведення обліку ведмедів і місць їх перебування у Карпатах; організація дієвої охорони ведмеда; встановлення термінів та способів добування.

Присутні на зборах вирішили організувати секцію охорони ведмеда на основі статуту Товариства охорони та розведення лося. Присутні дійшли

до висновку, що цілковита заборона полювання на ведмедя не буде мати позитивних наслідків, так як мисливці не матимуть мотивації до його охорони. Увагу привертала та обставина, що охоронний час необхідно було узгоджувати з іншими країнами, які межували з Другою Річчю Посполитою – Чехословаччиною, Румунією та Росією, так як в іншому випадку це не буде мати результату. Прийнято консенсусне рішення, щоб полювання на ведмедя у Карпатах проводити лише на дорослих самців, починаючи з 11 вересня, тобто, з початку риковища оленів і до залягання вежмедя до берлоги, а у Татрах через малу чисельність пропонувалось закрити полювання на 5 років [19].

Слід відмітити, що деякі групи мисливців глузували з того, що організовуються товариства з розведення та охорони лося, ведмедя та зубра. Але найбільше їх турбував той факт, що екологічні організації домоглися законодавчо закріпити норму заборони полювання на хижаків: не можна було відстрілювати майже всі види яструбів і лише один місяць дозволялось полювати на рись. З єхидством вони вказували, що серед вчених точиться розмова, щоб повністю охороняти вовка та організувати «Товариство догляду за вовком» [20].

TOWARZYSTWO OPIEKI NAD WILKIEM.

Існувало товариство, яке впливало на збереження іхтіофауни на Гуцульщині – Крайове рибальське товариство, офіс якого знаходився у Кракові. Товариство було засноване 24 серпня 1879 року і поширювало свою діяльність на всю Галичину. Слід відмітити, що засновником товариства був уродженець Гуцульщини М. Новіцький [21]. Стараннями товариства та його засновника вперше у 1879 році було проведено на річці Черемош акліматизацію лосося, а у 1882 році у Жаб'ю пан Грегорович випустив у річку Чорний Черемош 1000 штук малька лосося [22]. У 1905 році управління державними лісами в Жаб'ю постановило організувати форельне господарство. Планувалось випускати до Черемоша не лише форель, але й дунайського лосося, який тут досягав до 6 кілограм [23].

Виконуючи свої статутні завдання, товариство сприяло зарибненню рік. Про проведену роботу у 1882 р. звітував керівник товариства М. Новіцький. На території Східної Галичини проф. Л. Вайгель зарибнив р. Прут 1000 особин лосося, а п. Григорович з Жаб'я направив для зарибнення 1000 мальків лосося до Чорного Черемошу. Першу акліматизацію лосося у Пруті та Черемосі було проведено 1879 р. др М. Новицьким. Філія рибного товариства у Станиславові вигодовувала з шести тисяч штук ікри (отримала у дар від графа А. Потоцького) і випустила у р. Бистриця 3793 пстругів. Надлісничий К. Обст розводив у своєму господарстві 5000 ікринок форелі, які він отримав в дар від графа А. Потоцького, та власних 800 ікринок і випустив у потоки Явірницький, Чорногірчик та р. Прут 5100 голів пструга [24]. По аналогії з Галицьким мисливським товариством у Крайовому рибальському товаристві також існувала інституція делегатів, які на місці здійснювали статутну діяльність. Зокрема, у Гриняві у 90-х роках XIX ст. членом Краківського рибальського товариства з Гриняви був Альфред Мільцович [25, 26].

Отже, на території Галичини в середині XIX – на початку XX ст. діяли

громадські організації, метою яких була охорона фауни на Гуцульщині. На території Гуцульщини діяли уповноважені представники цих організацій, які контролювали вимоги фауністичного законодавства, а також працювали над виконанням статутних завдань громадських організацій, до яких вони належали.

Література:

1. Проців О. Р. Діяльність Галицького мисливського товариства в кінці хіх – на початку хх ст. // Проблеми вивчення й охорони тваринного світу у природних і антропогенних екосистемах. Матеріали Міжнародної наукової конференції, присвяченої 50-річчю з часу опублікування регіонального зведення «Животный мир Советской Буковины» (м. Чернівці, 13 листопада 2009 р.). – Чернівці: ДрукАрт, 2010. – С. 216-222.
2. Wskazówki dla delegatów galicyjskiego towarzystwa łowieckiego // Łowiec. – 1883. – № 2. – S. 17-18.
3. Regulamin dla pp. Delegatów gal. Tow. łowieckiego // Łowiec. – 1897. – № 2. – S. 19.
4. Poradnik kalendarz myśliwski na 1930 rok / pod red. Ejsmonda J. – rok III. – Warszawa: Skład główny, 1930. – S. 203.
5. Reorganizacja delegatów // Łowiec. – 1905. – № 24. – S. 289.
6. Spis członków i delegatów Galicyjskiego towarzystwa łowieckiego wedle powiatów. – Lwów: polonia, 1914. – S. 41.
7. Poradnik kalendarz myśliwski na 1930 rok / pod red. Ejsmonda J. – rok III. – Warszawa: Skład główny, 1930. – S. 203.
8. Kalendarz leśny informacyjny na rok 1927. – Wilno: Znicz, 1927. – S. 204.
9. Szematyzm królestwa Galicyi i Lodomerji z Wielkim księstwem Krakowskiem na rok 1882. – Lwów: Nakładem c.k. Namiesnictwa z dr. W. Łorińskiego, 1882. – S. 162.
10. Spis czynnych Członków Towarzystwa leśnego galicyjskiego w r. 1887. // Sylwan. – 1887. – № 9. – S. 493.
11. Szczerbowski I. Pamiętnik dwudziestopięcioletniej działalności Galicyjskiego towarzystwa leśnego 1882-1907 / Ignacy Szczerbowski. – Lwów: Polonia, 1907. – S. 197.
12. Nekrologia // Sylwan. – 1892. – № 10. – S. 458.
13. Poradnik kalendarz myśliwski na 1930 rok // pod red. Ejsmonda J. – rok III. – Warszawa: Skład główny, 1930. – S. 203.
14. Zebranie organizacyjne Sekcji ochrony niedźwiedzia // Łowiec. – 1935. – № 10. – S. 121-122.
15. Sprawozdanie z obrad Walnego Zgromadzenia Małopolskiego Towarzystwa Łowieckiego w dniu 17 czerwca 1934 r. // Łowiec – 1934. – № 15-16. – S. 118-119.
16. Z Polskiego Związku Stow. Łowieckich Protokół posiedzenia Zarządu Związku z dn. 3 listopada 1934 r. // Łowiec. – 1935. – № 1. – S. 10-11.
17. Sprawozdanie z posiedzenia wydziału z dnia 13 grudnia 1934 r. // Łowiec. – 1935. – № 1. – S. 10-11.
18. Polski Związek Stow. Łowieckich podaie do wiadomości: // Łowiec. – 1935. – № 1. – S. 9.
19. Zebranie organizacyjne Sekcji ochrony Niedźwiedzia // Łowiec. – 1935. – № 10. – S. 121.
20. Towarzystwo opieki nad wilkiem. // Gdzie zagrały trąbki myśliwskie?.. – 1932. – № 3-4. – S. 2.
21. Проців О.Р. Зеленчук Я.І. Видатний природознавець уродженець Гуцульщини Максиміліан Сила-Новицький/Олег Проців/, Ярослав Зеленчук/ Гуцулі і Гуцульщина : літ.-мист. і громад.-сусп. часоп. – 2012. – № 2(6). – С. 42 – 45.
22. Nowicki M. Zarybienie wód Galicyi w roku 1882 // Łowiec. – 1883. – № 7. – S. 106 // Okólnik. – 1905. – № 75. – S. 73-74.
23. Nowicki M. Zarybienie wód Galicyi w roku 1882 / M. Nowicki // Łowiec. – 1883. – № 7. – S. 106.
24. Odezwa do Szanownych Hodowców ryb. // Okólnik. – 1893. – № 8. – S. 3.
25. Wykaz członków i zarządu krajowego towarzystwa rybackiego w Krakowie z końcem Listopada 1896. // Okólnik. – 1896. – № 24. – S. 17.

РЕВАЛОРИЗАЦІЯ ПРОТИ ДЕФОРМАЦІЇ ЕТНІЧНИХ ТРАДИЦІЙ В АРХІТЕКТУРІ КУЛЬТУРНОГО ЛАНДШАФТУ

РЕМЕШИЛО-РИБЧИНСЬКА О.І.

*Національний університет "Львівська політехніка", Інститут
архітектури*

Один з найбільш складних об'єктів спадщини, що відноситься до категорії "культурний ландшафт" включає у себе: окремі пам'ятки та їх ансамблі, історично характерні типи забудови та об'єкти ландшафтної архітектури; різноманітні форми інженерного облаштування території; природно-технічні системи; біоценози, адаптовані до традиційного природокористування; інші об'єкти, що демонструють взаємодію і взаємообумовленість природних і культурних об'єктів, явищ і феноменів. Втрата одного з перерахованих компонентів, або їх пошкодження, завдають неповторної шкоди цілісності культурного ландшафту, порушення його автентичності.

Втрата цілісності культурного ландшафту відбувається через порушення його автентичності шляхом неправомірного втручання в охоронні зони ландшафту та межі забудови. З'являються тенденції :

порушення цілісності культурного ландшафту неправомірними діями населення (лісозаготівля, несанкціоновані вирубки зелених насаджень, неправомірні дії приватних власників); поява хаотичної забудови; у випадкових архітектурних образах творених непрофесійними будівничими не враховано традиційні, сформовані віками типи споруд церков, жител, будівель культурно-масового призначення; використання архітектурно-будівничих прийомів та матеріалів нехарактерних для території.

Деформації та спотворення виявляються найперше у формуванні та масштабності будівель. Помічено прагнення будувати дво-триповерхові житлові будинки із мансардами, ламаними дахами, цокольними приміщеннями, застосовувати складне планування. Другий прояв – масове використання пластикової «вагонки» для оздоблення фасадів та профільних металевих листів з метою покрівлі дахів і навіть для влаштування суцільної огорожі. Ці матеріали застосовують як у нових, так і в старих традиційних будинках. Чимало забудовників відмовилися від дерева як основного матеріалу і споруджують стіни зі шлако-, піноблоків, цегли тощо. Третє явище, яке викликає емоційне збудження, – це застосування контрастно-активних, насичених і яскравих кольорів на фасадах будинків. Здебільшого застосування кольорових поєднань вказує на відсутність естетичного смаку. Четвертий прояв, що викликає негативні емоції, – це «гаражна архітектура», яка поступово формується вздовж вулиць, закриваючи фасади житлових будівель. Більшість гаражів розташовані безпосередньо на краю вулиці, інколи перекриваючи узбіччя, незважаючи на нормативні відступи від червоних ліній. Неправної шкоди завдають процеси тотальної "сміттєзація" природних територій.

Ревалоризація передбачає:

1. Дослідження – науково-пошукова діяльність, спрямована на одержання повної інформації про об'єкти культурної спадщини.

Проведення інвентаризаційних робіт.

2. Консервацію - сукупність науково - обґрунтованих заходів, які дають змогу захистити об'єкти культурної спадщини від подальших руйнувань і забезпечують збереження їхньої автентичності з мінімальним втручанням у їхній існуючий вигляд;

3. Реставрацію – сукупність науково - обґрунтованих заходів, щодо укріплення (консервації) фізичного стану, розкриття найхарактерніших ознак, відновлення втрачених пошкоджених елементів культурної спадщини із збереження їхньої автентичності.

4. Застосування сучасних методик проектування житлової забудови зі збереженням їх традиційного образу в ландшафті.

При дослідженні традиційної дерев'яної архітектури по архівних матеріалах, а також шляхом фотофіксації, дослідження іконографії

Існуючих збережених цінних автентичних зразків та, виконуючи архітектурні обміри збережених автентичних одиниць, вагоме значення надається аналізу пропорцій споруд, їх композиційного об'ємно-просторового вирішення. Важливо вести аналіз деталей, вести пошук найбільш характерних для регіону традиційних методик будівництва, оздоби та декорування. Архітектурні обміри також мають велике значення для дослідження пам'ятки, є їх невід'ємною частиною оскільки дають змогу в процесі виконання аналітично осмислити особливості історичної споруди. Обміри виконують з об'єктом на умовно прийнятому нульовому рівні, із застосуванням методу триагуляції (з фіксацією всіх характерних точок), і він є сьогодні одним із найдосконаліших видів професійної фіксації пам'яток, особливо дерев'яної архітектури. Архітектурний обмір потрібно документувати з розробленням креслень генплану (М 1:100,1:200), планів, фасадів, розрізів будинків (М1:50, 1:20, 1:10, фрагментів і деталей (М 1:20, 1:10,1:5), шаблонів (М1:1). Важливе значення в процесі дослідження традиційної дерев'яної архітектури є фіксування сприйнятого архітектурного образу у формі замальовки чи рисунку і звичайно фотофіксація кращих зразків.

Проведення архітектонічного композиційного та матеріалознавчого аналізу обраних інвентаризованих зразків традиційної забудови, є необхідною передумовою вироблення засад інтерпретації традицій народної дерев'яної архітектури в сучасному будівництві з метою вписання його новоствореного образу, на основі історично сформованого, в культурний ландшафт. Допоміжним фактором служить збір аналогів сучасної інтерпретації традиційної дерев'яної архітектури в житловому будівництві в країнах ближнього зарубіжжя (Польщі, Словаччині, Угорщині), створити образ сучасної житлової споруди зібрати кращі аналоги

Аналіз матеріалів обмірної фіксації дає вичерпне уявлення про пам'ятку. Масштабні ортогональні креслення планів, фасадів, розрізів і деталей будинку служать основою для розробки проектів реставрації, реконструкції і ін., а в нашому випадку- розробки нового типу житлових будинків, з врахуванням традиційних характерних рис. Нововведенням є сучасне наповнення новостворених типів житлових будинків.

традиція

деформація

аналоги

нова пропозиція (Тупісь С.)

Таким чином, при розвитку житлової забудови сільських населених пунктів важливо враховувати етнічні ознаки і прогресивні історичні традиції в архітектурі території і тим самим зберігати і примножувати культурний ландшафт цінними зразками сучасної архітектури зі збереженням їх історично сформованих образів в культурному ландшафті. Доки ми здатні захистити і зберегти культурний ландшафт, доти можемо в ньому існувати. Запропоновані засоби збереження етнокультурної і природної спадщини сприятимуть пізнанню культури і традицій регіону, їх використання на засадах гармонії з оточенням. Важливо застосовувати такі методи, які можуть тільки продовжувати поступальний розвиток етно-культурних

процесів на засадах ревалоризації історико-архітектурного середовища в ландшафті, відповідно до законів природи. В жодному разі не можна вносити кардинальні зміни в систему.

ЕТНІЧНІ МОТИВИ ГУЦУЛЬЩИНИ В ДИЗАЙН-ПРОЕКТУВАННІ ІНТЕР'ЄРІВ СУЧАСНИХ ТУРИСТИЧНИХ КОТЕДЖІВ

РОМАНЕНКО Н.Г., КОРЯКІНА А.О.

Черкаський державний технологічний університет

Досліджено сучасні європейські тенденції формування простору приміщень гірських туристичних котеджів та обґрунтовано засоби художнього проектування комфортного середовища перебування туристів за етнічними мотивами Гуцульщини.

Встановлено, що Гуцульщина – особливий етнічний регіон України, де в гірських умовах географічного середовища сформувався специфічний побут та спосіб господарювання, збереглась унікальна духовна культура та мистецькі традиції. Виявлені шляхи трансформації етнічних мотивів Гуцульщини в дизайні інтер'єрів сучасних туристичних котеджів здатні не тільки ідентифікувати культуру українського етносу у світі, але й привертати увагу туристів, розвивати туризм, істотно поповнюючи, таким чином, вітчизняну казну.

Постановка проблеми у загальному вигляді. Економіка нашої держави сьогодні, як ніколи, потребує інвестицій і додаткового фінансування. Одним із суттєвих потоків фінансових надходжень до бюджету держави стає туризм. За останні 10 років туризм в Україні став наблизитися до світового рівня. За етнографічним районуванням найбільша кількість туристичних курортів зосереджена в західних областях України, де стрімко розвивається гірськолижний туризм. Буковель, Славське, Яремче та інші курорти Гуцульщини приймають тисячі туристів щороку, що спонукає до будівництва нових туристичних котеджів.

Революція Гідності в Україні привернула увагу людства до культури і побуту нашого етносу, до наших традицій, краєвидів і мистецтва: етнічна ідентифікація українського народу в сучасному суспільстві вимагає мистецтвознавчих досліджень. Відтак, використання в дизайн-проектванні інтер'єрів котеджів особливостей організації побуту гуцульського етносу дозволить не тільки розвинути наукові підходи до ідентифікації українського народу в сучасному суспільстві, а й продемонструвати самобутність та неповторність української культури, збільшити чисельність зацікавлених туристів, відповідно – надходжень до державної казни від туристичного бізнесу. Вищенаведене обґрунтовує актуальність теми дослідження.

Мета дослідження полягала у виявленні шляхів інтерпретації та стилізації етнічних мотивів Гуцульщини в дизайн-проектванні інтер'єрів туристичного котеджу й розробці алгоритму їх синтезування із сучасними світовими тенденціями котеджного будівництва.

Виклад основного матеріалу. Враховуючи, що туристична діяльність ґрунтується на умовах і факторах, що охоплюють економіку, політику,

культуру регіону і країни, слід зазначити, що до широкої мережі туристичної індустрії входять не тільки засоби розміщення, об'єкти харчування, об'єкти розважального, оздоровчого й спортивного характеру, але й культурного, пізнавального, ділового й релігійного призначення. Основою створення й розвитку системи сучасної сфери туризму є попит на вищезазначені туристичні послуги, задоволення якого здійснюється через систему пропозицій. Використання етнічних мотивів Гуцульщини у сучасних інтер'єрах туристичних котеджів дозволить розширити систему пропозицій щодо ознайомлення з українським побутом і культурою.

Досліджуючи духовну культуру та мистецькі традиції Гуцульщини, було встановлено, що своєрідні архаїчні риси зберігалися в сімейному і громадському побуті, а властиві йому патріархальними устої: повага до батьків, сільських старійшин зберігаються у різних галузях духовної культури: традиційних знаннях, віруваннях, звичаях, обрядах тощо. В цих традиціях простежуються відбитки духовного життя різних епох, починаючи від первіснообщинного ладу, поєднання давніх язичницьких і пізніших християнських елементів, різного роду ірраціональних уявлень з практичним досвідом, набутим і перевіреним упродовж віків.

Гуцульський фольклор, зокрема обрядові пісні, казки, легенди, перекази відзначаються цікавими мотивами, сюжетами, образами, своєрідною мелодикою [1]. З давнього часу Гуцульщина відома і оригінальним ужитково-декоративним мистецтвом: керамікою, різьбою по дереву, класиками якої стали династія Шкрібляків, Н. Дутчак, В. Девдюк, чудодіями, ткацтвом, вишивкою, художньою обробкою металу, шкіри, прикрасами з бісеру, виробами з рогу, сиру тощо [2, 3].

Розмаїття виробів гуцульських народних майстрів, що знаходяться у багатьох вітчизняних і зарубіжних музеях, збірках численних колекціонерів, вражає яскравою живописністю, багатством різновидів технічного виконання, оригінальністю орнаментальних композицій, образів і мотивів.

Досліджуючи особливості організації побуту та інтер'єрів гуцульського житла [4, 5], було встановлено, що ізольованість общин, специфіка ведення господарства, постійна загроза з боку хижих звірів змушували гуцулів обносити житло глухою загорожею, що привело до виникнення своєрідного типу садиби — г'ражди, замкнутої забудови з хатою, господарськими будівлями та високим парканом навколо подвір'я. Будинки, складені цілком з дерева, не фарбувались, а високі дахи, повторювали м'які обриси гір.

Визначено, що головною рисою в системі планування гуцульської хати слід вважати розміщення по одній лінії житла сіней, комори і їх обрамлення з двох-трьох сторін притулами. З цієї системи виростили всі інші типи, в тому числі і класичний, в якому вже дві житлові кімнати, розділені сіннями. Повздовжній і поперечні сволоки, стеля, підлога, стіни з вікнами і дверима створюють цільну пластичну композицію, яка доповнюється декоративною різьбою.

Рисунок 1. Тривимірна модель житлового номера

Рисунок 2. Тривимірна модель зони каміну

Рисунок 3. Тривимірна модель блоку харчування

Рисунок 4. Ескізний план ландшафтної композиції

Природний колорит дерева в інтер'єрі є добрим фоном для барвистого одягу і тканин. Піч у хаті була важливим предметом інтер'єру. Саме тому її оздобленню завжди приділяли багато уваги. Піч з комином та опічками всюди на Гуцульщині намагались обладнати керамічними кахлями, які прикрашені малюнками, що засвідчують спостережливість народних майстрів і навіть український гумор.

Запропоновано авторське бачення дизайну інтер'єрів туристичного котеджу та вирішення присадибної ділянки, окремі елементи якого наведені на рис. 1-4.

Розроблено алгоритм побудови моделі дизайн-проекту інтер'єрів туристичних котеджів шляхом синтезування етнічних мотивів Гуцульщини і сучасних тенденцій в проектуванні, що обумовлені альпійським стилем шале (рис. 5). Алгоритм містить п'ять послідовних стадій, кожна з яких, за необхідністю, може бути змінена за мотивами іншого етносу та стилю інтер'єру в який обрані мотиви інтегруються.

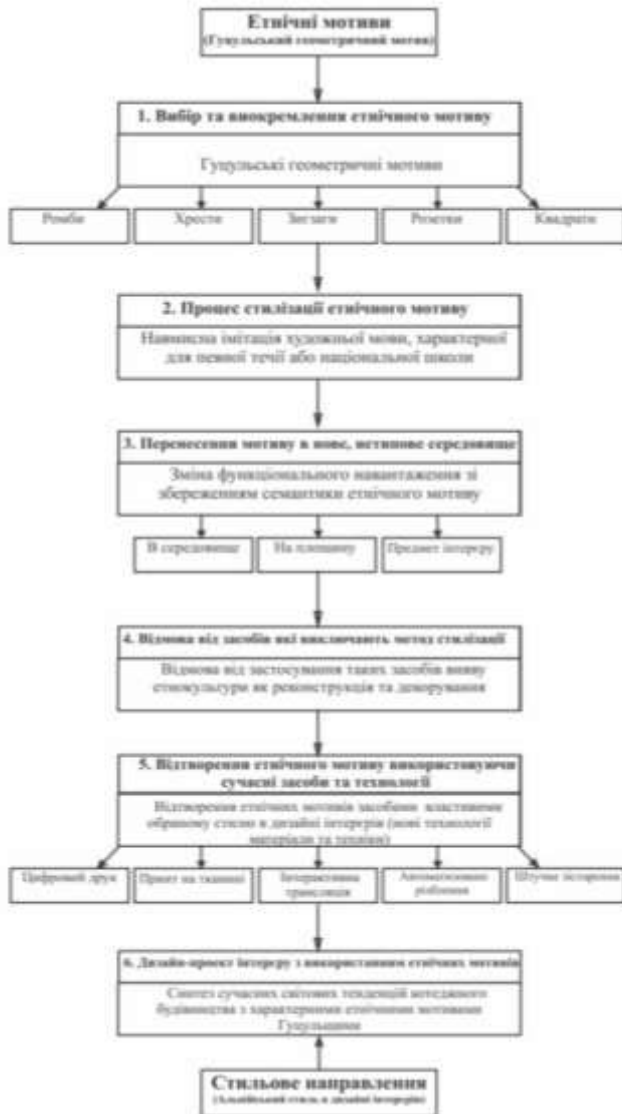

Рис. 5. Алгоритм побудови моделі дизайн-проекту інтер'єрів туристичних котеджів шляхом синтезування етнічних мотивів

Висновки.

1. Виявлені шляхи інтерпретації та стилізації етнічних мотивів Гуцульщини в дизайн-проекуванні інтер'єрів дозволили запропонувати

новий метод синтезування їх з сучасними світовими тенденціями котеджного будівництва;

2. Аналітичне дослідження інформативних джерел дозволило окреслити стан предмету дослідження – етнічні мотиви Гуцульщини й можливості їх стилізації в дизайн-проектванні інтер'єрів сучасних туристичних котеджів;

3. Встановлено, що Гуцульщина – особливий етнічний регіон України, де в гірських умовах географічного середовища сформувався специфічний побут та спосіб господарювання, збереглась унікальна духовна культура та мистецькі традиції;

4. Досліджено сучасні європейські тенденції формування простору приміщень гірських туристичних котеджів та обґрунтовано засоби художнього проектування комфортного середовища перебування туристів за етнічними мотивами Гуцульщини;

5. Запропоновано авторське бачення інтер'єрів сучасного туристичного котеджу та прилеглої ландшафтної ділянки, де трансформація етнічних мотивів Гуцульщини дозволяє розширити систему пропозицій щодо ознайомлення з українським побутом і етнокультурою;

6. Запропонований метод синтезування і авторська пропозиція дизайн-проектвання інтер'єрів здатні не тільки ідентифікувати культуру українського етносу у світі, але й привертати увагу туристів, розвивати туризм, істотно поповнюючи, таким чином, вітчизняну казну;

Література:

1. Макарчук С.А. Навчальний посібник «Етнографія України» [Електронний ресурс]: стаття / режим доступу: <http://www.carpathians.eu/karpatskii-narod/guculshchina.html>.

2. Грабовецький В. Різьбярство Гуцульщини / [Електронний ресурс]: режим доступу: <http://carpathians.eu/karpatskii-narod/guculshchina/rizbjarstvo.html>.

3. Данилюк А. Шляхами України. Етнографічний нарис. – Львів: Світ, 2003. – 256 с.

4. Спадщина предків. Гуцульське житло / [Електронний ресурс] – режим доступу: <http://spadok.org.ua/index.php>.

5. Самойлович В.П. Народна архітектура України в ілюстраціях. – К.: Абрис, 1999. – 281 с.

ДОПИТЛИВІСТЬ ЯК ПЕРШООСНОВА ЗНАТЬ ГУЦУЛЬСЬКОЇ ЗВИЧАЄВОСТІ

Сорохманюк О.П.

Микуличинська загальноосвітня школа I-III ступенів

У статті розглянуто основи етнічної звичаєвості, що є головним чинником буття гуцулів.

Кожна людина, безперечно, починається із своєї маленької батьківщини, що є складовою великої народної. Такою малою батьківщиною для уродженців частини Карпат є Гуцульщина.

Гуцульщина вирізняється неперевершеною самобутністю, своєрідною говіркою, звичаями, традиціями, обрядами, ремеслами, одягом-строєм.

Звичайно, історія Гуцульщини є також різноплановою, глибинною, а через різні політичні анонси — і суперечливою.

Гуцули мають ще одну надзвичайно важливу особливість — глибоку побожність, що дає силу жити за християнськими законами. Історично так склалося, що у наших горах в давнину поселилися напрочуд вільнолюбні люди, тим духом волі сповнені й самі Карпати: широчінь і писана краса, полонини і плаї, гомінки потоки і вершини, що сягають неба.

У високих горах люди ближче до зірок і до самого Бога, живуть у повній гармонії з природою, вони вміють відчувати серцем красу і добросовісно використовують гірські багатства для своїх потреб.

Наші люди дуже гостинні, вони готові віддати душу кожному, але якщо до них поставитися погано, то вони заберуть вашу душу. Отже, все має бути до міри: навіть краса, чистота помислів, праця, віра, надія, і звичайно, любов.

У такому принагідному середовищі народжується гуцулятко. Його матір готують до такої значної події заздалегідь. Глибока побожність не допускає і думки про те, щоб позбутися дитини в утробі. Це вважається вбивством, що є найбільшим гріхом.

Мати повинна виношувати дитину в спокої, радості, вірі. Такій жінці не можна відмовляти у чомусь, бо це все хоче дитина. Мати не повинна грішити, а свято дотримуватись Божих заповідей. Коли народжується дитина, її купають вперше, дотримуючись традиційних правил. У купіль кладуть любисток, м'яту, барвінок, мед, олівець (щоб вченою була), дубове листя (на здоров'я і силу) і якесь знаряддя праці, що символізувало б якесь заняття. Знаю одного гуцула, який під пеленку підклав сокиру і пилку у купіль і на всі благання матері не зважив. В результаті син став дійсно неперевершеним майстром.

Батько обов'язково повинен зробити для дитини колиску чи то з дуба, чи явора або смереки.

Зазвичай такі колиски передаються з роду в рід. Уявіть, скільки добра, ласки, любові у тій дерев'яній колиці, що стає родовою реліквією. Над колицкою схилена мати співає колицкові.

Колисочко яворова, колисочко з дуба,

Най сі в тобі віколишит дитиночка люба.

Не можна заходити стороннім в хату, якщо дитина не хрещена. Заборонено жінці входити в хату, якщо вона не чиста, бо це може викликати різні шкірні захворювання.

Не бажано купіль виливати увечір, бо це може накликати нечисті насилання на дитину аж до того, що вона може втратити спокій і сон.

Перше прилучення дитини до церкви — хрещення. Звичайно, це найбільша подія в житті дитини. Відбувається і так зване «виведення» матері, бо «невиведена» навіть не бажана на перехід. «Не виводять» покриток або жінок, які не брали шлюб у церкві з батьком дитини.

Отже, дитина-гуцулятко росте в любові і турботі батьків та цілої родини. Для дитини — і перша вишита матір'ю сорочка, обов'язково хрестиком, бо тисячі хрестиків на сорочці — це тисячі оберегів для дитини від уроків, злих побажань, прокльонів і под.

І перший Святий Вечір, Різдво Христове, Меланки і Василія, Водохрестя і

Великдень. Перша коляда — для батьків рідних, хресних, всього роду; також роль сівачка, участь у різних традиційних таїнствах, співах, веселих забавах, весіллях, похоронах.

У такому сприятливому гуцульському середовищі виховується дитина. Через призму своєї духовності і матеріальної культури, виробленої з діда-прадіда, кованої історією Гуцульщини, вибореної Олексою Довбушем та його побратимами, гуцульська дитина починає розуміти своє значення у великому родовому потоці. З молоком матері вона вбирає велику любов до своєї Гуцульщини, до свого роду і до волі.

Тільки вільна дитина спроможна відчувати свою повноцінність, вагомість у житті. Тільки вихована родиною на засадах любові до ближніх і до рідної землі може гордитися своїм родоводом.

Тільки велична краса гір і приклад опришківської та повстанської боротьби може сприяти вихованню патріотичних та національних почуттів.

Вище ми роздумували над роллю родини загалом та сім'ї зокрема у вихованні гуцульської дитини. Але, на жаль, не все так гладко нині, як мовилося. Молоді сім'ї, які не хочуть прислухатися до заповітів предків, а ще якщо у хаті немає матері-батька, дідуся-бабусі, стирають усе минуле як у себе в душі, так і в дитини. Вони хочуть бути, як усі сучасні та модні. Не садять, а вирубують жорстоко все духовне і матеріальне, на що так важко заробляли предки.

Якраз на одному з ганків великої хати я і побачила викинуту колицку, на мій погляд, безцінну, і в душі зродилися страшні слова: «*Стікає кров'ю рід гуцульський*». Натомість у дорогому візку заходилася від плачу дитинка. Вона не почує маминої колицкової, бо їй вмикають магнітофон, напевно, що їй не буде мати маминої вишитої сорочки, не буде молитися щовечора-щоранку і не буде знати, що пропустити Службу Божу без вагомої причини — це великий гріх, бо цього не знають і самі батьки. На жаль, у таких сім'ях матеріальне поглинає духовне.

Таку дитину, одягнувши якнайбагатше, приведуть до школи. І добре, що така дитина попаде до вчительки-гуцулки, то та ще зуміє вернути дитині Гуцульщину, якщо, звичайно, дитина захоче відкрити перед собою світ, який через неуважність батьків був для неї закритим.

А якщо ні... То вона торуватиме стежку до уподібнення, якщо хочете, європеїзації, за що вхопились ми нині і тішимося, що «ми — не ми» (Тарас Шевченко).

А хіба ж ми не європейці, і центр Європи — не у нас? Де ж гідність наша, честь і воля? Знову ними торгуємо. Це ж треба, щоб у Татарові був «Голівуд», а у Ворохті «Varvar»? Успіхом втішені учні у школі кричать «йес» замість «добре», «я радий», «я втішений».

На запитання вчительки «хто ти є?» учень, важко задумуючись, каже: «Людина». І вчительці доводиться пояснювати, що вона це знала, бо мав би відповіді: «Я українець та ще й гуцул».

А щодо «гуцул», то має знати, то це етнічна група людей, об'єднаних певною територією, говіркою, традиціями, фольклором, звичаями, - обрядами, специфікою ремесел, занять і навіть своєрідним строєм. Чи кожен знає кордони Гуцульщини? Це повністю Верховинський, Косівський, частково

Надвірнянський райони та Яремче зі своїми селами в Івано-Франківській області; Вишницький і Путилівський райони (частково) Чернівецької області, Рахівський район Закарпатської області, тобто східна частина Українських Карпат.

Один пан із діаспори прибув до міста Івано-Франківська, а для зустрічі з ним одягли дітей у гуцульський стрій, то він тактовно зауважив: «Я ще не в Яремчому, що мене гуцулята зустрічають».

Колись та й тепер розрізняють село від села за узорами, крисанями, киптарями. Щодо строїв, то сумно усвідомлювати, але якщо ми будемо так нехтувати вихованням дітей своїх, то писаний свій стрій будемо бачити лише на сцені. Стара жінка продає киптар, бо ніхто носить не буде. А я кажу: «Не продавайте, та ж у Вас так багато дітей, передайте комусь з них як реліквію та ще й накажіть, щоб своїм дітям передали».

Не пропагується уже гуцульська ноша. Хіба що за сценою передодягнуться, як треба виступати, а вчителька — перед відкритим уроком, якщо ще запланує таке передодягання, а потім швидко змінить на повсякденне. І ніхто навіть не хоче помічати, як усміхаються гори, як їм пасує, коли ідуть святожно вбрані гуцули. Хіба що гори знають це, а люди? Питаю в учнів, у кого є вишивана сорочка, а в кого стрій гуцульський? І вже тоді доводжу, що в кожного то має бути, інакше б ми не народжувались на цій саме землі.

Гуцульські діти повинні розрізняти такі два поняття, як українська літературна мова і гуцульська говірка (діалект). Українська літературна мова створена, між іншим, на основі полтавської говірки, а ми маємо — гуцульську. Якраз ця говірка стала запорукою збереження української мови в часи російського шовінізму, бо саме гуцули зберегли такі слова, як *прати, прасувати, перстень, килим*; а літеру *ґ*, яку особливим законом *можновладці* викинули з алфавіту, гуцули вперто вимовляли у словах *ґанок, ґудзик, ґазда, ґрунь, ґорґани, ґедзь, ґоґадзи*. Яке мовне багатство відкриває перед нами гуцульська лексика! Вона, по-перше, не допускає слів-перевертнів, бо нинішня молодь «носить цепочки, вибиває коврики, гладить білизну, купує носки, танцює медляк, говорить на англійській та ще й короче». А Руслана Лижичко поза спинами таких горе-гуцулів творить для них же «дикі танці». Та так, ми забули опришківсько-дідівський аркан, що сягає у віки; а хто може нині «перегуляти когось» гуцулкою, а переспівати коломиїками? От і дали нам ляпаса — дикі! А хто хоче бути диким, то ж відцураймося свого та й танцюймо і співаймо любенько собі чуже. А собі — «дастьбі, колись будем» (Т.Шевченко). «Ой-га!» — сказав би з сумом справжній гуцул. А чи задумувались ви, що «ой-га» можна висловити чотирма емоційними вигуками і вважати великим відкриттям те слово, знане вами і не зафіксоване ніде. У своїй збірці «А мова — як море» Сергій Плачинда твердить, що біля 20 груп у Польщі мають свої діалектні словники. То чому і нам не йти таким шляхом, адже микуличинська говірка відрізняється від кривопільської, це ж очевидно. За допомогою говірки можна вивчити усну народну творчість. Як понівечили гуцульський діалект горе-фольклористи, які грішили перекладами українською літературною мовою, а вчителі ганьбили дітей у школі, якщо вони говорили по-гуцульськи.

*Ой ти, Гандзунько, верж ми' ябличко!
Славен'єс, славен'єс, Боже! (із коляди)*

В українській мові немає, наприклад, слова навидіти, а в гуцульській — є («сусіди сі навігїли, браті сі сходилили»). Як і де про все це говорити, якщо, наприклад, на вивчення діалектів у програмі української мови відведено 1 урок. Але творчий учитель знайде вихід аж до того, що запропонує учням спілкуватись бодай один урок — гуцульською говіркою. І не тільки. А ще й запропонує вивчити фольклор і виписати найрізноманітнішу лексику аж до спроби укладання словника гуцульської говірки.

При вивченні усної народної творчості на уроках української літератури поряд з веснянками треба вивчати джурила, гуцульські колядки, ладканки, коломийки та подібне. Треба дітей заохочувати до записування та вивчення гуцульської усної народної творчості, класифікації жанрів, наукових досліджень аж до матур. Для цього вчителі повинні створювати краєзнавчі центри, в яких співпрацювали б учні-краєзнавці.

Немаловажним фактором у вихованні дітей є фольклорно-краєзнавчі експедиції і гостини у господах учнів. До таких днів діти готуються особливо. Всі одягаються у гуцульський стрій, відвідують церкву, а потім визначні історичні місця і вже після того ідуть на гостини одне до одного. Кожна дитина розкажує про свою родину, показує речі-реліквії. Отоді розкриваються найглибші куточки душі гуцульської дитини.

Отже, треба розвивати в мешканців Гуцульщини зацікавлення і допитливість, бо якраз це є першоосновою знань гуцульської звичаєвості.

Література:

1. Витвицький С. Історичний нарис про гуцулів / Софрон Витвицький, пер., передм. і прим. М.Васильчука. – Л.: Світ.– 94 с.
2. Гуцульські говірки. Короткий словник/ – Львів, 1997. – 232 с.
3. Негрич М. Скарби гуцульського говору: Березови/ Микола Негрич.- Львів: «Триада плюс», 2015. – 264с.

РОЛЬ ГО ВСЕУКРАЇНСЬКЕ ТОВАРИСТВО «ГУЦУЛЬЩИНА» В ЗБЕРЕЖЕННІ ЕТНОКУЛЬТУРНИХ ЦІННОСТЕЙ В УМОВАХ ГЛОБАЛІЗАЦІЇ СТЕФЛЮК Д.П.

Національний природний парк «Верховинський», с. Верхній Ясенів

В статті розкрито історію започаткування та проведення Міжнародних Гуцульських фестивалів в районах та містах Гуцульщини. Вплив автентичної культури гуцулів на соціально – економічний розвиток місцевих громад. Піднято питання про надання Гуцульському фестивалю державного статусу.

Історія гуцульських фестивалів розпочалась у жовтні 1991 року у селі Верхній Ясенів Верховинського району. На всіх етапах розбудови нашої держави фестивальний рух сприяв утвердженню національної свідомості і відповідальності в розбудові України, її багатонаціональної культури, традицій, розвитку прикладного мистецтва та народної творчості. В роботі фестивалів приймали участь президенти, міністри, політичні та

громадські діячі, багаточисленні гості гуцульських товариств з Румунії, Польщі, Чехії, Великобританії, США та багатьох інших країн, що сприяло налагодженню міжнародних економічних та культурних зв'язків. І на цьогорічний фестиваль запрошені гості з багатьох країн, зокрема Румунії, Молдови, Чехії та Польщі, наші побратими лемки та бойки.

Гуцульщина. Одне слово, а як багато в ньому героїчного, легендарного, історичного. Здається, невеликий регіон, розташований в мальовничих Карпатах, покритий зеленими лісами, оповитий синіми хмарами, виглядає, немов писанка в лоні просторої України та Румунії. Не випадково один із французьких мандрівників у середині XIX сторіччя говорив, що немає в Європі більш привабливого своєю природою і людською красою, з неповторними традиціями народного мистецтва краю, як Гуцульська земля над Черемошем і Прутом. Тему Гуцульщини в українській літературі, особливо другої половини XIX - початку XX століть, висвітлено у творчості багатьох письменників, але найбільш яскраво – у прозі Хоткевича та Коцюбинського. Зокрема, Гнат Хоткевич писав: « Гуцульщина! Сей край невичерпної краси, перлина в нашій затраченій короні! Місце скарбів художніх натхнень, джерело будучих наших багатств артистичних...».

Гуцульщина – центр Європи. Вона має багатовікову історію. Гуцули обжили найвищу місцевість Українських Карпат – довкола Чорногірського, Чивчинського, Горганського, Гринявського, Покутсько-Буковинського гірських масивів, уздовж верхів'я річок Прут, Черемош, Тиса, Бистриця, Сирет, Сучава і прилеглі села Румунії. Територія регіону Гуцульщини в Україні становить майже 8 тисяч квадратних кілометрів, де проживає майже півмільйона мешканців. Ще 30 гуцульських сіл знаходяться у Румунії. Неповторна природа гір вдихнула своєму народові велику творчу силу. Тому-то так багато в нашому краї самобутніх, неперевершених музикантів, піснярів, а також майстрів різних видів прикладного мистецтва.

Тож товариство «Гуцульщина», зорганізувавшись у 1990 році задля відродження, примноження матеріальної і духовної гуцульської культури, місцевих традицій і обрядів, започаткувало в 1991 році Міжнародні Гуцульські фестивалі, в рамках яких проводяться також науково-практичні конференції, «круглі столи», симпозіуми, зльоти обдарованої творчої молоді Гуцульщини, спортивні заходи тощо.

Провести такий фестиваль стало можливим завдяки започаткованій діяльності товариства «Гуцульщина», яке поставило за мету задля збереження та примноження духовної і матеріальної культури об'єднати творчі сили гуцулів, які проживають у Галичині, на Буковині, на Закарпатті та за кордоном.

Вступним словом перший Гуцульський фестиваль відкрив тодішній голова товариства «Гуцульщина» Дмитро Ватаманюк, який розповів про Гуцульщину і її багатовікову історію. При цьому оприлюднив основну мету фестивалю – з'єднати творчі сили гуцулів із Галичини, Буковини, Закарпаття, а також із діаспори.

На урочистому відкритті фестивалю були присутні уродженець Жаб'я

Антін Ясельський, який майже 50 років мешкав у Великобританії; професор славістики з Німеччини Анджей Вінценз, батько якого був визначним дослідником Гуцульщини; гуцулка, письменниця з Києва Марія Влад та багато інших поважних гостей.

Усі повірили, що започатковано велику справу, яка духовно об'єднуватиме гуцулів усього регіону і тих, що живуть в інших місцевостях України та за її межами, і ще гучніше звучатимуть гуцульська говірка, пісня-коломийка, ніжно-бурхлива музика, іскрометні танці на всю Україну, на весь світ. Сьогодні в Україні діють відокремлені підрозділи товариства «Гуцульщина» у сімнадцяти областях. І так сталося...28-29 липня 2018 року, на головний фестивалний гуцульський храм вже 25 раз на яремчанщині зберуться гуцули з різних регіонів, щоб в черговий раз продемонструвати високий рівень збереження та примноження автентичної гуцульської культури.

Кожного року збагачувались і вдосконалювались форми проведення цього свята, але дотримувалися головного:

1. Аби згуртувати, об'єднати гуцулів у велику родину, фестиваль почергово відбувається в гуцульських райцентрах і містах, згідно графіку, який затверджує з'їзд Всеукраїнського товариства «Гуцульщина» і схвалює Асоціація органів місцевого самоврядування регіону Гуцульщини.

2. У фестивалі беруть участь: фольклорно-етнографічні колективи, вокальні ансамблі та окремі виконавці, оркестри народних інструментів, тріости музики, солісти-інструменталісти на гуцульських народних музичних інструментах, самодіяльні театри, читці-декламатори, гумористи, танцювальні колективи, кіно і фотостудії, майстри образотворчого, декоративно-ужиткового мистецтва. Обов'язкова умова - виконання гуцульського автенту, творів гуцульської тематики.

3. Професійне журі має оцінювати переможців окремо за жанрами. Пісенний жанр: вокальні ансамблі, малі вокальні форми (солісти, дуети, тріо, квартети), виконавці естрадної пісні, фольклорні колективи, театри фольклору, виконавці гуцульської співанки та коломийкарі. Музичний жанр: оркестри народних інструментів, тріости музики, солісти-інструменталісти. Театральне мистецтво: театр, художнє поетичне слово, автентичні розповіді, гумористичні сценки, читці-гумористи. Хореографічне мистецтво: народні гуцульські танці, танцювальні пари та окремі виконавці обрядових гуцульських танців, автентичних рухів та прадавніх дійств. Гуцульське образотворче мистецтво (живопис, графіка, скульптура), художні вироби (з дерева, металу, шкіри, лози), гуцульська кузня (ковальські вироби), художня кераміка і розпис, вишивка і ткацтво, бісероплетіння і вишивка бісером. Кіно-, відео-, фотомистецтво.

Обов'язкова умова: фестиваль – це народне самодіяльне дійство, а тому професійні виконавці можуть виступати тільки поза конкурсною програмою.

Дотримання цих вимог, зробило Гуцульські фестивалі справді великим самобутнім дійством, не подібними на інші фестивалі, яких багато проводиться як у нашому краї, так і по всій Україні

Міжнародні Гуцульські фестивалі – справжнє свято народної творчості, свято єднання. Започаткований у рік народження нашої держави, він перетворився в традиційне і вражаюче дійство, на якому демонструють свої здобутки вже відомі таланти, відкриваються і утверджуються нові імена, підсумовується набутий досвід і розширюються обрії народної творчості. Естафету проведення фестивалів прийняли гуцули з Румунії, тут на Мараморощині в селі Репедя 29-30 липня 2017 року відбувся перший Гуцульський фестиваль у цій країні.

Головним меседжом нинішнього як минулорічного фестивалю, що проходив на Коломийщині є патріотична тематика, яка протягом багатьох століть на прикладі опришківських рухів, січових стрільців і воїнів УПА, Героїв Небесної Сотні, учасників АТО допомагала і допомагає гуцулам та іншим нашим побратимам боротись за волю і незалежність з різними ворогами та поневолювачами. Особливо актуальним є наше сьогодні, коли Україна веде збройну боротьбу з терористами на сході України. Бажаю всім творчим колективам, майстрам народної творчості та прикладного мистецтва Гуцульщини успішно виступити, одержати перемогу та стати лауреатами фестивалю і цим підтримати нашу боротьбу за розбудову Європейської України.

Враховує значимість Міжнародного Гуцульського фестивалю в суспільно-економічному та культурному житті регіону, Управа Всеукраїнського товариства «Гуцульщина» звернулась до Міністерства культури України про надання йому державного Статусу.

Урочисте прийняття естафети XXIV Міжнародного гуцульського фестивалю

ГУЦУЛЬСЬКИЙ ЗРИВ: СТОРІЧЧЯ НА ТЛІ ЕПОХИ

СТЕФЛЮК Д.П.¹, МАСЛЯНИК О.І.²

¹ Національний природний парк «Верховинський», с. Верхній Ясенів;

² Журнал «Гражда»

У статті подано стислу історію становлення Гуцульської Республіки й причини її поразки. Проаналізовано біографію президента Степана Клочурака, зв'язки із Західно-Українською Народною Республікою, тогочасні документи, спогади учасників і очевидців цієї історичної події.

*Хай живе один великий український народ
від Тиси аж по Чорне море і гори Кавказ!*

Хай живе і пишається наша велика

Одноцільна Українська Республіка!

Гуцульська Народня Рада в Ясіню, 1918

Ось так восени 1918-го закарпатські гуцули вітали широку хвилю національно-визвольних революцій народів Центрально-Східної Європи. Український національно-визвольний рух дуже швидко набув широкого розмаху й охопив не лише населення колишніх півднішніх земель Галичини та Північної Буковини, а й територію підконтрольного угорській владі Закарпаття.

На слов'янських землях, раніше контрольованих угорською короною, виникали національні органи влади, вони пришвидшували розпад багатонаціональної імперії й де-юре фіксували відокремлення від Угорщини. Закарпаття ж наче завмерло в очікуванні й залишалися єдиним слов'янським краєм, який після краху Австро-Угорської монархії залишився у складі Угорщини.

Тільки не Закарпатська Гуцульщина! Маючи міцні духовні й етнографічні зв'язки з галицькою та буковинською частинами Карпат, тут завше опиралися мадяризації й надійно зберігали високий рівень національної й етнічної свідомості населення, ніколи не переставали відчувати спорідненість й ментальну єдність із сусідніми жителями Гуцульського краю.

Коріння свободолюбного гуцульського духу сягає часів легендарного опришківства під орудою Олекси Довбуша, гуцули брали участь у походах козаків, допомагали повстанцям, змагались за кращу долю українського народу. Впродовж віків намагались скинути з себе ненависне ярмо, накинуте захланними сусідами, для котрих благословенна Чорногора завжди було ласим шматочком.

Повалення монархії Габсбургів викликало значне піднесення серед місцевого населення. Вже 3 листопада задля захисту селян від дезертирів і мародерів з фронту в с. Ясіня на Гуцульщині (нині Рахівський район Закарпатської області) було організовано народну самооборону, до якої увійшли колишні військовослужбовці австро-угорської армії на чолі з поручиком Степаном Клочураком. Цього самого дня вони роззброїли підрозділ угорських жандармів і прикордонників у селі та призначили на посаду його старости замість угорця місцевого мешканця Дмитра Маснюка.

8 листопада в центрі Ясіні було проведено багатотисячне віче, в якому взяли участь мешканці села та його околиць. На зібранні ухвалили резолюцію про об'єднання з Україною. Водночас народним голосуванням було обрано представницький орган – Українську Народну Раду, яку очолив колишній студент Віденського університету, а потім офіцер австрійської армії Степан Ключурак, що вернувся з війни. До її складу увійшли 42 особи, з яких 38 українців, двоє німців і двоє євреїв.

Влада складалася з чотирьох секцій (міністерств) та підсекцій: військової, дипломатичної, внутрішньої, господарської, лісової, харчової та інших. Обрані члени склали присягу на вірність місцевій громаді. Новостворена Рада першою в краї заявила про свою українську орієнтацію й прагнення до об'єднання з Україною. Вона перебрала на себе законодавчі функції. Крім того, було створено виконавчий орган – Головну управу в складі 12 осіб, а також Гуцульську народну самооборону, що сформувалася з підрозділів народної міліції та добровольців (200 осіб). В обігу були угорські коруни і українські гривні. Прапор Республіки прийнято синьо-жовтий.

Хрещеною матір'ю Гуцульської Республіки стала Західно-Українська Народна Республіка, що виникла на уламках Австро-Угорської імперії. Однаково спорідненою є доля цих двох республік: і галичани, і гуцули взяли за зброю, щоб вибороти волю й незалежність, однаково прагнули возз'єднання в одній соборній Українській державі. Бійці Української Галицької Армії допомогли братам у створенні великого війська, Січові Стрільці склали голови за свободу карпатського люду. Командував Гуцульською Армією сотник УГА Воробець.

Виникнення Української Гуцульської Республіки у межах Закарпаття є напевно унікальним та феноменальним явищем. Тут після мадярської тиранії проти місцевого населення були випробувані демократичні форми управління.

Угорська держава будь-яким чином намагалася втримати українські землі. Переконавшись, що закарпатські українці більше не бажають жити у Мадярщині, будапештський уряд іменував міністром русинів-українців Ореста Сабова і виготовив законопроект про автономію так званої "Руської Країни". А для обговорення цього документа на 10 грудня 1918 року із Закарпаття в Будапешт скликали делегації. З Ясіня прибуло вісім делегатів на чолі з головою Гуцульської Народної Ради Степаном Ключураком.

Представники Гуцульщини й інших районів краю були проти дальшого входження до Мадярщини. Дискусія велася на конгресі жваво, але не дала належних результатів. Наші делегації вирішили там же провести свій з'їзд. Головою обрали Августина Штефана, адвоката з Рахова. На цьому форумі промовці один за одним висловлювалися проти панування мадярів на Закарпатті, прагнули возз'єднання з братами, щоб жити в Україні.

Делегація Ясінської ради (С. Ключурак, Д. Іванюк, І. Климпуш, І. Тимчук, С. Ключурак (ст.), Кирило Рошук, Ю. Кабанюк, М. Біланюк) підтримала пропозицію Ю. Брацайка, який заявив, що більшість делегатів не погодиться із підготовленим угорським урядом маніфестом, бо «український народ Закарпаття дивиться в іншу сторону». «Дарма, панове,

тут не допоможуть жодні маніфести, наш народ домагається приєднання до України, до своїх братів». Делегати українці Мараморощини у Сиготі проголосили: «Нам не треба нічого від Мадярщини! Хай живе Україна!».

18 грудня 1918 року інтелігенція Мадярського Сигота скликала з'їзд делегатів Мараморощини, щоб обрати Сигітську Народну Раду. Коли виступали Михайло Брашайко і Августин Штефан з Рахова, Степан Ключурак і Василь Климпуш з Ясіня, Василь Йосипчук з Великого Бичкова, присутні одноставно виголосили: “До Києва хочемо!”. Цей з'їзд уповноважив готувати в Хусті Всекарпатський конгрес на 21 січня 1919 року, який би вирішив раз і назавжди долю закарпатців: возз'єднання з Україною. Члени Сигітської Народної Ради і учасники з'їзду вирушили походом до церкви Різдва Пресвятої Діви Марії і перед нею присягнули на синьо-жовтому прапорі...

На урочистому засіданні Національної Ради Західної України у Станиславові 2 січня 1919 року, на якому було проголошено об'єднання Західної України з Наддніпрянщиною, С. Ключурак від імені закарпатських гуцулів-українців проголосив: «Ми були завжди свідомі того, що ми є частина українського народу. Про це споріднення наш народ ніколи не забував, хоч був віками відірзаний від своїх братів.

Це доказують і останні події, які відігрались не тільки в Ясінях і на цілій нашій Гуцульщині і Мараморощині, але навіть у далекій старій Любовні під Татрами, де наш народ висловив тверде бажання приєднатися до своїх братів-українців, до України. Це не боялися заявити делегати наших сіл 10 грудня 1918 року в столиці Мадярщини Будапешті і це бажання нашого народу з Угорщини привело нашу делегацію на історичні збори.

Я щасливий, що мені, представникові молодішої генерації, припала велика честь від імені угорських українців передати вам їхню тверду волю приєднати до України землю, на якій вони споконвічно живуть, як невід'ємну частину України».

Після повернення зі Станиславова Степан Ключурак разом з Іваном Климпушем інформували Раду і населення про Маніфест, виданий урядом ЗУНР, у якому вимагалось, що до України повинні бути приєднані всі землі колишньої Австро-Угорщини, де живуть українці, тобто Закарпаття, Буковина, а також частина Марамороського повіту, що на лівобережжі Тиси (нині в Румунії).

Це не сподобалось урядові Мадярщини, і він надіслав до Ясіні 600 вояків-“сейкелів” для наведення порядку. Але Гуцульська Народна Рада діяла по-своєму. За два дні перед Різдом Христовим на таємній нараді було домовлено, що на Святий вечір її члени підуть “колядувати”. Того ж вечора створили повстанські загони з добровольців, а на третю годину ранку 7 січня 1919 року з перестрілками було взято у полон 504 мадярських вояків.

Наступного дня повстанці й стрільці Української Галицької Армії взяли залізничні станції Кваси, Білин, Рахів, Берлебаш, Трибушани. З боями звільнено села Вишову, Боршу, Кречунів, Миково (нині в Румунії), Великий Бичків та інші. Запаси зброї поповнювалися після роззброєння ешелону з австро-угорськими солдатами, який проходив транзитом через Ясіню.

Допомогу часто надавало місцеве населення, яке піднімало повстання при підході військ, зустрічало з хлібом-сіллю, урочистими процесіями та церковним дзвоном.

Гуцульська Армія поповнювалася добровольцями. У двох куренях уже налічувалася тисяча стрільців. Ще один формувався у Бичкові для походу на Тячів і Хуст.

Тим часом основні сили повстанців зосередилися під містом Марамороським Сиготом. Найбільші бої відбулися в його передмісті – на залізничній станції Комора. Після поразки під містом сейкелі втекли з нього. Населення Сигота – українці, угорці, євреї – щиро вітали переможців. На багатьох будинках було вивішено синьо-жовті прапори.

Однак керівництво армії дещо втратило пильність, бо до Хуста значних угорських сил уже не було, і здавалось, що час визволення всієї Мараморощини зовсім близько. Але 21 січня на передові пости, що знаходилися за 10-12 кілометрів від Сигота, напали румунські регулярні війська. Через короткий час бої йшли уже в місті. Добре озброєна на той час і переважаюча кількістю румунська дивізія перемогла. Багато стрільців з гуцулів і галичан загинуло у боях, а ще більше потрапило у полон. Лише до 170 чоловік змогли врятуватися, прорвавшись поїздом у напрямі до Ясіня через села, в яких підняли бунт угорсько-німецькі буржуазні радикали, дізнавшись телеграфом про невдалий бій гуцулів під Сиготом.

Тоді румуни окупували Великий Бичків, Луг, Хмелів. В інших селах підтримки румунських військ була відновлена влада угорської буржуазії. Почався терор. Людей били, катували, розстрілювали. Власне і про них мовив французький філософ XVI століття Мішель Монтень в одному з есеїв: «Хто навчився помирати, той розучився бути рабом».

Хоч Гуцульська Армія була розбита, Республіка у межах Ясіня й навколишніх сіл протрималася до червня 1919 року. На довше не вистачило озброєння та набоїв. Ясіня окупували румунські солдати, а через якийсь час з волі західних держав край було включено до складу Чехословацької Республіки.

Існування Гуцульської республіки не пройшло даремно. Воно стало передумовою виникнення Закарпатської України у 1938 році. А керівник Гуцульської республіки Степан Ключурак після багатьох життєвих випробувань став міністром в уряді Закарпатської України під проводом Августина Волошина.

Степан Ключурак народився у 1895 році в Ясінях. Гімназія в Сиготі, правничі студії в університеті в Братиславі, участь у I світовій війні, а згодом - у національно-визвольних змаганнях українських гуцулів Закарпаття. Саме С. Ключурак організував Українську національну раду в Ясінях. За його ініціативою УНРада в Ясінях проголосила приєднання Закарпаття до України. Всенародні збори в Хусті 21 січня 1919 вибрали УНРаду для всього Закарпаття і одностайно проголосили приєднання Закарпаття до України.

Степан Ключурак у своїх споминах згадує, що у січні 1919 року поїхав до Підволочиська, де мав зустріч з Головним Отаманом Симоном Петлюрою, який «жваво цікавився подіями в Мадярщині, зокрема нашою участю у

визвольному русі і тішився, що наш народ рішуче висловився за приєднання до України. При цій нагоді я запитав Головного Отамана чи уряд Української Народної Республіки не допоміг би нам, гуцулам, харчами. Він зразу звернувся до одного зі своїх співробітників і спитав, чи така допомога харчами була б можливою. Ми з України одержали декілька вагонів хлібної муки, яку привезено в білих мішках з написом «Україна». Місцеве населення довго зберігало ті міхи як доказ багатства землі України. Уряд УНР за надіслані харчі не вимагав ніякої заплати: то був дар України гуцулам. Поки Гуцульська республіка мала пряме сполучення з Україною, її населення було забезпечене харчами».

Після занепаду української держави С. Ключурак бере активну участь у засіданнях Української національної Ради в Станиславові, на яких однозначно стверджує, що карпатські русини є невід'ємною частиною українського народу і хочуть увійти до української держави. У 1919-1930 рр. сприяв налагодженню господарського життя Карпатської України. Був членом соціал-демократичної партії, потім Хліборобської. Організовував осередки «Просвіти», редагував газети «Русин», «Народ», «Вперед», «Українське слово», «Земля і воля». У 1939 році був членом сойму Карпатської України.

Після окупації Угорщиною Карпатської України жив у Празі, де організував допомогу біженцям Карпатської України. У 1945 р. заарештований радянською контррозвідкою. Перебував разом з А. Волошиним у Лефортовській тюрмі у Москві, а до 1956 р. у концтаборі. Повернувся до Праги у 1956 р. В 1978 р. опублікував спогади «До волі». Помер у Празі в 1980 р.

Не забувають свою славу минувшину мудрі гуцули, величним пам'ятником у центрі Ясіня пошанували президента Гуцульської республіки Степана Ключурака.

Управа Всеукраїнського товариства «Гуцульщина» ввійшла з пропозицією до органів виконавчої влади та місцевого самоврядування Закарпатської, Івано-Франківської та Чернівецької областей здійснити відповідні соціально-політичні заходи з нагоди 100-річчя утворення Гуцульської Народної ради (ГНР). Зокрема, провести наукові конференції, присвячені історичним передумовам утворення (ГНР) та їх вплив на процеси творення Української державності, посмертно вшанувати пам'ять відомих галичан, буковинців та закарпатців - очільників національних рухів, що в складний період проявили український патріотизм в боротьбі за незалежну Українську державу.

Історія героїчної Гуцульської Республіки, життя і чин її першого президента Степана Ключурака – чи не найпереконливіша відповідь нинішнім сепаратистським рухам. Гуцули в усі віки вважали себе українцями і жодні зайдеї не змогли знищити незламну українську душу володарів Чорногори!

Література :

1. Жуковський А., Субтельний О. Нарис історії України / Редактори Я.Грицак, О.Романів. – Л.: Видавництво НТШ у Львові, 1992. — 230 с.
2. Ключурак С. До волі. (Спомини) [Текст] : істор. вид. / С. Ключурак. – Нью-

Йорк : Карпатський Союз, 1978. – 189 с.

3. Мушляник О. Гуцульська Республіка і Карпатська Україна в контексті національно-визвольних загань українського народу. // Гуцульщина в плині віків: Матеріали міжнародної науково-практичної конференції у Львові, 30 січня 2016 р. – Львів: Ліга-прес, 2016 – с.92-117.

4. Мушинка М. Лицар волі. — Ужгород: Гражда, 2010 (2-е вид., уточн., доповн.)

5. Домашевський Микола. Історія Гуцульщини. т. III. Чікаго, 1986.

6. Михайло Кабалюк. Гуцульська Республіка, 1992.

7. Володимир Піпаш. Гуцульська Республіка — унікальна сторінка державотворення // Голос України, 11 лютого 2009 р.

8. Сливка Ю. Ю. Гуцульська Республіка // Енциклопедія історії України : у 10 т. / редкол.: В. А. Смолій(голова) та ін. ; Інститут історії України НАН України. — К. : Наук. думка, 2004. — Т. 2 : Г — Д. — С. 263.

9. Сливка Ю. Ю. Гуцульська Республіка // Енциклопедія сучасної України : у 30 т. / ред. кол. І. М. Дзюба [та ін.] ; НАН України, НТШ, Координаційне бюро енциклопедії сучасної України НАН України. — К., 2003–2016.

**ВАСИЛЬ ГРИГОРОВИЧ СТЕФУРАК – ЛІКАР І ВИДАТНИЙ
ГРОМАДСЬКИЙ ДІЯЧ ГУЦУЛЬЩИНИ
СТЕФУРАК Ю.П., ПАСАЙЛЮК М.В.**

Національний природний парк «Гуцульщина», м. Косів

Гуцульщина багата талановитими людьми, патріотами краю. Стефурак В.Г. – колоритна постать, лікар, що вперше застосував рентгенівський апарат на Косівщині, надавав медичну допомогу воїнам УПА. В Америці в його честь заснований стипендіальний фонд. НПП «Гуцульщина» планує відкрити музей «Гуцульська спадщина» імені В.Г. Стефурака

Гуцульська спадщина – багатогранна і різноманітна, захоплює подих гуцулів і гостей краю, дивує своєю неповторністю та шармом. Увіковічена в фольклорі, побуті, традиціях, віруваннях і відображається навіть підсвідомо у нашому повсякденному житті у різного роду прикметах – гроші ввечері не даємо, коли у хаті /стайні прибуток – в той день нічого не зичимо, на великі свята даємо за простиби їжу нужденним.

Прикладів чимало. Всі вони відшліфовані століттями, поколіннями, досвідом. Завдяки своєму багатству і нам, як носіям гуцульського етносу, та глобалізації сучасного світу гуцульщинознавство стає як ніколи популярне – в нас все ще можна зустріти живу автентіку краю, в той час як у великих містах, не зважаючи на їх величавість, історія згрупована у музеях та зосереджена в серцях лише окремих людей.

Втішно, що зараз настає період відродження українського, усвідомлення того, хто ми і як нам жити далі. Все це виливається в організацію різного роду фестивалів, виставок, вечорниць, дружніх зустрічей, тощо.

Ми добре усвідомлюємо, яка величезна відповідальність лежить на нас щодо збереження оригінальності та автентичності традицій, уникнення їх модернізації на користь комерціалізації та виготовлення шоу. Саме тому важливо щораз звертатися до витоків гуцульського, до історії життя тих,

що творив це гуцульщинознавство і залишив по собі доволі яскравий слід.

Саме тому Національний природний парк «Гуцульщина» вбачає одним із своїх завдань збереження пам'яті про ключових осіб, які жили і творили на території краю.

Серед великої кількості осіб, які так чи інакше заслуговують бути об'єктом нашої уваги, ми звернули увагу на тих, хто поки ще не удостоївся честі отримати «свій» куточок у музеях Косівщини, але цілком виправдано вшановується земляками за кордоном.

Мова піде про нашого земляка, уродженця с. Соколівки – Василя Григоровича Стефурака. Цей скромний чоловік представляє собою цілу епоху змін у медичній практиці Косівського повіту, адже саме завдячуючи йому гуцули вперше дізналися про слово «рентген», а, отже, отримали змогу діставати кваліфіковану допомогу у випадку переломів та забоїв. І хоч ще донедавна від старших людей можна було почути «треб знимку зробити» (тобто рентген) мало хто задумувався про основоположника цієї лікувальної практики на Косівщині.

Чи варто говорити про те, як важко буває переконати людей у безпечності чогось нового? Особливо якщо мова іде про медицину початку 20 століття? Коли кожен гуцул сам собі знає лік, а якщо не знає то кличе священника щоб висповідатись? Але якісне лікування Василя Григоровича переконало місцевих жителів у правильності використовуваних ним методів. Окрім прикметника «добрий лікар», що міцно прикипів до Стефурака Василя, ще одним епітетом їх сім'ї було «патріотичне подружжя». Адже саме завдяки цій родині, яка у 1943-44 роках працювала у лавах Української повстанської армії, вдалося врятувати життя багатьом повстанцям. Його дружина, пані Емілія, австрійка за походженням завідувала в той час аптекою, підтримуючи місію свого чоловіка.

Народився Василь Григорович Стефурак 9 вересня 1898 року в сім'ї дяка, і став одним із перших гуцулів, що здобули вищу освіту. Напередодні Першої світової війни закінчив 7 класів Коломийської гімназії. Його мобілізували до австрійської армії, потрапив на італійський фронт. За час відпустки Василь Григорович встиг скласти матуру у Віденському університеті, після чого знову відбув на фронт. Післявоєнними справами стали медичні студії у Відні та одруження у 1926 році з Емілією Батюк.

Після закінчення навчання та лікувальної практики у Відні у 1929 році лікар повернувся в рідний край. Нострифікував диплом у Познанському університеті. З 1930 року практикував у Косові, відкрив приватну клініку у власному будинку на вул. Шкільна (тепер вул. Стефурака).

Дружина Стефурака Емілія під час Другої світової війни врятувала життя багатьом мешканцям Косова: 31 березня 1944 року угорські солдати схопили 146 мужчин, як начебто радянських партизанів, зібрали їх на території солеварні, а потім пішки повели до Соколівки й зачинили в школі як заручників. Усім загрожував розстріл. Емілія Стефурак звернулась до командування німецьких військ у Жаб'ю. Звідти надіслано офіцера – українця родом з Косова Дмитра Феркуняка, який наказав своїм угорським союзникам звільнити ув'язнених.

Однак доля ув'язнення не оминула подружжя Стефураків – доктор був арештований німцями. Звільнившись, разом із дружиною Василь Григорович продовжував лікувати вояків УПА. Наприкінці війни Стефураки, після довгої скитальщини по Угорщині та Чехії, прибули до табору Штрасбург' в Австрії, а звідти – до Відня, де доктор працював лікарем до закінчення війни. У 1950 році подружжя із табору для переміщених осіб у Зальцбурзі виїхало до Америки.

Вже в 1951 році доктор Василь Стефурак склав лікарський іспит в Чикаго і там заново відкрив лікарську практику. У США був співорганізатором Українського лікарського товариства (УЛТПА) в Чикаго, довголітнім членом його управи. Спільно з М. Домашевським організували видання ілюстрованого квартальника - журналу «Гуцулія», згодом – «Історії Гуцульщини» у 3-х томах. Василь Стефурак був одним із директорів місцевого часопису - двотижневика «Українське життя» в Чикаго. Завдяки своїй наполегливій праці, йому вдалось здобути авторитет в діаспорі. Саме тому, крім членства в УЛТПА, доктора Стефурака було обрано членом Американського чикагского медичного товариства, Американської медичної Асоціації і Американської академії родинних практиків. Подружжя Стефураків дали гроші Фонду українських студій в Гарварді 10 тисяч доларів.

Помер Василь Григорович в Чикаго 1 квітня 1978 року на 79 році життя. Пані Емілія Стефурак виконала посмертну волю чоловіка й передала голові Фонду катедр українознавства (ФКУ) суму 92 тисячі доларів.

Обидва грошові вклади сукупним розміром в 102 тисячі доларів становили новостворений стипендіальний фонд ім. доктора Василя Стефурака. Повноваження на призначення щорічних стипендій студентам-докторантам, які навчаються в студіях україністики, покладено на дирекцію Українського наукового інституту Гарвардського університету в порозумінні з ФКУ.

Похований доктор Василь Григорович Стефурак разом з дружиною Емілією в Чикаго на цвинтарі Святого отця Миколая.

Вперше Косівщина вшанувала свого героя 7 серпня 1998 року, тоді встановлено меморіальну таблицю на будинку, в якому жив В. Стефурак у місті Косові. 9 серпня 1998 року подібний пам'ятний знак було встановлено на будинку батьків доктора в селі Соколівка. Тоді ж відбулася друга регіональна науково-практична конференція з нагоди 100-річчя від дня народження В. Стефурака. В пам'ять про цю видатну людину Національним природним парком «Гуцульщина», в честь 120-річчя від дня народження Василя Григоровича, вирішено організувати роботу Круглого стола з цього приводу та створити музей «Гуцульська спадщина» імені В. Стефурака.

Сподіваємося, він стане родзинкою краю, адже гуцул, котрий удостоївся честі стати лікарем і з однаковим успіхом практикувати і на американській землі, і в окопах українських повстанців, явище доволі незвичайне. Нам випала честь заповнити інформаційний вакуум довкола людини, яка ще за життя увіковічила себе своїм патріотизмом та вчиннями.

ПОСТАТЬ ОТЦЯ МЕЛЕТІЯ НЕДІЛЬСЬКОГО В ІСТОРІЇ ГАЛИЧИНИ КІНЦЯ XIX – ПОЧ. XX СТ.

ФЛИС С.С.

Музей етнографії та екології Карпатського краю, м. Яремче

У статті автор робить спробу розкрити основні аспекти священничої та громадсько-просвітницької діяльності о. Мелетія Недільського.

Дослідження життя і подвижницької діяльності о. Мелетія Недільського на сьогодні, коли минає 165 років з дня його народження, є досить актуальною. Адже він створив третю за хронологією Читальню «Просвіти» на Гуцульщині, позичкову касу, побудував нову церкву, підносив свій голос на захист прав парафіян як радник гміни, відстоював право вести документацію українською мовою, підтримував зв'язки з парламентаріями, друкувався в тогочасних часописах.

Об'єктом дослідження є особа о. Мелетія Недільського, а предметом – його душпастирська суспільно-політична і культурно-просвітницька діяльність в умовах панування Австро-Угорської імперії.

В своїй публікації на основі доступних джерел автор ставить завдання охарактеризувати роль о. Мелетія Недільського в національно-культурному відродженні Галичини кін. XIX – поч. XX ст. Адже шлях до зростання національної, релігійної та моральної свідомості народу лежить через неухильне розширення його духовного світогляду, підвищення матеріального добробуту, в основу яких закладено любов до рідної землі.

Аналіз української історіографії дозволяє стверджувати, що позиції присвячені о. Мелетію Недільському не є чисельними. Зокрема, це публікація автора «Духовна святиня горян», присвячена 115 річниці побудови церкви в Яблуниці [12, 8]. Лаконічні відомості про душпастиря поміщені в другому томі «Духовенство і Релігійні Згромадження «Історичного Шематизму Львівської Архієпархії» Дмитра Блажейовського [4, 322].

Отець Мелетій Недільський народився 13 лютого 1853 року в селі Братишеві Товмацького повіту Станиславівського воєводства. Його генеалогічне коріння виходить (як по батьківській, так і по материнській лінії) зі священницьких родів – Недільських і Витвицьких. Батько – Микола Недільський (1803 - 1891), парох, декан Товмацького деканату своєю душпастирською та громадською діяльністю чимало прислужився для духовного піднесення українського народу. Мати Олександра з дому Витвицьких змалку прищеплювала Мелетію велику набожність і глибоку віру в заступництво Божої Матері. Великий вплив на світогляд дитини мала народна культура з її традиціями та звичаями.

Маючи міцні засади духовного виховання в священничій родині та здобувши ґрунтовну на той час освіту в Львівському університеті та духовній семінарії, юнак взяв шлюб з Ольгою, дочкою о. Йосипа Левицького і Теофілії з дому о. Камінського, пароха Горигляд [3, 12]. Шлюбна церемонія відбулась 16 лютого 1879 року в селі Гаврилівка Надвірнянського деканату.

Після рукоположення в священничий стан 9 березня 1879 року молодий священник скерований в рідне село приватним сотрудником, а з 1 лютого 1880 року служить короткий час завідателем в Побережжі деканату Устецького [1, 35]. Згідно записів в метричних книгах церкви Св. Михаїла с. Гаврилівки Надвірнянського деканату, о. Мелетій Недільський заступав декілька місяців завідателя Гаврилівки, коли дід його дружини Ольги – о. Іван Камінський був хворий та після його смерті. З 1 липня 1880 року о. Мелетій Недільський служить спочатку приватним сотрудником, а згодом завідателем в Братишеві Товмацького деканату. Тут він засвідчив свою активну позицію, відданість національним інтересам, вболівання за інтереси селян.

В травні 1892 року о. Мелетій Недільський став пврохом гірського села Яблуниця Надвірнянського повіту [14, 98]. Як повідомляла газета «Народна Часопись» (додаток до «Газети Львівської») від 9 (21) грудня 1894 року з приходом на свято св. Юрія 1892 року в Яблуницю о. Мелетія Недільського почало тут «сонце сходити» [5, 1].

Священик вирвав село з влади лихварів і привів до тверезості. Дбав о. Мелетій Недільський і про моральність парохіян. Як зазначалось в тому ж часописі через два роки праці «з жиючих на віру лишилося ще 3 пари чужих наймитів – всі інші повінчались або повернулись до шлюбних жінок, а було їх звиш 40 пар». Селяни за порадами священика, відкуповували в лихварів землю, придбали більше худоби, а муку і іншу поживу купляли не в місцевих євреїв, а набагато дешевше в Коломиї.

Як зазначав тогочасний війт Яблуниці Федір Зубчак – «Люди ідуть до па-отця по всілякі ради як на Йордан по свячену воду..., а кождий чоловік, вийшовши від пан-отця, чується на душі і тілі покріпленим» [5, 1].

Церкву в Яблуниці о. Мелетій Недільський застав маленьку і нужденну, яка ледве могла вмістити 100 осіб. Будову нового храму він розпочав з 400 зл. ринських, як зазначено в Львівському часописі за 1895 рік, – «без жебранини по цілім світі, як то нині часто робиться, во славу Божу і честь руського (українського) народу [10, 2]. Храмова споруда зведена в візантійському стилі з п'ятьма куполами майстром з Яворова Ф. Рібенчуком. Посвячення новозбудованої церкви відбулося 3 листопада 1895 року. Як зазначалося в пресі, - «Акт посвячення довершив о. декан Луговий в співслужінні численного духовенства, соборну Літургію відправив також сам декан...проповідь держав о. Лев Левицький сотрудник з Медухи» [10, 2].

Варто відзначити, що левову частку коштів на будову храму віддав сам парох. Станиславівський єпископ Юліан Пелеш належно оцінив старання ревного священика і відзначив о. Мелетія Недільського похвалою «за ревність виказану при будові церкви парохіальної» [13, 32]. Не забув священик похвалити і своїх парохіян. В Львівській газеті «Народна часопись» він помістив таку замітку: «Сим складаю прилюдну подяку чесним газдам і газдиням, котрі причинилися до будови нової церкви в Яблониці як значнішими квотами грошевими, так і працею та порадою, а саме: Прокопови Мироняку, Іванови Личковському, Андрієві Малярчуку, Іванові Мотруку, Івану Москалю, Василеві Шовгенюку, Гафії Жоківчук,

Гафії Ільчук, Федорові Голембійовському» [8, 3].

Потрібно зазначити, що о. Мелетій Недільський запросив здібного різьбяр-будівничого з Лугу на Надвірнянщині Василя Турчиняка виготовити іконостас новозбудованої церкви. Майстер завершив свою роботу в 1904 році.

В деканальній візитації за 1896 рік відзначається заслуга о. Мелетія Недільського в будівництві церкви, є відомості про його велику приватну бібліотеку, та про те, що він при необхідності заступає пароха Микуличина [2, 37].

Парафіяни Яблуниці бачили у своєму священику не тільки духовного наставника, але і національно-свідомого, активного громадського діяча. Як повідомляла газета «Діло» о. Мелетій Недільський заснував третю за хронологією виникнення Читальню «Просвіти» на Гуцульщині. [15, 3]. Відзначалось, що 21 грудня 1897 року до Яблуниці на просвітянське зібрання прибули селяни з довколишніх населених пунктів, делегати зі Станиславова, а також колишній посол Йосип Гурик. Головою Яблуницької «Просвіти» о. Мелетій Недільський залишався беззмінно до смерті.

Як радний громадський гміни Яблуниця, о. Мелетій Недільський гостро реагував на несправедливість, ошуканство, навіть якщо йшлося про урядового комісара Надвірнянського повіту. Про це свідчить його публікація в часопис «Діло» 5 (17) березня 1899: «Вичитавши в справозданні з 12 засідання сейму відповідь урядового комісара на інтерпеляцію д-ра Окуневського в справі писаря громадського в Яблуниці, бачусь бути спонуканим в інтересах правди заявити...» [7, 2-3].

Отець Мелетій Недільський твердо і несхитно стояв в обороні рідного слова і прабатьківської віри. Через несхитну позицію в цих питаннях він неодноразово зазнавав грошових покарань і всіляких утисків. Зокрема, 16 (29) листопада 1904 року газета «Галичанинъ» повідомляла, що староство в Надвірній наклало на о. Мелетія Недільського грошеве покарання в сумі 195 корон за ведення церковних метрик на українській мові і вартість перекладу їх на латинську мову [6, 3]. Священик піддався цьому покаранню не вперше. В 1902 році староство за такий же «злочин» видало вирок про сплату кари в сумі 245 корон, але внаслідок «рекурсу» намісництво відмінило вирок. І знов вніс о. Мелетій Недільський апеляцію через канцелярію адвоката д-ра В. Дудикевича в Коломиї. Який був результат невідомо.

Правдивий речник рідного українського народу, мудрий вчитель і добрий пастир о. Мелетій Недільський був знаковою постаттю на Гуцульщині. В його планах було ще багато нереалізованих справ. Однак підступна хвороба (астма) підточувала його сили. Три тижні біля ліжка важкохворого священика чергував д-р В. Глушкевич з Микуличина [9, 4].

О. Мелетій Недільський помер 20 грудня 1906 року на 53 році життя і 27 році священства. Похований біля стіни збудованої ним церкви. Некрологи про його смерть помістили часописи «Діло», та «Галичанинъ» [11, 3]. Зокрема, в «Ділі» відзначено, що «покійний був щирим Русином (Українцем) і дбав особливо про добро громадян».

Отже, розглянувши наведені вище факти з життя і діяльності о. Мелетія Недільського, ми можемо стверджувати, що він був взірцем служіння Богові і українському народові та вніс вагомий внесок у поживлення громадського і культурного життя Гуцульського краю. Мелетію Недільському була притаманна ревність й обов'язковість у душпастирській праці та дієвий український патріотизм, що зумовлював активну й подвижницьку громадську діяльність в умовах панування Австро-Угорської імперії.

Література:

1. Державний архів Івано-Франківської області (далі - ДАІФО), ф. 504. – Оп. 1. – арк. 35 (1873 – 1944 рр. Метрика кліру Станиславівської єпархії).
2. ДАІФО, ф. 504. – Оп. 1. – Спр. 535. – арк. 37 (1896 – 1897 рр. Відомості про стан церков і господарських споруд парафій Надвірнянського деканату Станиславівської єпархії).
3. РАЦС Надвірнянського району Івано-Франківської області. Метрична книга шлюбів парафіян церкви Св. Михаїла с. Гаврилівка за 1875 – 1943 рр.
4. Блажейовський Д. Історичний Шематизм Львівської Архієпархії (1832 - 1944), том II: Духовенство і Релігійні Згромадження. – Львів. – 2004. – 570 с. – Англ.
5. Зубчак Ф., Товченко В., Личковський І., Мироняк П. Допись. Від угорської границі // Народна Часопись. – 1894. – 9 (21) груд. – (ч. 274). – С. 1.
6. Кара за русское письмо // Галичанинь. – 1904. – 16 (29) нояб. (ч. 258). – С. 3. – Рубр.: Новинки.
7. Недельскій М. Письмо // Дъло – 1899 – 5 (17) марта (ч. 51). – С. 2-3. Рубр.: 3-ь сойму кураевого.
8. Недельскій М. Подяки // Народна Часопись. – 1895. – 28 жовт. (9 падолиста). – С. 3.
9. Недельская О. Благодареніе // Галичанинь – 1906-1907 – 31 дек. (13 янв.) (ч. 284) – С. 4.
10. Очевидець. Допись. З Делятинщини // Народна Часопись – 1895 – 5 (17) падолиста. – (ч. 249). – С. 2.
11. Посмертныя вѣсти // Галичанинь – 1906. – 9 (22) дек. (ч. 269) – С. 3.
12. Флис С. Духовна святиня горян // Нова зоря. – 2010. - № 16 (866) – С. 8.
13. Хроника [Похвалу одержавъ] // Востникъ Станиславъвской єпархії – 1896. – 28 цвѣтня (ч. IV). – С. 32.
14. Шематизмъ всего клира греко-католической єпархії Станиславівской на рокъ Божій 1893. – Станиславів, 1893. – 183 с.
15. Якъ намъ пишутъ изъ Станиславова // Дъло – 1897. – 30 груд (11 съчня) – С.

ВИВЧЕННЯ ТУРИСТИЧНИХ СТОСУНКІВ ПІВДЕННО-БУЗЬКОГО ГАРДУ НА РІЧЦІ БОГ ТА КАРПАТСЬКОГО РЕГІОНУ НА ОСНОВІ ГРАНІТНИХ ФОРМ БОГІНИ МАТЕРІ

ЧЕРКЕСОВА І.Г.

Відокремлений підрозділ «Миколаївська філія КНУКіМ»

Тема статті спрямована на розкриття можливостей туризму по прадавніх сакральних місцях Богині-Матері-Лади як засобу пізнання прадавніх історичних культур на теренах сучасної України. Подається концепція взаємодії певних структур по збереженню історичного ландшафту України: культурний взаємообмін між західним та південним регіонами нашої країни на основі туризму.

Туризм, взагалі, є засіб відпочинку і пізнання, знайомства з новими місцями природи, культурою народів інших країн або регіонів однієї країни.

Україна представляє собою унікальні терени для туризму між регіонами. Наприклад, Захід і Південь України: Карпатський регіон і південний – гранітно-степове Побужжя.

Загально відомо з геології, що майже вся територія України розташована на Українському кристалічному щиті, котрий є підвищеною південно-західною частиною фундаменту Східно-Європейської платформи. У межах Українського щита кристалічні породи виступають як мальовничі скали та пороги – гранітний пейзаж.

Мільйони років тому формувався сьгоднішній вид Степового гранітного Побужжя. На дні розколин у гранітній платформі течуть ріки. Тече й унікальна ріка Бог – Південний Буг. У Бого-гардівському каньйоні, у Актівському, у Мигії людина спілкується з мільйонами років історії нашої землі.

Концепція піднесення історії Півдня України на престол світової історії і культури розроблена Богданом Грицевичем та втілена у постійно діючий проєкт «Святий Гард як арт-об'єкт». Богдан Грицевич, директор галереї «Гард», завідувач музеєм Южноукраїнського енергокомплексу, кожного року проводить авторські екскурсії-лекції на прикладах брендингу природничого скельного ландшафту Гарду, Ексампею та міста Южноукраїнськ.

Б. Грицевич розробляє концепцію історичного ландшафту ріки Бог, сакральних центрів Гарду та Ексампею. Також спирається на різні дослідження, наприклад на письменника-дослідника Сергія Піддубного, на міфологію, на езотеричні тексти, де провідною думкою стала ідея наслідування українською культурою культур ведичного періоду, а санскрит став основою української мови.

У цьому аспекті доцільно розглянути концепцію розробки єдиного туристичного маршруту Ведичної культури України від Заходу до півдня та південного Сходу України, що може стати брендом українського туризму на цьому спрямуванні.

В основу Богдан Грицевич разом з своїми однодумцями вирішили покласти прадавні протослов'янські, протоукраїнські традиції шанування Богині Матері – Лади.

За Б. Грицевичем скульптури Ведичного періоду у різних регіонах сучасної України створювалися на підставі єдиних канонів й ніби представляють собою одну первинну школу обробки гранітних скель.

У текстах на сайті Бого- Гардової паланки Грицевич надає таку інформацію: «Влеснига. Свідчення Книги про «народ від Лади» підтверджується виявленням цивілізаційного шляху Лади, що пролягав в давнину зі сходу на захід від Гарду та Ексампею, Вільховського (Кіровоградщина) святилища Лади до Бушівського (Вінничина) рельєфу Лади, скельного монастиря Лади (Вінничина) і Терношорського (Івано-Франківщина) пам'ятника Лади».

Доцільно розкрити значення образу Богині Матері – Лади.

За Сергієм Піддубним Богиня-Мати це втілення Слова, Води, Землі та Мудрості [2:с.43]. Лада – це Богиня життєтворчого начала сонячної системи, та, що створює відповідний лад у Всесвіті. Прародителька українського роду.

Цікаво, що С. Піддубний цитує автора Велесової Книги Ілара Хоругина: «народе мій од Лади» [2:с.190]. «...Лада, Леле, покровителька Рожаниць... Якщо Дія-Див, за О. Знойком, це чоловічий початок Всесвіту, то Лада-Діва (Мати Слава) – жіночий» [2:с.204-205].

Образи Богині матері, Берегині-Лади загально відомі з часів трипільської культури – глиняні фігурки жінки з характерними рисами-орнаментами. Пізніше втілюються у ляльки з клаптиків тканини, що у сьогоденні відомі як мотанки. Трипільська культура відома тільки по залишкам випалених та розмальованих глиняних форм посуду, іграшок, моделей житла. Відбитки нитяних переплетень – полотно інколи знаходять на дінцях трипільського посуду. Це дозволяє нам припустити, що форми Лади можливо втілювалися у культові текстильні ляльки.

Поблизу села Снідавка Косівського району на Івано-Франківщині біля річки Безулька на скельному виступі південного схилу гори Терношора знаходиться святилище сонцевірників IV-I тис. до н.е. Центральним об'єктом цього святилища є статуя з пісковика заввишки понад 10 м, з фігурою жінки. [2: с.331].

За матеріалами Б. Грицевича на сайті Бого-Гардової паланки та в мережі інтернету читаємо: «Кам'яний образ богині Лади має висоту 10.4 м, з них 2.4 м (23%) становить голова.

Статуя виконана лаконічно, розмашисто, впевненою рукою майстра. Вона зображає вагітну жінку в точній відповідності з описаним вище каноном Великої Матері, тому у фігури немає обличчя, зате чітко окреслені груди, спина та права рука, розташована між грудьми і животом. Статуя зроблена з розрахунку, що на неї дивитимуться знизу. Загальна її вага сягає 100 тонн. Скоріше всього, фігура була витесана на місці зі скельного масиву. За таким принципом діють і сучасні скульптори, максимально використовуючи природні особливості каменю. Натомість голова статуї вагою 8 тонн зроблена з іншого каменю і установлена на трьох витесаних ніжках-опорах. Навіщо потрібно було здійснювати таку надзвичайно складну будівельну операцію, чи не простіше було витесати суцільну статую? Схоже на те, що висоти необробленого каменя було недостатньо для відповідності статуї певній обов'язковій сакральній нумерології. Тому вершину скелі стесали, а на неї поставили голову висотою 2,4 м, отримавши в сумі 10.4 метри.

Що ж такого сакрального може бути у цій висоті?

Все просто: 10.4 метри – це 21 лікоть. Число 21 – це потрібна сімка.

7 символізує лад, гармонію: сім нот музичного гама, сім кольорів веселки, сім енергетичних центрів людини, сім днів тижня. Відповідно, потрібна сімка символізує повноту гармонії, завершеність і досконалість. Богиня Лада була уособленням божественної гармонії, тому було принципово важливим, щоб її зріст вимірювався числом 21» [1].

До цього ланцюга «цивілізаційного шляху Лади» входять такі гранітні об'єкти, як мегаліт «Велика Мати» (берег р. Інгул, 20 км від м. Ольгополь); не відколота від скель Кам'яна Баба (Запорізька обл.); мегаліт «велетенська Лада Ексампею» (Актовський каньйон на річці Мертвовод біля села Актово Вознесенського району Миколаївської області).

З вище викладеного можна зробити певні висновки.

По-перше, сама геологія території України створила цікаві людям форми.

Людина додала своєї фантазії та вміння працювати руками. Мегаліти з'явилися завдяки доповненням природного конструктиву додатковими формами, що потрібні для тої чи іншої сакральної споруди. За вікопомних часів утворилися антропоморфні жіночі кам'яні форми, в яких було відбито уявлення про зародження життя на землі.

Це образ Богині-Матері – образ Лади. Збереглися подібні форми саме у місцях, де гранітний щит виходить на поверхню плідючих ґрунтів – у каньйонах півдня України й налічуються до західних районів.

«Від Терношорської Лади до захисного егегора Неньки України – Покрови» – пропонується наскрізна тема туристичних маршрутів.

По-друге, утворенням туристичного бренду саме по місцях ведичних гранітних форм активно опікується вже не перший десяток років вище згаданий Богдан Грицевич з однодумцями-колегами та митцями. Проведено декілька симпозіумів скульпторів в результаті яких створено парк Ангелів та насельні скульптури Покрови Пресвятої Богородиці та Козак на коні.

Ця когорта, закоханих у природу та історію свого краю людей, проводить потужну роботу із збереження історичного ландшафту гранітно-степового Побужжя: «Давно пора ввести термін історичні ландшафти як систему з повним набором характеристик (схоже на кадастр земель, те що в середині артефакти, корисні копалини, залишки будівель, комунікації всіх часів; те що на землі: артефакти, архітектура, природні ресурси ріки, гори, скелі, культурні та людські ресурси, і те що над ними нематеріальне і матеріальне)» [Б. Грицевич. Чат: 10:19, 26.06.2018]. Активною роботою по розвитку туризму ці люди затримують затоплення певної частини Бого- Гардівського каньйону.

По-третє, потрібна розробка та втілення програми туристичних маршрутів по місцях, де є прадавні артефакти Богині-Матері-Лади з повною інфраструктурою: дороги, готелі, заклади харчування, виготовлення та продаж сувенірної продукції у різноманітних формах.

По-четверте, створення потужної реклами, сценаріїв екскурсій-лекцій, проведення фестивалів, симпозіуми скульпторів, пленерів, ярмарків. Наприклад, такі культурно-туристичні заходи, як рафтинг, альпінізм, пішохідні маршрути для пересічних туристів, арт-фото проект «Бог – ріка часу», арт-проект «Святий Гард як арт-об'єкт», симпозіуми скульпторів, пленери для митців образотворчого мистецтва, виступи музичних груп тощо.

Саме туризм стає потужним засобом у сфері пізнання своєї країни, світу, самих себе. Маршрут за темою Богині-Матері-Лади сприятиме піднесенню культури України на світовий рівень визнання.

Література:

1. Грицевич Б. Від Терношорської Лади до Захисного егегора Неньки України – Покрови. – Режим доступу: http://www.facebook.com/bogdangrytsevych/media_set?set=a.1743957442347752.1073742060.100002005389030&type=3.

2. Піддубний С.В. Українська цивілізація. Ведя : словник-довідник української праісторії та ведичної культури / С.В. Піддубний. – Київ, ФОП Стебеляк, 2017. – 416 с.

НЕОВІЗАНТИЙСЬКІ ПОЛІХРОМІЇ ЦЕРКВИ ВОЗНЕСЕННЯ С. ІВАНКІВЦІ НА ПОДІЛЛІ В ДИСКУРСІ СУЧАСНОЇ МИСТЕЦЬКОЇ ОСВІТИ

ШТОГРИН А.О., ШТОГРИН А.М.

Національна спілка художників України

У статті розглядаються питання стилістики та композиційних особливостей сакральних сюжетних та портретних поліхромій у храмах східного обряду на прикладі церкви Вознесіння с. Іванківці на Хмельниччині для осучаснення педагогічних підходів мистецької освіти.

Події на сході України, Криму викликають ґрунтовні зрушення у свідомості, знаходять своє відображення та переосмислення насамперед у галузях культури, мистецтва, педагогіки.

Особистості, котрі сьогодні склали національний пантеон української новітньої історії виступають прикладами гідними наслідування, візуалізації та увіковічення національної духовної незалежності. Постає необхідність сакралізації не тільки визнаних історичних святих, але й внесення у сонм новітніх національних достоянників.

Назріла «беатифікація» (акт зарахування тієї або іншої особи до лику блаженних (місцевий святий)) національних героїв повинна педагогічними заходами замінити застарілі стереотипи, привнесених чужих, штучно нав'язаних ворожою ідеологією випадкових персон.

Засадою формування належність «...до однієї нації, якщо і тільки якщо їх об'єднує одна культура, яка, в свою чергу, розуміється як система ідей» [2, с.124]. Спираючись на спільність поглядів, націю формує єдність цінностей та уявлень, переконань, духовних спорідненостей.

На окремому прикладі зображальними засобами процес формування національної свідомості відбуватиметься на основі включення до сюжетних композицій осіб «беатифікованих».

Як відомо західна римська образотворча традиція предметного зображення набула в обставинах Східно-Римської імперії рис площинного декоративізму з ознаками умовностей, символізму у колі східних ісламських культур. Впливи орнаментики подекуди вдало перегукуються з символічним рядом української орнаментики.

Представлений спосіб монументального вирішення сакральної споруди виконаний у східно-христинській традиційній манері. Використання прив'язки до місцевих стилістичних обставин, а відтак розуміння кожного з елементів композицій та персон є необхідною обставиною приналежності зображуваних постатей.

Церквам після іконоборства (VIII-IX ст.) перевага надається хрестово-купольному типові планування храмів, що вдало чергує четверикові сюжетні композиції, оскільки храм хрестово-купольної архітектури набуває символіки неба (космосу) для людей на землі.

Західний фасад, крім фронтальної стіни, містить симетричні стіни основного плану храму. На них розміщені прямокутні мозаїчні композиції киянських князів: святих Володимира та Ольги. На фасаді св. Петро ліворуч, св. Павло праворуч та Св. Андрій Первозваний у центрі за

переданням – провісник Києва.

Ліворуч у бабинці – зображення храму з написом «Собор святої Софії Премудрості Божої» – пам'ятки архітектури, історії та культури України часів Київської Русі. Це давній історичний центр Київської митрополії закладений за князя Володимира, збудований князем Ярославом Мудрим. Названо на честь втілення Божого Слова, що символізує постать самого Христа. Праворуч – зображення з написом «Михайлівський Золотоверхий монастир» храм збудовано на поч. XII ст. онуком Ярослава Мудрого – Святополком Із'яславовичем. Сьогодні – це храм Української Православної Церкви Київського Патріархату.

Восьмигранна симетрична призма центрального купола, нижче композиції «Христа Пантократора» містить монументальні постаті восьми апостолів. Євангельське свідчення про апостолів ґрунтується на твердженні про перших учнів Господа Ісуса Христа. Слово «апостол» з грецької мови перекладається як «посланець». Поступово цей термін набуває значення «послідовник». На початках християнської ери, в умовах Римської імперії термін набуває саме національно-визвольних ознак, значення мандрівного проповідництва, що формально нагадує українське національне кобзарство.

Тексти Євангелій називають поіменно учнів та послідовників Ісуса Христа, котрих Він Сам покликав на служіння.

Серед інших – Апостол Симон Кананіт, або Симон Зилот. Кана Галілейська – місце послідовників юдейської секти зилотів, тобто ревнителів і фанатиків. Прийняв мученицьку смерть за різними даними чи у Персії, чи на Чорноморському побережжі. Розпильняв пилою, з котрою, як символ мучеництва, зображено його у церкві. Згадується Симон Зилот у Євангелістів Марка, Луки та Матвія, в Діяннях святих апостолів. Кананіт – друге прізвище Симона, бо саме він був женихом у Кані Галілейській, коли Ісус перетворив воду у вино. За переказами – один з перших єпископів Єрусалима.

Апостол Павло. Мав юдейське ім'я Савл. Найпізніший з апостолів, був покликаний на апостольство після Воскресіння Ісуса Христа. Загинув мученицькою смертю, обезголовлений у Римі мечем, за часів правління римського імператора Нерона. За вкладом у християнську віру, вважається першим богословом. Апостол Павло є автором 14 послань, листів, звернень, які увійшли в Новий Заповіт Біблії. Походив із стародавнього юдейського Веніамінового роду, названий на честь царя Савла. Народився у місті Кілікії у Малій Азії. Належав, як і його батько, до римських громадян. Не приховуючи, називав себе належним до роду ізраїлевого та радів, що не був греком, вважав за честь належати до свого єврейського коріння. Здобув чудову, як на той час, освіту у відомого равина Гамаліїла у Єрусалимі. Належав до касті фарисеїв. Був спочатку ревним гонителем, критиком та переслідувачем перших християн, що вважались тоді еретиками та відступниками від юдаїзму. Його діяльність у протидії християнам приводить його на чільні позиції протидії юдо-фарисейської секти. Переслідуючи християн, отримує рекомендації у сприянні у переслідуваннях та протекції рабинів Дамаску. По дорозі він спігне, а

потім, переживши видіння – зустріч з воскреслим Ісусом Христом, знайомиться з Ісусовим учнем Ананієм, переживає чудесне прозріння, ставши ревним християнином і проповідником Ісусового вчення серед євреїв і не євреїв, переважно греків і римлян. Проповідував та займався місіонерською та просвітницькою діяльністю близько чверті століття. Побував у Єрусалимі, Римі, Македонії, Коринфі, Ефесі, Антіохії, Коринфі, Салоніках, Афінах, на Кіпрі, Кілікії. Апостол Павло не входив до складу перших дванадцяти, але є одним з найшанованіших апологетів християнства за красномовність, активність, свою проповідницьку діяльність та жертвність.

Становлення апостольської церкви к і у перші роки становлення лежить на жертвності та відданості людей ідейних та переконаних у правильності власних вчинків.

На медальйонах бічних арочних приділів зображені преподобний Амфілохій та Йов Почаївські. Амфілохій який мав світське ім'я Яків Варнавович Головатюк (святий недавнього часу), як і Йов, належить до лику святих землі української. Окрім віщувань про Другу світову війну, власним життям і вчинками доводив свою чернечу жертвність. Своєю поведінкою був прикладом відданості українському народові, неодноразово допомагаючи скаліченим та пораненим бійцям ОУН-УПА. За свідченнями односельців саме Яків – Амфілохій був розрадником і пастирем-духівником для багатьох учасників українських національно-визвольних змагань.

Йов Почаївський (Іван Залізо), жив на зламі XVI – XVII століть. Він відзначився написанням практичних порад, викладених у трактатах щодо моральної поведінки для молодих людей «Бджола Почаївська», «Книга Блаженного Йова Почаївського, власною рукою його написана» та низки інших. Його послух, як ченця, був доволі передбачуваний та очікуваний. Жертвна щоденна духовна робота, монастирські повинності – ось його праця. Проте суспільні негаразди й турботи за стінами монастирів не залишали його ніколи на самоті. Православ'я на західних землях України сусідило з католицизмом, особливо після Люблінського сейму. Були порушені домовленості про права православних. Нажаль, була втрачена підтримка частини українських заможних мирян. Соратник та однодумець Василя Костянтина Острозького, Йов Залізо справді виявив залізну волю, щоб православ'я не було викорчуване на західноукраїнських землях. Проживши майже сто років, Йов Залізо залишив по собі численний просвітницький доробок. Він був самотній воїн Господній у захисті традиційної православної віри серед українців.

Недалеко від образу Єзикіїля у медальйонах – засновники чернечого життя в Україні – преподобний Антоній та Феодосій Печерські. Преподобний Антоній Печерський вважається святим не тільки української, а також вселенської Церкви. Він – Небесний патрон усіх ченців. Засновник Київської Печерської обителі народився у Любечі на Чернігівщині, двічі перебував у чернцтві на горі Афон. Повернувшись на батьківщину заснував Київський Печерський монастир за князя Ярослава Мудрого, за служіння митрополита Іларіона. Деякий час перебував також у Чернігові. Крім повної присвяти свого життя молитві, повному аскетизмі, відмові собі

у побутових вигодах, висловлював підтримку київському князеві Ярославу Мудрому. Став засновником собору Успіння Пресвятої Богородиці у Печерському монастирі. Поживши 90 років, похований у печерах монастиря. Преподобний Феодосій народився у Василькові під Києвом. На його честь також названі Дальні печери. З дитинства мріяв про чернецтво. Був засновником та першим ігуменом Печерської обителі. Виявив великий організаторський талант, жертовність, месіанські подвиги. Натхненник і автор першого монастирського Статуту. Автор двох послань до князя Із'яслава. Нетлінні мощі Феодосія перенесені 1090 року до Дальніх печер. Ця подія стала визначною датою в Києво-Печерській лаврі.

Жертовність багатьох юних захисників закономірно знаходитимуть своє почесне місце у сюжетних іконографічних поліхромія сакральних споруд. Досконала подача, вдалі композиційні вирішення викликатимуть захоплення та естетичне задоволення.

«Наша Батьківщина благає допомоги красномовства, бо так багато її преславних подвигів поминається глибокою мовчанкою». Феофан Прокопович.

Література:

1. Бруно Дж., «Изгнание торжествующего зверя». СПб., 1914.
2. Геллнер Е. «Нації та націоналізм Питання філософії», 1989, №7.
3. Дем'янчук Андрій. Як твориться українська ікона: З авторського досвіду. – К.: Видавництво імені Олени Теліги, 2015. – 336 с.
4. Жаборюк Анатолій. Художній світ доби Відродження: Ідеї, образи, стиль; – Одеса. Видавництво «Астропринт», 2010. – 192 с.
5. «Ф. Прокопович. Філософські твори». I – III тт. — К.: Наукова думка. — 1979.
6. Словник іншомовних слів / Під ред. О. С. Мельничука. — К. : Головна редакція Української Радянської Енциклопедії АН УРСР, 1974.
7. Степовик Дмитро. Іконологія й іконографія. – Івано-Франківськ: «Нова Зоря». 2010. – 320 с.

СЕКЦІЯ №2
ПРОБЛЕМИ ЗБЕРЕЖЕННЯ ТА ПРИМНОЖЕННЯ ПРИРОДНОЇ
СПАДЩИНИ В УМОВАХ ГЛОБАЛІЗАЦІЇ

НАРОДНІ ЗВИЧАЇ І ТРАДИЦІЇ ЯК ЗАСІБ ЕКОЛОГІЧНОГО
ВИХОВАННЯ ПІДРОСТАЮЧОГО ПОКОЛІННЯ

АБРАМ'ЮК У.М., ГАЙДУК Л.М., ЯРЕМИН Л.М.

Карпатський національний природний парк, м. Яремче

У сучасних умовах в освітній практиці формування екологічної культури школярів здійснюється у різноманітних видах діяльності: навчальній, трудовій, громадсько-корисній, особливо таких її видах, де учні поставлені в ситуації безпосереднього вияву турботи про природу та людину, надання допомоги і підтримки, захисту слабшого, молодшого, хворого і т. ін. До форм екологічного виховання відносять спеціальні уроки, екологічні бесіди, диспути, лекції, тематичні конкурси, та інші.

Таким чином, важливим засобом екологічного виховання школярів є народні традиції, тобто досвід, звичаї, норми поведінки, смаки, що склалися історично й передаються з покоління в покоління. Дотримуючись традицій своїх предків у сфері збереження і охорони довкілля, люди зможуть урятувати навколишнє середовище від знищення й екологічної кризи в умовах глобалізації.

На певному етапі біологічної еволюції наші предки "вийшли зі сфери суцільного підпорядкування біологічним законам і самі стали джерелом творення культурогенного потоку інформації, завдяки чому відбувалася їхня дальша адаптація до дії законів природи: через виробництво (перманентний розвиток і вдосконалення знарядь праці), засоби комунікації (мова), традиції, мораль, звичаї і т.п. Невід'ємною умовою суцільної еволюції став процес навчання і виховання.

Основою релігії давніх слов'ян був культ природи. В уявленні давньої людини все, що оточувало її, було живе, одухотворене, наділене магічною силою, яка так чи інакше на неї впливала. Головні елементи і сили природи, особливо ті, що здавалися найбільш містичними, стародавня людина обожнювала [6]. В наших предків не було злих богів, боги та нижчі божества ставилися до людей прихильно, але треба було здобути і утримувати їхню ласку молитвами, обітницями, жертвоприношеннями. Молитви і релігійні обряди справлялися якнайближче до таємничих сил природи: під особливим деревом (зокрема, дубом), на полі, біля криниць, в лісі, біля річок і озер. Опоетизовані в народній творчості і літературі верба, тополя, калина, явір, липа – надбання нашої історії. Сама природа була не тільки оселею, а й частиною ества вищих сил. Українська природа була природним чинником, який і сформував національний характер [3, 2].

Світ гуцульських вірувань завжди сприяв відчуттю єдності з природою. Під час відправлення ритуалів людина ніби розчинялась у просторі. Ритуали супроводжувалися проникливим співом, характер і зміст якого залежав від призначення обряду. Так виникли й дотепер зберегли високий естетизм стародавньої традиції гаївки, щедрівки, колядки, веснянки і т. ін. [5, 4]. У ритуалі брали участь всі члени роду: від найстаріших до

найменших, для яких споглядання обряду було водночас і великою школою естетичного, морального виховання, і уроком набуття природничих знань та суспільного досвіду. Всі ці моменти включені у фільм, який демонструється в екотуристичному візит-центрі Карпатського НПП.

Потужні корені прадавніх вірувань проросли у високопродуктивній і природовідповідальній господарській діяльності. Набожне ставлення до землі пронесено через тисячоліття і закарбувалось у висловлюваннях «Земля – мати», «Земля – годувальниця». Нею клялися: «Хоч землю їж». Немало повір'їв, що збереглися і дотепер, у давнину виконували роль заборон, імперативів і навчали берегти все живе: дерева, звірів, птахів, не забруднювати водойми, криниці. Заборони акумулювали природжений естетизм, потяг до краси, гармонії з природою: «Чорногуза не займай – згорить хата», «Не плюй у криницю, бо доведеться води напиться».

Сила язичницьких ритуалів була така переконлива, що багато з них, особливо пов'язаних з водою, перейняло християнство. Згадаймо хресні ходи до священних водоймищ, скроплювання освяченою водою на Великдень, Трійцю, Спаса [3].

Тож беручи до уваги ці перлини народної мудрості, працівники відділу пропаганди екологічної освіти використовують ці науки наших предків, проводячи екологічну акцію «Жива вода» та Міжнародний день води. Так, окрім випуску різноманітної інформаційної продукції, та щорічного Бюлетня, у навчальних та дошкільних закладах проводяться бесіди «Магічна сила води», «Бережи воду, вона – свята» та інші.

Засвоюючи нову чужу віру, гуцули не розчинилися у нових християнських святах та обрядах. Неможливо уявити собі зиму без Різдва Христового, без вертепу і куті, а весну – без Христового Воскресіння, без писанок. Можна тільки пишатися тим, що наша обрядовість є однією з найбагатших у Європі і дуже давньою, як і сам народ [1].

Екоосвітня Карпатського НПП активно пропагують народні традиції, проводячи різноманітні заходи, як для учнів місцевих шкіл, так і дітей – відпочиваючих оздоровчих закладів, а також дорослого місцевого населення. Так, традиційно, напередодні Великодніх свят у екотуристичному візит-центрі проводяться майстер-класи з писанкарства.

Діти завжди пізнавали життя під час трудової діяльності: разом з батьками: обробляли землю, оволодівали ремеслами тощо. Перші моральні настанови і знання вони одержували через звичаї, обряди, традиції, народний фольклор. Так, наприклад, останнім часом, основний наголос ставиться на співпраці дітей з дорослим поколінням (батьки, вчителі, керівники гуртків), які активно долучались до проведення таких практичних конкурсів, як «Годівничка для синички», «Осінні фантазії», «Найкраща ялинка – незрубана» та ін.

Великий образно-емоційний потенціал завжди ніс у собі фольклор, який втілював ідею спорідненості життя тварин і рослин з життям людини, поетизував роль надприродних сил, а отже, виховував любов до природи. Досвід показує, що найкращою аудиторією, яка з цікавістю сприймає дану інформацію, є саме підрастаюче покоління, представники якого і взяли участь у творчому конкурсі «Легенди нашого краю» та фотоконкурси «Ми –

гуцули». Використовуючи розуміння підходу до відновлення та збереження природних багатств, індивідуальний творчий задум, художнє вміння та майстерність у кожній конкурсній роботі відчувалось виявлення любові до природи рідного краю, духовність; патріотизм.

Література:

1. Біда О.А. Природознавство і сільськогосподарська праця: Методика викладання. – Київ; Ірпінь: ВТФ "Перун", 2000. – 400 с
2. Друзь Б.Г. Виховання пізнавального інтересу молодших школярів в процесі навчання. - К.: Радянська школа, 1978. – 160 с.
3. Ковальчук Г. Виховання екологічної свідомості // Початкова школа. – 1999. – №10. - С.17-19.
4. Мойсеюк Н. Є. Педагогіка. – К., 2003. - 4-е вид., доповн. – 615 с.
5. Огієнко Н.М. Дидактичні умови ефективного використання краєзнавчого матеріалу // Поч. школа. – 1996. – № 9. – С.41-44.
6. Плахотип О. Як ми хочемо прогресу: екологічна освіта школярів // Світло. – 2000. – №3. – С.37-39.

НАРОДНІ ПРОМИСЛИ ЯК СКЛАДОВА ЕТНОКУЛЬТУРНОЇ СПАДЩИНИ І ТУРИСТИЧНОГО ПОТЕНЦІАЛУ

АРХИПОВА Л. М.¹, КОРЧЕМЛЮК М. В.²

¹*Івано-Франківській національній технічній університет нафти і газу;*

²*Карпатський національний природний парк, м. Яремче*

В роботі розглянуто перспективи збереження етнічної культури в регіоні Українських Карпат на прикладі народних промислів як складової етнокультурної спадщини та туристичного потенціалу регіону. Проаналізовано фактичний матеріал щодо основних центрів етнотуризму.

Етнічний туризм (ностальгичний туризм, етнографічний туризм) — різновид туризму, який здійснюється туристами на місця свого історичного проживання. Поєднання туризму і етнографічної експедиції, що дозволяє ознайомитись з культурою й історією місцевого населення, збагатити духовний розвиток, пізнати традиції народу на рідних територіях та побути наодинці з природою краю. У корінного жителя етнотуризм пробуджує любов до власної культури, рідної мови, місцевця, своєї землі [1].

Етнічний туризм може бути як внутрішнім (наприклад, відвідування глибинки міськими жителями з метою ознайомлення з архаїчними говорами, фольклором, побутом, культурою і мовами автохтонних народів), так і зовнішнім, який пов'язаний з відвідуванням історичної батьківщини або місць народження родичів. Останній різновид часто називається ностальгичним туризмом, який отримав досить широке поширення у ряді регіонів світу — Ізраїль, Вірменія, Греція, Україна, Італія [2].

Багато спільного етнічний туризм має також із сільським зеленим, що є формою екологічного туризму, під поняттям якого розуміють тимчасове переміщення туристів в сільську місцевість з метою

ознайомлення з місцевим способом життя, культурою, традиціями, звичаями. Безперечно, мотиви етнічного туризму присутні у сільському зеленому. Будь-яка етнічна група є колоритною та самобутньою, і бажання познайомитися із нею ближче підштовхує до здійснення етнічного туризму. Однак, знайомство із цим етносом в межах сільської місцевості вже вважатиметься сільським зеленим туризмом [3].

Народні промисли – це складова традиційної культури з виробництва предметів матеріальної культури, що мають ужиткове значення та естетичну цінність. Зараз цими питаннями займаються передусім етнографи, історики та мистецтвознавці, серед яких можна виділити Л.П. Шевченко, Л.М. Суху, В.Ф. Горленко, В.Т. Скуратівського, Л.О. Ткаченко. Але у працях перелічених вчених географічний та туристичний аспект розвитку народних ремесел розглядається побіжно. Основна увага народним ремеслам приділяється при характеристиці етнокультурних районів як складовій традиційної культури з яскравим регіональним забарвленням.

Як наслідок маловивченості цього питання – відсутність уніфікованої класифікації етнокультурної спадщини. Народні промисли можна класифікувати за сировинною і несировинною орієнтацією, за характером самої сировини, за технологією виробництва та кінцевими предметами.

Сировинно орієнтовані промисли поділяються за основною сировиною: мінеральна (гончарство; гутництво; обробка каменю; обробка заліза), рослинна (обробка деревини; плетення з рослинної сировини, ткацтво), тваринна (обробка кістки та рогу; плетення з тваринної сировини; обробка шкіри, вовни та хутра); несировинно зорієнтовані – на вироби (вишивка; прикраси з намистин; вибійка; писанка) та творчу діяльність (розпис по дереву; настінні декоративні розписи; народна картинка) [4].

В туристичному аспекті народні промисли потрібно розглядати як складову етнокультурної спадщини і туристичного потенціалу. Народні промисли включають в себе процес виробництва елементів матеріальної культури та власне результат цього виробництва – предмети матеріальної культури. З туристичної точки зору дослідження народних промислів полягає в першу чергу в дослідженні технологій: технологій отримання сировини, власне технологій виробництва конкретних предметів народних ремесел та технологій їх використання, і може розглядатися як ресурсна складова туристичного продукту етнотуризму.

Сьогодні промисли Карпатського регіону розглядаються перш за все як елемент традиційної національної культури, які репрезентують країну світовій спільноті. Вони підтримуються й розвиваються державними програмами, міжнародними фондами (через систему надання грантів), ентузіазмом самих народних майстрів та митців. Абсолютно змінилось ставлення до виробів: їх ужитковість має стилевий характер, а переважаюча функція – сувенірна, що й

визначає цінність виробів. Традиційні технології також є предметом уваги до збереження національної культурної спадщини, частиною якої вони є.

Найбільш конкурентоздатною формою організації народних промислів є мале та середнє підприємництво в цій сфері, яке об'єднує митців-ремісників за місцем їх проживання. Народні ремесла з їх технологіями, а не тільки вже виготовлені предмети, є тим туристичним ресурсом, який репрезентує не тільки самотність України, а й неповторність регіону.

Отже, центри розвитку ремісництва можуть бути використані як елементи програми туру, стати місцями екскурсійного туризму, доповненням до змісту сільського та етнотуризму. Народні промисли – це елемент традиційної культури; їх розвиток і підтримка – державна справа відродження національної свідомості, а використання в туризмі є однією з форм такої підтримки.

Реміснича традиція не однаково збереглася в регіонах України. Так, у східних та південних областях, з огляду на колоніальний характер їх освоєння, народні ремесла не поширювались. Навпаки, у центральних областях країни і особливо в її північних і західних регіонах, історично склалися всі передумови для виникнення тих народних ремесел, для яких там були відповідні природно-ресурсні умови.

Найбільші центри гончарства зосереджені в лісостеповому Лівобережжі. Одним з таких центрів на Україні є, наприклад, Опішня, Хомуць на Полтавщині. Також цей вид народного ремесла існує на Київщині – Дибинці; на Чернігівщині – Ніжин, Олешня; на Поділлі – Бубнівка, Кришинці, Бар; на Волині – Дубровиця, Кременець; в Галичині – Пистинь, Сокаль, Глінське, Кути, Потелич, Шпиколоси; на Закарпатті – Ужгород, Хуст, Дубовиця, Гудя.

Деревообробні ремесла включають теслярство (виготовлення споруд та будівельних матеріалів з дерева), бондарство, стельмакування, гребінництво, ложковий промисел, лозоплетіння та різьблення по дереву. Найбільше ця традиція збереглася і підтримується на Поліссі і в Українських Карпатах, де наявність сировини і спадковість традиції дозволили зберегти вже рідкісні в інших районах деревообробні ремесла. Зокрема, на Гуцульщині широко представлені такі вироби з деревини – виготовлення музичних інструментів (трембіти – села Шепіт, Буковець; скрипки – смт. Верховина, с. Довгопілля); мосяжництво або виробництво сокирок (села Бистрець, Брустури); різьба по дереву та інкрустація (села Кобилецька Поляна, Косівська Поляна, Костилівка, Кваси, Луги, Шепіт, Прокурава, Соколівка, Підзахаричі, Сергії, смт. Ясиня, Ворохта та ін.); теслярство (села Дземброня, Кваси); бондарство (села Кобилецька Поляна, Косівська Поляна, Дихтинець, Плоска, Підзахаричі, Снідавка, Брустури, Чорна Тиса); лозоплетіння (села Підзахарчі, Тюдів); коренерізьблення (м. Рахів, смт. Ясиня).

Традиція гутництва на Галичині в першій половині ХХ ст. була

майже втрачена, а зараз виробництво скляних предметів за народними традиціями почало відроджуватись у Львові. Цей приклад є позитивним для відродження народних промислів в інших регіонах за наявності відповідних програм або попиту з боку туристичного ринку.

Відродженню традиційних ремесел сприяє розвиток туризму в цих районах, оскільки продукція з дерева, кераміка є сувенірами, які репрезентують самобутню культуру етнічних районів. Врешті-решт традиційні ремесла з їх технологіями, а не тільки продукцією, живою традицією спадковості в передачі досвіду й знань є потужним ресурсом для розвитку етнічного та сільського туризму.

Кожна з областей Карпатського регіону має свою спеціалізацію в етнотуристичних продуктах. Спільними рисами турпродукту всіх сільських районів Карпатського регіону є можливість поєднувати (комбінувати) власне відпочинок у сільській оселі з культурним етнотуризмом та з цілою низкою занять спортивним та екологічним туризмом.

Висновки. За оцінками Всесвітньої туристичної організації (ВТО) частка культурного туризму до 2020 р. складе 25 % від загальних показників світового туризму. Нині Україна має значний потенціал для розвитку туристичної індустрії. Оптимальним варіантом розвитку туристичної індустрії Карпатської України та появи нових місць туристичного призначення міг би бути комплексний підхід, який опирається на етнокультурну спадщину та природний потенціал. Природно-ресурсний та історико-культурний потенціал Карпатського регіону в поєднанні з вигідним географічним положенням в центрі Європи є достатньо вагомою передумовою розвитку системи культурного туризму з складовою етнотуризму і відпочинку, орієнтованої як на внутрішнього споживача, так і на обслуговування іноземних туристів.

Література:

1. Сучасні різновиди туризму: навч. посіб. / М. П. Кляп, Ф.Ф. Шандор. – К. : Знання, 2011. – 334 с.

2. https://uk.wikipedia.org/wiki/%D0%95%D1%82%D0%BD%D1%96%D1%87%D0%BD%D0%B8%D0%B9_%D1%82%D1%83%D1%80%D0%B8%D0%B7%D0%B

3. Петрик Н.А., Олексійчук Т.В. Етнічний туризм: зміст, особливості та форми // Наукові записки [Вінницького державного педагогічного університету імені Михайла Коцюбинського]. Серія: Географія. – 2010. – №. 20. – С. 210-214.

4. <http://carpathians.eu/karpatskii-narod/zhittja-i-pobut/pobut/khudozhni-remesla.html>

КОНЦЕНТУАЛЬНІ ЗАСАДИ ЗБЕРЕЖЕННЯ ТА ПРИМНОЖЕННЯ ПРИРОДНОЇ СПАДЩИНИ УКРАЇНСЬКИХ КАРПАТ В УМОВАХ ГЛОБАЛІЗАЦІЇ

БІЛЕНЧУК П.Д.

Київський університет права Національної академії наук України

У науковій статті досліджуються проблеми правового, наукового і ресурсного забезпечення збереження, використання та примноження природної спадщини в гуцульському регіоні Українських Карпат. Запропонована концепція пріоритетного розвитку Українських Карпат в світлі нових ідей Четвертої промислової революції і Індустрії 4.0.

Правове, наукове і ресурсне забезпечення збереження, використання та примноження природних ресурсів в гуцульському регіоні Українських Карпат в умовах глобалізації передбачає: по-перше, підвищення результативності ресурсного забезпечення усіх форм власності в умовах реальних викликів, ризиків і небезпек глобалізаційних процесів; по-друге, сприяння активізації інвестиційної діяльності та відповідного правового регулювання збереження та примноження природних ресурсів Карпатського Єврорегіону в умовах адміністративно-територіальної реформи; по-третє, правового захисту земельних ресурсів Карпатського Єврорегіону з урахуванням положень європейських стандартів та чинних норм вітчизняного законодавства [1, с.4].

Виходячи з даних засадничих положень, вважаємо, що архітектоніка сучасної концепції правового, наукового і ресурсного забезпечення збереження гірської природи та етнічної культури в гуцульському регіоні Українських Карпат повинна базуватися на таких пріоритетних галузях наукових знань:

1. ІТ-інтелектуальне право, ІТ-інтелектуальна власність, ІТ-інноваційне право, ІТ-економіка.

Інтелектуальна діяльність у XXI ст. стає основним і вирішальним чинником соціально-економічного прогресу. Це обумовлено тим, що від рівня творчої діяльності людини залежить ефективність суспільного виробництва. А це значить, що успіх суспільного виробництва визначають рівень духовного і матеріально-побутового життя народу.

Слід зазначити, що економічний, етно-культурний та ноо-культурний розвиток і процвітання гуцульського регіону Українських Карпат перебувають у прямій залежності від творчої діяльності людини, а також ефективного використання різноманітних об'єктів інтелектуальної власності (етно-культурної, ноо-культурної та природної спадщини) та створення надійної правоохоронної системи її захисту.

Доцільно звернути увагу на те, що результати інтелектуальної діяльності охороняються різними галузями права та, відповідно, забезпечуються згідно чинного законодавства різноманітними засобами і способами. Фактично охорона та захист суб'єктів права інтелектуальної власності здійснюється також нормами конституційного, цивільного, трудового, господарського, податкового, адміністративного, кримінального й інших галузей права. Значний вплив на правове регулювання відносин інтелектуальної власності здійснюють норми міжнародного права. [2, с.8].

В зв'язку з поширенням нових ідей Четвертої промислової революції і Індустрії 4.0 особливої уваги заслуговують питання інформаєзнавства, комунікаєзнавства, інноваєзнавства, безпекознавства: ІТ-інтелектуального права, ІТ-інтелектуальної власності, ІТ-інноваційного права, ІТ-економіки і ІТ-безпеки [3, с.200-233].

Тому вважаємо, що розробка сьогодні засадничих положень цивілізаційного розвитку індустрії інтелектуальної ери електронної комунікації, інноваційних технологій третього тисячоліття, пов'язаного зі світовими процесами потребують своєчасного узагальнення і систематизації вітчизняного, європейського і міжнародного досвіду в цій новітній галузі знань [4, с.25-75].

II. Соціально-комунікаційне і інформаційне право: інформаційна безпека, кібербезпека, інноваційні освітні безпекові стратегії.

Розвиток системи правничої освіти вимагає від юридичної науки й практики органів правосуддя, судочинства та правозахистних організацій вивчення і впровадження в життя нових законодавчих ініціатив у сфері соціально-комунікаційної індустрії.

У зв'язку з тим, що на сучасному етапі розвитку перед українським суспільством стають завдання, які пов'язані з опануванням інноваційних шляхів розвитку операційної програми ЄС для регіону Карпат, а це значить, що розробка пріоритетних напрямів у сфері безпеки людини, суспільства, держави і цивілізації є надзвичайно актуальним, новітнім і практично значним.

III. Правове наукове і ресурсне забезпечення стратегічної ініціативи «Карпатський Горизонт 2020»: науково-методичне обґрунтування доцільності розробки та реалізації окремої нормативної операційної програми ЄС для регіону Карпат у наступній фінансовій перспективі.

Необхідність правового регулювання, наукового і ресурсного забезпечення пріоритетного розвитку регіону Карпат обумовлена тим, що дана ініціатива знайшла підтримку серед членів Карпатського Єврорегіону, результатом чого стало прийняття рішення «Про напрацювання окремої операційної «Карпатської програми» для її фінансування Європейським Союзом на фінансову перспективу 2014-2020 років» на 39-му засіданні Ради МА «Карпатський Єврорегіон» (з особливою позицією угорської Національної сторони), а також Резолюції 315 (2010) Конгресу місцевих та регіональних влад Ради Європи «Сталий розвиток гірських регіонів та досвід Карпатських гір» та Рекомендації 296 (2010) з цього питання. Європейська територіальна співпраця в рамках стратегічної ініціативи «Карпатський Горизонт 2020», запропонована Президентом Європейської Комісії Жозе Мануелем Баррозу. Стратегія пропонує об'єднати зусилля держав європейського континенту для забезпечення сталого розвитку Європи. Таким чином, і у наступній фінансовій перспективі Європейського Союзу, планування, яке вже розпочалося, значна увага приділятиметься питанню територіальної співпраці в рамках операційної «Карпатської програми» з задля забезпечення економічної, соціальної та територіальної інтеграції Європи. Тому ці аспекти потребують сьогодні спеціального правового і наукового забезпечення.

IV. Правовий захист земельних ресурсів в гуцульському регіоні Українських Карпат: європейські правові стандарти та вітчизняний досвід

його реалізації

Правове регулювання використання земельних ресурсів обумовлено тим, що Україна разом з європейськими партнерами розпочали створення Макрорегіональної Стратегії ЄС для Карпатського регіону, реалізація якої сприятиме розвитку гірських територій країн – учасників Стратегії.

Тому вважаємо, що координація зусиль та вироблення спільного бачення довгострокової стратегії розвитку Карпатського регіону – справжнього природного скарбу у центрі Європи, одного з найпривабливіших та найбільш самобутніх регіонів Центрально-Східної Європи, де проживає населення восьми країн: Польщі, України, Словаччини, Угорщини, Австрії, Румунії та Сербії є актуальним і практично значимим. Це обумовлено тим, що потенціал цих територій у значній мірі не використовується, багаті природні і земельні ресурси, людський потенціал та унікальна культурна спадщина, культурні цінності, мистецькі твори усе ще не в повній мірі працюють на розвиток Карпатського регіону.

Відповідно, основною метою правового і наукового забезпечення та співпраці при підготовці та реалізації Стратегії має стати створення конкурентоспроможного, добре сполученого, безпечного та екологічно чистого гуцульського регіону Українських Карпат з високим рівнем життя та сталими добросусідськими відносинами між людьми. Тому актуальність, новизна і практична значимість правового захисту земельних ресурсів Карпатського регіону є надзвичайно важливим питанням.

В даний час науковими дослідженнями окреслених вище пріоритетних галузей знань, які мають важливе значення для розвитку гуцульського регіону Українських Карпат в умовах глобалізації займається Інтелектуальний форум «Єдина Європа» (відп. П.Д. Гавука) спільно з Київським університетом права НАН України (відп. П.Д. Біленчук), Інститутом управління природними ресурсами ВНЗ «Університет економіки та права «КРОК»» (відп. В.М. Футулуйчук), Мукачівським аграрним коледжем (відп. Ю.Ю. Садварі), Інститутом економіко-правових досліджень НАН України (відп. М.В. Григорчук) і Львівським національним університетом імені Івана Франка (відп. М.М. Лаврук) [5,288с.]

Епохальною подією інноваційного шляхетного шляху реалізації програми «Карпатський Горизонт 2020» - це проведення 27 липня 2018 року в рамках XXV Міжнародного Гуцульського фестивалю науково-практичної конференції;

«Гуцульщина- XXI сторіччя: проблеми та перспективи збереження гірської природи та етнічної культури в гуцульському регіоні Українських Карпат в умовах глобалізації.»

Література:

1. Біленчук П.Д. Правове і наукове забезпечення ефективності використання природних ресурсів Карпатського регіону / П.Д. Біленчук, В.М. Бортник, В.М. Футулуйчук // Соціальні та економічні аспекти ефективного використання природних ресурсів.- Коломия: Інститут управління природними ресурсами, 2017.– с.4-11.

2. Біленчук П.Д. Культурна спадщина як об'єкт наукового дослідження: правове і експертне забезпечення/ П.Д. Біленчук // Охорона культурної спадщини: стан та перспективи.-Київ: КУП НАН України, 2018.-с.8.

3. Біленчук П.Д. Стратегія інформаційної безпеки України: монографія/ П.Д. Біленчук, Л.В. Борисова, О.Л. Кобилянський, В.О. Собина. За ред. П.Д. Біленчука.-

К.:Укр.ДГРІ,2018.-288с.

4. Біленчук П.Д. Е-суспільство: цифрове майбутнє України. Монографія/ П.Д. Біленчук, О.Л. Кобилянський, І.В. Копчук, М.І. Малій, М.С. Сухоруков та ін. За заг. ред. П.Д. Біленчука.- К.: Укр. ДГРІ, 2018.-216 с.

5. Лаврук М.М. Гуцули Українських Карпат (етногеографічне дослідження): Монографія.– Львів: Вид. центр ЛНУ імені Івана Франка, 2005. – 288с.

БИОМОНІТОРИНГ ДЛЯ ОЦІНКИ ЕКОЛОГІЧНОГО СТАНУ РІКИ ЖОНКА (ЛІВА ПРИТОКА РІКИ ПРУТ)

ВИКСЮК М.В, ТИМЧУК О.В.

Карпатський національний природний парк, м. Яремче

Оцінка якості води є ключовим завданням будь-яких заходів в галузі водокористування, раціонального природокористування та проведення природоохоронних дій у водоймах. Якість води оцінюють за широким спектром показників – фізико-хімічних (гідрохімічних, гідрофізичних, гідрологічних) та біологічних (гідробіологічних, бактеріологічних). Проведені гідробіологічні дослідження ріки Жонка, яка є основним джерелом водопостачання міста Яремча. Екологічний статус річки Жонка визначався методом біотичного індексу Вудівісса, який характеризує ступінь забруднення водойми.

Річка Жонка (ліва притока ріки Прут) – основний водозабір, що забезпечує питною водою місто Яремче, бере початок на північному схилі хребта Горган на висоті 1436 м абс. і впадає в р. Прут з лівого берега на висоті 520 м абс. Дно складене галечно-кам'янистим матеріалом, місцями спостерігаються виходи скельних порід. Фракційний склад наносів: каміння (пісковик, аргіліти) діаметром 0,3 – 1,0 м, галька, гравій, пісок, відходи деревини. Ріка Жонка відноситься до змішаного типу живлення з переважанням дощового.

Методика. У більшості країн Європейського Союзу методи біологічної оцінки якості води базуються на використанні індексно-бального підходу, який був вперше застосований Вудівісом в 1964 році. Визначення біотичного індексу Вудівісса побудовано на визначенні, за допомогою спеціальної таблиці, який характеризує ступінь забруднення певної зони водойми. Метод базується як на врахуванні індикаторної ролі організмів, які є в угрупованнях, так і на видовому (таксономічному) різноманітті, притаманному певним угрупованням. Він набуває значень від 1 до 10, кожне з яких приблизно відповідає певній сапробній зоні та певному класу вод за міжнародною класифікацією.

Проведення оцінки ефективності кількісних методів відбору проб донних макробезхребетних нами були здійснені у травні 2017 року. Відбір проб проводився у середній частині річки Жонка. Було обрано ділянку на висотах 553 метри над рівнем моря з шириною від 3 до 5 м та глибинами 0,3-1,2 м.

Таблиця 1. Географічна характеристика точки відбору

Місце знаходження	Дата відбору проб	Широта	Довгота	Висота н.р.м	Об'єм стоку, м ³ /с
р.Жонка м.Яремче	4.05.17	N48°26'45"	E24°32'00"	553	54,5

З іншого боку, нами застосований підхід регламентований в ЄС, а саме програма «AQEM/STAR» [1]. При цьому, проведено процентний розрахунок представленості усіх типів біотопів на визначеній ділянці, що для даного типу річок становить 100 м.

З кам'янистих біотопів макробезхребетних відбирали згідно стандартного методу Євросоюзу, що розроблено для гірських річок («kick and sweep») за допомогою сачка (0.25x0.25 м). Зі скельних виходів та валунів тварини змивалися вручну [1]. З метою порівняння угруповань тварин, що формуються в/на різноманітних біотопах, кожна з 20 проб опрацьовувалася окремо, а пізніше дані для ділянки в цілому були об'єднані (згідно «AQEM/STAR»).

Результати досліджень. Різноманітні біотопи як перифітону, так і бентосу, в умовах гірської річки дуже тісно співіснують, а їх мешканці дуже часто вільно мігрують з біотопу на/у біотоп, що заважає класифікації організмів на традиційні для гідробиології екологічні угруповання. Усіх макробезхребетних тварин, які були виявлені нами як на поверхні або в товщі ґрунту, у змивах з каміння, далі ми називаємо - макрофауна або донні макробезхребетні.

Під час відбору проб були виявлені наступні фракції річкового дна: гірсько-кам'янистий тип, розмиті, дрібнозернисті субстрати. Враховуючи, що на даній ділянці валуни та скельні виходи займали близько 70% площі дна; каміння розміром 40-60 см - 35%; розміром 20-40 см - 20%, 6-20 см - 20%; гравій - 15%; пісок - 10%.

На даній ділянці річки за результатами відбору по схемі «AQEM/STAR» зареєстровано 41 вид макробезхребетних, що відносяться до 10 таксономічних груп.

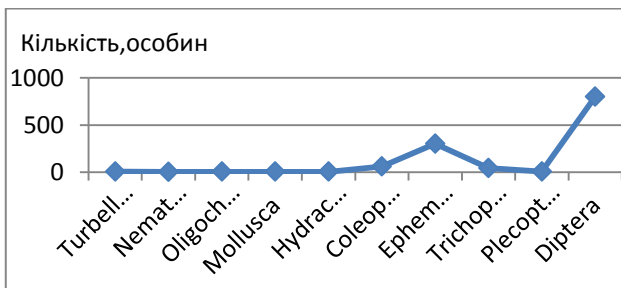

Рисунок 1. Кількість таксонів макробезхребетних в таксономічних групах

Таблиця 2. Таксономічний аналіз зообентосу ріки Жонка

Клас	Число видів	Вид	Родина	Кількість особин виду
Turbellaria	1	<i>Dugesia sp.</i>	Dugesiidae	6
Nematoda				2
Oligochaeta	+1		Naididae	4
Mollusca	1	<i>Ancylus fluviatilis</i>	Planorbidae	3
Hydracarina	+1			3
Coleoptera	2	<i>Limnius sp.</i>	Elmidae	60
		<i>Dupophilus brevis</i>		2
Ephemeropter	11	<i>Rhitrogena gr. diapana</i>	Heptageniidae	300
		<i>Epeorus sylvicola</i>		10
		<i>Ecdyonurus dispar</i>		1
		<i>Ecdyonurus venosus</i>		2
		<i>Heptagenia coeruleans</i>		1
		<i>Paraleptophlebia</i>	Leptophlebiidae	9
		<i>Habrophlebia fusca</i>		2
		<i>Torleya major</i>	Ephemerellidae	2
		<i>Seratella ignita</i>		1
		<i>Nigrobaetis niger</i>	Baetidae	2
		<i>Baetis rhodani</i>		80
Trichoptera	9	<i>Hydropsyche ornatula</i>	Hydropsychidae	42
		<i>Anabolia furcata</i>	Limnephilidae	3
		<i>Limnephilus stigma</i>		1
		<i>Halesus sp.</i>		2
		<i>Plectronemia conspersa</i>	Polycentropodid	3
		<i>Micrasema setiferum</i>	Brachycentridae	15
		<i>Rhyacophila nubila</i>	Rhyacophilidae	7
		<i>Rhyacophila obliterata</i>		2
		<i>Sericostoma personnatum</i>	Seristomatidae	4
Plecoptera	4	<i>Perla marginata</i>	Perlidae	5
		<i>Isoperla sp.</i>	Perlodidae	1
		<i>Nemoura sp.</i>	Nemouridae	260
		<i>Leuctra digitata</i>	Leuctridae	200
Diptera	11	<i>Ablabesmyia grannulata</i>	Chironomidae	800
		<i>Cricotopus gr. bicinctus</i>		
		<i>Cricotopus trifascia</i>		
		<i>Potthastia sp.</i>		
		<i>Diamesa sp.</i>		
		<i>Eukiefferiella gr. gracei</i>		
		+1	Athericidae	4
		<i>Antocha sp.</i>	Limoniidae	1
		<i>Eloeophila sp.</i>		1
		<i>Wiedemannia sp.</i>	Empydidae	2
		+1	Simuliidae	6
Всього, ос/м ²	41		24	1850

Найбільш широко представлені Личинки двокрилих комах (Diptera) -11 видів, серед яких найчисельнішими є комарі-дзвінці - 5 видів.

Слід відмітити, що виявлена значна чисельність личинок комарів-дзвінців (які характеризують забруднені водойми), на фоні великої кількості індикаторних видів чистих водойм (24 види, табл.2). Личинки комарів-звонців (сімейство Chironomidae) в багатьох методиках використовуються як організми-індикатори сильного органічного забруднення. Реально ж серед хірономід є немало видів, що мешкають тільки у чистих, насичених киснем водоймах. Їх присутність в пробі ніяким чином не свідчить про забрудненість водойми органікою.

Личинок Одноденок (Ephemeroptera), індикаторів чистих вод, багатих на кисень - 11 видів, серед яких родина (Heptageniidae) є найбільш чисельна. Слід відмітити і певну чисельність *Baetis rhodani*, яку визначають особливо, оскільки вона більш стійка до забруднення води, ніж інші види одноденок.

Ще одними індикаторами чистих водойм у донних відкладах є личинки комах веснянок (Plecoptera) - 4 види та волохокрильців (Trichoptera)-9 видів.

Видове багатство інших груп перебуває в межах 1-2 види.

Схема класифікації екологічного статусу, згідно ВРД, включає в себе 5 статусних класів: високий, добрий, середній, низький і поганий. Високий статус визначається біологічними, хімічними і морфологічними умовами, зв'язаними з відсутністю чи дуже низьким втручанням людини. Такий стан також називається «референтним станом», оскільки це – найкращий статус, якого тільки можна досягнути – еталонна відмітка.

На основі попередніх польових даних (табл.2) визначався статус річки Жонка за методом визначення біотичного індексу Вудівісса, який характеризує ступінь забруднення водойми. В басейні Жонки спостерігається високий біологічний статус, який підходить для референтних умов.

Причиною широкої таксономічної різноманітності гідробіонтів в гірській річковій системі ріки Жонка є певна неоднорідність умов існування: контрастна зміна течії, турбулентність потоку, спектр різноманітних субстратів тощо.

Висновки. Результати польових досліджень показують, що в басейні Жонки спостерігається високий біологічний статус, який підходить під референтні умови (території з відсутнім антропогенним навантаженням). Води ріки Жонка є безпечними для споживання і потребують подальшої охорони та збереження.

Література:

1. AQEM consortium (2002): Manual for the application of the AQEM method. A comprehensive method to assess European streams using benthic macroinvertebrates, developed for the purpose of the Water Framework Directive. Version 1.0, February 2002.
2. AQEM & STAR Site Protocol (2002): www.eu-star.at Protocols.
3. Карпова Г, Зуб Л, Мельничук В., Проців Г. Оцінка екологічного стану водойм методами біоіндикації. Перші кроки до оцінки якості води. – Березани, 2010. 32 с., іл.

ПРО ДЕЯКІ АСПЕКТИ РОЗРОБКИ ТА ВПРОВАДЖЕННЯ ЕКОЛОГО-ЕКОНОМІЧНИХ МЕХАНІЗМІВ ДЛЯ ЗБЕРЕЖЕННЯ УНІКАЛЬНИХ ПРИРОДНИХ ТА КУЛЬТУРНИХ ЦІННОСТЕЙ В ГУЦУЛЬСЬКОМУ РЕГІОНІ

ГАМОР Ф.Д.

Карпатський біосферний заповідник, м. Рахів

Для розробки та впровадження дієвих еколого-економічних механізмів із збереження унікальних природних та культурних цінностей Гуцульщини, великі можливості закладені, в ініційованій Карпатським біосферним заповідником, ще 20 років тому Рамковій конвенції про охорону та сталий розвиток Карпат, а також в Протоколах до неї «Про збереження та стале використання біологічного та ландшафтного різноманіття» (2009 р.), «Про стале управління лісами» (2012 р.) та «Про сталий туризм» (2017 р.), які ратифіковані Законами України, і які зараз на жаль практично не виконуються.

Тому Указом Президента України від 21 листопада 2017 року No 281/2017 «Про додаткові заходи щодо розвитку лісового господарства, раціонального природокористування та збереження природно-заповідного фонду», знову за нашою пропозицією, доручено Кабінету Міністрів України, забезпечити реалізацію положень Рамкової конвенції про охорону та сталий розвиток Карпат та Протоколів до неї.

Дуже важливими в цьому контексті можуть бути й законопроекти (які стоять у порядку денному Верховної ради) «Про внесення змін до деяких законів України щодо посилення державних гарантій для гірських високогірних населених пунктів» (реєстр. № 7038 від 23.08.2017 р.) та "Про внесення змін до Закону України "Про природно-заповідний фонд України" та інших законодавчих актів України із питань охорони природно-заповідного фонду України» (реєстр. № 7510 від 19.01.2018 р.).

Крім того нами, за сприяння народного депутата Михайла Довбенка, запропоновано включити до законопроекту «Про внесення змін до деяких законів України щодо посилення державних гарантій для гірських та високогірних населених пунктів» (реєстр. № 7038 від 23.08.2017 р.) додаткові еколого-економічні механізми для забезпечення сталого розвитку гірських населених пунктів та збереження природних екосистем в зоні їх розташування.

Так, до статті, яка визначає принципи державної гірської політики, законопроекту «Про внесення змін до деяких законів України щодо посилення державних гарантій для гірських та високогірних населених пунктів» пропонується записати, що «Метою державної гірської політики є створення умов для сталого розвитку гірських населених пунктів, шляхом запровадження податкових, митних й інших пільг, створення сприятливого інвестиційного клімату для реалізації економічних та соціальних програм, забезпечення збереження екологічно вразливих гірських екосистем».

А до основних принципів державної гірської політики мають належати питання «збереження природно-заповідного фонду, переорієнтації гірської економіки на екологічно безпечні методи

господарювання та відновлення порушених гірських екосистем, дотримання вимог природоохоронного законодавства».

Важливо також, щоби проблеми відродження етнічної самосвідомості, збереження духовної і матеріальної культури гірського населення, сприяння розвитку його етнічної, культурної, мовної та релігійної самобутності, вирішувалось також «шляхом впровадження відповідних економічних механізмів».

Серед передбачених в законопроекті пріоритетів державної підтримки розвитку гірських населених пунктів, повинен бути розвиток і розбудова туристично-рекреаційної інфраструктури та пріоритетність фінансування установ природно-заповідного фонду, розвиток екологічно не шкідливих виробництв, глибока переробка деревини та дикоростучих плодів, ягід та грибів, заборона суцільних вирубок лісів у горах та запровадження екологічно безпечних технологій в лісозаготівлях, недопущення розвитку гірничо-добувної промисловості в зоні розташування природоохоронних та рекреаційно-курортних територій тощо.

До актуальних екологічних проблем, які останнім часом привертають все більшу увагу громадськості, належить організація роботи із збереження та сталого використання природоохоронних територій, приведення екологічного законодавства до європейських стандартів.

У цьому контексті, важливо, не зволікаючи, ухвалити розроблений та презентований Мінприроди України, законопроект «Про території Смарагдової мережі» та підготовлений нещодавно народним депутатом України Павлом Дзюбликом, спільно із автором цих рядків та іншими фахівцями, проект Закону «Про внесення змін до Закону України «Про природно-заповідний фонд України» та інших законодавчих актів України із питань охорони природно-заповідного фонду України» (реєстр. № 7510 від 19.01.2018 р.).

З метою вдосконалення еколого-економічних механізмів збереження природних цінностей та сприяння сталому розвитку населених пунктів у зоні розташування заповідників та національних природних парків, пропонується до статті 44 Закону України «Про природно-заповідний фонд України», яка визначає економічні засоби забезпечення організації та функціонування природно-заповідного фонду, включити частину, яка передбачає створення у зоні розташування територій та об'єктів природно-заповідного фонду загальнодержавного та міжнародного значення, привабливого інвестиційного клімату та запровадження екологічно безпечних методів господарювання, в тому числі на засадах державно-приватного партнерства.

Крім того, до статті 46, в якій визначаються механізми фінансування заходів, пов'язаних із функціонуванням територій та об'єктів природно-заповідного фонду, деталізуються питання оплати праці та фінансування проведення спеціальних заходів, спрямованих на запобігання знищенню та пошкодженню природних комплексів природно-заповідного фонду, особливо збереження природних об'єктів Всесвітньої спадщини ЮНЕСКО.

На ці цілі, а також для реалізації проектів зі сталого розвитку прилеглих до них регіонів пропонується спрямовувати, у пріоритетному порядку, кошти Державного фонду регіонального розвитку та міжнародної фінансової допомоги.

Окремою частиною до цієї статті запропоновано записати, що «Оплата праці працівників природоохоронних установ повинна забезпечувати достатні матеріальні умови для належного виконання службових обов'язків, сприяти укомплектуванню природоохоронних установ компетентними і досвідченими кадрами, стимулювати їх сумлінну та ініціативну працю.

Заробітна плата осіб природоохоронних установ складається з посадових окладів, премій, надбавок за вислугу років, за роботу в польових умовах, за виконання роботи вахтовим методом, інших надбавок та доплат, коштів на придбання форменного та спеціального одягу, розмір та порядок яких визначається Кабінетом Міністрів України».

А загалом, в умовах глобалізації, враховуючи її унікальні природні та культурні цінності, Гуцульщина має показати себе центром міжнародного туризму та розвиватись у збереженому унікальному природному середовищі. При цьому, організація раціонального природокористування має стати нашою спільною відповідальністю.

Ми повинні зупинити надмірні та незаконні вирубки лісів, забезпечити належний облік деревини, зупини руйнацію гірських екосистем, безсистемну забудову унікальних високогірних екосистем тощо.

Збереження гірської природи має стати державним пріоритетом. На це спрямовані, прийняті нещодавно Закони України про стратегічну екологічну оцінку та про оцінку впливу на довкілля. Дуже важливою в цьому контексті, є й розроблена за ініціативою уряду Польщі, міжнародна макрорегіональна стратегія розвитку Карпатського регіону.

ЗБЕРЕЖЕННЯ СКЕЛЬНИХ САКРАЛЬНО-РИТУАЛЬНИХ ОБ'ЄКТІВ ГУЦУЛЬЩИНИ

ДЕРЖИПІЛЬСЬКИЙ Л.М.

Національний природний парк «Гуцульщина», м. Косів

На Гуцульщині відомо понад 40 давніх скельних святилищ, які є важливими об'єктами історико-культурної спадщини. Більшість з них не забезпечена належною охороною. Нагальною потребою є створення МУЗЕЮ чи ЦЕНТРУ мегалітичної культури, мета якого: облік, охорона, дослідження, пропаганда об'єктів мегалітичної культури Гуцульщини та загалом Карпат.

На Гуцульщині найповніше збереглися прадавні ремесла, традиції, звичаї, елементи архаїчної духовної та матеріальної культури, давні назви, господарська, весільна і сакральна обрядовість (остання досить повно відображена у християнських святкуваннях, гаївках, писанках, коляді, клечанні тощо), а також численні археологічні пам'ятки. Власне за наявністю і чисельністю реліктових проявів матеріальної і духовної культури, звичаїв, обрядів, вірувань, знань, археологічних, сакральних

об'єктів, власних назв (назв рослин, тварин, топонімів, антропонімів тощо), визначаються центри зародження, походження тієї чи іншої культури. Ці важливі факти потрібно фахово інтерпретувати, правильно, розумно використовувати на благо розвою краю, для усвідомлення та утвердження національної ідеї (3, 6).

У формуванні духовної та матеріальної культури - вірувань, традицій, звичаїв, визначальне значення мали сакральні-ритуальні об'єкти – святилища та провідна верства – жерці, волхви, віщуни. У Карпатському регіоні, зокрема на Гуцульщині святилища здебільшого облаштовувалися на вершинах гір, підвищеннях. Для цього пристосовувалися наявні скелі – мегаліти. Мегалітами (від грецької мега – великий, літос - камінь) прийнято називати окремі камені, скельні комплекси, або споруди із великих блоків природного або грубо обробленого каменю. У давнину камінь був символом духовної міцї, стійкості, твердості, непоборності. Каміні обожнювали, їх наділяли надзвичайними властивостями, їм приписували магічну силу, здатність зцілювати, передбачати майбутнє тощо. Первісна людина мала багату уяву, у різних каменях вбачала подобу тварин-тотемів, божеств, яким поклонялася. Деякі камені підправляла, надаючи більшій подоби відповідно уяві. У місцях знаходження поодиноких каменів, чи груп споруджувалися святилища різним богам, влаштовувалися різні ритуальні дії, святкування, гуляння. Побудова мегалітичних споруд є характерною ознакою, так званої, МЕГАЛІТИЧНОЇ КУЛЬТУРИ. Це епоха неоліту, енеоліту, бронзового віку (7 – 2 тисячоліття до н. е.), а за найновішими даними - ще й палеоліту (35 – 12 тис до н. е.). В Українських Карпатах, зокрема на Гуцульщині, яка охоплює гірські території Косівського, Верховинського, Надвірнянського районів Івано-Франківської області, Вишніцького і Путильського районів Чернівецької області, Рахівського району Закарпатської області зосереджена велика кількість (понад 40) залишків прадавніх мегалітичних об'єктів, споруд, які мали сакральні-ритуальне значення (3, 5).

Серед найважливіших і найпопулярніших: найдавніше святилище із зображенням петрогліфів, властивих для 32-35 тис. до н. е., на присілку Космача Завоєли (4), астрономічно-календарне святилище на г. Лисині Космацькій, Камінь Довбуша на г. Гаршиці, мегалітичний комплекс на честь Великої Богині, Праматері у Яворові (Терношорська Лада), мегалітичні комплекси (понад 14) на хребті Сокільський (які ознаменовували першобога Сокола - Рода, творення Всесвіту - Брама Богів, відтворення людського роду - Гарбузівські Каміні та ін.), Писаний Камінь, Вухаті Каміні, Білий Камінь, Чорна Гора, Протяте Каміння, календарне святилище біля с. Багна, мегаліти на хребті Каменистий та ін. (3). Сакральні об'єкти Гуцульщини разом з аналогічними об'єктами суміжних територій творили своєрідну сакральну мережу, яка формувала і підтримувала ЕГРЕГОР, єдність спільнот краю впродовж століть і тисячоліть (2).

В останні роки вчений світ по новому (чи радше по прадавньому) почав тлумачити стародавні міфи, казки передання, легенди, які для людини інформаційної епохи здаються примітивними, фантастичними, пережитками минулого. Новіші дослідження засвідчують, що в міфах,

казках, легендах, давньому епосі відображений світогляд, космогонічні, теогонічні уявлення наших пращурів про постання світу, народження, взаємини різних богів і божеств, добрих і злих сил між собою і з людьми (1, 4). Давній епос, міфи, казки щораз частіше стають інструментом для вивчення давньої історії, побуту, вірувань, звичаїв далеких пращурів. В Карпатському регіоні до нинішніх часів побутують деякі вірування, звичаї, легенди, що сягають дохристиянського періоду, в яких зафіксовані тодішні вірування, світогляд, космогонія.

Місцями святкувань, відправлення ритуалів були священні гаї, водойми, гори, на яких стояли святилища (капища) різним богам. Святкування переважно були приурочені до сонячного календаря, до днів сонцестоянь і рівнодень, а також до серединних чи інших дат між ними. В будові, розташуванні мегалітичних святилищ та довколишніх місцевих назвах (топонімах) Гуцульщини відображені (зашифровані) прадавні, зароджені тут, космогонічні уявлення, зафіксовані у міфах: «Про Первозданні Води», «Про самозародження Великої Праматері із Первозданних Вод», «Про Світове (Родове) Дерево», «Про перемогу Світла (Білобога) над темрявою (Чорнобогом), народження нового сонця у день зимового сонцезвороту», «Про Океан Творінь», в якому все виникає і зникає тощо (3). Показовими в цьому контексті є святилища і топоніми в межах і довкруг Яворова, Снідавки, Космача, Березовів, Верховини (Жаб'я), Яремча, Ясині, Рахова та інших поселень. Тут все дихає таємничістю, старовиною.

Аналізуючи епос, будову, взаємне розташування давніх святилищ, а також довколишніх топонімів можна «прочитати» (розшифрувати) їх значення, зрозуміти суть і зміст казок, міфів, легенд та відтворити до певної міри старовіччину. Численні залишки сакрально-ритуальних об'єктів (місць сили), наскельних зображень і написів, створених 38 – 3 тисячі років тому, промовистих топонімів, автентичної, відносно добре збереженої, духовної і матеріальної культури, а також найновіші археологічні та лінгвістичні дослідження свідчать про те, що тут, впродовж тисячоліть, очевидно, був духовний центр давніх спільнот, один із центрів становлення нинішньої цивілізації, Аратти, Оріїв і їх попередників, зародження писемності та ПРАМОВИ – основи індо-європейських мов (4). Це уможливило по-новому поглянути на історію і місце краю в системі історичних координат, сприятиме переосмисленню деяких догм, відновленню генетичної пам'яті, збереженню етнокультурної спадщини, остання, поряд із мальовничим природним середовищем є визначальним чинником для сталого (збалансованого) розвитку краю.

Досліджені, а також невідомі наразі об'єкти історико-культурної спадщини є неоціненним національним і вселюдським надбанням, скарбом, передумовою і чудовою перспективою розвитку нових для регіону, цікавих, захоплюючих видів туризму: мегалітичного, археоастрономічного, археологічного, топонімичного, сакрального, міфологічного тощо, збалансованого (сталого) розвитку територій, патріотичного виховання, утвердження національної ідеї. Ці об'єкти повинні бути охоплені пристальною увагою, предметом вивчення, патріотичного виховання, розроблення унікальних туристично-рекреаційних продуктів.

Нажаль історико-археологічна спадщина ще не посідає належного становища в свідомості і економіці. Більшість мегалітичних комплексів не взяті під охорону, не внесені у реєстр пам'яток історико-археологічної спадщини ні державного, ні місцевого значення. Деяким об'єктам може бути завдана непоправна шкода, руйнування, обмежений доступ, втрата привабливості, артефактів, через свавілля землекористувачів, «чорних археологів» тощо. Це викликає нерозуміння вітчизняних та зарубіжних гостей і науковців, що така багатюща археологічна спадщина належним чином не вшанована, не забезпечена охороною, всестороннім дослідженням, не розрекламована.

Це проблема не тільки місцева, а й загальнодержавна та загальнолюдська. Тому нагальною потребою є створення МУЗЕЮ чи ЦЕНТРУ мегалітичної культури, мета якого: облік, охорона, дослідження, пропаганда об'єктів мегалітичної культури Гуцульщини та загалом Карпат, розроблення нових туристичних продуктів тощо.

В Україні, не так багато мегалітичних сакральних-ритуальних пам'яток, подібних описаним вище. Деякі із них: Терношорська Лада, Лисина Космацька, Камінь Довбуша в Завоєлах, мегалітичні комплекси на хр. Сокільському, Смотричі, Писаному Камені та ін. можуть претендувати на включення їх до пам'яток національної та світової спадщини.

Література:

1. Войтович В. Українська міфологія. – К: «Либідь», 2005. – 863 с.
2. Держипільський Л.М., Залізник О.Л. Календарно-астрономічні святилища Карпат // Зелені Карпати. № 1-2 – Рахів, 2012. – С. 79-85
3. Держипільський Л. М. «Древні скельні святилища та топоніміка Косівщини». – Косів: Писаний камінь. – 2015. – 140 с.
4. Кифишин А.Г. Пра-шумерські палеолітичні наскальні храми Завоєли – Урич і «Вінок трав богині Ішхари // Альманах «Духовні корені вічного буття українців» – Івано-Франківськ: «Пагорб», 2013 – Вип. 3. – С. 5-12.
5. Кугутяк М. Старожитності Гуцульщини.– Львів: «Манускрипт», 2011. – т. 1. – 447 с.
6. Пелипейко І. Історико-культурна та духовна спадщина // Засади сталого розвитку Косівщини. - Чернівці, «Прут», 2005. – С.161-176.

ЗАЛЕЖНІСТЬ МОРФОМЕТРИЧНИХ ПАРАМЕТРІВ *THYMUS PULEGIOIDES* L. ВІД ЕКСПОЗИЦІЇ СХИЛУ ТА ВИСОТИ НАД РІВНЕМ МОРЯ

КАЛИНЧУК Б.Б.

Карпатський національний природний парк, м. Яремче

Проаналізовано життєвість популяцій *Thymus pulegioides* L. на трьох ділянках різної експозиції схилу та висоти над рівнем моря. Зроблено кореляційний аналіз, та визначено взаємозалежність морфологічних параметрів виду.

Карпатський національний природний парк має унікальну флору, на території парку зростає 1260 видів вищих спорових і судинних рослин.

Популяції *Thymus pulegioides* L.. широко розповсюджені на території парку, в результаті інвентаризації флори виявлена значна кількість

місцезростань, частина з яких досягає верхньої межі лісу, а іноді і вище (до 1600 м н.р.м). Дослідження впливу факторів середовища на морфологічні структури має важливе теоретичне і прикладне значення для ресурсної оцінки виду. Оскільки *Th. pulegioides* L. є цінною лікарською та ефіроолійною рослиною.

Метою дослідження було встановлення впливу місцезростання виду — висоти над рівнем моря та експозиції схилу, на життєвість особин *Th. pulegioides* L.

Th. pulegioides L. — напівчагарник кореневище тонке здерев'яніле, численні стебла, довжиною близько 15 см, округлі або гранчасті, голі або опушені, також здерев'янілі. Листя дрібне, лінійної або яйцевидної форми, цілокраї і часто теж опушене. Рожеві квітки розташовуються в голівчатих мутовках або коротких колосках на верхівках стебел. Вся рослина, особливо квіти і листя, містить багато ефірного масла і, отже, має сильний і характерний запах. Цвіте з травня по серпень. Зустрічається в сухих кам'янистих місцях, по схилах і по узбіччях доріг, а також на сонячних лісових галявинах і узліссях, навіть на скелях. Часто утворює розкішні дерновини.

Польові дослідження проводились у період червня - липня 2018 року, під час яких відбувався збір матеріалу для проведення біометричного аналізу. Отримані цифрові дані опрацьовані статистичними методами. Місце розташування досліджуваних популяцій на території Карпатського НПП: Підліснівське ПНДВ урочище Глибокий, урочище Закраїна, урочище Ільківська.

Урочище Глибокий розташоване на висоті 800 м н.р.м, північно-західна експозиція схилу 10°. Площа ділянки 0,6 га, відкритий простір без дерев. Характеризується середнім зволоженням та середнім багатством ґрунту.

Урочище Закраїна розташоване на висоті 800 метрів м н.р.м, південно-західна експозиція схилу 15°. Площа ділянки біля 2,3 га, відкриті простори з поодинокими деревами, на даний час використовується як пасовище. Ділянка суходільна, низької якості, заростає березою, перша стадія дигресії.

Урочище Ільківська розташоване на висоті 900 метрів м н.р.м, південно-східна експозиція схилу 10°. Площа ділянки 5,4 га, відкритий простір з поодинокими деревами, раніше використовувалася в сільському господарстві для заготівлі сіна. Ділянка суходільна, низької якості, заростає березою, перша стадія дигресії.

У досліджуваних популяціях проведено аналіз морфометричних ознак на рівні особин за такими параметрами: кількість квітів, довжина квітки, довжина віночка, довжина чашечки з чашолистиками, довжина квітконіжки, довжина стебла, кількість вузлів, довжина міжвузля, довжина черешка, довжина листка, ширина листка.

Між морфологічними елементами живих організмів існує певний взаємозв'язок. За підсумками кореляційного аналізу в урочищі Глибокий виявлений сильний зв'язок між довжиною черешка і довжиною листка ($r = 0,73$), а середній – між довжиною квітки і довжиною віночка ($r = 0,69$), довжиною квітки та довжиною квітконіжки ($r = 0,68$), між довжиною чашечки з

чашолистиками і довжиною міжвузля ($r = 0,54$). Зворотна залежність спостерігається між ознаками кількість вузлів і довжина міжвузля ($r = -0,62$).

В урочищі Закраїна сильний кореляційний зв'язок спостерігається між ознаками довжина листка і ширина листка ($r = 0,86$), а середній – між довжиною квітки і довжиною віночка ($r = 0,61$), довжиною стебла та кількістю вузлів ($r = 0,55$), довжиною стебла і шириною листка ($r = 0,58$), довжиною черешка та шириною листка ($r = 0,58$).

В урочищі Ільківська виявлений сильний кореляційний зв'язок між довжиною квітки і довжиною квітконіжки ($r = 0,74$), довжиною листка та шириною листка ($r = 0,79$), а середній – між довжиною стебла і довжиною міжвузля ($r = 0,51$).

Таблиця 1. Характеристика життєвості популяцій *Thymus pulegioides* L.

Оселище, експозиція схилу, висота над р. м.	Частоти особин у популяціях за життєвістю, %			Q	IVC	Життє- вість популяції
	висока, а	середня, b	низька, с			
Урочище Глибокий пн.-зх., 800 м.	21,5	40	38,5	30,8	0,96	Низька
Урочище Закраїна пд.-зх., 800 м.	27,6	41,5	30,9	34,6	0,91	Висока
Урочище Ільківська пд.-сх., 900 м.	23,3	44,4	32,3	33,9	1,05	Середня

Життєвість – це показник стану особин або популяцій, який характеризується якісними параметрами розвитку та кількісними параметрами росту. Показник залежить від багатьох аспектів, наприклад, фізико-географічних умов, чисельності особин у популяції, здатність до розмноження, структури рослинного угруповання, антропогенного впливу тощо.

Враховуючи низьку чисельність особин в популяції *Th. pulegioides* L. в урочищі Глибокий, навіть за умов високих показників індексу IVC, життєвість популяції є низькою (табл. 1).

Особини популяції в урочищі Закраїна характеризується високою життєвістю, а в урочищі Ільківська – середньою.

Висновки. У результаті виконаних досліджень встановлено, що особини популяції *Th. pulegioides* L. мають більшу життєвість на південній експозиції схилу, на ділянках, які характеризується біднішими умовами. Зі збільшенням висоти віталітет знижується, а незначний антропогенний вплив сприятливо впливає на життєвість виду.

ЕКОЛОГІЯ РІДКІСНИХ ВИДІВ ССАВЦІВ КАРПАТСЬКОГО НАЦІОНАЛЬНОГО ПРИРОДНОГО ПАРКУ

КАС'ЯНЧУК І.І.

Карпатський національний природний парк, м. Яремче.

Наведено загальні відомості щодо екології та чисельності рідкісних видів ссавців на території Карпатського НПП. Аналіз чисельності здійснений за результатами феноспостережень 2015-2017 р.р. Сформовано ймовірні причини зміни чисельності видів.

Сучасні темпи зникнення біорізноманіття через руйнівну для природи діяльність людини є однією з найважливіших екологічних проблем. Стеження за змінами чисельності та поширення видів є первинним кроком до її вирішення. На природо-заповідних територіях за результатами таких стежень (моніторингу) базується природоохоронні практичні заходи. За даними регулярних спостережень оцінюють ефективність вжитих заходів.

Тваринний світ Карпатського національного природного парку багатий та різноманітний, за результатами багаторічної інвентаризації фауна складає близько 200 видів хребетних та 600 видів безхребетних тварин. Теріофауна парку нараховує 54 види наземних ссавців, що становить близько половини усіх ссавців України.

На території Карпатського НПП зустрічається 7 рідкісних видів ссавців з ряду Хижі (Carnivora): горностай (*Mustela erminea* Linnaeus, 1758), норка європейська (*Mustella lutreola* Linnaeus, 1758), тхір лісовий (*Mustela putorius* Linnaeus, 1758), видра річкова (*Lutra lutra* Linnaeus, 1758), кіт лісовий (*Felis silvestris* Schreber, 1777), рись звичайна (*Lynx lynx* Linnaeus, 1758), ведмідь бурий (*Ursus arctos* Linnaeus, 1758).

Спостереження за цими видами тварин велися методом паралельно-зміщених маршрутів та результатами щорічних фенологічних спостережень, які ведуться інспекторами природоохоронних науково-дослідних відділень.

Усі результати, що нагромаджуються внаслідок польових досліджень, узагальнюють у щорічних "Літописах природи" у розділах "Фауна" та "Збереження видів рослин і тварин, природних середовищ, що занесені в чинні для України міжнародні переліки". Значну увагу в моніторингових дослідженнях приділено знахідкам видів, що занесені у Червону книгу України, Міжнародні червоні списки. За результатами польових досліджень створюють бази даних та проводять картування цих видів.

Зоогеографічною специфікою Карпат є те, що в гірську систему не проникають ряд рівнинних видів. В цілому фауна Карпат носить характер «острівної» гірської тайги, яка чітко виділена на території парку. За результатами спостережень було проаналізовано своєрідність розповсюдження рідкісних видів ссавців відповідно до вертикально-зональних поясів парку: поясу мішаних лісів (ПМЛ), який піднімається до висоти 1200 м н.р.м; поясу чистих смерекових і кедрово- смерекових лісів (СМ), який підіймається до 1500 м н.р.м, особливістю цього пояса є наявність так званого тайгового комплексу теплокровних; субальпійський

пояс (СУБАЛ), який підіймається приблизно 1800 м н.р.м; альпійський пояс (АЛЬП), що знаходиться вище 1800 м.н.р.м.

При проведенні досліджень за вже відомими даними було встановлено що горностай зустрічається на висоті 500-1300 м н.р.м., норка європейська 1000-1300 м н.р.м., тхір лісовий 1000-1200 м н.р.м., видра річкова 850-1600 м н.р.м., кіт лісовий 1200-1500 м н.р.м., рись 700-1700 м н.р.м., ведмідь бурий 500-1600 м н.р.м. Згідно цих даних видно що в альпійському поясі не зустрічається жодного з представників дослідження.

При проведенню дослідженні за період з 2015 по 2017р.р., можна сказати наступне:

- чисельність горностая невисока і досить нестабільна, за 2015-2017р.р. було зареєстровано 32-36 особин. Факторами, які обмежують зростання чисельності є знищення його біотопів внаслідок впливу людини, погіршення кормових ресурсів, а також він є поживою для більших хижаків (лисиця, куниця, тхір, хижі птахи).

- чисельність норки є стабільною - 21 особина за даний період. Основним фактором коливань чисельності є забруднення води та знищення природних біотопів виду. Основним конкурентом норки є видра, тому що там, де ареали цих видів суміщаються, пріоритет має видра, через свої фізичні переваги.

- дані щодо тхора лісового представлені тільки за 2017 р. Чисельність тхора лісового є низькою і не стабільною. Причинами такого є відсутність стабільної кормової бази, а також не сприятливі умови проживання. Так як цей вид було занесено до Червоної книги не так давно (2009 р.), більш точних даних по його чисельності не досліджувалося.

- чисельність видри річкової невисока, але стабільна за 2015 р.- 28 особин, а у 2017 р.-31 (у верхів'ях річок чисельність вища). Негативно на чисельність даного виду впливає погіршення екологічних умов (обміління і забруднення річок).

- чисельність kota лісового дуже низька і нестабільна, 10-13 особин за 2015-17 р.р. Це зумовлено активним рекреаційним навантаженням, а також недостатністю місць для розмноження та проживання.

- чисельність рисі низька і не стабільна, приблизна кількість у межах - 14 особин за даний період. На чисельність рисі впливає збільшення рекреаційного навантаження, що зумовлює зростання фактору занепокоєння.

- чисельність ведмеда бурого стабільна, 8-9 особин за 2017-2015 р.р., хоча спостерігається скорочення місць розмноження у зв'язку з великою кількістю населених пунктів.

Ще один з факторів зміни чисельності є значна територія парку та здатність тварин мігрувати у межах фітоценотично близьких висотних поясах.

Дані щодо коливання чисельності досліджуваних видів за період 2015-2017 рр. узагальнені на рис. 1.

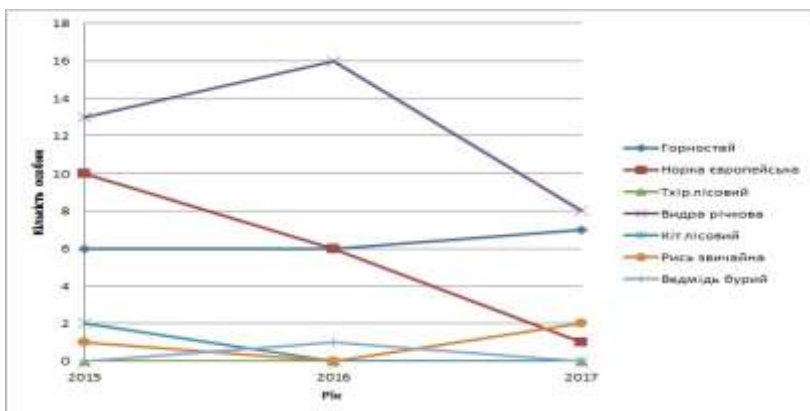

Рисунок 1. Зміна чисельності рідкісних видів ссавців на території КНПП (2015-2017 рр.)

Дослідження та аналіз існуючих загроз для рідкісних та зникаючих видів фауни вказують, що для переважної більшості згаданих видів, головними факторами загрози є антропогенні, які спричиняють різні зміни у структурі біотопів, погіршують якість найважливіших компонентів природних екосистем.

Для розв'язання проблем охорони та збереження фауни в КНПП щороку розробляються спеціальні природоохоронні плани дій на основі яких впроваджуються на практиці ряд природоохоронних заходів збереження раритетних видів. Щоб зберегти популяції тих чи інших видів тварин, в першу чергу, необхідно берегти місця їх проживання.

Наприклад для горностая це – ділянки річок, береги потоків і струмків, озер, ставків, болота, ліси та узлісся, переліски та чагарникові зарості. Тхір лісовий оселяється у різних місцевостях, найчастіше трапляється в заростях очерету вздовж берегів різних водойм і боліт. Норка європейська заселяє береги гірських потоків, річок, озер, ставків з добре розвинутою прибережною рослинністю. Видра річкова здебільшого водиться в річках, озерах, ставках з добре розвинутою кормовою базою. Гірськими ріками Карпат видра підіймається досить високо в гори в пошуках їжі.

Кіт лісовий трапляється в глухих букових і мішаних лісах, а рись звичайна – в шпилькових і мішаних лісах, на завалених буреломом та заболочених ділянках. Ведмідь бурий зустрічається в шпилькових, листяних і мішаних лісах, влітку досягає поясу криволісся та субальпійських луків.

Збереження й збагачення раритетної фауни на території КНПП є одним з пріоритетів діяльності. Для цього постійно проводиться біологічний моніторинг чисельності тварин, з'ясовуються їх хорологічні особливості в просторі й часі, шляхи міграцій, екологічні особливості, вплив природних і антропогенних чинників.

**ЗБЕРЕЖЕННЯ БІОРИЗНОМАНІТТЯ ФЛОРИ НА ТЕРИТОРІЇ
НАЦІОНАЛЬНОГО ПРИРОДНОГО ПАРКУ «ВЕРХОВИНСЬКИЙ» В
УМОВАХ ЗБІЛЬШЕННЯ АНТРОПОГЕННОГО НАВАНТАЖЕННЯ
КОЛЯДЖИН І.І.**

Національний природний парк «Верховинський», с. Верхній Ясенів

У статті висвітлено основні шляхи збереження флори в умовах підвищеного антропогенного навантаження. Особливу увагу зосереджено на вже розроблених природоохоронних заходах щодо збереження рослинного світу.

Будівництво будинків, доріг, комунікацій та інших об'єктів призводить до зменшення площ «фотосинтезуючих» територій на Землі та чинить певний тиск на рослинний світ, внаслідок чого, не тільки зменшується кількість популяцій рослин, а й виникає небезпека зникнення видів.

Загроза зникнення видів рослин дикої флори та середовищ їхнього існування стрімко зростає у всьому світі. Відомо, що збереження рослинних угруповань та окремих видів в природних умовах є кращим по відношенню до збереження їх у штучних умовах. Однак, масштаби руйнування біоценозів в багатьох регіонах часто не залишають можливостей для збереження рослин у природних умовах. У зв'язку з цим, реінтродукція окремих видів на збережені природні території, а в майбутньому, відновлення і реконструкція цілих рослинних угруповань, слід розглядати як перспективні заходи з порятунку рослин, які знаходяться під загрозою зникнення.

Реінтродукція, як спосіб відновлення популяцій зникаючих видів рослин і рослинних угруповань або підвищення рівня їх життєздатності, є доволі складним процесом. Вона включає довгострокові, дорогі заходи, що часто вимагають значних витрат, які, до того ж, далеко не завжди можуть виявитися успішними. Тому реінтродукцію слід розглядати як крайній захід, коли всі можливі способи збереження і відновлення популяцій у природних умовах виявилися малоефективними або зовсім неефективними. Застосовують її передусім для популяцій видів, що характеризуються занадто низькою чисельністю, або ж для видів з невеликим числом збережених популяцій.

На території НПП «Верховинський» зростає ціла низка дуже рідкісних видів флори, які в Україні відомі з поодиноких місцезнаходжень, або й зовсім відсутні. Ці види на території Парку представлені як правило невеликими за площею малочисельними ізольованими популяціями. Вони, в першу чергу, потребують проведення заходів щодо збереження з метою подальшої реінтродукції у природні місцезростання. До числа таких видів передусім належать:

- *Aster alpinus* L. – Айстра альпійська;
- *Saussurea discolor* (Willd.) DC. – Соссюрея різноколірна;
- *Saussurea porcii* Degen – Соссюрея Порціуса;
- *Jovibarba hirta* (L.) Opiz. – Борідник шерстистоволосистий;
- *Silenanthe zawadskii* (Herbich) Griseb. et Schenk – Смілкоквітка Завадського (смілка Завадського);

- *Cirsium heterophyllum* (L.) Hyll. – Осот різнолистий;
- *Ptarmica tenuifolia* Schur – Чихавка тонколиста (деревій Шура);
- *Dianthus speciosus* Rchb. – Гвоздика гарна;
- *Minuartia oxypetala* Kulch. – Мокричник;
- *Delphinium elatum* L. – Дельфіній високий.

На території НПП «Верховинський» необхідно облаштувати колекційні ділянки цих видів в умовах, наближених до природних (але поза межами їх природних місцезростань) у вигляді польового генетичного банку зазначених видів, рослини в якому вирощені з насіння і посадкового матеріалу, зібраного у природних популяціях. Для цього потрібно створити умови, необхідні для їх вирощування, зокрема альпійську гірку, тому що більшість із перелічених видів ростуть на карбонатних відслоненнях Чивчинських гір.

Робота щодо збереження видів з метою подальшої реінтродукції у природні місцезростання передбачає наступні етапи:

1. Підготовчий етап, який включає складання плану роботи і збір інформації про вид.
2. Вивчення популяцій виду в природних умовах.
3. Збір матеріалу для збереження у природних умовах.
4. Розмноження матеріалу в умовах культури.
5. Вибір ділянок на території Парку для реінтродукції.
6. Створення реінтродукційних популяцій.
7. Моніторинг за реінтродукційними популяціями та оцінка робіт з успішності реінтродукції.

Необхідно зауважити, що на сьогодні культивування рідкісних і зникаючих видів із подальшою репатріацією у природні місця зростання з метою підтримання чи збільшення чисельності природних популяцій або їх відтворення, є пріоритетним завданням діяльності ботанічних садів як світу так і України зокрема. Це положення закріплене в багатьох міжнародних документах, насамперед у Глобальній стратегії збереження рослин (Глобальная стратегия сохранения растений, 2002) і Європейській стратегії збереження рослин на 2008–2014 роки (A Sustainable Future for Europe; the European Strategy for Plant Conservation 2008–2014, 2008).

Науковим відділом розроблено природоохоронні рекомендації для збереження та відтворення рідкісних видів рослинного світу, зокрема:

1. Осот різнолистий (*Cirsium heterophyllum*);
2. Чихавка тонколиста (деревій Шура) (*Ptarmica tenuifolia* (Schur) Schur (*Achillea oxyloba* (DC.) Sch.Bip. subsp. *schurii* (Sch.Bip.) Heimerl, A. *schurii* Sch.Bip.);
3. Айстра альпійська (*Aster alpinus*);
4. Гвоздика гарна (*Dianthus superbus*);
5. Дельфіній високий (*Delphinium elatum* L. (incl. *Delphinium nacladense* Zapal. = *Delphinium elatum* subsp. *nacladense* (Zapal.) Holub));
6. Соссюрея Порціуса (*Saussurea porcii* Degen);
7. Чорнянка (нігрітеля) карпатська (*Nigritella carpatica* (Zapal.) Teppner,

Klein et Zagulski (Gymnadenia carpatica (Zapat.) Teppner et E.Klein, Nigritella angustifolia Rich. var. carpatica Zapaf., N. nigra auct. non (L.) Rchb.f.);

8. Зелениця альпійська (Дифазіаструм альпійський) (*Diphasiastrum alpinum (L.) Holub (Diphadium alpinum (L.) Rothm., Lycopodium alpinum L.);*
9. Смілкоквітка Завадського (смілка Завадського) (*Silenanthe zawadskii (Herbich) Griseb. et Schenk (Elisanthe zawadskii (Herbich) Klokov; Silene zawadskii Herbich);*
10. Лілія лісова (*Lilium martagon L.);*
11. Плаун річний (*Lycopodium annotinum L.);*
12. Гудієра повзуча (*Goodyera repens (L.) R.Br. (Satyrium repens L.);*
13. Зозуліни сльози серцелисті (*Listera cordata (L.) R.Br. (Ophrys cordata L.);*

Рис. 1. Цвітіння чорнянки (нігрітели) карпатської

У 2017 році на території НПП «Верховинський», з метою збереження рідкісних видів флори, створено охоронні ділянки поза межами заповідної зони (табл. 1).

Таблиця 1. Перелік видів рослинного світу НПП «Верховинський», занесених до Червоної книги України, для збереження яких створюються охоронні ділянки

Назва виду, місцезнаходження об'єкту	Вимоги до охоронної ділянки	Функціональна зона	Місцерозташування, площа (га)			Площа охоронної ділянки, га
			№ Кв.	№ Вид.	Площа, га	
Перкалабське ПОНДВ						
Гудієра повзуча (<i>Goodyera repens</i>) місцезростання кв.6, вид.19	Місцезростання популяцій рослин та територія навколо них шириною 50 м	Зона регульованої рекреації	Кв.6	Вид.19	1,0	1,5 га
				Вид.20	0,5	
Зозуліні сльози серцелисті (<i>Listera cordata</i>) Місцезростання кв.8, вид.2.	Місцезростання популяцій рослин та територія навколо них шириною 50 м	Зона регульованої рекреації	Кв.8	Вид.2	0,7	0,7 га
Всього по Перкалабському ПОНДВ						2,2 га
Разом по НПП «Верховинський»						2,2 га

ПРОБЛЕМИ СТАЛОГО РОЗВИТКУ ГІРСЬКИХ ТУРИСТИЧНИХ ДЕСТИНАЦІЙ (ЕКОЛОГІЧНІ АСПЕКТИ)

КОРОБЕЙНИКОВА Я.С., ЮРАС Ю.І.

Івано-Франківський національний технічний університет нафти і газу

В статті розглядаються екологічні аспекти сталого розвитку туризму на прикладі гірських територій Карпат. Проаналізовано туристичні потоки в Яремчанській міській раді в розрізі річної сезонності. Окреслено основні екологічні проблеми, які супроводжують розвиток туристичної інфраструктури в межах туристичних дестинацій.

В процесі розвитку туризму зростає техногенне навантаження на природне середовище туристичних дестинацій. Це навантаження зростає прямо пропорційно з темпами зростання туристських відвідувань. Прогнози Всесвітньої туристської організації (ВТО) свідчать про збільшення туристичних відвідувань, тому стає очевидним наростання протиріч у питанні задоволення туристського попиту та екологічно безпечного

використання туристичних ресурсів. За оцінками міжнародних експертів, частка туризму у деградації довкілля складає 5-7% [1]. Ці цифри постійно збільшуються зі зростанням частки туристичної галузі в структурі господарського комплексу, особливо гірських територій.

Гірська природа особливо вразлива до різних форм господарського впливу. Її екосистеми важко і повільно відновлюються. Тому дуже важливим є таке планування туризму, яке б узгодило розвиток галузі і збереження природного середовища [2]. Особливо це питання гостро стоїть в Українських Карпатах, адже сприятливий екологічний стан і є одним з рекреаційних ресурсів цього регіону. У міжнародній науковій спільноті активно обговорюється питання раціонального використання природних і культурно-історичних туристських ресурсів територій туристичних дестинацій та їх сталого розвитку. Проте для України ця проблематика залишається мало досліджена та практично не висвітлена у науковій літературі.

Основним чинником змін довкілля туристичних дестинацій є спорудження та функціонування системи туристичної інфраструктури, яка формується на основі попиту клієнтів-туристів на послуги туристичного обслуговування. Аналіз туристичних потоків на території Яремчанської міської ради свідчить про нерівномірний розподіл туристів, що дозволяє виділити два туристичні сезони (липень-вересень та січень). Цю обставину необхідно враховувати при проектуванні систем життєзабезпеченості туристичних дестинацій з метою екологічно безпечного природокористування.

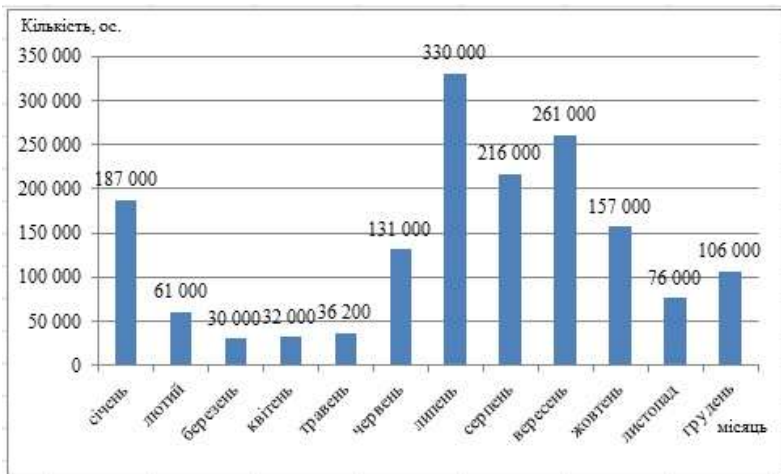

Рис. 1. Кількість туристів та екскурсантів, які відвідали Яремчанську міську раду у 2016 р. у розрізі місяців

Екологічний стан туристичних дестинацій впливає на систему туризму, оскільки туристична галузь сильніше, ніж всі інші галузі економіки,

залежить від цілісності оточуючого середовища. Основні впливи на довкілля туристичних дестинацій проявляються у змінах первинних ландшафтів, забрудненні води, забрудненні атмосферного повітря, генерації твердих побутових відходів [3].

Системи життєзабезпечення туристичних комплексів потребують значної кількості енергії та водних ресурсів. В результаті функціонування об'єктів туристичної інфраструктури відбувається інтенсивне використання водних ресурсів та їх забруднення. Нами розраховані показники водоспоживання окремих закладів розміщення різного типу в розрахунку на 1 тура-день перебування туриста та підтверджено тезу про те, що з покращенням комфортності закладу розміщення показники водоспоживання (водовідведення) зростають. Проблемою залишається відвід стоків з малих готелів та сільських садиб, адже в переважній кількості туристичних дестинацій в гірських територіях відсутні централізовані системи водопостачання та водовідведення. Дослідження кількісних та якісних змін підземної гідросфери та поверхневих вод залишаються актуальними в контексті екологічної безпеки туристичних дестинацій.

Готелі та інші об'єкти туристичної інфраструктури використовують велику кількість електроенергії, більшу ніж в середньому місцеві жителі. Так, за підрахунками фахівців ЄС з енергозбереження, використання енергії на 1 м² площі в незірковому готелі становить 157 кВт/год, в чотиризірковому готелі – вже 380 кВт./ год. [4]. Тобто, зі збільшенням комфортності засобу розміщення енергоспоживання зростає. Нами підтверджено дану тезу на прикладі аналізу енергоспоживання закладів розміщення різного типу в Івано-Франківській області.

В районах будівництва та експлуатації туристичних комплексів спостерігається забруднення повітря, а проблема твердих відходів в умовах нераціонального управління ними на територіях туристичних дестинацій стає ключовою екологічною проблемою. На сьогодні проектування сміттєзвалищ населених пунктів проводиться без урахування туристичних прибуттів, хоча кількість туристів може перевищити кількість населення туристичної дестинації в декілька разів в пікові туристичні сезони. Спосіб видалення відходів на звалища є небезпечним і неефективним в межах туристичних дестинацій, адже, наприклад, розміщення полігонів твердих побутових відходів (ТПВ) у зонах санітарної охорони курортів та заповідників, що є характерними для туристичного Карпатського регіону, є забороненим. Проблема низької забезпеченості Івано-Франківської області полігонами ТПВ також стоїть досить гостро, так як більшість з них повністю або практично повністю вичерпали свій ресурс, та ще більше ускладнюється високими показниками туристичних потоків в області.

Література:

1. Слі Б. Інтеграція у галузеву політику питань збереження біологічного та ландшафтного різноманіття: розвиток екологічного туризму в Україні. [Текст] / Б. Слі // Збереження і моніторинг біологічного та ландшафтного різноманіття в Україні.-К.-2000. – с. 59-67.
2. Godde P.M., Price M.F., Zimmerman F.M. Tourism development in mountain

region.- [Текст] / P.M. Godde, M.F. Price, F.M. Zimmerman.- Wallington, 2000. – 321 p.

3. Коробейникова Я.С. Екологічні проблеми територій туристичних дестинацій [Текст] / Я.С. Коробейникова // Екологічна безпека та збалансоване ресурсокористування. Науково-технічний журнал. – 2013. – №1(7). – с. 91-94.

4. Коробейникова Я.С. Стратегія збалансованого туризму [Текст]: Конспект лекцій / Я.С. Коробейникова : ФНТУНГ .– Івано–Франківськ: Факел, 2011. – 147 с.

ГІДРОМЕТЕОРОЛОГІЧНІ СПОСТЕРЕЖЕННЯ НА ТЕРИТОРІЇ ГУЦУЛЬЩИНИ : ІСТОРІЯ ТА СУЧАСНІСТЬ

КОРЧЕМЛЮК М.В., ТИМЧУК Я.Я., КРАВЧИНСЬКИЙ Р.Л., СТЕФУРАК О.М.
Карпатський національний природний парк, м. Яремче

Публікація присвячена питанню розвитку спостережень за метеорологічними процесами і явищами та режимом річок у межах Гуцульщини – найбільш цікавої історико-етнографічної території України. Проблематика розглядається у контексті формування місцевих синоптичних знань і вірувань, прикладних потреб населення та науково-освітньому аспекті.

З прадавніх часів життя і побут гуцулів були тісно пов'язані із гідрометеорологічними умовами, які у Карпатському регіоні завжди були досить мінливими і важко передбачуваними. Вітровали, зливи і паводки, часто катастрофічні, наносили значних збитків господарству місцевим жителям і часто призводили до людських втрат. Тому тут історично створилась народна система прогнозування погоди і небезпечних гідрометеорологічних явищ.

Метеоспостереження. Гуцули у горах мали місця по яких пізнавали — «*ике будет веремне*». Наприклад, казали: «Ск за Говірлю держитци мрака, то до трьох день будет дож», У Жьибю кажуть: «Єк Біла кобила у мраці то на слоту. Єк за верх» иметци мрака — то на слоту и то завідну. Єк рано леже мречь і рівно підойметци, то на веремне. А єк піврветци то на дож». «Єк рано попід Магурку потегнетци, єк котюга — мрака, та ходь і най ике буде веремне, то звечьиру мусить бути дожь, богдай кіцько-тіцько». «Як має бути злива і повінь, то каміння у воді дуже ковзке» [2].

Народні умільці на основі соснових гілок виготовляли спеціальні прилади, відомі у літературі як «гуцульські барометри», для передбачення погоди на 1-2 дні; створені вони за спеціальною технологією, секрети якої зберігались у таємниці [5]. У ХІХ ст. використовувались також і привізні апарати з Австрії [1].

Метеорологічні знання та вірування гуцулів відображено у низці етнографічних праць (Франко І., 1898; Гнатюк В., 1903; Шухевич В., 1904; Онищук А., 1909; Жарков С., 1929; Зеленин Д.К., 1937; Волеваха М.М., 1958; Гальцов А. П., 1958; Булат В. Л., 1974; Астапенко П.Д., 1986; Заянчковский И.Ф., 1987; Сявавко Є.І., 1987; Бушкевич С.П., 1996; Кайндль Р.Ф., 2000; Шекерик-Доників П., 2009; та ін.) [1].

Окрім негативних примх погоди Карпати подарували людям унікальні природні ресурси з неповторними лікувальними властивостями : цілющі джерела і вода річок, чисте повітря, неповторні ландшафти та лісові

масиви створили умови для розвитку тут туризму та рекреації, що розвивається і процвітає вже не одну сотню років.

Стаціонарні спостереження за погодою пов'язані саме із розвитком санітарно-курортної діяльності. На курортних базах, зокрема у найбільших курортних населених пунктах м. Яремче та смт. Ворохта працювали біокліматичні станції, де з метеорологічних параметрів вимірювались температура повітря, проводились спостереження за атмосферними опадами.

У 1899 р. метеоспостереження почали проводити на полонині Пожижевська (сніголавинна метеостанція, а також Біологічний стаціонар Інституту екології Карпат НАН України) [8]. З липня 1938 р. по вересень 1939 р. вивчення погоди високогірних районів здійснювали в астрономічній і метеорологічній обсерваторії «Білий слон» на г. Піп Іван (Чорногірський масив); сьогодні ведуться роботи по відновленню тут спостережень.

Пізніше у 1945 р. була відкрита метеостанція у м. Яремче, а згодом і у м. Рахів. У деяких літературних джерелах згадуються про стаціонарні метеоспостереження у с. Микуличин, смт Ворохта та с. Яблуниця, які сьогодні не проводяться. Сучасна мережа опорних пунктів гідрометеорологічних спостережень відображена на рис. 1.

Вивчення динаміки окремих метеорологічних показників (температура та вологість повітря) на території *Карпатського національного природного парку* проводять у Підліснівському, Женецькому, Говерляньському, Бистрецькому і Високогірному природоохоронних науково-дослідних відділеннях.

Тривалу історію мають і *гідрологічні дослідження*. Більша частина Гуцульщини розташована у басейні Дунаю (річки Прут та Тиса з притоками); на північному заході протікає р. Бистриця Надвірнянська (водозбір Дністра). Спостереження за водним режимом річок тут проводилися здавна з метою сплавлення деревини по воді до сусідніх країн. Проте систематичні спостереження розпочалися тільки наприкінці ХІХ сторіччя, коли у 1893 р. [4] (за іншими даними у 1887 р. [7]) на р. Прут у Яремчі був відкритий водомірний пост. У цей же період (1896 р.) розпочинаються режимні дослідження р. Пістинка у с. Нижній Вербіж та р. Прут у с. Кременці (1909 р.) (тепер с. Татарів). Детальна інформація щодо початку функціонування основних гідрологічних постів по території досліджень відображено у інформаційному довіднику [7].

Спостереження за льодовими явищами також почалися наприкінці ХІХ сторіччя. У період між двома світовими війнами гідрологічні виміри у верхів'ї Тиси проводились Чехословакчиною, що будувала водомірні пости в с. Ділове (1933 р.) та низки інших населених пунктів. Найбільший розвиток гідрологічної мережі спостережень розпочався після 1945 р.

Відкривались нові пости, розширювалась кількість показників, за якими проводились спостереження. У спостереженнях брали участь низка вітчизняних наукових організацій [4]. Схему розташування діючих та закритих водомірних постів див. на рис. 1.

Рис. 1. Картохема мережі пунктів гідрометеорологічних спостережень на історичній території Гуцульщини: 1 – межі Гуцульщини (за [3]); 2 – державний кордон; 3 – межі адміністративних областей України; 4 – річка та її назва; 5-7 – гідрологічні пости (5 – діючі; 6 – закриті; 7 – гідрологічні пости на території Румунії); 8 – метеорологічні станції.

Діючі гідрологічні пости

1. р. Прут – смт Ворохта
2. р. Прут – с. Татарів
3. р. Прут – м. Яремче
4. р. Прут – м. Коломия
5. р. Кам'янка – с. Дора
6. р. Чорний Черемош – смт Верховина
7. р. Білий Черемош – с. Яблуниця
8. р. Черемош – с. Устеріки
9. р. Ільця – с. Ільці
10. р. Путила – с. Путила
11. р. Бистриця Надвірнянська – с. Пасічна
12. р. Чорна Тиса – смт Ясіня
13. р. Тиса – м. Рахів
14. р. Косівська – с. Косівська Поляна
15. р. Біла Тиса – с. Луги

Закриті гідрологічні пости

1. р. Бистриця Надвірнянська – м. Надвірна
2. р. Бистриця Надвірнянська – с. Зелена
3. р. Пістинка – с. Нижній Вербіж
4. р. Рибниця – м. Косів
5. р. Михидра – с. Липовани
6. р. Чорний Черемош – с. Верхній Ясенів
7. р. Серет – с. Лопушна
8. р. Чорна Тиса – с. Белин
9. р. Шопурка – с. Кобилецька Поляна
10. р. Біла Тиса – с. Богдан
11. р. Тиса – с. Ділове

Діючі гідрологічні пости на території Румунії

1. р. Вішеу – с. Бістра
2. р. Сучава – с. Бродіна

Важливий вклад у розвиток гідрометеорологічних спостережень здійснює *Карпатська селестокова станція*. Гідрологічні пости розташовані на території Яремчанської міської ради – р. Жонка (ур. Чепелів, м. Яремча), стр. Чорногірчик (ур. Потік, м. Яремча), стр. Чорногірчик (м. Яремча), стр. Кам'янка (ур. Кам'янка), стр. Буярський (ур.

Буярський), стр. Багровець (ур. Багровець, закритий з 01.09.1988 р.), та Верховинського району – стр. Варетин (с. Верхній Ясенів).

На деяких постах (Буярський, Потік, с. Верхній Ясенів) проводяться опадомірні спостереження. Дані гідрологічні пости створювались Українським гідрометрологічним інститутом НАН України для спостереженням за селевими потоками в околицях м.Яремче.

У 1978 р. для проведення наукової роботи, навчальних і виробничих практик студентів географічного факультету Львівського національного університету імені Франка професором Г.П. Міллером поблизу смт. Ворохта (Яремчанської міської ради Івано-Франківської області) засновано *Чорногірський географічний стаціонар*. Сучасна система стаціонарних спостережень включає спостереження на двох метеопостах (у межах лучної і лісової фацій) та трьох гідрологічних постах на р. Прут, р. Припіль та р. Форещанка.

В останні десятиліття інтенсивно відбувається перехід на дистанційну систему збору гідрометеорологічної інформації. Автоматизовані гідрологічні пости знаходяться у смт Ворохта, с. Татарів, м. Яремче [9]; найбільш густа мережа автоматизованих гідрометеорологічних станцій і постів розташовані на території Закарпатської області [6].

Література:

1. Васянович О. Сучасні метеорологічні знання та вірування гуцулів / О. Васянович // Народна творчість та етнологія, 2013. – № 6. – С. 13-26.
2. Гуцульский календар на рік 1935. – Вид-во «Товариство приятелів Гуцульщини». – Б.М.
3. Гуцульщина [Карті] : путівник, мапа, пам'ятки історії, культури, природи та корисна інформація / текст : А. Василів, І. Губіліт. – Вид. 2-е, доповн. – 1:150000]. – Львів : Карті і Атласи, 2014. – 1 к.: текст, іл.
4. Клебанов Д.О. басейн річки Дунай: становлення і розвиток гідролого-гідрохімічних досліджень та їх основні напрямки / Д.О. Клебанов // Гідрологія, гідрохімія і гідроекологія, 2001. – Т. 2. – С.129-137.
5. Пижов В. Гуцульський барометр / В. Пижов // Український ліс, 1994. – №1. – С. 44.
6. Платонова Н.М. Сучасний стан мережі гідрометспостережень та прогнозування паводків у Закарпатті [електронний ресурс] – Точка доступу: <https://meteo.gov.ua/files/content/docs/Jitomir/9%20Zakarpattja.pdf>
7. Ресурсы поверхностных вод СССР. Основные гидрологические характеристики : Т.6. Украина и Молдавия. – Вып.1. Западная Украина и Молдавия / Гл. упр. гидрометеоролог. службы при Совете Министров СССР; Упр. гидрометеоролог. службы БССР. – [б. м.]: ГИДРОМЕТЕОИЗДАТ, 1965. – 444 с.
8. Царик Й.В. Сто десять років природничих досліджень на полонині Пожижевській (Чорногора, Українські Карпати) / Й.В. Царик, В.Г. Кияк, Ю.Й. Нестерук // Біологічні Студії / Studia Biologica, 2009. – Т. 3 (№2). – С. 149–158.
9. <http://hydro.meteo.gov.ua>

РОЛЬ КАРПАТСЬКИХ ПРИРОДНИХ ДЖЕРЕЛ В ЖИТТІ І ПОБУТІ ГУЦУЛІВ

КОРЧЕМЛЮК М.В., КРАВЧИНСЬКИЙ Р.Л., СТЕФУРАК О.М.

Карпатський національний природний парк, м. Яремче

У роботі висвітлено основні аспекти використання водних джерел на території Гуцульщини; показано їх сучасне значення для господарсько-побутового водопостачання, розвитку туристично-рекреаційного комплексу у регіоні, а також як важливого наукового елемента у вивченні гідрометеорологічних умов, геолого-тектонічної будови та ландшафтно-геоморфологічних особливостей Українських Карпат.

Проблема збереження природної спадщини Карпат в умовах глобалізаційних процесів вимагає постійного вивчення стану навколишніх геокомпонентів. Водні джерела, як особлива складова геологічного середовища та гідромережі гірських регіонів є досить поширеними і відіграють надзвичайно важливу роль у житті гуцулів.

Ще наприкінці ХІХ ст. видатний професор Володимир Остапович Шухевич зазначав: «Жерел у Гуцульщині премного. Всюди, не тільки по долинах, але і на вершках та узгір'ях б'ють великі і малі жерела, а вода їх спадає нераз із значної високости в пропасти долини, щоби утворити потік. Жерельна вода всюди ладна (чиста), студена і солодка (смачна). В многих місцях ідуть головиці (теплиці), в які Гуцули закладають кадовби (серединою порожний пень дерева) на керниці» [10].

Джерела, з яких беруть початок річки мають місцеву назву «голови», або «головиці». Головицею, наприклад, називають витік потоку Прутця-Микуличанського (правий приток р. Прут, с. Микуличин, Яремчанського м/р) [2].

Є в Карпатах і природна мінеральна вода, яка дуже поширена в краї. Про цілющі властивості «буркутської» води («буркутом» гуцули називають джерела мінеральної води) горяни знають з досвіду своїх предків, але лікарські показання і протипоказання, дозування і схема споживання тієї чи іншої води широкому загалу не відомі, оскільки джерела мінералізованої води на Гуцульщині маловивчені, не мають паспортів та відповідного позначення на місцевості [2].

Роль і місце природних джерел у житті людини визначається низкою факторів : особливостями умов формування та генезису, фізико-географічного розташування, фізико-хімічних та динамічних властивостей води тощо.

Багато водних джерел з'являються на контактах різних свит або у зонах тектонічних порушень. Хоча четвертинні відклади маскують місця виходу води, все ж таки картуючи джерела, можна отримати цінний матеріал щодо геологічної будови території досліджень [6]. По системі розташування водних джерел (часто із заболоченими ділянками) геофізики роблять висновки про тектонічну будову території.

Аналіз проведених нами досліджень у смт Ворохта та прилеглих територій показав приуроченість низки водних джерел до регіонального геологічного розлому, виділеного ще у 60-х роках минулого сторіччя.

Природні виходи підземних вод у Карпатському регіоні завжди мали надзвичайно високу туристично-рекреаційну привабливість з огляду на два аспекти: 1) як естетичний об'єкт і частина мальовничих гірських ландшафтів; 2) як водний ресурс із відмінними смаковими, часто лікувальними (бальнеологічними) властивостями, відомими ще у прадавні часи

Так біля санаторію-профілакторію «Яремче» є джерело мінеральної води, хімічний склад якої близький до «моршинської». На вул. Дачна в м. Яремче також є джерело сірководневої мінеральної води [7]. Поблизу туристично-оздоровчого комплексу «Водограй» (вул. Свободи, 363, б,) знаходиться природне джерело сірководневої мінеральної води [7]. А у присілку Ямна Яремчанської міської ради виявлено мінеральні води двох типів: слабомінералізована гідрокарбонатно-натрієва з підвищеним вмістом органічних речовин (типу «нафтуса») та хлоридно-карбонатно-натрієва малої мінералізації (типу «брусницька»). Затверджені запаси цих вод, – відповідно, 43,2 і 14,34 м³/добу, – свідчать про перспективність будівництва і реконструкції санаторних закладів. Сьогодні для оздоровчих потреб ці води практично не використовують [7].

За даними [9] деякі джерела у с. Ворохта та с. Ямни характеризуються надзвичайно низькою мінералізацією – 0,067 та 0,050 г/дм³. Існує думка, що подібні води можуть активно впливати на організм як мінеральні з особливою структурою, оскільки хімічні елементи у них присутні у вигляді йонів. Мікроелементний склад води різноманітний, але концентрації незначні.

У сільських місцевостях Карпат джерельна вода використовується для водопостачання низки невеликих приватних туристичних комплексів та садиб. Ресурси одного джерела здатні забезпечити водою близько 10 домогосподарств (50-100 чоловік).

Водне джерело, як природний об'єкт, є досить чутливим до змін, що відбуваються у навколишньому середовищі. На фоні глобальних кліматичних змін воді джерела змінюють свій режим, або взагалі можуть пересихати. Така тенденція спостерігається з другої половини 90-х років минулого сторіччя.

За даними [8] неконтрольована вирубка лісу в горах призводить до зміни клімату долин та пересихання гірських джерел.

За величинами дебітів точкового стоку проводиться оцінка підземного живлення річок (Ф. А. Макаренко (за [4]). З виходом джерел гірських схилів, похил яких досягає 10-15° можуть бути пов'язані також утворення висячих боліт.

Джерела як частина урочищ беруть участь у формуванні біорізноманіття біоти біогеоценозів, що складаються біля них. Угруповання, що розвиваються біля джерел, мають екотонний статус, тому сплеск видового різноманіття закономірний.

Багато водних джерел не облагороджені і забруднюються туристами, відпочиваючими, населенням. Цінна мінеральна вода виливається на поверхню, стікає у гірські потоки [3].

Таким чином водні джерела виконують важливу функцію у формуванні

туристично-рекреаційної галузі Карпатського регіону, мають наукове гідрологічне, геолого-тектонічне, ландшафтно-геоморфологічне, кліматичне значення та використовуються для господарсько-побутового водопостачання.

В останні десятиліття відроджуються звичаї використання джерел і води у місцевих релігійно-культових обрядах. Тому подібні дослідження необхідні не лише для інвентаризації об'єктів, екомоніторингу, наукових розробок, планування розвитку економіки тощо, а й для збереження національного багатства і культури усього Карпатського регіону.

Література:

1. Бейдеман И. А. Основные гидрологические изыскания при геоботанических исследованиях / И.Н. Бейдеман, Р.А. Филенко // Полевая геоботаника / под ред. Е. М. Лавренко и А. А. Корчагина. – М.-Л.: Издательство Академии Наук СССР, 1959. – Т. 1. – 138-205 с.
2. Габорак М.М. Гідронімія Івано-Франківщини [Текст] : етимол. слов.-довід. / Мирослав Габорак ; [відп. ред. В. В. Грещук] ; Ін-т українознав. при Прикарпат. нац. ун-ті ім. Василя Стефаника, Івано-Франків. обл. ін-т післядиплом. пед. освіти. - Вид. 2-ге, доповн., переробл., уточн. - Івано-Франківськ : Місто НВ, 2010. – 560 с.
3. Карпатский государственный природный парк : Методические рекомендации для экскурсоводов, организаторов туризма, инструкторов природоохранной работы / [П.Р. Третьяк, М.П. Кулешко, Я.П. Базылевич и др.]; отв. ред. С.М. Стойко – Львов – Ивано-Франковск : Львовская областная книжная типография, 1984. – 112 с.
4. Куделин Б. И. Гидрогеологический анализ и методы определения подземного питания рек // Тр. Лаборатории гидрогеологических проблем им. Ф. П. Саваренского. М.: АН СССР, 1949. – Т.5. – 179 с.
5. Лаврук М.М. Гуцули Українських Карпат (етнодослідження): [Монографія] / М.М.Лаврук – Львів: Вид. центр ЛНУ імені Івана Франка, 2005. – 288 с.
6. Овчинников А.М. Общая гидрогеология [Текст] / А.М. Овчинников – М.: Изд. Геологической литературы, 1949. – 290 с.
7. Рутинський М. Перспективні напрями розбудови рекреаційної інфраструктури курортної столиці українських Карпат – м. Яремчі // Вісник Львівського ун-ту. Серія географічна. 2006. Вип. 33. С. 364-372.
8. Храмченкова О.М. Физиология растений. Экология водного обмена: практ. рук-во по теме УСР / О. М. Храмченкова; М-во образования РБ, Гом. гос. ун-т им. Ф. Скорины. – Чернигов: Десна Полиграф, 2016. – 40 с.
9. Шестопалов В. М. Розподіл селену в природних водах Прикарпатського регіону / В. М. Шестопалов, А. І. Самчук, А. Ю. Моїсєєв, Е. С. Попенко // Геохімія та рудоутворення. - 2011. - Вип. 30. - С. 76-83.
10. Шухевич В. Гуцульщина./В.О. Шухевич. – Ч. 1–2.(Репринтне відтворення видання 1899 р.). – Снятин: «ПрутПринт», Верховина, 1997. – 350 с.

БИСТРИЦЯ – ЧАРІВНА ЗАКУТИНА КАРПАТСЬКОГО КРАЮ

КРАВЧУК Л.П.

Природний заповідник «Горгани», м. Надвірна

Працівниками природного заповідника «Горгани» проводиться активне вивчення та відновлення народних звичаїв та традицій, пов'язаних із бережливим ставленням до природи.

До вивчення народних традицій та використання у роботі з населенням спадщини майстрів минулого у природному заповіднику «Горгани» відносяться з великою увагою. Важливе місце посідають народознавчі свята, зустрічі з людьми поважного віку, які допомагають національному вихованню молоді, пізнанню ними витоків української культури, свого родоводу.

Прилегло до території природного заповідника «Горгани» село Бистриця замряне, оповите горами із смерековими, ялиновими та сосновими лісами.

Перегорнімо сторінки історії. Як від сивої давнини беруть свій родовід смарагдові праліси, котрі ошатними шапками вкривають Карпати, так одвічною турботою горян було доглядати, оберігати їх.

У людей цих місцин сформувалися свої особливості матеріальної культури, яка зумовлена специфікою проживання. Гори спонукали гуцула бути більш витривалішим і навчили виживати у непростих умовах. Це відбулося на роді їх занять та господарстві.

З давніх-давен газдують тут гуцули-лісоруби, гуцулки-вишивальниці, ткалі, а також ті, хто вмів прясти і плести. Адже, основними промислами завжди були кравецький, чинбарський, кушнірський, ткацький, бондарський, гончарський, деревообробний.

Бережуть тут і народні традиції. Як сотні років назад, кожна родина сідає на Свят-вечір за стіл, на якому – 12 страв, найвеличнішою з яких є поважна тисячолітня кутя. До вечері покличе і всіх тих, хто відійшов у Зоряне царство предків: так робиться віками. А потім буде колядувати, бо якимсь дивом всі люблять і вмють добре співати, знають багато пісень. Як сотні років назад на Великдень у Карпатській родині спечуть сонячну паску, розпишуть писанки чи по галуняць галунки. В літку купальські свята поманять дівчат у ліс, на луки сплести віночки з напоених сонцем і вмитих росою квітів, очистять вогнем і водою, зцілять травами, зачарують коханням, пошуками цвіту папороті та захованими скарбами.

В Бистрицю приїжджає багато туристів, адже вона є чарівною закутиною Карпатського краю, за словами видатного лісівника Юрія Юркевича, який жив в цьому селі. Як пам'ять про цю Людину, для збереження, популяризації та розвитку місцевих екологічних, етнографічних та культурних цінностей створено кімнату – музей в приміщенні Бистрицької ЗОШ.

Уже сучасниками, педагогами та учнями місцевої школи, зібрано понад 400 речей побуту 19-20 ст. Серед гончарських та керамічних виробів є звичайні глиняні вироби без малюнків, місце яких у хатах були не на

полицях, а на пічних припічках, або в сінях. А поряд з цими простими виробами є розмальовані керамічні вироби. Вони приваблюють людське око багатством барв і мистецькою орнаментикою.

Також зібрано 60 вишитих рушників, багато серветок, обрусів та елементів одягу даного регіону. Бистрицька вишивка – це світ краси і фантазії, схвильована розповідь про думки і почуття людини, світ звичаїв і уявлень наших предків, поетичного осмислення навколишньої природи. Природа є джерелом натхнення для вишивальниць, саме тому, так гарно називаються різні техніки виконання візерунків та орнаменти: «низинка», «мережка», «ягідки», «барвінок», «хмелик», «соснівка», «берізка», «збиранка», «стебнівка», «виноград» та ін. Вишивка – це духовний символ рідного краю, батьківської оселі, тепла материнських рук. Нехай так і буде, а вона і надалі залишається оберегом від зла та всіх негараздів.

Оформлення експозиції доповнено банерами: «Історія села Бистриця», «Історія розвитку освіти в селі Бистриця», «Юрій Володимирович Юркевич», «Природний заповідник «Горгани» під якими встановлено навісні стелажі для додаткової інформації. Друк банерів та стелажів профінансовано Всесвітнім фондом природи та урядом Норвегії в рамках проекту «Збереження та стале використання природних ресурсів Українських Карпат» та фондом «Вітлі» в рамках проекту «Підтримка розвитку громадянського суспільства та місцевих громад на природоохоронних територіях Українських Карпат».

До сьогодні збережені і поширені місцеві діалекти (авс-кінець, плай-стежка в горах, бисаги-злучені дві вовняні торби, лудина-одяг та ін.) та влучні вислови. Назви гір, полів, урочищ, вулиць становлять не лише значну частину лексичного складу мови, а й містять важливу історичну, географічну та краєзнавчу інформацію.

Центром духовного життя служила і служить тепер дерев'яна церква св. Юрія та дзвіниця в селі Бистриця, побудовані в 1924 році у гуцульському стилі. Вони є пам'ятками архітектури державного значення. В центрі цього мальовничого села знаходиться братська могила польських легіонерів, така ж могила є і на перевалі Легіонерів полонини Великі Роґодзи.

Проведена робота це добрий початок збереження своєї історичної пам'яті. Бо прийшов час повернення в свою минушину, як до себе додому, і на досвіді минулих поколінь вчитися найголовнішого – жити в гармонії зі світом шануючи Богом дану Природу Карпат котра мов Мати оберігає нас долонями Горґан!

Побувавши на території прилеглої до заповідника, пройшовши гірськими пляями, вдихнувши п'яного смерекового повітря – ви обов'язково приїдете ще не раз на побачення до гір та бурхливих потоків, до гостинних людей.

ЕТНОКУЛЬТУРНА ТА ПРИРОДНА СПАДЩИНА ЗАХІДНОЇ МЕЖІ ГУЦУЛЬЩИНИ КУЗНЕЦОВ Р.І.

Природний заповідник «Горгани», м. Надвірна

Етнокультурна і природна спадщина Гуцульщини є органічною складовою національної культури та природи України. Проблема збереження пов'язана з відчутним впливом процесів глобалізації, які ведуть до уніфікації у всіх сферах її матеріальної та духовної культури.

Територія етнографічного району «Гуцульщина», яка географічно розміщена в гірській і передгірській частині України та Румунії, відноситься до надзвичайно своєрідного історико-географічного регіону Центрально-Східної Європи, а саме до Галицько-Буковинського Прикарпаття.

Межі Гуцульщини від півночі і півдня досить виразні – їх утворюють перші вищі карпатські хребти і різко звужені долини річок. На захід гуцули заселяють всю долину Прута по Делятин і долину Надвірнянської Бистриці (села Рафайлова й Зелена, за деякими авторами й Пасічна). Це неподалік території природного заповідника «Горгани» [1].

Про етнографічно-природні об'єкти даного куточка Гуцульщини буде йти мова в даній статті.

У багатій історико-культурній спадщині Гуцульщини визначне місце належить давнім сакральним пам'яткам. До таких належать скельні святилища (скелі з малюнками, розташовані в місцевостях, які можна назвати «гірські храми»). Слід зауважити, що скельні святилища і ритуальні (культові) камені в Гуцульщині залишаються найменш вивченою групою історико-археологічних пам'яток.

Одним з найбільш поширених є поняття “культові камені”. Під ним розуміють один або кілька каменів, з якими пов'язана давня обрядово-ритуальна традиція і які відзначаються наявністю викутих різноманітних зооморфних чи антропоморфних зображень, знаків і символів (хрести, стопи людей, лапи тварин, чашоподібні заглибини тощо). Комплекс культових каменів, скель може становити святилище – релігійний і громадський центр стародавнього населення.

Серед елементів сакральної спадщини західної межі Гуцульщини можна виокремити пам'ятку «Камінь Довбуша», яка знаходиться за 400 м на північ від присілка Верхні (Вишні) Козарки села Пасічна в урочищі Погар на лівому березі річки Бистриці Надвірнянської. Дана пам'ятка належить до типу культові камені.

Камінь Довбуша виділяється більшими розмірами з гряди скельних останців пісковика. Гряда шириною 0,2-0,3 м простягнулася з півночі на південь на 200 м. З північної сторони Камінь Довбуша сягає до 2 м висоти, з південної до 4 м. У верхній частині Каменя Довбуша прорубано вузький прохід (шириною 0,3 м, висотою 0,5 – 0,8 м, довжиною 1,8 м) у напрямку південний схід – північний захід. У цьому напрямку сходить Сонце в день зимового сонцестояння. Вища права сторона від прорубаного проходу має схематичний вигляд зооморфа. На передній лівій і правій сторонах Каменя Довбуша виявлено петрогліфи. На південній стороні цього ж каменя викуто

прямокутне заглиблення, обпалене вогнем. Його довжина 0,15 м, ширина 0,11 м, глибина 0,09 м.

Праворуч від Каменя Довбуша знаходиться видовбаний у скелі трон, так зване крісло Довбуша. На скелі, що неподалік від Каменя Довбуша, є знаки у вигляді стріли, а також астральні знаки. Комплекс знаків і символів вказує на сакральний характер Каменя Довбуша ще з дохристиянських часів [1].

Серед природної спадщини даного села можна виокремити Бухтівецький та Крапельковий водоспади.

Бухтівецький водоспад розташований на потоці Бухтівець (ліва притока Бистриці Надвірнянської), біля села Букове, в урочищі Бухтівець. Складається з одного каскаду, має висоту трохи більше 8 метрів і ширину 2 м. З 1972 р. цей водний об'єкт став гідрологічною пам'яткою місцевого значення.

Крапельковий водоспад розташований неподалік від Бухтівецького водоспаду, на однойменному потоці. Утворився в місці, де невеликий гірський потічок падає з верху скельного масиву флішового типу на дно каньйону річки Бухтівець. Вода падає суцільним потоком. Оскільки потічок невеликий, у посушливу пору вода долітає донизу окремими краплями. Власне через це водоспад отримав свою назву. Загальна його висота становить 10 м.

Дерев'яна сакральна архітектура займає визначне місце в історії культури Гуцульщини. Серед дерев'яної сакральної архітектури можна виокремити церкву Святого Дмитрія, яка розташована в центрі с. Зелена. Вона побудована у 1796 році. У XIX ст. при ній відкрито однокласну церковно-парафіяльну школу. Зеленська церква за походженням є греко-католицькою, згодом – з 1946 року – православна, з 1990 – знову греко-католицька; була і є по сьогодні основним центром духовності і культури.

В селі Черник (частина с. Зелена) розташований етнографічний музей. В 2002 році у жовтні було поставлено пам'ятник Антіну Онищуку з нагоди 120 річчя – першого вчителя в Черниківській школі. І в саме в цей день в школі відкрився музей, де зараз зберігаються письмові перекази Онищука, в яких він записував історію села, різні легенди і багато іншого.

На території с. Черник розташовані цінні об'єкти природної спадщини – Бредулецький державний лісовий заказник і Водоспад “Сітний”.

Бредулецький державний лісовий заказник є одним з найбільший за своєю площею в Українських Карпатах резерват сосни звичайної реліктової. Тут охороняється буково-ялицево-ялиновий ліс, серед якого на висоті 800–950 м зростає масив реліктової для Карпат сосни звичайної (30 га). Трапляються окремі дерева сосни кедрової європейської, а у трав'яному покриві – журавлина дрібнопліда, які занесені до Червоної книги України, а також рідкісна для Карпат росичка круглолиста та інші рослини. Ліси заказника мають важливе ґрунтозахисне та водорегулююче значення.

Водоспад “Сітний” є гідрологічною пам'яткою природи місцевого значення. Висота падіння води становить 8 м. Вода долає численні

горизонтальні кам'яні перепади. Водоспад складається із каскадів та має загальну висоту близько 5 м, шириною – 3,5 м. Утворився внаслідок перетину потічком скельного масиву Українських Карпат – Горгани.

Ще одним із різновидів сакральної спадщини є давній монастир. Місце його знаходження – північно-східна частина гори Монастир, в 4 км на захід від села Максимець (частина с. Зелена). Тут виявлено вирівняний майданчик, захищений від вітрів. Звідти бере початок потік Монастир, який згодом переходить у Монастирський Звір, що протікає вздовж гори зі сходу, а далі впадає в річку Дощину. Назва гори Гавор співзвучна з назвою гори Фавор (івр. Тавор), що знаходиться за 9 км від Назарету (Ізраїль), на якій за християнською традицією відбулось Преображення Господнє. Відтворення назв священних для християн гір чи рік біля заснованих монастирів було поширеним явищем у середньовіччі й Новому часі. На сьогоднішній день історичних відомостей про діяльність монастиря не виявлено [1].

Серед природних пам'яток, які розташовані неподалік села Бистриця (до 1946 року – Рафайлів), можна виокремити Природний заповідник «Горгани», Ботанічний державний заказник «Таупишірківський» і Дендрологічний парк «Високогірний».

Природний заповідник «Горгани» є природним еталоном недоторканої діяльності людини центральної частини Українських Карпат і містить єдиний масив пралісу релікту ранньоголоценового періоду – сосни кедрової європейської в Європі та світі.

Ботанічний державний заказник «Таупишірківський» площею 431 га, який є резерватом сосни кедрової європейської і знаходиться в Бистрицькому лісництві Надвірнянського держлісгоспу. Це суцільний лісовий масив кедрово-смерекових пралісів, які ростуть у горганському високогір'ї (1200 – 1500 м н. р. м.) на бідних малопотужних кам'янистих ґрунтах.

Дендрологічний парк «Високогірний», площа якого становить 124 га є унікальним високогірним полігоном для апробації широкого асортименту деревних інтродуцентів помірного клімату Землі в умовах високогір'я Горган. Урядом України його затверджено як державний дендрологічний природоохоронний об'єкт.

Багатющий скарб історії та звичаїв, природних багатств ми отримали в спадок і мусимо зберегти його та, нічого не втративши, передати дітям, щоб не перервався зв'язок поколінь, щоб зберегти генетичну пам'ять нашого народу.

Література:

1. Старожитності Гуцульщини Джерела з етнічної історії населення Українських Карпат: кат. пам'яток історії та культури: у 2-х т. – Івано-Франківськ: Манускрипт-Львів, 2011.

РАРИТЕТНІ ФІТОЦЕНОЗИ КАРПАТСЬКОГО НАЦІОНАЛЬНОГО ПРИРОДНОГО ПАРКУ

ЛАЗАРОВИЧ Р.В., ТИМЧУК О.В., МАРЧУК І.В.

Карпатський національний природний парк, м. Яремче

Дослідження рослинності передбачають виявлення на природоохоронній території рідкісних угруповань, що мають загальнодержавне та регіональне синфітосологічне значення. До цієї категорії належать, по-перше, синтаксони, включені до „Зеленої книги України”, по-друге, оселища, які виділяються в рамках реалізації положень Бернської конвенції, по-третє, особливо цінні природні комплекси (ОЦПК), що потребують охорони через свою наукову чи господарську цінність.

Однією з умов функціонування Карпатського НПП в рамках національної екомережі є інвентаризація раритетного фітоценофонду на своїй території. Панівним типом рослинності у Карпатському національному природному парку є ліси, переважно неморального фітоценотичного комплексу.

В Україні протягом останніх кількох активно проводиться робота щодо впровадження методичних, наукових та організаційних засад оселищної концепції. Одним із критеріїв виділення територій є їх цінність для збереження оселищ, перелік яких наведений в Резолюції 4 Постійного комітету Бернської конвенції (1996).

D.1.11 Active, relatively undamaged raised bogs *Активні верхові болота*. Оселища представлені на оліготрофних або мезотрофних болотах, які утворилися в післяльодовикових карах, денах льодовикових улоговин з високим рівнем ґрунтових вод, заростаючих високогірних і середньогірних озерах. Площі цих оселищ незначні, окремі з них у лісовому поясі займають до кількох десятків гектарів, переважно, з чітко вираженими межами, що детермінується торфовоболотним покривом і ступенем обводненості.

F2.46 Carpathian Pinus mugo scrub *Карпатські чагарникові зарості Pinus mugo*. Оселище представлене чагарниковими заростями сосни-жерепу *Pinus mugo* над верхньою межею лісу на скелетних брилових оліготрофних піщаникових ґрунтах з достатнім та надмірним атмосферним зволоженням часто представлені угрупованнями підсоюзу *Rhododendro–Vaccinienion*. Домінант чагарникового ярусу – рододендрон східнокарпатський (*Rhododendron kotschyi*) – занесений до ЧКУ.

G1.65 Medio-European subalpine Fagus woods – *Середньоєвропейські субальпійські букові ліси*. Субальпійські букові ліси переважно на темно-бурих суглинистих дуже скелетних буроземах. Деревостани двоярусні різновікові з зімкненістю крон 0,7-0,8. Перший ярус формує бук лісовий (*Fagus sylvatica*), другий – клен-явір (*Acer pseudoplatanus*) з участю ільма (*Ulmus glabra*).

G3.1B Alpine and Carpathian subalpine Picea forests – *Альпійські та карпатські субальпійські смерекові ліси*. Ялинники верхнього лісового поясу Горган, Чорногори з багатовидовим трав'яним покривом, в якому переважають високорослі мезогірофітні види широкотрав'я.

G3.25 *Carpathian Larix and Pinus cembra forests* – Карпатські ліси з *Pinus cembra*. Кедрові (з *Pinus cembra*) зеленомошні та сфагнові ялинники на брилових сильноскелетних пісковикових ґрунтах у верхньому лісовому поясі поблизу верхньої межі лісу в Горґанах формують угруповання асоціації *Cembro-Piceetum* союзу *Piceion excelsae* порядку *Piceetalia excelsae*. Рідкісний тип асоційованості пануючих видів, де едифікатором є сосна кедрова (*Pinus cembra*) – ранньоголоценовий реліктовий вид, занесений до ЧКУ.

Проблема вивчення та охорони рідкісних угруповань, що занесені до Зеленої книги України є актуальною з огляду на загально-созологічні принципи. Перелік синтаксонів Зеленої книги України, які зустрічаються на території КНПП, а також їх коротка характеристика подається нижче.

1. Угруповання букових лісів (*Fageta sylvaticae*) з домінуванням у травостої лунарії оживаючої (*Lunaria rediviva*). *Поширення*. Горґанський масив (Яремчанське, Ямнянське, Підліснівське, Женецьке ПНДВ).

2. Угруповання букових лісів (*Fageta sylvaticae*) з домінуванням плюща звичайного (*Hedera helix*). *Поширення*. Ямнянське ПНДВ (під горою Маковиця).

3. Угруповання букових лісів (*Fageta sylvaticae*) з домінуванням у травостої цибулі ведмежої (*Allium ursinum*). *Поширення*. Горґанський масив (Яремчанське, Підліснівське, Женецьке ПНДВ).

4. Угруповання кедровососнових лісів (*Pineta cembrae*). *Поширення*. Горґанський масив (Яремчанське ПНДВ, Женецьке ПНДВ) та Чорногірський масив (Бистрецьке ПНДВ).

5. Угруповання сіровільхових лісів (*Alneta incanae*) з домінуванням у травостої страусового пера звичайного (*Matteuccia struthiopteris*). *Поширення*. Горґанський масив (Женецьке ПНДВ).

6. Угруповання кедровососново–ялинових лісів (*Pineto (cembrae)–Piceeta (abietis)*) та кедровососново–ялицево–ялинових лісів (*Pineto (cembrae)–Abieto (albae)–Piceeta (abietis)*). *Поширення*. Горґанський масив (Яремчанське ПНДВ, Женецьке ПНДВ) та Чорногірський масив (Бистрецьке ПНДВ).

7. Угруповання ялинових лісів гірськососнових (*Piceeta (abietis) pinetosa (mugi)*). *Поширення*. Чорногірський масив (Говерлянське, Бистрецьке, Високогірне ПНДВ).

8. Угруповання формації верби трав'яної (*Saliceta herbaceae*). *Поширення*. Чорногірський масив (Говерлянське, Бистрецьке, Високогірне ПНДВ).

9. Угруповання формації верби туполистої (*Saliceta retusae*). *Поширення*. Чорногірський масив (Говерлянське, Бистрецьке, Високогірне ПНДВ).

10. Угруповання формації наскельниці лежачої (*Loiseleuria procumbentis*). *Поширення*. Чорногірський масив (Говерлянське, Бистрецьке, Високогірне ПНДВ).

11. Угруповання формації сосни гірської (*Pineta mugii*). *Поширення*. Чорногірський масив (Говерлянське, Бистрецьке, Високогірне ПНДВ).

12. Угруповання формації горянки дворядної (*Oreochloeta distichae*).

Поширення. Чорногірський масив (Говерлянське ПНДВ).

13. Угруповання формації тонконога Дейла (*Poeta deyllii*). *Поширення.* Чорногірський масив (Говерлянське, Бистрецьке, Високогірне ПНДВ).

14. Угруповання формації гірськососново–сфагнові (*Pineto (mugi)–Sphagneta*). *Поширення.* Чорногірський масив (Говерлянське, Бистрецьке, Високогірне ПНДВ).

15. Угруповання формації пригніченоялиново–сфагнові (*Sphagneta depressipiceetosa*). *Поширення.* Ворохтянське, Бистрецьке, Високогірне ПНДВ.

Особливо цінні природні комплекси (ОЦПК) Карпатського НПП. До найбільш важливих критеріїв, які обґрунтовують природоохоронну цінність окремих ділянок, відносяться типовість або унікальність природного комплексу та компонентів, які його формують.

Таблиця 1. ОЦПК науково-дослідних природоохоронних відділень

№	Відділення	Кількість ОЦПК	Площа ОЦПК, га	Площа відділення, га	% від загальної площі
1	Яремчанське	12	234,1	3075	7,6
2	Ямнянське	14	467,6	2772	16,8
3	Підліснівське	49	405,4	3078	13,2
4	Женецьке	6	47,2	4017	1,2
5	Татарівське	33	519,2	3270	15,8
6	Яблуницьке	12	171,9	2575	6,7
7	Ворохтянське	9	29,8	4401	0,7
8	Вороненківське	14	503,2	2623	19,2
9	Говерлянське		4481,6	5570	80,5
10	Бистрецьке	9	1594,6	2564	62,3
11	Чорногірське	12	1740,3	2328	74,8
12	Високогірне		64,3	2049	3,1
<i>Всього</i>			<i>11410,2</i>	<i>38322</i>	

На території КНПП частина раритетного фітоценофонду представлена пралісовими фітоценозами. На даний час загальна площа пралісів (до яких включені також і квазі-праліси, в природному середовищі яких помітний незначний антропогенний вплив, але за умови що вікова і ценотична структура даного насадження не порушена) близько 605,6 га або 1,2% закритих лісом земель, більшість цих насаджень знаходяться в заповідній зоні парку. Найбільше з них збереглося в високогірних смерекових типах лісу (біля 55%); полідомінантних смерекових типах лісу (20%); ялицевих типах лісу (15%); букових типах лісу (5%) та гірськососнових та раритетних соснових (біля 5%). Тому вони є важливими об'єктами для використання як моделей-еталонів для ведення лісового господарства на природних засадах та формування лісів з подібними властивостями.

Література:

1. Зелена книга України. Ліси/ За ред. Ю.Р. Шеляга-Сосонка. – К.: Наук. думка,

2002. – 254 с.

2. Онищенко В.А. Оселища України за класифікацією EUNIS / В.А. Онищенко. – К.: Фітосоціоцентр, 2016. – 56 с.

3. Стойко С.М., Мілкіна Л.І., Ященко П.Т. та ін. Раритетні фітоценози західних регіонів України (Регіональна "Зелена книга"). – Львів: Поллі, 1998. – 190 с.

РЕГІОНАЛЬНИЙ ЕТНОГРАФІЧНИЙ КОМПОНЕНТ ГУЦУЛЬЩИНОЗНАВСТВО, ЯК ЗАСІБ КРАЄЗНАВЧОГО ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ ТУРИЗМУ

ЛОСЮК В.В.

Яворівська загальноосвітня школа I-III ступенів

Висвітлено роль регіонального етнографічного компоненту гуцульщинознавства в розвитку туризму на Гуцульщині, показано основні форми вивчення гуцульщинознавства як важливого засобу краєзнавчого забезпечення туризму.

Гуцульщина, як етнографічний район України, на весь світ відома оригінальним народним мистецтвом (різьба по дереву, кераміка, килимарство, ліжникарство, вишивка та ін.), а також неповторним фольклором (пісенним, словесним, танцювальним), одягом, архітектурою. Тут також неповторний побут, звичаї, обряди, вірування. Багато своєрідності і в історії краю, зокрема тривале перебування під пануванням інших держав, боротьба за національну незалежність – опришківство, стрільці, УПА.

Знання про Гуцульщину, тобто гуцульщинознавство розглядають як розділ науки і навчальний предмет. Термін «гуцульщинознавство» ввійшов у науковий обіг в закладах освіти в кінці 80-х років ХХ ст., а це – знання історії Гуцульщини в контексті історії України, природи, господарства, народного мистецтва, говірки, фольклору, звичаїв, традицій Гуцульщини [2].

Гуцульщинознавство як навчальний предмет повинно відповідати цілям і завданням школи. В умовах розбудови національної школи воно посідає важливе місце в системі освіти так як охоплює всі сторони нашого життя: фольклор, говірку, історію, природу, господарство, народне мистецтво, обряди, звичаї, традиції.

Отже гуцульщинознавство – це система знань про Гуцульщину і діяльність її мешканців, тобто воно складає інтегровану систему науково-теоретичних знань про свій край. Педагогічна цінність його вивчення ще й у тому, що школярі залучаються до практичної діяльності у різних сферах суспільного життя, зокрема і краєзнавчого[1].

Гуцульщинознавство виконує у школі найрізноманітніші педагогічні функції. Його використовують для посилення зв'язків навчання з життям. При вивченні літератури використовують багатий гуцульський фольклор, творчість письменників рідного краю, учні займаються у літературних гуртках[6]. При вивченні історії значна увага зосереджується на вивченні опришківського руху під проводом Олекси Довбуша, Січових стрільців, діяльності УПА. Проводяться екскурсії «стежками героїв», організовуються

зустрічі із відомими дослідниками Гуцульщини. При допомозі учнів школи в селі Яворові віднайдено фотоархів УПА.

На уроках біології, природознавства, екології учні отримують знання з охорони довкілля, народної медицини, вивчають червонокнижні та лікарські рослини. У школі організуються різноманітні заходи з охорони природи рідного краю, а також з природою самої людини: дні зустрічі весни, зустрічі птахів, водно-болотних угідь, Землі, охорони навколишнього природного середовища і т.д. В основі цих заходів - трудова діяльність людей, різноманітні види праці дорослих і дітей залежно від пори року. Участь школярів у підготовці і відзначенні акцій і свят виховує в них почуття господаря рідної землі, гуманістичне ставлення до природи, відчуття відповідальності за її долю [5]. Завдяки тісній співпраці із Національним природним парком «Гуцульщина» в школі проводяться бесіди, конкурси, свята на екологічну тематику, а також екскурсії еколого-пізнавальними стежками, під час спостережень і діяльності на яких, учні вивчають рослинний і тваринний світ, екологічні брейн-ринги та тематичні години класного керівника: «Природа – наш дім», «Збережемо красу землі», «Шануймо, друзі, лісу дивосвіт».

Школярі Косівщини щорічно беруть активну участь в районному екологічному фестивалі «Гірська веселка», районному екологічному конкурсі «Цікава загадка природи мого краю».

Вивчення народного мистецтва відбувається в процесі практичних занять художніми ремеслами: різьбою по дереву, вишивкою, ткацтвом, писанкарством та ін. У цьому важлива роль гуцульщинознавства як педагогічного засобу розвитку творчих здібностей школярів, виховання працьовитості, художньо-естетичних смаків. Учні з виготовленими виробами беруть участь у різноманітних фестивалях, конкурсах, виставках, зокрема дівчата – старшокласниці у щорічному вернісажі гуцульських ліжників «Барвограй», хлопці-старшокласники в обласній виставці художніх ремесел «Знай, люби свій рідний край». Важливо, що школярі оволодівають практичними навичками художніх ремесел, продовжують і примножують славні традиції майстрів народного мистецтва, які на весь світ прославили Україну і її етнографічний регіон – Гуцульщину.

Особливу педагогічну цінність мають такі види діяльності учнів як збирання і запис фольклору, запис і складання словника гуцульських говірок, збір різноманітних експонатів, зокрема виробів художніх ремесел для шкільного музею, опис пам'яток природи, архітектури та історії, дослідження родоvodu та ін. Під час такої діяльності в учнів розвивається пізнавальний інтерес до своїх родинних та національних витоків, формується прагнення продовжувати традиції свого народу. Школярі поступово усвідомлюють сутність процесів у природі та між людьми, принципи співіснування, історичні зв'язки [4]. Налагоджена плідна співпраця школи в цьому напрямі з Регіональним центром народного мистецтва «Гуцульська Гроща», науково-дослідною лабораторією «Гуцульська етнопедагогіка і гуцульщинознавство», Інститутом мистецтв Прикарпатського національного університету імені Василя Стефаника, Косівським інститутом прикладного і декоративного мистецтва ЛНАМ.

На базі Яворівської ЗОШ I-III ступенів проводяться конференції, семінари, виставки, учасниками яких є і учні школи.

Гуцульщинознавство може вивчатись і як окремий предмет за рахунок шкільного компонента навчального плану, так і в процесі вивчення різних предметів, якщо воно вплітається в матеріал. Організуються і факультативні заняття з певних розділів гуцульщинознавства, позаурочні гурткові заняття.

Оптимальний зміст гуцульщинознавства і програми його вивчення не могли б існувати без навчально-методичного забезпечення. Тому у 1994 році була створена науково-дослідна лабораторія «Гуцульська етнопедагогіка і гуцульщинознавство». Лабораторією досліджено і експериментально перевірено педагогічні умови ефективного використання гуцульщинознавства у навчально-виховному процесі шкіл гуцульського регіону, виявлено можливості органічного поєднання вивчення гуцульщинознавства і засвоєння шкільних предметів, враховуючи вікові особливості учнів. Також лабораторією видано 32 книжки «Бібліотека гуцульської школи» (посібники, хрестоматії, довідники, словники), 10 номерів журналу «Гуцульська школа» [2].

Гуцульщинознавство зайняло важливе місце в системі навчально-виховного процесу навчальних закладів Гуцульщини. Зрозуміло, що виховання справжнього патріотизму починається з пізнання свого куточка, з любові до нього і переростає в любов до Батьківщини – України. Це питання є дуже актуальним у теперішній час.

Вагомі напрацювання освітян гуцульського краю у вивченні гуцульщинознавства, що забезпечує оновлення змісту освіти, та в тому, щоб шкільне життя було пронизане національним духом стали завдяки плідній праці науковців та методистів (Ігор Пелипейко, Петро Лосюк, Василь Курищук, Никанор Крет, Володимир Козьменчук) з Косівського району, а також багатьох педагогів-ентузіастів з Надвірнянського, Верховинського, Путильського і Вижницького районів та міста Яремче.

Найбільш доцільним є такі форми вивчення гуцульщинознавства як важливого засобу краєзнавчого забезпечення туризму:

- вивчення гуцульщинознавства як окремого предмета або факультативного курсу, курсу за вибором учнів за рахунок варіативної складової навчального плану;
- використання гуцульщинознавчого матеріалу в процесі вивчення навчальних предметів, який органічно вплітається до теми уроку;
- гуцульщинознавство в діяльності класного керівника, вихователя та в системі позаурочної роботи.

Отже, гуцульщинознавство є важливим чинником оновлення змісту освіти, морально-патріотичного виховання дітей та молоді, збереження українських національних коренів, теоретичної і практичної підготовки дітей та молоді до занять туризмом.

Література:

1. Морально-патріотичне виховання дітей та молоді: етнографічні засади. Матеріали Всеукраїнської науково-практичної конференції. Косів-Вижниця, 26-28

жовтня 2006р. – Снятин:Прут Принт, 2006.

2. Лосюк П. Гуцульщинознавство в українській національній школі. – Косів:Писаний камінь, 2001. – 166с.

3. Лосюк П. Гуцульська школа. – Косів:Писаний камінь, 1997. – 122 с.

4. Лосюк П.В., Григорук А.Г. (ред.) Люблю тебе, Гуцульщино! Навчально-методичне видання. — Косів: Писаний Камінь, 2012. — 396 с.

5. Формування екологічної культури молоді. – Косів: «Писаний Камінь», 2006. – 227 с.

6. Крет Н. Гуцульщина літературна. – Косів: Писаний камінь, 2002, – 412 с.

ЗБЕРЕЖЕННЯ ПРИРОДНОЇ ТА ЕТНО-КУЛЬТУРНОЇ СПАДЩИНИ КОСІВЩИНИ

ЛОСЮК В.П.¹, ПОГРІБНИЙ О.О.²

¹*Регіональний центр народного мистецтва «Гуцульська гражда», м. Косів;*

²*Національний природний парк «Гуцульщина», м. Косів*

Висвітлено основні аспекти збереження природної та етно-культурної спадщини та історичні віхи розвитку Косівщини. Подано характеристику народного мистецтва та туристичний потенціал Косівщини.

Косівщина – це один із унікальних та мальовничих куточків Гуцульщини. Насамперед це стосується природних ландшафтів, а також багатогранної етно-культурної спадщини – своєрідного побуту, народних звичаїв, фольклору та самобутнього народного мистецтва.

Рівнинні ландшафти поступово переходить в передгір'я над яким простягаються гірські хребти помережені численними ріками та стрімкими потоками. Сінокоси (царинки), гірські пасовища (толоки) чередуються з малими перелісками та великими лісовими масивами, де по долинах річок та на схилах гір розкидані садиби горян. Огорожа з вориння, оборіг для сіна, стайня для худоби, дерев'яний будинок чи хата – гражда, де з покою віків живуть гуцули – це типовий пейзаж Косівщини. Тому ми і називаємо Косівщину – «Перлиною Гуцульщини».

Збереження природної та етно-культурної спадщини в умовах глобалізації є надзвичайно важливим як для всього Карпатського регіону, в т. ч. для Гуцульщини, так і Косівщини зокрема. Тому що гірські території є найбільш вразливими. На законодавчому рівні було прийнято ряд законодавчих актів стосовно збереження та розвитку гірських територій. Це Рамкова конвенція про охорону і сталий розвиток Карпат (2003 р.), Закон України «Про статус гірських населених пунктів в Україні» (1995 р.) та ін., але стратегії розвитку гірських територій Карпат до цих пір не розроблено. Тільки цього року урядом зроблені перші кроки, щодо розробки такої цілісної програми розвитку гірських територій Карпат.

Для збереження природних екосистем регіону важливим є мережа об'єктів природно-заповідного фонду, до яких відносяться найбільш цінні природні екосистеми. На Косівщині створені Національний природний парк «Гуцульщина», регіональний ландшафтний парк та 38 пам'яток природи

місцевого значення [2]. Один із перших резерватів на Косівщині, організованих для збереження рослинних угруповань, є дубовий резерват біля с. Кобаки, запроєктований в 1936 році з метою охорони дубових лісів, що зростають на Прикарпатті найвище над рівнем моря. В урочищі Каменець с. Старі Кути був створений резерват «Старокутська дача» - єдине в області місцезростання дуба скельного на висоті 600 м н. р. м. Пізніше були створені такі об'єкти природно-заповідного фонду, як Косівська гора в околицях Косова, Косівський та Шешорський гуки, заповідне урочище «Уторопи», де на площі 6,0 га в 1883 році австрійцями вперше в Карпатах була введена в культуру сосна звичайна [3, 4]. Також цікавими є скельні виходи на хребтах Лисина Космацька, Сокольський і Терношора, де крім рідкісної рослинності на виходах пісковиків найрізноманітнішої форми і величини виявлені мегалітичні скельні святилища.

Значну кількість пам'яток природи місцевого значення на Косівщині було створено в 70-90 рр. минулого століття. Але найбільш вагомим здобутком в збереженні унікальних природних комплексів Передкарпаття та Покутських Карпат є створення Національного природного парку «Гуцульщина» (2002 р.).

Територія Косівського району цікава в історичному плані. Виникнення перших поселень приурочено до солеварного промислу. Так виникли населені пункти Уторопи, Пістинь, Космач, Косів та інші. Але поряд з цим на території Косівщини виявлені сліди трипільської культури, а петрогліфи на мегалітичних святилищах сягають в глибоку давнину.

З розвитком нафтовидобутку та лісозаготівель, особливо лісосплавів виникли нові поселення для обслуговування цих видів господарювання. Але незалежно від цих процесів, особливо в гірській частині виникали нові поселення, де велася традиційна господарка, в якій переважало скотарство, здебільшого вівчарство. Поряд з цим розвивався домашній промисел, який на Косівщині набув неабиякого розвитку [1].

Автентичне народне мистецтво є візитівкою України, а самобутне народне мистецтво Косівщини є візитівкою Гуцульщини. Адже на Косівщині, як ніде інше сконцентрована значна кількість відомих осередків народних художніх промислів, а народними майстрами організовано два осередки мистецьких спілок – Національної спілки художників України та Національної спілки майстрів народного мистецтва України, в яких перебуває понад сотні митців, серед яких звання заслуженого майстра народної творчості України отримало більше 30-ти народних майстрів. В м. Косові вже 135 років існує мистецька школа – сьогодні це Косівський інститут декоративного та прикладного мистецтва Львівської національної академії мистецтв, де на багатій мистецькій спадщині навчають і виховують молодих митців.

У мистецьких осередках Косівщини представлені практично усі види народних художніх промислів Гуцульщини. Так місто Косів та відоме на цілий світ косівську кераміку прославили відомі майстри Олекса Бахматюк, Павлина Цвілик, Надія Вербівська, Валентина Джуранюк. Косівську школу художнього дереворізблення створили та розвивали Василь Девдюк,

Микола Тимків, Василь Кабин, Володимир Гуз, Іван Балагурак, Микола Федірко та низка талановитих різьбярів другої половини ХХ та початку ХХІ століття. Художнє ткацтво розвивала родина ткачів Горбових, вишивку – Ганна Герасимович, а мосяжництво – відомий майстер художньої обробки металу Роман Стринадюк. Але не можна не згадати гончарні осередки в селі Пістині та селищі Кутах, яскравими представниками яких були Петро Кошак з Пістиня та ціла плеяда талановитих митців. В Пістині також присутня була вишивка та писанкарство, а в Кутах кушнірство та вироби із шкіри [5].

Серед різьбярських шкіл окрім косівської вирізняються ще яворівська, річківська та брустурська. Яворівська школа художнього дереворізблення відома славною династією різьбярів Шкрібляків-Корпанюків, та основоположником гуцульської плоскої різби на дереві Юрієм Шкрібляком. Окрім різби в Яворові займалися писанкарством, вишивкою, мосяжництвом та ткацтвом, зокрема ліжникарством. В даний час цей промисел тут набув неабиякого розвитку і тому Яворів по праву називаємо столицею ліжникарства.

Засновником річківської школи різби на дереві вважають різьбяр Марка Мегединюка, а відомими представниками річківської школи різби на дереві є родини Тонюків, Якіб'юків, Кіщуків, майстри випалювання на дереві Грималюки. В річківському осередку народного мистецтва також займалися писанкарством, вишивкою та мосяжництвом.

Яскраві представники брустурської школи художнього дереворізблення – це родина Дручкових та Грепіняків. Але с. Брустури – це в першу чергу один із найвідоміших осередків мосяжництва та виготовлення сирних коників. Відомим мосяжником був Лукин Дутчак, а в виготовленні сирних коників неперевершеною була Марія Матійчук.

Найбільше село в Україні – Космач також відомий осередок народного мистецтва, де особливо вирізняються вишивка та писанкарство із своєрідними палаючими кольорами. Відомими ткацькими осередками окрім Косова є Пістинь, Шешори, Рожнів, знані за відомими майстрами Ганною Василящук та Параскою Борук. Слід відмітити, що традиція косівської кераміки номінується до нематеріальної культурної спадщини ЮНЕСКО, а гуцульське ліжникарство до національного реєстру нематеріальної культурної спадщини. Співпраця між мистецькими школами, музеями та мистецькими центрами створює своєрідний ланцюжок між академічною освітою і народними майстрами. І тут важливо, щоб молодь не покидала наших гір, щоб не втратити етнокультурної ідентичності та унікальності.

На Косівщині жили і творили ціла плеяда відомих постатей. Слід відмітити, що 10 з них стали лауреатами Національної премії ім. Тараса Шевченка: в галузі літератури – це письменники Дмитро Павличко, Роман Іваничук, Федір Погребенник, Тарас Мельничук, Василь Герасим'юк, Віра Вовк; в галузі народного мистецтва – Ганна Василящук, Василь Лукашко, Володимир Шевчук та співачка Марія Стеф'юк. Косівщину прославили Марія Влад, Богдан Радиш, Дмитро Арсенич, Ярослав Гавучак, Ігор Пелипейко, Остап Гавриш, Василь Звіздарик та багато інших. В с. Химчин народився та був парохом в с. Космач патріарх Володимир (Романюк).

Серед відомих історичних та природних пам'яток найбільш цікавими в туристичному плані є Церква Успіння Пресвятої Богородиці 1600 р. с. Пістинь, мегалітичні скельні святилища Космача, хребта Сокольського та Терношорська Лада. Серед музеїв цікавими є Косівський музей народного мистецтва та побуту, музей народного мистецтва Косівського інституту декоративного та прикладного мистецтва, музей Михайла Струтинського, приватний музей родини Корнелюків, Яворівський музей народного мистецтва Гуцульщини, музей патріарха Володимира Романюка в с. Химчин, духовно-екологічний центр «Здвижин». «Дитячою меккою» Косівщини є Маєток Святого Миколая в НПП «Гуцульщина». В кожному осередку народних промислів проводяться майстер-класи народних ремесел (кераміка, різьба на дереві, ліжникарство, писанкарство, вишивка).

Література:

1. Гуцульщина. Історико-етнографічне дослідження / за ред. Гошка Ю.Г. – Київ: Наукова думка, 1987.
2. Природно-заповідний фонд Української РСР. – Київ, 1986. – 224 с.
3. Стойко С.М. Дубові ліси Українських Карпат: екологічні особливості, відтворення, охорона. – Львів, 2009. – 220 с.
4. Стойко С.М. Заповідники та пам'ятки природи Українських Карпат. – Видавництво Львівського університету, 1968.
5. Шухевич В. Гуцульщина. / Проф. Володимир Шухевич – Репринтне видання. – Верховина: Журнал «Гуцульщина», 1997. – 352с.

НАРОДНИЙ КАЛЕНДАР ПРИРОДИ ЯК ОСНОВА СУЧАСНИХ ФЕНОЛОГІЧНИХ ДОСЛІДЖЕНЬ В КАРПАТСЬКОМУ НАЦІОНАЛЬНОМУ ПРИРОДНОМУ ПАРКУ МОТРУК М.В.

Карпатський національний природний парк, м. Яремче

Публікація присвячена питанню спостереження за сезонною ритмікою у навколишньому середовищі території історичної Гуцульщини. Крізь призму часу система вивчення фенологічних явищ включає поєднання традиційних народних поглядів на динаміку навколишніх процесів та наукових досліджень, націлених на збереження природної спадщини.

Формування самобутньої культури гуцулів, їх побуту, звичаїв відбувалось у тісному взаємозв'язку з навколишнім середовищем, шанобливим ставленням та повагою до усього живого, а гори (за даними [4]) називали “престолами природи” або “церквою природи”.

За даними Л.М. Гумельова люди, які безпосередньо залежать від природи для відліку часу використовували саме фенологічний календар, який дозволяє пристосуватись колективу до явищ природи [1].

У світовій історії фенологічне відношення до сприйняття часу зустрічається досить часто. Беручи ритміку природи за основу багато племен і культур мали свій досить точний календар, у якому було 12 місяців [1]. Не став винятком і гуцульський етнос.

Ще на початку ХХ ст. В.О. Шухевич (1904) зазначав : «Гуцули не знають

хронологічного числення часу, тому і не означають років біжучими числами, а називають їх то після подій, які лучили ся в Гуцульщині, то після місцевих та особистих обставин» [9].

За даними [4] у побуті гуцули використовували тижневий календар. Тижні року рахували від Різдва, тому кожне велике свято припадало на конкретний тиждень (наприклад, Стрітенне на шостий тиждень). Кожен тиждень упродовж сезону, згідно з багаторічними спостереженнями горян, мав температурний і фенологічний характер. Так, гуцули, що заселяли північно-східний макросхил регіону знали, що 14-й і 15-й тиждень після Різдва (середина квітня) – «варка весна», тому не варто нічого сіяти чи садити, бо нічого не вродить. Шістнадцятого тижня від Різдва — «бізівна весна», сімнадцятого — «мірна весна», вісімнадцятого — пізна весна, а дев'ятнадцятого тижня — «искінчена весна» [4].

Детальним вивченням ритміки сезонних явищ здавна займалися (і деякі займаються дотепер) карпатські пасічники для оцінки стану та формування кормової бази для бджіл. Короткостроковий і довгостроковий прогноз погоди за фенологічними фазами росту рослин завжди були важливим елементом при планування контрольних оглядів сімейства бджіл, для проведенні різних робіт на пасіці, при чергуванні у період роїння тощо. У той же час самі ж бджоли були також елементом для прогнозування метеорологічних змін : мешканці краю за поведінкою цих комах передбачали гарну погоду й негоду, мороз і спеку, бурю та град [6].

Ще здавна гуцули помітили, що у певні фенологічні фази росту рослини набувають властивостей, які найбільш придатні для використання у практичних цілях. Так, смереку для покрівельного матеріалу заготовляли з липня по грудень [5], а деревину для будівництва будинків навпаки – узимку; у чітко визначені фенологічні фази і сезони збирали також лікарські трави.

За початок наукових фенологічних досліджень можна вважати 1988 р., коли на полонині Пожижевська (1375 м над рівнем моря, масив Чорногора) почав діяти ботанічний стаціонар, а згодом і метеостанція [8]. Ще у 30-х роках минулого сторіччя М.М. Тихомиров (1937) зазначав: «Перспективи проведення фенологічних спостережень над карпатською фауною наземних хребетних тварин розширюються у зв'язку із завершенням відновлювальних робіт на високогірному біологічному стаціонарі на полонині Пожижевська, що розташована на північних схилах Карпат в Станіславській (тепер Івано-Франківській) області. Це дозволить проводити цілорічні фенологічні спостереження над певними видами звірів, птахів і плазунів за єдиною програмою одночасно на північних і на південних карпатських схилах» (переклад з рос.) [10].

Новий виток в історії розвитку феноспостережень пов'язаний із функціонуванням поблизу смт Ворохта Чорногірського географічного стаціонару (Львівського національного університету імені Франка), заснованого у 1978 р. професором Г.П. Міллером. З 2001 р. тут проводять стаціонарні спостереження за сезонними змінами домінантних видів рослин лісистого середньогір'я Чорногори і процесами біологічного метаболізму у фаціях з різними типами місцезростань [11].

За багаторічний період на території Гуцульщини ряд фахівців різних науково-дослідних інститутів та установ спорадично проводили спостереження за проходженням певних фенологічних фаз окремих рослин.

Сучасні феноспостереження на території Карпат пов'язані із розвитком тут природоохоронної діяльності. Фенологічні спостереження, які є основою на природно-заповідних територіях, націлені на виявлення впливу та взаємозалежності між сезонною ритмікою рослин, строках їх настання і причин, що визначають ці терміни [7].

З 1980 р. по сьогоднішній день вагомим внеском у вивченні періодичних явищ у живій і неживій природі, що пов'язані зі змінами пір року у гірському регіоні західної України є результати досліджень Карпатського національного природного парку (Карпатського НПП) – першого і одного з найбільших в Україні національних природних парків, створеного постановою Ради Міністрів УРСР № 376 від 03.06.80 р.

Унікальність досліджень у Карпатському НПП можна розглядати у кількох аспектах. З етнографічної точки зору територія парку розташована у самому центрі (ядрі) історичної території Гуцульщини, що сприяло значною мірою збереження автентичної культури, традицій, вірувань.

З наукового погляду значна площа парку (50495 га) та різноманітність ландшафтно-геоморфологічних умов обумовили розвиток густої мережі фенологічних пунктів, які охоплюють різні висотні зони.

На території парку фенологічні спостереження ведуться за типовими представниками флори і фауни з 1986 р. на 12 фенопунктах, з 1987 р. – на 24, а з 1993 р. – на 44. З 1996 р. постійні спостереження за сезонними природними явищами на території парку проводяться на 44 фенопунктах з 2006 на 74 фенопунктах та 12 комплексних фенологічних маршрутах, які охоплюють діапазон висот від 580 до 1780 м над рівнем моря [2]. Специфіка методики фенологічних досліджень полягає у тому, що замість випадкового ви членування окремих елементів біогеоценозу, створюється стабільна комплексна система спостережень за видами, прив'язаних до чітко визначених екологічних умов [2].

Фенологічні спостереження на території Карпатського НПП проводяться працівниками наукового відділу та службою державної охорони на фенологічних пунктах і постійних комплексних фенологічних маршрутах відповідно до «Інструкції по веденню фенологічних спостережень в Карпатському національному природному парку» затвердженої 06.003.1992 року. Результати записують у спеціальні картки та щоденники, за якими складається «Календар природи».

Сукупність знань про сезонні явища природи, строки їх настання і причини, що визначають ці строки є важливою інформаційною базою для вивчення низки глобальних, регіональних та місцевих проблем таких, наприклад, як послаблення біотичної стійкості ялиників [3]. А відродження фенологічного аспекту у народній культурі і традиціях є важливим елементом у визначенні регіональної етнографічної самобутності.

Література:

1. Гумилев Л.Н. Этносфера: история людей и история природы / Л.Н. Гумилев. –

СПб.: ООО «Изд. Дом „Кристалл”», 2003. – 576 с.

2. Карпатський національний природний парк: монографія / [Киселюк О.І., Приходько М.М., Яворський А.І. та ін.]; за ред. Приходька М.М., Киселюка О.І., Яворського А.І. – Івано-Франківськ: Фоліант, 2009. – 671 с.

3. Кравчинський Р.Л., Мотрук М.В., Стефурак О.М. Причини послаблення біотичної стійкості ялиників на території Карпатського НПП / Тези доп. : Міжнародна наукова конференція «Сьогодення біологічної науки» (14-15 червня 2018 р., м. Суми) – Суми : ФОП Цьома С. П., 2018. – 22-24 с.

4. Лаврук М.М. Гуцули Українських Карпат (етногеографічне дослідження): [Монографія] / М.М.Лаврук — Львів: Вид. центр ЛНУ імені Івана Франка, 2005. — 288 с.

5. Матійчук М. Традиційні покрівельні техніки на Гуцульщині / М. Матійчук // Вісник Львівського університету. Серія: історична : зб. наук. пр. / за ред. О. Вінниченка. – Львів, 2010. – Вип. 45. – С. 463–494.

6. Мовна У.В. Звичаї та обряди українських пасічників Карпат і Прикарпаття [Текст] : (друга половина XIX- початок XX століття) : [монографія] / У.В. Мовна ; НАН України, Ін-т народознавства. – Львів : [б. в.], 2006. – 207 с.

7. Фенологічні спостереження за природою. (Посібник) / [О.І. Киселюк, В.О. Кріпчук, М.В. Мотрук, Я. Я. Тимчук та ін.]. – Львів.: ТОВ «Сплاین», 2006. – 126 с.

8. Царик Й. В. Сто десять років природничих досліджень на полонині Пожижевській (Чорногора, Українські Карпати) / Й.В. Царик, В.Г. Кияк, Ю.Й. Нестерук // Біологічні студії, 2009. – № 2. – С. 149–158.

9. Шухевич В.О. Гуцульщина / В.О. Шухевич. – Верховина, 1999. – Ч.4. – 2-е видання. – 304 с.

10. <http://meteoscience.ru/vyvody-2>.

11.

<http://old.geography.lnu.edu.ua/Strukt/Stac/ChGS%20rubrikator/Stendu%20stac%20dosl/fenolog.html>.

СТАН ТА ПЕРСПЕКТИВИ РЕКРЕАЦІЙНОГО ГОСПОДАРСТВА КАРПАТСЬКОГО НПП

ПАНЧУК М.М., ТОРОУС О.Б.

Карпатський національний природний парк, м. Яремче

У статті розглядаються питання рекреаційного облаштування території Карпатського національного природного парку – створення стежок, зон та місць відпочинку, розширення рекламно-видавничої та інформаційної діяльності, забезпечення якісного асортименту послуг, створення сервісної рекреаційно-туристичної інфраструктури.

Територія Карпатського національного природного парку є досить привабливою для екотуризму, так як ця місцевість виділяється оригінальним культурним ландшафтом, в якому мальовничо поєднуються м'які обриси гір, розсіяні по схилах дерев'яні оселі і геометричні узори дерев'яного вориння, високі стіжки сіна і блискучі бані хрещатих церков. На відміну від інших територій, де переважає вільне пересування, екотуризм в парку організовується виключно маршрутами еколого- і науково-пізнавальних стежок. Він відбувається на об'єктах, що мають наукову, пізнавальну, естетичну, рекреаційну цінність. Це території з унікальними пам'ятками природи, горами, пралісами, мінеральними джерелами,

долинами річок та потоків, місцезростанням рідкісних рослин.

Діяльність Карпатського національного природного парку базується на основних принципах організації відпочинку та оздоровлення відвідувачів і спрямована на підвищення привабливості регіону. Інтегрування рекреаційного господарства парку в туристичний комплекс Яремчанщини вимагає налагодження тісної співпраці у сфері обслуговування рекреантів із закладами розміщення, туристичними комплексами, садибами зеленого туризму.

Однією із вимог дії екотуризму є облаштування належним чином стежок, зон та місць відпочинку, розширення рекламно-видавничої та інформаційної діяльності, забезпечення якісного асортименту послуг, створення сервісної рекреаційно-туристичної інфраструктури. На сучасному етапі екотуризм на природоохоронних територіях повинен стати потужним каталізатором збереження довкілля, як загальної концепції встановлення балансу між задоволенням сучасних потреб людства і захистом інтересів майбутніх поколінь.

Еколого- та науково-пізнавальна стежка – виділений в природі маршрут, по мірі проходження якого ведеться розповідь про природні об'єкти і явища, що зустрічаються і відбуваються на цій території. Саме екологічні стежки є ефективною допоміжною формою пропаганди природоохоронних заходів, вивчення природного середовища окремих природних об'єктів та їх охорони з метою виховання екологічної культури та поведінки людини в оточуючому природному середовищі.

Науково- та еколого-пізнавальні стежки розраховані для різних категорій відвідувачів: викладачів, студентів, учнів різних навчальних закладів і відпочиваючих.

Основна ціль закладки екологічних стежок на природно-заповідних територіях – ознайомлення з об'єктами природи, які охороняються – рідкісними рослинними видами та їх угруповання, представниками тваринного світу, унікальними пейзажами і т.д. Проте не всі об'єкти природно-заповідного фонду можуть бути використані для закладки екологічних стежок, охоронний режим деяких з них забороняє відвідування певної місцевості. Але і в тих об'єктах, де режим дозволяє відвідування, проводити закладку стежки потрібно з великою обережністю, базуючись на існуючих доріжках, щоб не пошкодити ті елементи природи, що охороняються. Позитивним моментом цих стежок є те, що вони можуть бути під постійним спостереженням як наукових установ, так і науковців національного парку.

Опис еколого-пізнавальних стежок ведеться у доступній для всіх категорій відвідувачів формі, а науково-пізнавальні – обстежуються і описуються детальніше, з науковим обґрунтуванням природних процесів, які притаманні території, що безпосередньо прилягає до маршруту. При вході на маршрут необхідно встановити інформаційний стенд, на якому вказується мета закладки стежки і коротка інформація про неї. Тут також розміщується і картосхема маршруту. На кожній видовій точці – стенд таблиця з короткими відомостями про той чи інший природний компонент. Елементи благоустрою стежок повинні гармонійно поєднуватись з

навколишнім середовищем. Для відпочинку, особливо на дальніх маршрутах, доцільно поставити колоди-лавочки, навіси від дощу тощо, через потоки зробити перехідні містки. На еколого-пізнавальних стежках, які створюються в найбільш відвідуваних місцях, елементи благоустрою відіграють важливу роль.

Екотуристичний візит-центр Карпатського національного природного парку відображає своєрідну модель українського національного парку, яка включає в себе три найважливіші компоненти: природу – красу та унікальність природного ландшафту, історію – характерність та неповторність історико-етнографічного середовища, релігію – сакральність, святість місцевих пам'яток архітектури.

Парк-музей «Карпати в мініатюрі» – це музей під відкритим небом, де експонуються видатні об'єкти культурної спадщини, архітектурні пам'ятки та цікаві природні об'єкти Карпатського регіону у вигляді макетів масштабом 1:25. Ця атракція створена на рекреаційній території Карпатського національного природного парку в урочищі Жонка (район Яремчанського природоохоронного науково-дослідного відділення).

Вольєрне господарство засноване в 1992 році на площі 5,3 га з метою збереження та розмноження парнокопитних в Карпатах. Тут Ви зустрінетеся з сім'єю красивого та граціозного представника карпатської фауни – оленя благородного та кремезними та грайливими дикими кабанями. Для тварин створені всі необхідні умови для їх безпечного та комфортного життя.

Біля вольєрного господарства прокладена ще одна атракція – *босонога стежка*, яка дозволяє відвідувачам тактильно відчувати природу. Стежка містить ділянки з галькою, великим камінням, мохом, травою, хвоєю, шишками, коріннями дерев, тирсою, пеньками та глиною. Загальна довжина стежки складає 800 метрів. На Вас чекають різноманітні вправи та розваги босоніж, які принесуть задоволення та користь від перебування у природному середовищі.

На одній із приток річки Прут – річці Жонка – знаходиться невеликий красивий водоспад з романтичною назвою *Дівочі сльози*. Два каскади водоспаду спадають з каміння з висотою 1,7 м. Ширина водного потоку біля 2 м.

Стежка на гору Маковиця відкриває для подорожуючих чудові краєвиди міста Яремча та навколишніх сіл. Маршрут подарує Вам незабутні враження від прогулянки змішаним лісом, де переважають бук, ялина та ялиця. З висоти 984,5 м н.р.м. добре видно хребет Явірник, вершини Хом'як, Синяк і Довбушанку, а також Говерлу і Петрос.

На горі Маковиця діє показове приватне полонинське господарство. Похід на гору Маковиця можна поєднати з прогулянкою екостежкою *«До найстарішого дерева»*, яка проходить посеред букових пралісів – одного з небагатьох місць в Європі, де лісові масиви збереглись у первозданному вигляді.

На *Стежці Довбуша* рекреанти знайомляться з екзотичним скельним ландшафтом яменських пісковиків з печерами та панорамою каньйону ріки Прут. Стежка Довбуша є пам'яттю народним месникам-опришкам та

їхньому ватажку Олексі Довбушу, які вели на цій території національно-визвольну боротьбу в 1738–1745 роках. Особливий інтерес представляє реліктова сосна – найдавніша з усіх видів, чутливий індикатор чистоти повітря.

Одним з наймальовничіших куточків Горганського гірського масиву є водоспад Гук. Він знаходиться в урочищі Женець на висоті 900 м н.р.м. Вода вільно падає з висоти 15 метрів. Водоспад є сильним природним джерелом від'ємно-заряджених іонів.

Гора Хом`як (1542 м н.р.м.) знаходиться у гірському масиві Горгани – частині Карпат, вершини якої мають круті схили, вкриті кам'яними розсипами – горганами. На самій вершині гори Хом`як в 2006 році на високому постаменті зі сходами з каменю встановлено статую Матері Божої, біля якої відбуваюся богослужіння.

Гора Говерла (2061 м н.р.м.) є найвищою гірською вершиною і найвищою точкою України. Це найбільш відвідування атракція на території парку.

Відділом рекреації та контрольно-пропускними пунктами зібрано дані щодо динаміки відвідування по рекреаційних об'єктах (рис. 1, 2). Чисельність відвідування за 2017 р. по ПНДВ становить 69 222 осіб. Кошти за відвідування території парку за 2017 р. становлять 1 265 355 грн.

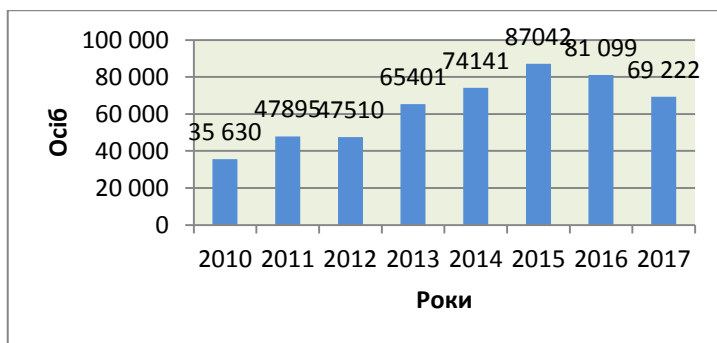

Рис. 1. Динаміка відвідувачів території КНПП

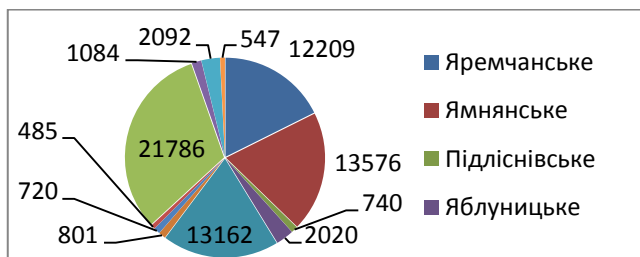

Рис. 2. Динаміка відвідувачів території КНПП за 2017 р. (по ПНДВ)

Рекреаційні об'єкти Карпатського національного природного парку відповідають найвищим вимогам екологічного дизайну, вони призначені для підвищення якості відвідування, забезпечуючи цікаву, безпечну та ефективну подорож для всіх категорій туристичного бізнесу.

ЕКОЛОГІЯ ПРИРОДИ, ЕТНІЧНОЇ КУЛЬТУРИ УКРАЇНСЬКИХ КАРПАТ – АКТУАЛЬНІ ПРОБЛЕМА ДЕРЖАВНОЇ, НАЦІОНАЛЬНОЇ ТА ДУХОВНОЇ БЕЗПЕКИ УКРАЇНИ

САГАЧ Г.М.

КВНЗ «Херсонська академія неперервної освіти»

У XXI ст. актуалізується проблема екології природи, етнічної культури України, мальовничих Українських Карпат та інших регіонів як запорука державної, національної та духовної безпеки України. Зростає роль формування екологічної культури та свідомості особистості, суспільства, аби мислити глобально, а діяти локально.

«У своїй хаті – своя правда, і сила, і воля».
(Т.Г.Шевченко)

Початок III-го тисячоліття в умовах глобалізаційних процесів та етнічної різноманітності, дегуманізації, інформаційної війни, агресії, тероризму, екологічних катастроф активізував проблему екології природи, культури поліетнічної України, Європи, світу. Національно-етнічна психологія українців – побожність, природоцентризм, кордоцентризм, осердечене мислення, відображення зовнішнього і внутрішнього світів, що виявляється у широкому художньому діапазоні творчості, великому духовно-моральному потенціалі особистості: своє життя, силу, енергію вони свідомо кладуть на Олтар збереження Божественної і Земної Краси неньки-України, рідного краю.

XXI ст. – суперечливе у виявах національного духу, культури й безкультур'я, моралі й аморальності, духовності й бездуховності, бо глобалізовані, безнаціональні кітч, шоу-бізнес, «попса» спокушають легкою розважальністю, споживацтвом, породжують шкідливий руйнівний хаос епохи постмодернізму, яка стрімко відривається від свого генетичного коріння, національного культурного коду.

Екологія Культури має пафос, етос «світорятувальної місії культури»(С.Б.Кримський), спасіння природи, етнічної культури, традицій, мистецтва, людини. Християнський ідеал спасіння душі – чисто духовна енергія місією служіння, дієвістю. Екологія етнічної культури дарує можливість примирити, згармонізувати міжнародні, міжнаціональні, міжособистісні інтереси, творить основу апокатастису – всепрощення, милосердя, миру, злагоди, інших духовно-моральних цінностей християнства, інших традиційних вірувань.

У світі нараховується 199 держав і понад 2000 етносів із притаманною їм унікальною культурою, етнокультурою, мистецтвом, традиціями, ціннісно-смісловим Універсумом у світобаченні та світосприйнятті. Національний

ренесанс ХХ ст., суверенізація націй актуалізують проблему гармонії демократії більшості та демократії меншості, екуменічну етику солідарності як протистояння викликами ХХІ ст., акцентують архетип свободи, як принцип самостояння особистості й народу.

Сучасність демонструє апокаліптичний розгул згубних сил, загравання з трансцендентальною безоднею, катастрофізм у природі й суспільстві, що актуалізує проблему державної, національної та духовної безпеки України та інших країн світу. Спільна мета різних країн – стати гідними громадянами сучасної ноосфери, як цивілізації Духу і Любові у метачасі культурно-цивілізаційних зсувів.

Українські Карпати, Гуцульщина, їхні вертикальні смисли, вертикальна смислова композиція символізації буття, символ висоти духу, хребетного стовпа світу або Світового Дерева із символікою безмежного життя Всесвіту, локально-цивілізаційна спільність із усвідомленням та онтологією свободи (С.Б.Кримський), славляться унікальною культурою, етнокультурою, мистецтвом, традиціями, багатством ремесел і домашніх промислів, зокрема, найбільш поширеними є обробка вовни та шкіри, гончарство, ткацтво, обробка дерева, лозоплетіння, коренеплетіння.

Духовний портрет поліетнічного населення Українських Карпат, загадкових жителів Гуцульщини є феноменом національного духу як усвідомлення та онтології свободи, інтеграції та автономізації етнічної культури, як неповторного синтезу древніх язичницьких та християнських культурно-мистецьких цінностей, дивовижно сполучених із елементами фантастичних ірраціональних уявлень, образів і знаків та глибинним практичним досвідом виживання у різні драматичні історичні часи.

Гуцули – загадковий народ, бо навіть його етнічне найменування досі не має однозначного наукового трактування. Платон мудро зауважив, що пізнає не той, хто мислить, а той, хто любить: люблячим серцям Гуцульщина відкривається як оаза Земного Раю, високих гір та чистих устремлень, колиска краси природи і людей, бо високі гори породжують вертикальний вимір, спрямований вгору до максимуму душі, який позначається як Вище Благо, Абсолют, Бог.

Гуцули наділені Богом дитинно чистими серцями, наївністю, довірливістю і відкритістю світу. Гуцульський патріотизм омийтий слізьми і кров'ю, а героїзм породив Гуцульську Республіку 1918 року, яка існувала один рік, але стала вічним символом мужнього протистояння чужоземним загарбникам, які прагнули знищити душу волелюбних гуцулів, але не змогли подолати самобутній народ, укріплений вірою в своє майбутнє вільне життя.

Увесь цивілізований світ пізнає Україну через її культурні архетипи, вищі досягнення поліетнічної культури і мистецтва. Гуцульщина – найяскравіша культурно-мистецька візитівка України, а гуцульські мистецькі твори, оригінальні сувеніри можна знайти у різних куточках планети: унікальні керамічні вироби, різьблення по дереву, розмаїття вишитих, металевих, шкіряних виробів, яскрава барокова декоративність яких увічніює неповторну красу душі горян, які творять дивосвіт у своєму Смерековому Раю: задивляються в духовну велич гір і полонин, влітають у зелені коси лісів чарівну пісню трембіти, серцем вслухаються у срібні голоси річок і потічків,

будують ошатні Храми – оази Духу, вплітають неповторну диво-квітку душі у розкішний вінок національної та світової культури.

Духовний патріотизм самобутніх гуцулів необхідно ґрунтовно вивчати крізь призму їхньої ментальності, вічних цінностей Істини – Добра – Краси, унікальної мистецько-культурної скарбниці, дбайливо збираючи нетлінні твори, соборно згуртовуючи самих гуцулів не лише у знакових Гуцульських Фестивалях під охороною високих Карпатських гір, лісів, але й у щоденному мистецтві життєтворчості у діаспорі та в обіймах Карпат, на теренах рідної України.

Місія творчої інтелігенції, місцевої влади і суспільства – берегти саме життя, етнокультуру, природу, ліси Карпат, як Божий дар, творити Богослів'я Краси, зокрема, в гірських та полонинних ландшафтах, у вишивці, ткацтві, у різних жанрах мистецтва, як молитву Богу, проповідь Добра і Краси.

Духовно-релігійний погляд на етнічну культуру притаманний серцям духовних майстрів, митців – усім творчо-мистецьким професіям. Захист культури, природи, екологія душі – це екологія життя людини, звеличення її Богоподібності. Криза віри і моралі – загроза Красі, її Божественній сакральності, загроза втрати етики й естетики життя в тривогах і викликах нашого Ноевого часу. Природа, гори, полонини, ріки, квіти, цвіт, цвітіння, рослинний світ – улюблені архетипи українців, інших народів світу, які вбачають в їхніх образах Вічну Райську Весну. Квіти – глашатаї Весни, її царственні шати, казка казок люблячої душі. Творчі люди ніби охречені Красою, вони чують, бачать Квіткові Пасхалії, їхні серця тішаться у весняному Раю – Розмаю. Майстри від Бога – благословенні плекати в собі духовний вогонь, що живе поза часом. Незгасна Карпатська Ватра уміщає у собі таємничий світ Істини, Добра, Краси. Їхнім щастям, благодаттю стає натхненна радість від безпосереднього процесу Богонатхненної творчості – від інсайтного задуму до майстерного втілення його у певних матеріальних формах: від умовної духовної «вагітності» до духовних «пологів».

Семантика – гончарська, ткацька, килимарська, вишивка, лозоплетіння тощо виявляється в баченні прекрасного у Божому світі, в людині, в її серці. Естетика природи - найвище натхнення майстрів, що виявляється у тяжінні до рослинної тематики їхніх творів. Розкішні флористичні враження від споглядання краси Землі сполучаються із сокровенними образами-фантазіями митців, які створюють предивний світ Краси Українських Карпат.

У вишивці, оздобленні етнічного одягу сакральна орнаментика, магія числових ритмів заворює майстерністю творення образів краси, де шукається баланс між сакральним і профанним, особистим і надособистісним.

У мистецтві гуцульського килимарства вражає, перш за все, масштабність завдань, концепція, заглибленість у національно-духовну тематику, архетипи українського менталітету, здобутки авторських шкіл від прадавнього минулого до сьогодення. Ці килими – як картини: в них живе відлуння кращих національних та світових традицій, духовне осягнення українського життя в гармонії із Матінкою–Природою. Широкий простір для зачарованого споглядання відкривають символіко-метафоричні зображення, образне потрактування символів Древа Життя, багатого рослинного світу

Українських Карпат.

Гуцульські вироби мають низку знаків, символів, вони оспівують красу рідного краю, передають яскравий, соковитий колорит, узгоджуються із будь-яким інтер'єром неповторною декоративністю й живописністю виконання.

Ткацтво – чи не найдавніше мистецтво, бо полотно – це теж буття, воно має свою сакральну Долю. Барокова українська традиція дає шанс майстру наблизитися у своїй творчості до висот у народному мистецтві творення Добра і Краси.

Етнічна культура Карпатського Краю приносить в українське мистецтво красу, чарівність, казковість, сяючий колорит. Українська Мистецька Сюзта базується на вічному пошукові істини у життєтворчості. Мистецька Гуцульщина – відлуння кращих національних та світових традицій, де живе духовне осягнення українського життя в гармонії із Богом, матінкою-природою. Широкий простір для зачарованого споглядання відкривають символіко-метафоричні зображення, образне потрактування символів неньки-природи, знаків християнської культури.

Український менталітет тяжіє до барокової краси, зокрема, у ткацтві, гончарстві, флористиці. У цьому нам вбачається особлива декоративність творчості українських митців: реальний світ природи у натхненні думки – слова – почуття – образу проростають до рівня Символу Краси, даруючи глядачам насолоду милуватися божественним задумом, композиційною гармонією, веселковою гамою кольорів, які дарують відчуття хитросплетеного, мудроствореного Узору Універсуму, бо кожен із митців мріє сягнути стану не пізньої Первісної Гармонії.

Дерево Життя, Квіти Раю – найчастотніші архетипи українських майстрів. Квітковий Рай килимів, ткацтва, вишивок лунає у серцях глядачів, як трембіти краси, дивовижна червона рута проростає любов'ю в осонченому піднебесі. Декоративний одяг, килими, вишивка на базі рослинної, квіткової тематики проростають гілками, листям, пелюстками у Небеса Українських Карпат .

Натхненні майстри Українських Карпат, Гуцульщини, с. Петриківці на Дніпропетровщині, м. Решетилівки на Полтавщині – це благословенні Господом люди, цілісні, гармонійні, креативні, бо увічнюють образ Божого світу, бесідуючи наодинці із собою, утішаючись арт-терапією у своїх бідах і проблемах, із великим терпінням і зосередженістю душі долаючи усі незгоди зовнішнього світу, виклики глобалізованої технотронної епохи.

Милуючись гуцульськими килимами і вишивками, узорами, зокрема, геометричних форм, уявляється, як виправляються наші нерівні стежки прямокутними узорами – оберегами, особливо із християнськими символами, знаками, образами.

Національна кордоцентрична культура втілює ціннісно-сміслову домобудівництво етносу: Дім – Природа (Гори) – Храм. Гармонія Всесвіту, гармонія Божого світу переливаються живодайними духовно-моральними потоками у творах народних майстрів, закарбовуються у дивовижно прекрасних візерунках, оригінальних орнаментах, демонструючи одухотвореність Людини-Творчості-Середовища-Всесвіту.

Творча ініціатива майстрів – жертва любові й праці, звернення до Бога за співдією, бо без Нього людина не може творити нічого, як сказано у Святому

Письмі.

Культура, етномистецтво – гарант державної, національної та духовної безпеки України у драматичні часи культурно-цивілізаційних потрясінь, апокаліптичних викликів XXI ст.

Сучасний світ характеризується протилежними динамічними потоками трансцедентного і феноменального, глобалізації та регіоналізації, духовності й бездуховності, аби по-новому, синергетично розкритися етнічною творчістю у сакральних обрядах культурно-історичного поступу у творенні Золотого Фонду Культури, Свободи і Любові – величній перспективі стрижневих цінностей Віри, Надії, Любові талановитого українського народу, які дарують причетність до всесвітньо-історичного утвердження людського Духу, аби людство усвідомило ноосферний імператив коєволюції природи, людини, софійності буття, ціннісно-смыслового Універсуму культури у Вічності.

МОНІТОРИНГ ПРИРОДНИХ ДЖЕРЕЛ НА ТЕРИТОРІЇ КАРПАТСЬКОГО НАЦІОНАЛЬНОГО ПРИРОДНОГО ПАРКУ

СЛОБОДЯН В.Я., КОРЧЕМЛЮК М.В., КРАВЧИНСЬКИЙ Р.Л., САВЧУК Б.Б.

Карпатський національний природний парк, м. Яремче

В роботі подано методологічні підходи до програми моніторингу природних джерел на території Карпатського національного природного парку (КНПП), представлено результати гідрохімічних досліджень, що проводилися працівниками наукового відділу парку та сторонніми організаціями. Моніторинг кількісних та якісних показників води в природних джерелах може бути важливою інформативною базою про стан підземних вод.

Вода карпатських джерел здавна асоціюються, як джерело сили, здоров'я та довголіття. Недарма гуцули оселялися біля природних джерел, наділяючи їх чудодійними властивостями, оберігали їх та прославляли в піснях, легендах і повір'ях.

У науковій та художній літературі, а також у гуцульських говірках водні джерела мають багато різних назв – жерело, криниця, живець, жила, дзор, криничина, родичок, ключ, чуркало, чурчик, головаця, теплиця тощо.

Для Карпатського національного природного парку природні джерела є важливим рекреаційним ресурсом та джерелом водопостачання для місцевих жителів.

З 2011 року на території фахівцями наукового відділу проводиться інвентаризація природних джерел на території парку. Ці дослідження входять в перелік щорічних науково-технічних заходів і є найбільш репрезентативними, відображаючи поточний стан точкового водного об'єкта, що фіксується в географічній системі координат, описуються кількісні характеристики (дебіт) та якісні фізико-хімічні властивості води. Ці дослідження стали продовженням спільної наукової тематики, що впроваджувалася спільно науковцями КНПП та кафедрою біохімії Івано-Франківського національного медичного університету (ІФНМУ). В рамках дослідження проводилось вивчення мікроелементного складу природних джерел з метою розширення рекреаційних можливостей парку. Було детально вивчено 10 природних джерел в різних

природоохоронних науково-дослідних відділеннях (ПНДВ) КНПП.

Дослідження проводилися методом спектрального аналізу: атомної абсорбції на спектрофотометрі С-600 та емісійним спектральним аналізом з індуктивно зв'язаною плазмою на приладі PLASMAQHANT-110 (Zciss Jena, Німеччина). Використовувані методики: «Методичні вказівки по атомно-абсорбційному електротермічному визначенню важких металів (Cd, Pb, Zn, Ag, Cu, Mn, Cr, Co, Ni) і берилію в природних і очищених стічних водах. РД 52.24.28-86» та уніфіковані методики кафедри біохімії ІФНМУ [1].

Діапазон масових концентрацій досліджуваних мікроелементів у досліджуваних джерелах становить:

- срібла – $3,7 \text{ мкг/дм}^3$ - $402,6 \text{ мкг/дм}^3$;
- алюмінію – $0,36 \text{ мг/дм}^3$ - $13,6 \text{ мг/дм}^3$;
- барію – $24,2 \text{ мкг/дм}^3$ - $883,04 \text{ мкг/дм}^3$;
- міді – $3,0 \text{ мкг/дм}^3$ – $131,5 \text{ мкг/дм}^3$;
- хрому – $0,0 \text{ мкг/дм}^3$ - $14,55 \text{ мкг/дм}^3$;
- марганцю – $3,8 \text{ мкг/дм}^3$ - $107,8 \text{ мкг/дм}^3$;
- кремнію – $4,76 \text{ мг/дм}^3$ – $127,2 \text{ мг/дм}^3$.

Часто місцеве населення перетворює природні джерела на локальні водогони, що використовуються не тільки як індивідуальні, але й як громадські джерела водопостачання. Прикладом є село Микуличин, де виявлено більше десяти водопроводів, що обслуговують 20-30 домогосподарств кожен. Окрім того, джерела широко використовуються на туристичних маршрутах або в лікувально-профілактичних цілях. Тому моніторингові дослідження якісного та кількісного стану джерел є вкрай важливими.

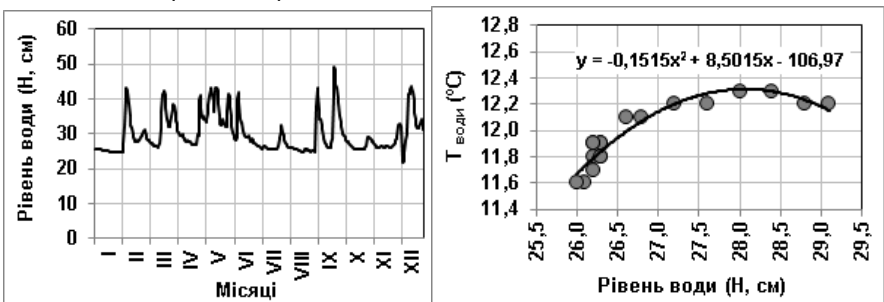
Сучасна інвентаризація природних джерел відрізняється від первинної, що проводилася у 90-х роках, тим, що до уваги береться тільки природний витік води на поверхню та можливість використання води для питних цілей. Детальніше вивчається дебіт джерела, органолептичні властивості та фізико-хімічні показники якості води. Обов'язково описується технічний стан джерела з рекомендаціями по його покращенню. Немаловажною характеристикою є і ступінь використання джерела місцевим населенням та туристами. З цією метою розробляються практичні рекомендації щодо інформаційної складової досліджень (виготовлення стендів, буклетів, водоохоронних знаків тощо).

Відповідно до Водного Кодексу України, система моніторингу підземних вод – це система проведення спостережень, збору, обробки, підготовки, зберігання і передачі інформації про стан підземних вод, прогнозування його змін в природних умовах і під впливом господарської діяльності та розробки науково обґрунтованих рекомендацій для прийняття рішень про запобігання негативним змінам гідрогеологічної обстановки і дотримання вимог екологічної безпеки [2].

В українській частині басейну ріки Прут немає жодної наглядової свердловини підземних вод. В той же час, для моніторингу підземних вод рекомендується використати природні джерела для спостереження за рівнями води, дебітом, деякими фізико-хімічними параметрами. Це, так званий, наглядовий моніторинг, що проводиться в польових умовах, тобто, безпосередньо у джерелі [3]. До переліку параметрів входять: рН, температура, загальна мінералізація води, вміст нітратів та ін.

Для визначення фізико-географічних характеристик джерела (положення, географічні координати, абсолютні відмітки тощо) було використано як класичні засоби – картографічні матеріали (дрібномасштабні топографічні карти, картосхеми, планшети, топографічні плани місцевості), так і сучасні системи глобального позиціонування – GPS, що приймають та обробляють сигнали супутників космічного сегменту. Обробка та аналіз результатів досліджень включає комплекс математико-статистичної обробки даних та візуалізації (побудова графіків та картосхем).

У 2017 р. нами було започатковано стаціонарні спостереження за режимом водного джерела на території Ямнянського ПНДВ. При цьому досліджувались дебіт, рівні води та деякі фізико-хімічні показники (мінералізація, рН, нітрати і температура) (рис. 1) відповідно до існуючих рекомендацій Водної Рамкової Директиви Європейського Союзу, яка є частиною національного плану імплементації Україною європейського екологічного законодавства.

А **Б**
Рис. 1. Динаміка рівнів води у колодязі (А) та їх зв'язок із температурними показниками (Б) у 2017 р.

За результатами попередніх досліджень виявлено кореляційний зв'язок між динамікою температурних показників та коливанням рівнів води. Подальші спостереження та їх аналітична інтерпретація з використанням додаткових оцінюючих параметрів (температури повітря, опадів, атмосферного тиску тощо) дозволить створити основу для вирішення низки прикладних завдань, таких як прогнозування та регіональна оцінка водних ресурсів, вивчення умов живлення природних джерел, формування підземного стоку поверхневих вод тощо.

Ці дослідження є частиною науково-дослідної теми «Динаміка гідрометеорологічних показників на території Карпатського національного природного парку в контексті глобальних змін клімату»; окремі результати моніторингу увійшли до «Літопису природи».

Надалі мережа стаціонарних спостережень за природними джерелами буде охоплювати всі населені пункти, розміщені в межах КНПП.

Отже, моніторингові дослідження природних джерел є важливою частиною водного моніторингу, на основі якого можна робити висновки про якісно-кількісний склад як поверхневих, так і підземних вод, в тому числі вод питного призначення. Програма моніторингу має відповідати

національним стандартам, та, в той же час, бути адаптованою до місцевих умов.

Література:

1. Корчмлюк М. В., Савчук Б. Б., Стефурак О. І., Клименко А. О. Мікроелементи в природних джерелах Карпатського національного природного парку // Матеріали наук.-практ.ї конф. з міжнародною участю «Бабенківські читання», присвячена пам'яті академіка Г.О. Бабенка, Івано-Франківськ, 24-25 жовтня 2013 р. – С. 49.

2. Водний Кодекс України. [Електронний ресурс] – Режим доступу: <http://zakon5.rada.gov.ua/laws/show/213/95%D0%B2%D1%80/page>.

3. Водна Рамкова Директива ЄС 2000/60/ЄС. Основні терміни та їх визначення [Електронний ресурс] // Консорціумом компаній RODECOVERSeau. – 2006. – Режим доступу: <http://dbuwr.com.ua/docs/Waterdirect.pdf>.

**ЗБЕРЕЖЕННЯ РАРИТЕТНОГО КОМПОНЕНТУ ФАУНИ
КАРПАТСЬКОГО НАЦІОНАЛЬНОГО ПРИРОДНОГО ПАРКУ**
СЛОБОДЯН О.М.

Карпатський національний природний парк, м. Яремче

Представлено інформацію про збереження та сучасний стан раритетної фауни Карпатського національного природного парку, згідно з Червоною книгою України та ратифікованими Україною міжнародними природоохоронними документами.

Територія Карпатського національного природного парку розташована в трьох фізико-географічних областях провінції Східних Карпат Карпатської гірської країни та охоплює надзвичайно цінні гірські екосистеми. В цілому фауна Карпат носить характер "острівної" гірської тайги, яка чітко виділена на території Парку. Тут сформувався специфічний комплекс бореально-тайгових і гірських видів хребетних, які не зустрічаються на прилеглих територіях, а деякі є ендеміками. До них належать: форель струмкова, тритон альпійський, саламандра плямиста, джерлянка жовточерева, глушець, дятел трипалий, горіхівка, тинівка альпійська, плиска гірська, кутора мала, білка карпатська, снігова і мала водяна нориці, олень карпатський, ведмідь бурий та деякі інші види. Віддаленість Українських Карпат від Атлантичного океану, гірський рельєф території зумовлює формування помірно-континентального клімату, вологого і вітряного. Над Карпатами домінує західний перенос повітряних мас, напрямок яких часто змінюється через гірський бар'єр. Внаслідок цього вологий помірно-континентальний клімат різний на різних висотах є неоднаковим, що зумовлює ландшафтну, фітоценотичну та екологічну різноманітність території парку. Такий комплекс умов обумовлює високе флористичне та фауністичне різноманіття [1].

За даними фауністичних досліджень на території Карпатського національного природного парку, зареєстровано понад 1000 видів комах, 9 видів земноводних, 6 видів плазунів, 12 видів риб, 110 видів птахів та 51 вид ссавців. Раритетна компонента фауни представлена 294 видами, занесеними до національних та міжнародних охоронних

списків. 76 видів тварин занесено до Червоної книги України, 9 видів – до Європейського Червоного списку, 120 видів перебуває під охороною Бернської конвенції, 55 видів – Боннської конвенції, 34 види - додаток СИТЕС [2].

Крім того, природні ліси на території парку є унікальною частиною різноманітної екологічної мережі, утвореної природними лісовими ландшафтами та є важливим оселищем для великої кількості рідкісних і зникаючих представників фауни. Природні ліси забезпечують унікальні ресурси для існування рослин і тварин [5].

Загалом, старовікові ліси та праліси сприяють підтриманню щільності високої кількості рідкісних нетипових видів, представників орнітофауни, ніж порушені екосистеми [4]. Для багатьох видів птахів, розмір популяцій залежить від можливості та наявності місць для гніздування.

Зокрема, це важливо для всіх видів дятлів. Власне у старовікових лісах та пралісах є багато дерев з дуплами, які є потенційними місцями для їх гніздування. Природні ліси є оптимальними екосистемами для існування сарни європейської, оленя благородного, ведмедя бурого, рисі, вовка та kota лісового. Повалені колоди забезпечують необхідні оселища для саламандр та безхребетних тварин. Мертва деревина є рідкісною в лісах, які зазнають менеджменту.

Моніторинг довкілля в Карпатському національному природному парку є одним із механізмів збереження фауни. Зокрема, моніторингові дослідження за станом популяцій представників тваринного світу. у парку здійснюються на виконання статей 22 і 61 Закону України “Про охорону навколишнього природного середовища”, статті 9 Закону “Про природно-заповідний фонд України” та у відповідності до Положення про організацію наукових досліджень у заповідниках та національних природних парках України (затверджено наказом Міністерства України від 10.11.1998 р. №163), Положення про наукову діяльність заповідників та національних природних парків (наказ Міністерства України від 09.08.2000 р. №103) і на виконання Програми Літопису природи, що затверджена спільним наказом Міністерства екології та природних ресурсів України та Національною академією наук України від 25.11.2002 р. №465/430. Комплексну систему спостережень, збору, обробки, систематизації та аналізу інформації про стан тваринного світу включає моніторинг фауни [3].

На території Карпатського національного природного парку закладено мережу пунктів постійного спостереження для вивчення стану тваринного світу, обліку безхребетних трав'яного ярусу та ґрунтової мезофауни, відносного обліку чисельності риб на постійних маршрутах під час нересту, відносної чисельності земноводних та плазунів, зокрема представників ряду хвостатих, який представлений п'ятьма видами, які відносяться до родини саламандрових (серед них саламандра плямиста, звичайний, карпатський, гребінчастий, та альпійський тритони) ряду безхвостих (джерлянка жовточерева, ропуха звичайна, райка звичайна, жаба трав'яна), ряду лускаті, родини

веретільниці (веретільниця ламка), родини ящіркові (ящірки прудка та живородна), родина вужевих (вуж звичайний та мідянка), родини гадюкових (гадюка звичайна).

Також проводяться обліки птахів у гніздовий період на стаціонарних маршрутах та пробних площах, облік тетеривиних птахів на маршрутах, відносний та зимовий облік ссавців за слідами і результатами життєдіяльності, абсолютний облік лисиці та борсука у весняно-літній період, відносний облік біляводних видів куницевих, відносний облік копитних.

Інтерпретація результатів, опрацьованих за польовий сезон дозволяє отримати інформацію про видовий склад представників фауни досліджуваної території, встановити структуру домінування в угрупованнях, визначити динаміку відносної чисельності фонових видів тварин, оцінити стан екосистеми, визначити стан популяцій рідкісних видів, отримати дані з тенденцій динаміки чисельності окремих видів, прогнозувати зміни у складі фауни і складі угруповань, запропонувати заходи щодо обмеження певних видів діяльності на території, де трапляються раритетні види, розробити механізми охорони біорізноманіття, моніторингові програми щодо окремих рідкісних та зникаючих видів тварин, визначити зони і чинники ризику стосовно певних таксономічних груп та видів, виділити види - біоіндикатори.

Матеріали, що накопичені в результаті проведення моніторингу стають основою для розробки природоохоронних рекомендацій щодо збереження біоти Карпатського національного природного парку.

Працівниками парку створюються кормові поля та ремізи, в зимовий період проводиться підгодівля звірів для збереження представників тваринного світу [1]. Також на території парку постійно проводяться рейди, патрулювання, «Дні охорони природи». В функціональних зонах, де має місце значний антропогенний вплив (рекреаційне навантаження, значна лісгосподарська діяльність), в місцях знахідок раритетних видів фауни створюються особливо цінні об'єкти природи, на які поширюється статус заповідності. З метою створення сприятливих умов для розмноження тварин по всій території парку проводяться «періоди тиші» (весняно-літній та осінній).

Екологічне виховання місцевого населення та рекреантів є надзвичайно важливим елементом в охороні та збереженні раритетних видів, яке сприяє підвищенню обізнаності та зниженню негативного впливу на тваринний світ.

Література:

1. Карпатський національний природний парк: монографія/ Киселюк О.І., Приходько М.М., Яворський А.І. [та ін.]; за ред. Приходька М.М., Киселюка О.І., Яворського А.І. – Ів.-Франківськ: Фоліант, 2009. – 672 с.

2. Киселюк О.І., Слободян О.М., Стефанюк В.Ю., Кріпчук В.О., Грицюк І.В., Вискюк М.В., Гринішак М.Л., Кас'янчук І. І., Озорович В. Ю. Розділ 5. Фауна Літопис природи. Карпатський національний природний парк, Яремче: 2017. Т. 32. С. 89-149.

3. Приходько М. М., Приходько М. М. (старший), Адаменко Я.О. та інші. Фоновий моніторинг навколишнього природного середовища. Монографія/ М.М.

Приходько, М.М. Приходько (старший), Я.О. Адаменко // Івано-Франківськ: Фоліант, 2010.-324 с.

4. Стойко С.М. Пралісові екосистеми Карпат та їх значення для збереження біологічного різноманіття і підтримання сталого розвитку лісового господарства / С.М. Стойко // Карпатський регіон і проблеми сталого розвитку. – Рахів, 1998.- Т.2. – с. 142-148.

5. Bormann, F. and G. Likens. 1981. Patterns and process in a forested ecosystem. Springer-Verlag, New York. 253 pp.

МЕТОДИ ЕКОЛОГІЧНОГО ВИХОВАННЯ У ДОШКІЛЬНИХ ЗАКЛАДАХ ТА ПОЧАТКОВІЙ ШКОЛІ

СОСУЛА М.В., МАРЧАК Г.І., ВИКСЮК В.М.

Карпатський національний природний парк, м. Яремче

Свідоме засвоєння й оволодіння екологічною культурою має розпочинатися ще з дитинства, одночасно з засвоєнням положень загальної культури. У статті розглянуто ефективні форми та методи екологічного виховання для дошкільнят та учнів початкової школи, спрямовані, у першу чергу, на формування дбайливого ставлення дитини до навколишнього природного середовища. Наведено приклади заходів, які сприяють ефективному формуванню у дітей екологічного виховання та елементів екологічної культури.

Людина – частина природи, потяг до всього живого закладений у ній від самого народження, та чи не найяскравіше виявляється в дитячому віці [4].

Фундамент екологічної свідомості людини необхідно закладати із раннього дитинства – ще у дошкільному віці (від 3 до 6 років) та закріплювати у початковій школі (6-10 років) [2]. З точки зору практичної педагогіки та психології, як відзначає видатний український вчений Іван Павлович Підласий, це саме той період, коли процеси розвитку людини в усіх напрямках йдуть дуже інтенсивно; дитина дуже пластична, легко піддається навчанню і можливості її значно вищі, ніж припускають батьки і педагоги [5]. Тому ці особливості необхідно повною мірою використати у вихованні, зокрема в екологічному напрямку.

Сучасне екологічне виховання дошкільнят спрямоване, у першу чергу, на формування дбайливого ставлення дитини до навколишнього природного середовища – землі, повітря, води, рослин і тварин. У цей період у дитини продовжується швидкий розвиток мислення, формуються уявлення про навколишній світ, розуміння самого себе і свого місця в житті, складається самооцінка. Одним з основних видів екологічного виховання та навчання дошкільнят є дидактичні ігри. Завдяки грі дитина вчиться виділяти ознаки явищ і предметів, порівнювати їх і класифікувати [7].

Фахівцями відділу пропаганди екологічної освіти постійно проводяться заходи та екологічні акції за допомогою різноманітних форм та методів виховання. Одним із цікавих та дуже емоційних видався захід – «Натисни на сміття». За допомогою гри «Помісти в контейнер пляшок більше, а місця використай менше» – пояснили дітям

як важливо правильно сортувати відходи і яким чином можна зменшити їх кількість та об'єм. Більшість дітей здогадались, що пляшку потрібно стиснути та випустити повітря і лише після цього – викинути у контейнер.

Ефективним засобом, який сприяє формуванню екологічної культури та дбайливого ставлення не тільки до природи, а й до себе як до частини природи є експеримент та демонстрація [3]. Під час акції Тиждень екологічного споживача – діти мають змогу дослідити та переконатись у тому чому певна їжа не є корисною для організму та яким чином може на нього вплинути. Для закріплення нових знань, експеримент завершується методом аналізу, де діти самостійно класифікують продукти та напої на корисні та шкідливі.

Велику роль відіграють словесні логічні завдання – різновид розповіді в кінці якої ставиться проблемне питання, на яке дитина має дати відповідь. Сюди відносимо бесіди загадки, розповіді про перелітних, зимуючих птахів, червонокнижні види рослин, спалювання листя, особисту гігієну [1].

Такі ж методологічні підходи, але дещо видозмінені за формою подачі, проводяться і для учнів початкової школи. У цей період у дітей закладаються основи особистісного розвитку. Тому організовані екологічні акції та заходи (конкурси малюнків, апікацій, екскурсії, цікаві бесіди) спрямовані на вирішення важливих завдань: вирізнити мотив вчинку, роз'яснюючи дитині його сутність і правильність в різних типових життєвих ситуаціях, даючи їй можливість емоційного «переживання» разом із практичним застосуванням отриманих знань [8]. До таких заходів можна віднести майже щорічну акцію «Збережемо ялинку», конкурс поробок «Осінні фантазії», конкурси фотографій та малюнків.

Ознайомлення дітей з природою цієї вікової категорії проходить шляхом спостереження на екскурсіях, прогулянках, під час ігор і праці. Велике місце відводиться бесідам, розповідям з використанням картин, презентацій, кінофільмів [6]. Учні мають можливість дізнатись про природу та те як вона влаштована, під час перегляду різноманітних фільмів та відеороликів

Одним із практичних прийомів виховання любові до природи може бути піклування про птахів або червонокнижних рослин. Дуже захоплюючим для дітей виявився майстер-клас «Еко-годівничка», на якому вони із задоволенням власноруч створювали годівнички для зимуючих птахів, використовуючи різноманітні види круп. За допомогою борошна та води склеювали масу та формували у вигляді сердечок, зірочок, квітів. Готові вироби вивішували неподалік закладів.

Про захист першоцвітів, їхню загрозу зникнення і обов'язок зберегти цю красу для майбутніх поколінь – розмірковували на майстер-класі «Крокус з гофрованого паперу» Такі методи екологічного виховання та освіти формують у дітей почуття відповідальності за те, що відбувається навколо.

Видатний педагог Василь Сухомлинський писав: «Дитина за своєю

природою – допитливий дослідник, відкривач світу, нехай перед нею відкривається чудовий світ в живих фарбах, яскравих і тремтливих звуках, в казці, грі, творчості, красі» [1]. Отож, давайте прикладати усіх зусиль щоб екологічна зернина, посіяна у свідомості дитини у ранньому віці, зроста вічнозеленими квітучими лісами у майбутньому.

Література:

1. Гладюк Т. Ідеї формування екологічної культури молодших школярів у педагогічній спадщині В. Сухомлинського / Т. Гладюк // Наукові записки ТДПУ ім. В. Гнатюка: Педагогіка. – 2002. – № 5. – С. 59–62.
2. Клименко М. О. Екологія людини: Підручник, - К.: Видавничий центр «Акадсія», 2005. - 288 с.
3. Концепція екологічної освіти України. Бібліотека Всеукраїнської Екологічної Ліги. Серія «Екологічна освіта та виховання». - 2014 - № 9. - 32 с.
4. Методичні рекомендації до екологічного виховання школярів (цифри, факти, задачі, конфліктні ситуації, фенологічні й екологічні оповідання-загадки) / А.Й.Меремінський, А.О.Курій. – Рівне, 2005. – 31 с.
5. Нестеренко В. В. Екологічне виховання дітей дошкільного віку як педагогічна проблема [Електронний ресурс] / В. В. Нестеренко, О. М. Лятамбур. – Режим доступ : http://sandavak.narod.ru/stud_stat/lyatambur.pdf.
6. Плохий З. П. Виховання екологічної культури дошкільників : метод. посіб. / З. П. Плохий. – Київ : Ред. журн. «Дошкільне виховання», 2002. – 173 с.
7. Пруцакова О. Л. Формування основ екологічної культури учнів 5-8 класів засобами дидактичної гри. – К., 2012.
8. Пустовіт Г. П. Теоретико-методичні основи екологічної освіти і виховання учнів 1-9 класів у позашкільних навчальних закладах. - К.- Луганськ; Альма-матер, 2014. – 540 с.

ЗИМОВЕ НАСЕЛЕННЯ ПТАХІВ НА ТЕРИТОРІЇ КАРПАТСЬКОГО НАЦІОНАЛЬНОГО ПРИРОДНОГО ПАРКУ СТЕФАНЮК В.Ю.

Карпатський національний природний парк, м. Яремче

На території Карпатського НПП проводяться спостереження за зимуючими видами птахів. Ми можемо спостерігати популяційні зміни серед загальнопоширених видів птахів, які інколи виявляються досить несподіваними.

В Українських Карпатах налічується 281 вид птахів - 80% орнітофауни України. Суворі умови високогір'я витримують не всі лише ті, які з великою майстерністю здобувають собі корм: дятли, синиці, дрозди, галки, зяблики, щиглики, рябчики, яструби, орли, сови.

На території Карпатського НПП в 12 природоохоронних науково-дослідних відділеннях проводяться спостереження за зимуючими видами птахів: яструб великий, яструб малий, снігур, хатній горобець, сорока, сойка, сіра ворона, крук, горіхівка, рябчик, синиця велика та інші. Спостереження за зимуючими птахами проводяться з в єдині дні зимового обліку УТОП з 2004 року. Спостереження проводяться з 10 до 12 години. У проведенні обліків приймають участь 50-60 спостерігачів. Дані спостережень кількісного та видового складу наведені на рисунках 1-4

Зима – це найкраща пора для обліку птахів На результати

спостережень – кількість птахів і різноманіття видів – може вплинути пора дня, в яку ви проводите спостереження. Загалом же, птахи більш активні вранці, коли займаються пошуками поживи після зимової ночі. Окрім того, на результати можуть впливати інші чинники, наприклад, погодні умови та наявність корму, але цей вплив не матиме вирішального значення, адже ми отримуємо дані від великої кількості учасників.

Велика кількість людей, які беруть участь у зимовому обліку, дозволяє отримати точні загальні результати. Протягом годинного спостереження одні учасники спостерігатимуть усього кількох видів птахів, натомість інші – багатьох, це зрівноважить загальний результат і дасть чітку картину про чисельність і різноманіття зимових птахів у населених пунктах.

Результати зимового обліку – це зареєстровані дані про чисельність зимових популяцій птахів населених пунктів. Маючи дані за багато років, ми можемо простежити популяційні зміни серед загальнопоширених видів птахів, які інколи виявляються досить несподіваними.

Дикі птахи є чутливими індикаторами стану довкілля, тому результати обліків допомагають з'ясувати набагато більше, ніж просто їх чисельність. Якщо ми знатимемо про зниження чисельності певного виду, це допоможе вчасно вжити заходів для його збереження.

Мета зимового обліку – порахувати птахів, які мешкають узимку, щоб із року в рік мати можливість порівнювати чисельності популяцій птахів. Проаналізувавши всі надіслані анкети, ми отримуємо дані про чисельність птахів і різноманіття видів, яких можна спостерігати в певному регіоні.

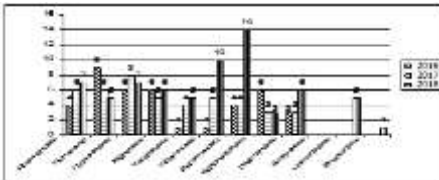

Рисунок 1. Родина Яструбові
Accipitridae

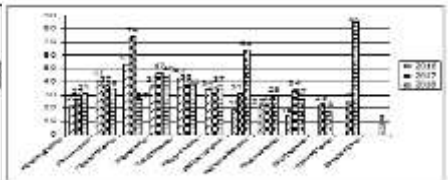

Рисунок 2. Родина Воронові
Corvidae

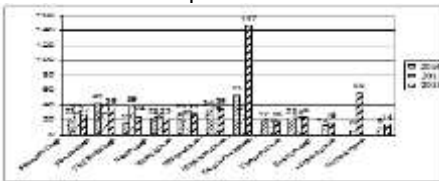

Рисунок 3. Родина Горобцеві
Passeridae

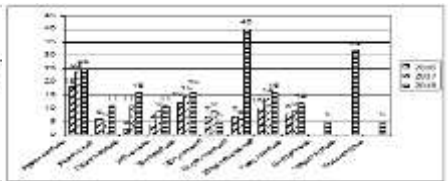

Рисунок 4. Родина Синицеві
Paridae

Облік проводиться упродовж однієї години. Рахуйте види та кількість побачених птахів. Наприкінці годинного обліку зафіксуйте найбільшу кількість кожного виду птахів, яку ви одночасно спостерігали в будь-який час протягом цієї однієї години (не враховуйте птахів, що пролітають).

На території Карпатського національного природного парку підчас спостережень за зимуючими видами птахів за останні 3 роки помітний невеликий зріст видового складу орнітофауни, які наведені в рисунках 1-4.

ВОДНІ РЕСУРСИ БАСЕЙНУ РІКИ ПРУТ ПІД ВПЛИВОМ ЗМІНИ КЛІМАТУ

ТИМЧУК В.Я¹., ТИМЧУК Я.Я.²

¹ *Чернівецький національний університет ім. Ю.Федьковича;*

² *Карпатський національний природний парк, м. Яремче*

Зміна клімату відноситься до екологічних ризиків, які визначають екологічну безпеку навколишнього середовища і розглядаються як довготермінові зміни метеорологічних елементів, відхилення їх параметрів від кліматичної норми для певної географічної широти. Метою дослідження було вивчення показників, що характеризують процеси зміни клімату та його наслідків в басейні ріки Прут в контексті виникнення катастрофічних паводків та повеней.

Прут – одна з найбільших річок Західної України, одна із основних приток річки Дунай. Важливою особливістю річки є велика водність і часті паводки. Останні є реальною загрозою для всіх трьох країн, на територіях яких протікає Прут.

Клімат басейну Пруту помірно-континентальний. Значний вплив на переміщення повітряних мас над територією Східних Карпат має висотне положення місцевості, рельєф і експозиція окремих схилів. Розподіл опадів і температур змінюється під впливом висотної зональності. Випадання опадів на території розподіляється дуже нерівномірно і зростає із збільшенням висоти місцевості. Найбільша кількість опадів випадає в горах на висоті більше 1000 м, сума їх дорівнює 1200 – 1500 мм в рік, в передгірській частині опадів випадає 600 – 700 мм в рік. На літні місяці припадають річні максимуми опадів. Літні дощі випадають здебільшого у вигляді злив.

Всесвітня метеорологічна організація (ВМО) у виданні “Кліматологічного кадастру України” визначила як кліматологічну стандартну норму усереднену інформацію за 30-річний період (з 1 січня 1961 р. до 31 грудня 1990 р.). Ці середні дані використовувалися далі при визначенні відхилень температур і вологості від норми.

Усереднені дані Карпатської селестоквої станції (КСс) (м.Яремче) використовувалися далі для обрахунку відхилень від норми показників температури і вологості. Одержані на метеостанції дані по басейну р. Прут свідчать про значні коливання середньої місячної і середньої річної температури повітря за 1990-2013 роки порівняно з кліматичною стандартною нормою. З графіка видно, що за останні 24 роки середня річна температура повітря підвищилася на 0,2-1,9°C.

Середньо-багаторічна температура становить 6,9°C, проте у період з 2007 року по 2016 рік температура повітря суттєво зросла в середньому на 1,1°–1,9°C. У період з 1990 по 2016 рік майже щороку (крім 1991р., 1994р., 1996р., 1997р.) температура повітря була вищою від середньо-

багаторічної.

Виходячи з відхилення температури повітря за середньорічними даними по метеостанції Яремче, очевидним є тренд до її подальшого зростання (рис.1).

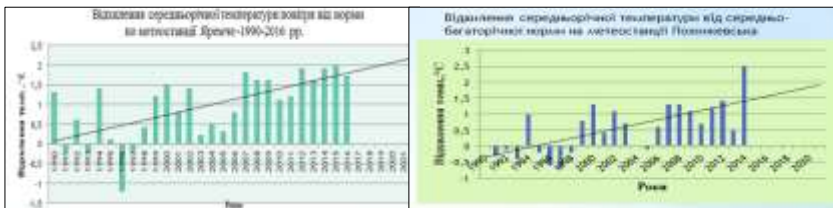

Рис. 1. Відхилення середньорічної температури повітря від норми по метеостанції Яремче та на метеостанції Пожижевська

На метеостанції Пожижевська середньо-багаторічна норма температури складає 2,7°C. А у 2007–2016 роках середні температури збільшились до +4°C. У період за 1990–2016 роки найтеплішими були 2000, 2007, 2008, 2012, 2015 роки, проте температурні зміни не були дуже великими. Зокрема в ці роки середньорічна температура зросла на 1°–1,4°C. Абсолютний мінімум температури становив -29°C. За лінією тренду видно, що тенденція до підвищення середньорічної температури буде притаманна і в наступні роки.

Загальна кількість опадів на метеостанції Пожижевська у середньому становить 1423 мм на рік. Найбільш вологими місяцями є літні місяці: червень (185 мм), липень (178 мм) та серпень (140 мм). Найменш вологими місяцями є січень (80 мм), лютий (88 мм), жовтень (87 мм). За 24 роки річна кількість опадів була нижчою від норми впродовж 13 років. У найбільш посушливі роки (1991, 1996, 2000, 2003, 2011) кількість опадів за рік була меншою від норми на 110-447 мм.

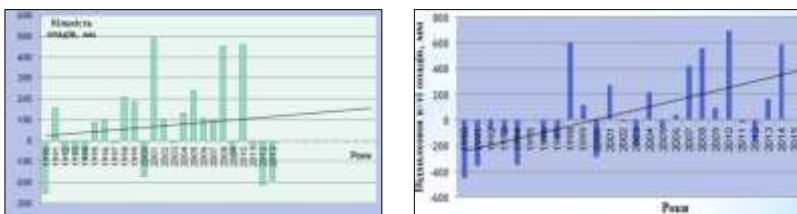

Рис. 2. Відхилення середньорічної кількості опадів від норми по метеостанції Яремче та на метеостанції Пожижевська

Відхилення температури повітря і кількості опадів від їх кліматичної норми, що характерне зокрема і для басейну гірського Прута, спричиняє утворення небезпечних гідрометеорологічних процесів (повеней, паводків, селів) у регіоні. Природні чинники паводків на ріці Прут: збільшення

частоти випадання великої кількості опадів на значних територіях за короткий період (250-350 мм за 2-3 дні). Повторюваність таких опадів за останні 25 років зростає. Спеціалісти збільшення випадків сильних дощів пов'язують із глобальними змінами клімату; великі ухили русел гірських рік і, як наслідок, велика швидкість стікання води до основних річок, що сприяє швидкому підняттю рівнів води; велика крутизна схилів (переважають у гірських ландшафтах); за таких умов дощові води дуже швидко стікають у долини річок, спричиняючи значні витрати води і підняття рівнів води як у притоках, так і в р. Прут, затоплення заплав і надзаплавних терас. (Рис.3)

У середньому за рік на річках Карпат проходять 2–3 паводки і повені. Якщо раніше великі повені ставалися раз на 11–16 років (1911, 1927, 1941, 1955, 1969, 1980, 1999), то останні сталася вже частіше (1999, 2001, 2008, 2010) і завдали великих збитків.

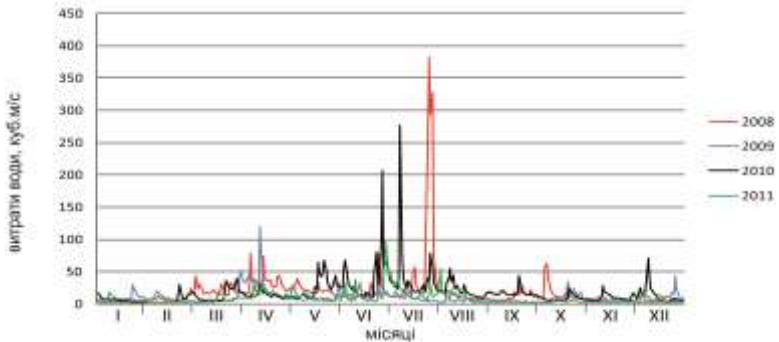

Рис. 3. Гідрографи стоку р. Прут (гідропост Яремче – 2008-2011 рр.)

Архівні дані, гідрологічні й лісівничі публікації свідчать, що на ріках Карпат повені траплялися періодично і в далекому минулому. Найбільше документальних матеріалів про катастрофічні явища нагромадилося з ХХ ст., коли вже здійснювалися систематичні спостереження. Отже, повені в карпатському регіоні відбулися у 1911, 1927, 1941, 1955, 1957, 1964, 1965, а також у 1969, 1998 та 2001, 2008, 2010 роках. Катастрофічний паводок 23-27 липня 2008 року завдав надзвичайно великих збитків.

Найбільша кількість паводкоформуючих опадів, за даними спостережень Карпатської селестокової станції, на гідропості Ворохта 26.07.2008 р. склала 107,1 мм, та 25.07.2008 р. на гідропості Татарів – 82,3 мм, на гідропості Яремча – 111,4 мм. За липень сума опадів на цих гідропостах склала відповідно 484,9; 426,5 та 488,3 мм.

Лінії тренду на основі лінійної функції дозволили виявити пряму залежність формування паводкових вод (рівня води р.Прут) від метеорологічних характеристик (к-ті опадів). На практиці для оцінки ступені апроксимації рівнянням регресії вихідних даних використовують наступні емпіричні правила: $R^2 > 0,95$ – висока точність апроксимації. Чим ближче R^2 до одиниці, тим краще регресія апроксимує емпіричні дані. Якщо $R^2 = 0$, то варіація залежної змінної повністю обумовлена впливом випадкових та

неврахованих у моделі змінних.

На графіках видно, що коефіцієнт достовірності R^2 не наближається до 1. Це вказує на те, на наявність ряду додаткових факторів, крім опадів, при формування паводків.

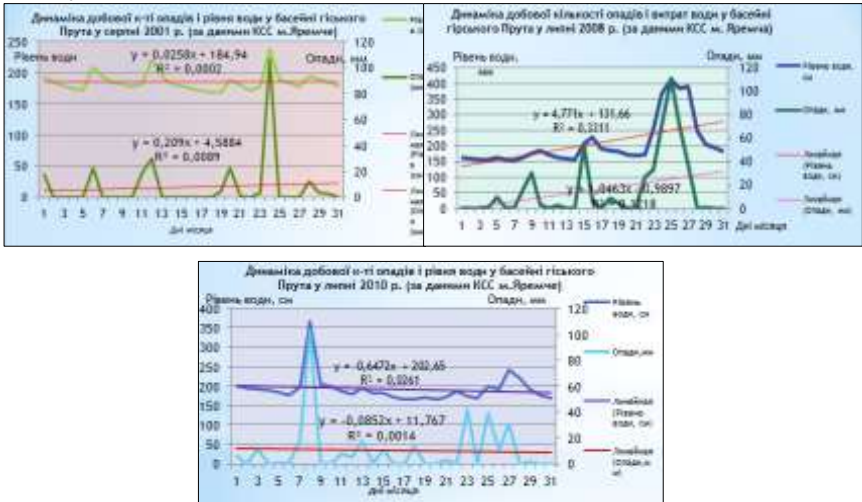

Рис. 4. Динаміка добової кількості опадів і рівня води у басейні Прута в роки катастрофічних повеней та паводків

Тому бачимо тут не функціональну залежність, коли кожному значенню однієї змінної відповідає цілком певне значення іншої. В даному випадку кожному значенню однієї змінної (рівню стоку) відповідає не одне значення кількості опадів, а множина значень. Тобто загроза паводку залежить від багатьох факторів – опадів, підстилаючої поверхні, водоемності ґрунтів, лісистості, захарачення русла та інших.

Висновки. Результати досліджень зміни клімату та його наслідків в межах гірської частини басейну р.Прут дозволили зробити наступні висновки: за останні 24 роки середня річна температура повітря в межах української частини басейну р.Прут підвищилася на 0,2-1,9°C, тобто спостерігається приріст позитивного відхилення середньорічної температури від середньобагаторічної норми; у витоках Прута спостерігається збільшення середньої багаторічної кількості опадів та температури – по метеостанції Пожижевська; збільшення кількості опадів за останні 25 років; внаслідок зміни клімату спостерігається нестабільність погоди і збільшення випадків з інтенсивними опадами, що підвищує імовірність паводків; дослідження паводків 2001, 2008, 2010 років вказують на підвищення частоти прояву екстремумів. Збільшується кількість і тривалість як екстремально сухих так й екстремально вологих періодів. Лінії тренду на основі лінійної функції дозволили виявити пряму залежність формування паводкових вод (рівня води р.Прут) від кількості опадів та

виявили необхідність вивчення супутніх факторів, які потребують комплексних досліджень.

Глобальне потепління клімату вимагає реалізації системи протипаводкових заходів, яка б забезпечила регулювання поверхневого схилового і руслового стоку, підвищення водоакумулюючої ємності території, зменшення швидкості стікання та періоду добігання води до русел.

Література:

1. Библюк Н.І. Небезпечні стихійні явища в Карпатах: причини виникнення та шляхи їх мінімізації. [Текст] : зб. наук. праць / Н. І. Библюк, І. П. Ковальчук, О. С. Мачуга // Лісівничої академії наук України / НЛТУ України, Лісівнича академія наук Восточно-Європейський журнал передових технологій. 2009. Вип. 6. С. 105–119. http://www.nbuuv.gov.ua/ujrn/Chem_biol/nplanu/2008_6/LAN_6_Bybluk.pdf.

2. Адаменко О.М. Причини катастрофічних повеней та захист від них у Прикарпатському регіоні [Текст] / О. М. Адаменко, М. В. Палійчук // Зелені Карпати. – 2012. – №1-2. – С. 51-53. – Бібліогр.: с. 116.

3. Мельник А.В., Шубер П.М., Шушняк В.М. Геолого-географічні наслідки катастрофічного паводку у липні 2008 року у верхів'ї р. Прут // Природні комплекси й екосистеми верхів'я ріки Прут: функціонування, моніторинг, охорона. 2009. с. 150-155.

4. Ковальчук І. Гідролого-геоморфологічні процеси в карпатському регіоні України // dspace.nbuuv.gov.ua/bitstream/handle/123456789/73587/09-Kovalchuk.pdf

СУЧАСНІ ЗАГРОЗИ БІОРІЗНОМАНІТТЮ КАРПАТСЬКОГО НПП

ТИМЧУК О.В, ВИКСЮК М.В.

Карпатський національний природний парк, м. Яремче

Найбільшу небезпеку для біологічного розмаїття на території Карпатського НПП становить використання біологічних ресурсів. До середньої категорії значущості загроз відносимо: експансію людини і порушення нею природного балансу, транспортні шляхи, селітебна забудова, використання синтетичних ресурсів, забруднення, зміни природного середовища. Найменш значимими факторами вважаємо геологічні явища, сільське господарство та водне господарство, інвазії.

Біологічне різноманіття багатьма дослідниками використовується в якості критерію оцінки стану екосистем. Вважається, що чим більше біорізноманіття, тим стійкіша екосистема. Цей висновок ґрунтується на тому положенні, що в разі втрати будь-якого компоненту екосистеми йому легше знаходитися заміна – тимчасова або постійна. Однак є ряд авторів, які звертають увагу на те, що в антропогенно порушених екосистемах часто спостерігається підвищення біорізноманіття. Тому співвідношення різноманітності і стійкості екосистем не завжди буде прямою кореляційну залежність.

Карпатський національний природний парк створений для збереження унікальних екосистем Чорногори і Горган. Найважливішими об'єктами охорони парку є природні лісові, субальпійські й альпійські екосистеми, цінні ботанічні, геологічні, геоморфологічні об'єкти, залишки лісів з реліктовими сосною звичайною та кедровою на кам'янистих розсипах,

високогірні озера льодовикового походження, праліси. По всій території парку збереглися місця зростання значної кількості ендемічних і реліктових видів карпатської флори та раритетних фітоценозів.

Включення цінних природних комплексів до ПЗФ значною мірою захищає і зберігає їх стабільність. Але на значній площі парку були присутні різні форми антропогенного впливу, внаслідок чого сталися суттєві трансформації у природній структурі рослинного покриву.

У Карпатському НПП, як і у багатьох гірських національних парках фіксується надмірний туристичний рух, який веде до негативних екологічних наслідків, що характерні для масового туризму. Основні впливи рекреаційного комплексу на екосистеми парку пов'язані з:

1) будівництво інфраструктурних об'єктів (готелі, зелені садиби, відпочинкові атракції); 2) забруднення довкілля: поверхневих вод стоками з туристичних об'єктів, погіршення стану повітря автотранспортом та котельнями; 3) рекреаційною дигресією ґрунтово-рослинного покриву і рельєфу на пішохідних трасах та гірськолижних спусках.

На даний час ми можемо узагальнити більшість антропогенних факторів, які несуть реальні загрози біорізноманіттю Карпатського НПП:

- урбанізовані території, людські поселення; комунікаційні мережі;
- обробіток землі чи зміна способів обробітку землі, використання пестицидів та добрив; зміна форм поверхні землі;
- складування промислових та побутових відходів;
- забруднення води, повітря, ґрунтів;
- залізниці, електролінії, трубопроводи; стежки, ґрунтові дороги, велосипедні доріжки, дороги з твердим покриттям;
- випасання худоби; занедбаність пасовищ; випалювання трави;
- лісогосподарська діяльність (вирубка лісів, штучні лісонасадження, відновлення лісів, прорідження лісів, вирубка підліску, вирубка засохлих та відмираючих дерев – вивіз органіки з лісу);
- збір та знищення рослин; знищення середовищ існування флори;
- рекреаційні та спортивні види діяльності у межах природних середовищ; прогулянки, катання на конях та поїздки немоторизованим транспортом; використання моторизованого транспорту; гірський туризм, альпінізм, спелеологія, лижні траси;
- витоптування, надмірне використання; вандалізм;
- модифікація гідрографічної мережі; ерозія, замулення, осушення;
- природні катаклізми (повінь, снігові обвали, зсуви ґрунту, пожежі);
- еволюція біоценозів (природні сукцесії); евтрофікація; закислення;
- легкодоступність цінних природних об'єктів;
- інвазії видів флори і фауни.

В процесі експлуатації природних ресурсів парку можна виділити проблемні зони скупчення негативних наслідків, зумовлених туристичною діяльністю:

1) інтенсивна розбудова зі значним впливом на природне середовище великих туристичних комплексів (гірськолижний комплекс "Буковель"), де здійснюються значні обсяги земляних робіт, інженерно-технічні заходи та

зnelіснення території;

2) інтенсивна антропопресія біорізноманіття біля визначних туристичних місць (вершини Говерла, Піп Іван, Хом'як, водоспади – Пробій, Гук, озеро Несамовите і Марічейка, Скелі Довбуша);

3) Особливо проблемна ситуація біля озера Несамовите, де збільшується кількість згаріщ, площ вирубок сосни гірської, засміченість території, прокладаються нові стихійні стежки.

4) Руйнування місць проживання раритетних видів флори і фауни (гірські схили Чорногірського та Горганського масивів). Втрата середовища існування пов'язана як з прямим їх руйнуванням, так і з ушкодженнями у вигляді забруднення і фрагментації. Для більшості зникаючих видів саме втрата середовища існування є першорядною загрозою.

5) На даний час спостерігається максимальна інтенсивність експлуатації ресурсів. Якщо виникає попит на якийсь продукт, місцеве населення знаходить способи вилучити з природи і продати його. Це стосується рідкісних лікарських видів рослин, грибів, чорниці та брусниці, цетрарії ісландської, новорічних «ялинок».

Механізм надмірної експлуатації простий і відомий у світі: виявляється ресурс, визначається для нього ринок збуту, а потім місцеве населення мобілізується для його видобутку і продажу. Ресурс споживається настільки широко, що стає рідкісним або навіть зникає, а ринок виводить на його місце інший вид, ресурс або відкриває новий регіон для експлуатації.

Якщо реально глянути на пріоритети нашого суспільства з рядом підписаних конвенцій та угод, усталеною законодавчою природоохоронною базою, все-таки більшість населення не переймається проблемами втрати біорізноманіття. По-перше, переважна більшість зникаючих видів не тільки маловідомі широкому загалу, а й до того ж важко діагностовані, а деякі практично невидимі: рідкісні гриби, лишайники і комахи. Хоча ідея збереження біорізноманіття публічно підтримується всіма верствами суспільства, але насправді більшості населення байдуже, виживуть ці види чи зникнуть. По-друге, обмеження рубки лісів скорочує видобуток деревини, що викликає у багатьох негативне ставлення до зусиль в цьому напрямку. По-третє, процес скорочення біорізноманіття в великих просторових і часових масштабах триває повільно. Не можна оцінити довгострокові наслідки втрати середовищ існування та їх фрагментації простими спостереженнями і експериментами, результати яких були б зрозумілі не тільки спеціалістам.

Звичайно не можна всю антропогенну діяльність вважати негативною. Впливи, які оптимізують екосистеми, є позитивними. Інтродукція, фітомеліорація, біологічні методи боротьби зі шкідниками рослин і тварин – це позитивна антропогенна діяльність, яка в умовах сталого управління повинна переважати.

Узагальнюючи, можна стверджувати, що із загроз для біологічного розмаїття на території Карпатського НПП найбільшу небезпеку становить використання біологічних ресурсів. До середньої категорії значущості загроз відносимо: експансію людини і порушення нею природного балансу, транспортні шляхи, туристичну та житлову забудову, використання

синтетичних ресурсів, забруднення, зміни природного середовища. Найменш значимими факторами вважаємо геологічні явища, сільське господарство та водне господарство, інвазії.

ДО ПРОБЛЕМИ ВИВЧЕННЯ ТА ЗБЕРЕЖЕННЯ ЛАНДШАФТНОЇ РІЗНОМАНІТНОСТІ НА ОБ'ЄКТАХ ПРИРОДНО-ЗАПОВІДНОГО ФОНДУ УКРАЇНСЬКИХ КАРПАТ

ТИМЧУК Я.Я.¹, ТИМЧУК В.Я.²

¹*Карпатський національний природний парк, м. Яремче;*

²*Чернівецький національний університет ім. Ю. Федьковича*

Розглядається поняття ландшафту як унікальної сукупності культурних, природних і геологічних компонентів середовища. Ландшафтна різноманітність поділяється на дві категорії: ландшафтно-географічну (традиційно-ландшафтну) і краєвидну (гуманістичну), яка відповідає засадам «Всеєвропейської стратегії збереження біологічного і ландшафтного різноманіття» і гармонізує із програмами охорони рідкісних, унікальних і визначних біотопів та екосистем, а також формування екологічної мережі.

У «Всеєвропейській стратегії збереження біологічного та ландшафтного різноманіття» поняття «ландшафту» визначено «як формальне вираження численних зв'язків, що мають місце в даний час між індивідумом або суспільством та топографічно окресленою територією, і зовнішній прояв яких є результатом впливу природних і людських чинників та їх комбінацій протягом певного часу».

Власне ландшафти розглядають «як унікальну сукупність культурних, природних і геологічних компонентів», а особливу увагу приділяють таким європейським ландшафтам (у тому числі морським), як «тундра, тайга, гористі райони, гаї, відкриті ландшафти, степи, посушливі ландшафти, а також ландшафти, котрі становлять культурну спадщину». Отже, ландшафтна різноманітність у цьому документі трактується як з краєзнавчих, краєвидних, естетичних позицій.

Термін «ландшафт» німецького походження і дослівно перекладається як «краєвид». У фізико-географічній літературі фігурують два поняття: ландшафт географічний і краєвид.

М.Д. Гродзинський дає ландшафтній різноманітності декілька різних тлумачень, зокрема традиційно-ландшафтознавче, антропічне, біоценотичне й гуманістичне. *Традиційно-ландшафтознавче* розуміння ландшафтної різноманітності засноване на трактуванні ландшафту традиційним ландшафтознавством як природного утворення. Різноманітність ландшафтної структури зводиться до виявлення на певній території природно-територіальних комплексів (ПТК) різних типів. І чим більше цих типів, чим більше їхніх контурів, тим різноманітніша ландшафтна структура. *Антропічне* розуміння сприймається як композиція вгідь (господарських і природних) на певній території. Його показниками можуть бути складність, різноманітність, контрастність територіальних структур. *Біоценотичне* розуміння ландшафтної різноманітності полягає в

тому, що біота є складовою частиною ландшафту, і тому останній розкладається як територіальна композиція різних екоотопів певної території, які зумовлюють біотичну різноманітність. А в *гуманістичному* розумінні ландшафт визначають не як природне тіло, а «як територію, що сприймається людиною як цілісна і своєрідна за композицією та взаємодією елементів природного середовища (форм рельєфу, біотопів тощо) і культурного середовища (будівель, форм землекористування, етнічних традицій тощо). У цій композиції елементів і системі взаємодій живе людина, впливає на неї і залежить від неї». У ній інтегрується охорона природи, етнічних традицій, культурних пам'яток та ін. Таке розуміння ландшафтної різноманітності лежить в основі Європейської ландшафтної конвенції, й воно, поряд з природоохоронною, виконує важливу соціально-психологічну функцію.

Ідея збереження ландшафтної (краєвидної) різноманітності заслуговує на те, щоби її врахувати під час опрацювання програм охорони рідкісних, унікальних і визначних біотопів та екосистем, а також формування екологічної мережі країни.

Природа Українських Карпат представлена складною системою територіальних одиниць, що створюють високогірний, середньогірний, низькогірний та передгірний яруси. До високогірного ярусу належать давньольодовиково-високополонинські флішеві гірські ландшафти з максимумом відносних перевишень до 1500 м (масиви Чорногори та ін.) в осьовій частині гір. Другим видом гірських ландшафтів цього ярусу є давньольодовиково-високополонинські кристалічні (Мармароський масив, Чивчини). Основною особливістю природи регіону передають стріі – системи літологічно однорідних урочищ. Три види ландшафтів становлять наступний, основний за площею, середньогірний ярус. Ландшафти середньогірно-полонинські (перевищення до 1300 м) представлені масивами Полонинського хребта (Лікуй, Боржава, Красна, Стіг). Потужне зовнішнє пасмо – середньогірно-скибові ландшафти (перевищення до 1000 м), найтипівіше виражені в Бескидах, Покутсько-Буковинських горах.

Вздовж південного краю Українських Карпат. простягаються середньогірно-давньовулканічні ландшафти Вулканічного хребта (Маковиця, Сняк, Великий Діл, Бужора, Тупий). Ландшафти низькогірного ярусу простягаються двома смугами всередині гір та формують їхні крайові структури. Міжгірно-верховинські ландшафти (перевищення до 400 м) пов'язані з Головним Карпатським вододілом (Стрийсько-Санська, Воловецька та ін. верховини, а також Міжгірська, Верхньобистрицька, Ясінська, Ворохтянська та Верховинська улоговини). Тут містяться основні карпатські перевали (Ужоцький перевал, Верецький перевал, Воловецький перевал та ін.). До регіонального розлому, що обмежує флішеві Карпати на півдні., приурочені низькогірно-стрімчаківі ландшафти – Угольський, Свалявський та ін. (перевищення до 400 м). Тут зосереджені найвідоміші карстові печери регіону. Північно-східний край становлять низькогірно-скибові ландшафти (перевищення до 400 м) у межиріччях Дністра, Стрию, Свічі, Лімниці, Бистриці, Пруту, Черемошу, Серету. Горбогірно-улоговинні ландшафти (перевищення 300 м) характерні для межиріч Тиси, Тересви,

Тереблі.

Морфологічна структура гірських ландшафтів охоплює цілу низку природних територіальних комплексів різних рангів: сектори, висотні місцевості, стрії, складні урочища, прості урочища, підурочища, ланки і фації. Найбільшою морфологічною одиницею гірського ландшафту є орокліматичний сектор, який відособлюється на макросхили певної експозиції і представлений вертикальним рядом споріднених висотних місцевостей (груп стрій), які розвиваються в подібних солярих та циркуляційних умовах.

На основі генетично взаємопов'язаних комплексів форм рельєфу, які виникають під провідним впливом одного з факторів морфогенезу формуються морфогенетичні висотні місцевості. Вони, займаючи певне висотне положення в ландшафті, утворюють у його межах своєрідні "поверхи". Місцевості відображають висотну диференціацію всього комплексу природних умов у межах ландшафту і мають особливий тип рельєфу, своєрідну літологію порід, певний варіант місцевого гідрокліматичного режиму, оригінальний набір фітоценозів і ґрунтів. Провідними факторами морфогенезу виступали пенепленізація, льодовикова екзарация, льодовикова акумуляція, ерозійно-денудаційні процеси та ерозійно-акумулятивна діяльність рік.

З різноманітністю літологічного складу гірських порід, характером їхнього залягання в Карпатах пов'язане відособлення, літогенетичних стрій – природних територіальних комплексів, що приурочені до літологічно однорідних порід, які зумовлюють специфіку мезоформ рельєфу, геохімічних умов ґрунтоутворення, гідрологічних лісотипологічних та інших природних характеристик.

Залежно від підходів, методів, засобів і прикладних потреб доцільно розрізнати три категорії біотичної різноманітності: загальну (інтегральну), галузеву (об'єктивну) і виробничу (прикладну). Відповідно до програмних завдань Конференції ООН у Ріо-де-Жанейро виробнича різноманітність включає видову (організміву, індивідуумну), популяційну та екосистемну різноманітності. Ландшафтна різноманітність поділяється на дві категорії: ландшафтну-географічну (традиційно-ландшафтну) і краєвидну (гуманістичну), яка відповідає засадам «Всеєвропейської стратегії збереження біологічного і ландшафтного різноманіття» і гармонізує із програмами охорони рідкісних, унікальних і визначних біотопів та екосистем, а також формування екологічної мережі.

Література:

1. Всеєвропейська стратегія збереження біологічного та ландшафтного різноманіття. – К., 1988. – 52 с.
2. Голубець М.А. До питання про ландшафтну різноманітність // Укр. географ. журн. – 2005. – № 4. – С. 11-15.
3. Гродзинський М.Д. Різноманіття ландшафтних різноманіть // Ландшафт як інтегруюча концепція XXI сторіччя: 36. наук. праць. – К., 1999. – С. 50-56.
4. Руденко Л.Г. Основні парадигми розвитку географії в Україні // Пробл. ландшафтного різноманіття: 36. наук. праць. – К., 2000. – С. 6-10.

**ГЕОМОРФОЛОГІЧНА БУДОВА
НАЦІОНАЛЬНОГО ПРИРОДНОГО ПАРКУ “ЧЕРЕМОСЬКИЙ”
ТОМНЮК О.П.**

Черемоський національний природний парк, смт. Путила

При проведенні обстежень вивчалися геоморфологічна структура та стан геоморфологічних об'єктів території НПП "Черемоський". Розроблено рекомендації щодо дослідження об'єктів геологічної спадщини й організаційного забезпечення їхнього збереження.

Територія НПП «Черемоський» розташована в діапазоні висот 940-1574 м н. р. м. і виділяється складною геологічною будовою, оскільки знаходиться на північно-східній периферії Мармароського кристалічного масиву – стародавнього ядра Карпатської гірської системи. Геоморфологічна будова парку тісно пов'язана з історією розвитку гірського регіону в цілому. За геоморфологічним районуванням України територія парку входить до Карпатської гірської країни, провінції Східних Карпат, геоморфологічної області денудаційно-тектонічних гір, в якій виділяються два райони: Полонинсько-Чорногірського брилового середньогір'я та Мармароського-брилового середньогір'я.

Основними орографічними структурами на території НПП "Черемоський" є субмеридіональні пасма Яровиця – Томнатик у східній частині парку з абсолютними відмітками 1574 м н.р.м. (г. Томнатик) та Чорний Діл - Жупани (абс. відмітки 1480,8 м н.р.м.), що відокремлені від сусідніх пасм глибокими долинами верхів'їв Білого Черемошу – річок Перкалаб та Сарата, які є основними річковими дренами території парку. Найнижча відмітка у витоків р. Білий Черемош в місці виходу за територію парку – 940 м н.р.м., що свідчить про середньогірний характер рельєфу та тип ландшафтів.

Рельєф правобережжя р. Сарата включно з пасмом Яровиця-Томнатик (довжина 12,5 км) має м'який характер контурів, спричинений формуванням флішових відкладів. Пасмо Чорний Діл має протяжність 6,0 км з півночі на південь і являє собою симетричну гірську структуру, на 80 - 100 м нижчу за хребет Яровиця – Томнатик. Макросхили цього пасма мають в цілому випуклий профіль, збільшуючи стрімкість загального нахилу в нижніх частинах, поблизу річок. Та плавний вигляд контурів хребта Чорний Діл порушується гостроверхими пірамідальними вершинами карбонатних кліпенів, найвиразнішими у вершинах Великого і Малого Каменів (1453,6 м н.р.м.), Молочно-братського карстового масиву (1475 м н.р.м.) - цінного геологічного і карстово-спелеологічного утворення у тріасово-юрських вапнякових стрімчаках з найглибшою вертикальною шахтою Буковини, Сарати (1298 м н. р. м.).

На тлі схилів вирізняються окремі потужні кам'янисті брили, скельні виходи гравелітів. Схили стрімкі – до 35-40°, місцями утворюють осипи, урвища до 45-55°. З півдня улоговиною понад 100-метрової глибини пасмо Чорний Діл відділяється від іншого субмеридіонального пасма Жупани, який за літологією та структурою поверхні нагадує пасмо Томнатик, що має порівняно вирівняний гребеневий вододіл з невеличкими вершинами - 1441,4 м, 1451,2 м та на лінії державного кордону до 1476 м н.р.м. Лише на

його південно-західному схилі, утвореного вапняками та доломітами, видніються гострі форми стрімких схилів із скельними відслоненнями.

Річкові долини національного парку відносно вузькі, з добре вираженими нижніми терасами. В долині р. Сарата добре вирізняються висока заплава - до 2 м, фрагменти першої тераси висотою 3-4 м, другої - 6-8 м, третьої - 10-12 м. Дослідження більш високих терас вимагає додаткового вивчення і великого об'єму польових робіт. Спостерігаються терасовані ділянки й на відрогах головних пасм в інтервалах 80-100 м, 160-170 м, 220-230 м, 270-280 м, 320-340 м, які можуть бути свідками тривалого процесу рельєфогенезу. Долини притоків основних дренів парку мають У-подібний профіль з добре вираженими, вузькими терасовидними днищами і стрімкими схилами.

Морфогенез території парку твориться сучасними геодинамічними процесами. Найбільш поширеним чинником є водна ерозія - глибинна і бічна в днищах долин, осередково-площинна по крутих схилах на місцях вирубок і інтенсивного випасання худоби. Зсуви мають вузьке локальне поширення і приурочені до підніжжя схилів в місцях підрізання водотоками шлейфів пролювію. Карст має обмежений характер внаслідок відсутності великих водозбірних площ, однак на території комплексної пам'ятки природи «Білий потік» відбувається накопичення травертинових відкладів з формуванням оаз біорізноманітності.

На сучасному етапі розвитку об'єкти геоморфологічної спадщини НПП "Черемоський" досліджені не повністю. Проведення детальних досліджень всіх геоморфологічних об'єктів національного парку (скелі і скельні комплекси), дадуть змогу розширити список об'єктів геоморфологічної спадщини території, які матимуть особливе наукове, пізнавальне та естетичне значення. Проаналізувавши геоморфологічну будову та наявні об'єкти геоспадщини НПП "Черемоський", розроблено рекомендації щодо їх охорони і систематизації:

- провести інвентаризацію та паспортизацію всіх об'єктів геологічної спадщини - відслонень гірських порід, скельних утворень, унікальних і рідкісних форм;
- зосередити дослідження на цінних об'єктах неживої природи як важливого чинника збереження біорізноманітності (г. Великий та Малий камінь);
- надати детальну характеристику геолого-геоморфологічної будови всіх досліджуваних об'єктів (в т.ч. Молочнобратацького карстового масиву);
- створити базу даних (списки, карти) цінних геолого-геоморфологічних об'єктів НПП "Черемоський", з метою подальшої їх охорони, а для особливо цінних провести паспортизацію з обов'язковою оцінкою їхнього науково-пізнавального, екологічного значення та можливостей використання.

**ЕКСКАРСІЇ ЕКОЛОГІЧНИМИ СТЕЖКАМИ НПП «ГОЛОСІЇВСЬКИЙ» – ЯК
ЗАСІБ ЗДІЙСНЕННЯ КРАЄЗНАВЧОГО ТУРИЗМУ**
УСТИМЕНКО І.П., ВОЛОХОВА О.В., СОЛОВ'ЯНОВА О.П.
Національний природний парк «Голосіївський», м. Київ

На екологічних стежках НПП «Голосіївський» фахівцями парку регулярно проводяться екскурсії різної тематики. Екскурсії екостежками дієвий інструмент, за допомогою якого поглиблюються і розширюються знання екскурсантів про навколишню природу, історичне минуле, етнокультурну спадщину.

Екскурсії – важливий засіб здійснення краєзнавчого туризму для формування світогляду населення. Вони розширюють кругозір, дають можливість краще пізнати історію, архітектуру, географію, етнокультурну спадщину, біотичне та ландшафтне різноманіття місцевості, прищеплюють любов до природи.

Столиця України – Київ, визнаний туристичний центр європейського значення, де створено умови для розвитку туризму. Значне місце в краєзнавчому туризмі посідає Національний природний парк «Голосіївський». Особлива цінність цієї території полягає в унікальному поєднанні природних комплексів та історико-культурних об'єктів. НПП «Голосіївський» є багатофункціональною природоохоронною установою, завданням якої є комплексне вирішення проблем збереження біологічного та ландшафтного різноманіття, цінних природних, історико-культурних комплексів і об'єктів, формування у людей екологічного світогляду, створення умов для спілкування людини з природою.

Відвідування екологічних стежок на території НПП «Голосіївський» є важливою складовою краєзнавчого туризму, що сприяє збереженню природи, етнокультурної спадщини, біорізноманіття. Екскурсії, крім екологічної просвіти, виховання високих моральних якостей, естетичних почуттів, розвивають спостережливість, увагу у відвідувачів.

Екологічні стежки надають унікальну можливість не тільки здійснювати природоохоронну пропаганду, але й поєднуються з активним відпочинком в умовах гармонійного духовного впливу мальовничих ландшафтів. Розробка екологічних стежок має на меті якнайповніше ознайомити відвідувачів парку з її ландшафтами, цінними природними та культурними об'єктами. Сьогодні на території НПП «Голосіївський» функціонує низка еколого-пізнавальних маршрутів: «Голосіївські схили біля Дідорівських ставків», «Від Феофанії до Дідорівки», «Перстень Мавки» (урочище Голосіївський ліс), «Теремківський ліс» (урочище Теремки); вздовж Китаївського водотоку розроблено маршрути «Стежками Голосіївських монахів», «Китаївські озера Голосієва», а також розробляється мережа стежок, яка б максимально повно охоплювала та репрезентувала усе різноманіття природно-територіальних комплексів парку.

Еколого-пізнавальна стежка «Голосіївські схили біля Дідорівських ставків» знаходиться в одному з своєрідних, мальовничих та збережених у природному стані урочищ парку.

Мандруючи стежкою, можна побачити стрімкі погорбовані схили з

різноманітним рослинним і тваринним світом, кремезні вікові дуби, серед яких виділяється Дуб Петра Могили, Дідорівський водотік з каскадом ставків, пам'ятку природи «Святе цілюще джерело» та золотoverхий Свято-Покровський монастир (Голосіївська пустинь), що виблискує куполами над ставом.

Еколого-пізнавальна стежка «Між Феофанією і Дідорівкою» розпочинається неподалік від Київської кільцевої автотраси на перетині доріг, які ведуть до Головної астрономічної обсерваторії Національної академії наук України та до Національного музею народної архітектури та побуту України в с. Пирогово. Стежка проходить Голосіївським лісом біля Головної астрономічної обсерваторії, далі – до с. Самбурки і закінчується біля Дідорівських ставків. Маршрут охоплює все різноманіття природних комплексів одного із своєрідних місць голосіївського лісу і знайомить відвідувачів із цікавим і різноманітним рослинним і тваринним світом, рельєфом та його історією.

Еколого-пізнавальна стежка «Китаївські озера Голосіїва» знаходиться в історичній місцевості Китаїв. Стежка починається біля Свято-Троїцького чоловічого монастиря (Китаївська пустинь), який видно з різних ділянок маршруту, і проходить вздовж каскаду ставків на Китаївському водотоці до стародавніх печер, що знаходяться на верхівці стрімкого схилу, прилеглого до каскаду озер. Саме цей схил є центральною частиною пам'ятки археології загальнодержавного значення – Китаївського городища. Маршрут охоплює каскад ставків і знайомить відвідувачів із рослинним і тваринним світом, екологічними особливостями водойм, формами рельєфу, пам'яткою археології, історичними храмами та стародавніми печерами.

Еколого-пізнавальна стежка «Теремківський ліс» знаходиться в межах урочища Теремки. Теремківський ліс фактично розміщується всередині забудованого масиву мікрорайону Теремки-І. Починається стежка на ділянці насадження робінії звичайної, що знаходиться поблизу експериментальної бази Інституту зоології ім. І.І. Шмальгаузена НАН України. Стежка перетинає урочище і знайомить відвідувачів із різноманітними природними комплексами лісового урочища Теремки, основними представниками рослинного і тваринного світу. Характерною особливістю цього масиву є наявність лісових галявин, що додає мальовничості ландшафтам.

Для найменших відвідувачів парку розроблено стежку «Перстень Мавки» із своєю легендою та екологічною грою «В Чарлісі». Ця стежка знаходиться біля Кільцевої дороги, неподалік від Національного музею народної архітектури та побуту України (с. Пирогово). Маршрут знайомить відвідувачів із цікавим рослинним і тваринним світом, історією цієї місцевості, легендами, історико-культурним оточенням. Ця частина лісу знаходиться в центрі перетину шляхів між Свято-Пантелеймонівським жіночим монастирем (Феофанія), Свято-Троїцьким монастирем із печерним комплексом (Китаївська пустинь), Свято-Покровським монастирем (Голосіївська пустинь), Гнилецьким монастирем із печерами в урочищі Церковщина.

У південній частині Парку розробляється екостежка для спостереження за птахами, а також комбінований пізнавальний маршрут, який знайомить відвідувачів з терасами р. Дніпро та частиною Київського укріпленого району (залишки споруд батальйонного району оборони № 14). У Святошинсько-Біличанському масиві в процесі розробки ще дві нові екологічні стежки – в Пущі-Водиці (еколого-пізнавальна стежка «Пуща-Водицькі джерела вздовж р. Котурка») та поблизу житлового масиву Біличі [1].

За допомогою занять та розповідей, котрі проводяться під час екскурсій екостежками, поглиблюються і розширюються знання екскурсантів про навколишню природу, історичне минуле, етнокультурну спадщину. На стежках фахівцями парку регулярно проводяться екскурсії різної тематики, серед основних тем – відомості про природно-заповідний фонд України, національний природний парк «Голосіївський» у системі природно-заповідного фонду України, його біорізноманіття, конвенції про збереження довкілля, Червона книга України, Зелена книга України, рельєф, ландшафти, ґрунти, водні об'єкти та їх значення, історико-культурні пам'ятки, що таке екологічна стежка та її освітнє та виховне значення, екологічні свята та визначні дати, цікаві факти про національний природний парк, представників рослинного і тваринного світу, властивості лісових екосистем, первоцвіти НПП «Голосіївський» тощо.

Співробітники парку розробили екологічну гру-путівник «Легенди Голосіївського лісу» для дітей шкільного віку, призначення якої є проведення практичних та теоретичних занять з вивчення не лише природних об'єктів парку, а й різних історико-культурних пам'яток, орієнтуванням на місцевості, ознайомленням із історичними спорудами, прилеглими до території парку, ознайомленням із легендами Голосіївського лісу, історичним минулим. Ця еколого-освітня гра призначена як для дистанційного ознайомлення (домашньої екскурсії) з біорізноманіттям парку, так і для занять на природі. Фрагменти легенд створюють емоційні зв'язки з природними об'єктами для кращого запам'ятовування та формування екологічної свідомості.

Подальше проектування екостежок у різних частинах НПП «Голосіївський» сплановане таким чином, щоб максимально репрезентувати різноманітність екосистем парку та історико-культурних цінностей, а також охопити різні за віком, можливостями, спрямуванням інтересів групи відвідувачів.

Література:

1. Устименко І.П., Година О.О. Мережа еколого-пізнавальних стежок в НПП «Голосіївський». // Матеріали міжнародної науково-практичної конференції присвяченій 10-річчю створення національного природного парку «Голосіївський» 7-8 вересня. Київ – 2017 р. – с. 341-347.

ЕКОЛОГІЧНИЙ АСПЕКТ В ЛАНДШАФТНОМУ ДИЗАЙНІ ПРИКАРПАТТЯ В УМОВАХ ГЛОБАЛІЗАЦІЇ

ШПІЛЬЧАК В.А.

*Прикарпатський національний університет ім. В. Стефаника, м.
Івано-Франківськ*

У статті розглядаються особливості розвитку екологічного дизайну в останні десятиліття. Аналізується екологічний аспект в ландшафтному дизайні Прикарпаття, його роль в житловому середовищі регіону. Встановлено основні тенденції екологічного напрямку в ландшафтному дизайні в XXI столітті.

У кінці XX століття у зв'язку з глобальними кризами, екологічні проблеми стають гостроактуальними. Активний розвиток технократизму призвів до негативних урбаністичних перетворень внаслідок бажання задовільнити потреби людини за рахунок нищення природного середовища. Усвідомлення необхідності знаходження балансу між розвитком міст, промисловості і природного середовища, бажання формувати екологічно сприятливе архітектурне оточення призвели до появи різноманіття екологічних напрямів, серед яких виділимо екологічний дизайн. Екологічний дизайн ставить завдання створювати особливий простір, який направлений на збереження здоров'я людини, на захист навколишнього середовища, на безпечність технологій, матеріалів, які будуть використовуватися.

Теоретичною основою екологічного дизайну виступає екологічна естетика (екоестетика), завдання якої є розробка «принципів гармонійного поєднання технічних і природних об'єктів в архітектурному середовищі, пошук оптимальних шляхів поєднання екологічного і красивого в єдину систему позитивних емоцій і екологічних технологій»[1, с.141]. Фахівці вказують на необхідність формування екологічної свідомості особистості. В основі такої свідомості лежить екологічне мислення. На людину діє ряд факторів соціального, природного характеру, які визначають навколишнє середовище особистості. В сучасних умовах уміння розуміти, вміти аналізувати складне еколого-соціальне архітектурне середовище стає необхідною якістю професійності дизайнера.

Загальні питання екологічного напрямку дизайну середовища розглядалися у працях О. Боднара, І. Диди, В. Дубінського, В. Глазичева, А. Гутнова, В. Кучерявого, С. Мигаля, О. Олійник та ін.. Науковці, вказуючи на поширеність терміну «екодизайн» в проєктній практиці і різноманітній літературі, стверджують, що він має розмиті понятійні межі і несформовану теоретичну базу [2, с.12]. Слід зазначити, що цей напрям у дизайні перебуває в стані формування і це спонукає до подальших досліджень даної проблематики. Незважаючи на значну кількість публікацій з означеної теми, вони лише частково висвітлюють окремі тенденції розвитку екологічного дизайну.

Мета статті – з'ясувати новітні тенденції розвитку екологічного дизайну в Івано-Франківській області.

Екологічний дизайн ставить завдання створювати особливий простір,

який направлений на збереження екосистеми, на захисті навколишнього середовища, безпечності матеріалів, які будуть використовуватися. Крім загальних вимог до об'єкта в екологічному дизайні увага приділяється збереженню природних ландшафтних форм, захисту від антропогенних чинників, раціональному споживанню ресурсів, можливості повторного використання матеріалів. Різні аспекти екологічного дизайну можуть розглядатися на різних рівнях: на містобудівному, на об'ємно-планувальному і інженерно-конструктивному вирішенні окремого об'єкта.

В екологічному дизайні можна умовно виділити три напрями: інтеграція міського середовища в природу і ландшафтних елементів в архітектуру; розвиток екологічних технологій, спрямованих на мінімізацію екологічної шкоди природі; збереження і інтеграція народного мистецтва, традицій у сучасне середовище і культуру. Науковці відзначають підвищення ролі екологічного фактору, урізноманітнення ландшафтних компонентів в міському середовищі і зростання їх впливу на сприйняття об'єктів. Означені питання вимагають детального і комплексного вивчення. Соціальна привабливість середовища міста у значній мірі залежить від врахування екологічного фактору, від балансу архітектурної забудови і ландшафтних просторів, від рівня ландшафтної складової у міжквартальному середовищі, пішохідних транзитах, від організації рекреаційних зон.

Архітектурне середовище постійно змінюється і ці зміни проходять по-різному: еволюційно чи стрибками, малопомітно чи революційно. Часом ці процеси відбуваються драматично у зв'язку з втратою окремих фрагментів архітектурного середовища, зміни характеру архітектури. Оскільки архітектурний простір, зокрема й ландшафтні компоненти, є виразом певних соціальних відносин, результатом свідомої чи несвідомої просторової і естетичної уяви, необхідним сьогодні є науковий аналіз та обґрунтування процесів змін, прогнозування перспектив розвитку міського середовища.

Новим підходом в організації міського середовища останніх десятиліть є формування ландшафтних коридорів. В Івано-Франківську таку роль відіграє пішохідна частина вулиці Незалежності. Поряд з рядами кленів і квітників вздовж вулиці, фонтана, важливу роль відіграють мобільні контейнери з квітами, що служать одночасно огорожею для легких павільйонів. Доповненням ландшафтної композиції служать елементи вертикального озеленення, квітучі композиції в горщиках на балконах, фіто-дизайнерські композиції у вітринах громадських закладів. Різноманітності ландшафтних елементів і художньо-образних вирішень сприяла доступність широкого асортименту декоративних рослин.

Екологічні проблеми актуалізували тему ландшафтного дизайну. В суспільстві ця тема стає модною. Зацікавлення темами організації благоустрою території, синтезу природних і штучних елементів оточення призвело до активізації крім професійної ще й самодіяльної і народної творчості у цій галузі. Особливо це стосується прибудинкових територій, на яких з'являється різноманіття гойдалок, пергол, ландшафтних елементів і форм. Дизайнери, науковці розглядають шляхи взаємодії

суспільства і природи з метою вияснення можливості їх оптимізації. Ландшафтний дизайн покращує естетичні якості середовища. Формується соціальний запит на комфортне житлове середовище, зокрема і на благоустрій прибудинкової території. Розвиваючи тему ландшафтно-екологічного розвитку міського середовища, науковці зауважують, що пророздозберігаюча свідомість ще не стала панівною. Існує проблема неконтрольованого ущільнення забудови, відсутні програми регенерації природнього ландшафту. Наприклад, в Івано-Франківську активно забудовується і «освоюється» територія набережних, яка сьогодні і в майбутньому могла б відігравати активну природорекреаційну роль. Перенасичення середовища будівлями, інженерно-технічними спорудами, малими архітектурними формами веде до втрати рекреаційних якостей території.

Напрямок екологічного дизайну, спрямований на використання джерел альтернативної енергетики, енергоощадних технологій, використанню місцевих матеріалів із можливістю їх повторного застосування, безпечної утилізації, раціонального використання ресурсів, отримав розповсюдження у розвинутих країнах. Поряд з зацікавленням новітніми технологіями їх впровадження на Прикарпатті ще не має широкого поширення. Винятком може служити використання місцевих матеріалів і засобів утеплення будинків. Спостерігається тенденція до впровадження технологій раціонального використання ресурсів, мінімізації шкідливого впливу на середовище. Використання новітніх технологій сприяло б переходу до якісно нового житлового середовища.

Поширення ідей екологічного дизайну сприяє формуванню нових потреб споживачів. Варто зазначити про глобалізаційні чинники, які мають вплив на розвиток ландшафтних територій міст. Можна говорити про захоплення зарубіжними зразками екологічного дизайну. Разом з тим, вчені вказують на необхідність збереження традицій в образах міського середовища, оскільки різкий відхід від них може викликати ефект втоми і навіть відчуження. З'явилася проблема перенасичення міського середовища транспортом, елементами вуличної реклами, об'єктами малих архітектурних форм. У зв'язку з цим зростає актуальність досліджень антропогенних навантажень на міське середовище і контролю його розвитку. Незважаючи на значну кількість публікацій, означена тема вивчена недостатньо, інформація не є системною і потребує доповнень.

У 1990-х роках на Прикарпатті відбувається формування нової, постмодерністської просторово-часової цілісності культури. Відкинувши модерністські орієнтації, це стильове формування плюралізує реальність, відтворюючи її в ігровому вигляді. Ландшафтні композиції починають відігравати все більшу роль у формуванні простору. Рослинні компоненти доповнюють композицію архітектурного середовища, виконують важливу роль акцентів, декоративних елементів і, забезпечуючи комфортність простору, сприяють його художній завершеності. Їх форми ускладнюються і простежується поступовий відхід від простих, дешевих засобів формування. Разом з тим науковці відзначають існування проблеми некоректних змін історичного архітектурного середовища.

Помітною стала тенденція до поступового збільшення кількості і ускладнення малих архітектурних форм, елементів реклами, переходу до інформаційно насиченого архітектурного середовища. Включення нових ландшафтних компонентів в традиційне середовище повинне будуватися на принципах стильового діалогу і бути направленим на формування естетично інтегрованої стильової системи.

Оскільки людина має психологічну потребу у самоідентифікації в природній системі, в екологічному дизайні важливим є напрацювання певних стратегій, які б дозволили підсилювати етнокультурну ідентичність середовища, розвиток етностилю. Екологічність етностилю закладена в його основі. Констатуючи актуальність цього напрямку, який під гаслами постмодернізму впроваджується у сучасну проектну культуру, слід зазначити на велику різноманітність вирішень, різношерстість прийомів в його практиці. Це вказує на необхідність ґрунтовного вивчення і вироблення засадничих положень етностилю. Слід також зазначити, що у 2000-2010-х роках простежується тенденція виділення ландшафтних територій в окремий вид культурної спадщини.

У 2000-х роках зростає інтерес до екологічних питань і це проявляється у підкреслено екологічному вирішенні окремих об'єктів. Проектанти більш ретельно узгоджують будівлі з ландшафтним оточенням. Разом з тим, комплексне вирішення архітектурного середовища, ансамблевий підхід – поодинокі приклади. Одним з винятків може служити площа перед готелем «Надія» по вул. Незалежності в Івано-Франківську. Розмаїття ландшафтних елементів і МАФ узгоджені з будівлею готелю. Акуратні доріжки з бруківки, бордюри з кущів, вдало розміщені доглянуті дерева, оригінальний фонтан з лавочками біля нього надають території привабливого вигляду.

Поширеним прикладом підкреслених природоінтегрованих вирішень може служити будівництво екосадиб і туристично-відпочивальних закладів Прикарпаття. У них простежується подібність до народної архітектури у формуванні планувальної організації, об'ємно-просторової композиції та художнього вирішення. В стильовому вирішенні поширений плюралізм і широкий спектр варіантів: об'єкти в лаконічних формах, які нагадують пошуки скандинавських архітекторів; будівлі в руслі народностильової архітектури; екооб'єкти з наслідуванням біоморфних природних форм; еkleктичні вирішення; самодіяльні вирішення, які тяжіють до кітчу.

Часто можна спостерігати фрагментарне вирішення благоустрою, самодіяльність у формуванні ландшафтних композицій (приватні садиби, кафе). Тут теж простежуються різноманіття матеріалів, конструктивних і декоративних вирішень. Аналізуючи ландшафтні композиції в новітній період, можна констатувати відродження ірраціональних факторів емоційно-психологічної наповненості образів.

Висновки. Вивчивши сучасний досвід розвитку екологічного дизайну на Прикарпатті встановлено:

- екологічний дизайн в останні десятиліття активно розвивається;
- новітні об'єкти і ландшафтні композиції відзначаються великою різноманітністю, плюралізмом у вирішенні форм від ретроспективних до сучасних;

- спостерігається тенденція до ускладнення художньо-образного і більш декоративного вирішення об'єктів екодизайну;
- визначення критеріїв культурної цінності ландшафтної території набуває все більшої актуальності;
- існує необхідність в розробці моделі удосконалення міського середовища із збереженням екологічного балансу, узгодженням з принципами екологічного проектування.

Література:

1. Дубінський В.П. Екоестетика – нове бачення проблем екологічної архітектури[текст] / В.П. Дубінський // Сучасні проблеми архітектури та містобудування: Науково-техн. Збірник. – К.:КНУБА, 2015.-Вип.55. – С.135-141.

2. Олійник О.П., Основи дизайну інтер'єру: навч. посібник / О.П. Олійник, Л.Р. Гнатюк, В.Г. Чернявський – К.: НАУ, 2011. – 228 с.й М.І. Полонини – природні кормові угіддя Путиль

ПОЛОНИНИ – ПРИРОДНІ КОРМОВІ УГІДДЯ ПУТИЛЬЩИНИ ЯМНИЦЬКИЙ М.І.

Путильська районна державна адміністрація

Завдяки плідній співпраці Державної установи Чернівецький обласний державний проектно-технологічний центр охорони родючості ґрунтів і якості продукції (ДУ ЧЦ Облдержродючість) та управління агропромислового розвитку Путильської районної державної адміністрації протягом 2009 – 2011 років за програмою паспортизації земель сільськогосподарського призначення було проведено титанічну роботу з агрохімічного обстеження ґрунтів земель сільськогосподарського призначення Путильського району. За результатами проведених досліджень в 2011 році видано відповідну книжку «Природні кормові угіддя Путильщини». Дане видання широко ілюстроване картографіями, таблицями, діаграмами та детально розкриває такі важливі питання, що стосуються кормових угідь сінокосів та пасовищ в розрізі органів місцевого самоврядування (сільських рад) Путильського району як: ґрунтовий покрив, агрохімічна характеристика, забруднення радіонуклідами, важкими металами, продуктивність за наявним вмістом елементів живлення рослин в ґрунті, розрахунок потреби мінеральних добрив, щільність поголів'я сільськогосподарських тварин на природних сінокосах та пасовищах, шляхи підвищення родючості ґрунтів. Цінність полягає в тому, що багатогранні матеріали та корисні дослідження можуть використовувати в своїх працях і науковці, і виробничники – аграрії, фермери, члени особистих селянських домогосподарств і всі хто працює на землі.

Територія Путильського району Чернівецької області складає 884 км², з них: лісгосподарські угіддя займають 557 км² /63%/, сільськогосподарські угіддя складають 252 км² /29%/, решта 75 км² /8%/, землі під будівлями житлової, соціально-економічної інфраструктури, транспорту, зв'язку та ін. В структурі земель сільськогосподарського призначення Путильщини полонини займають майже 237 км² або 27% території району з них: сінокоси – 138 км², пасовища – 99 км²; решта земель: рілля – 12 км² /4,8%/,

багаторічні насадження – 3 км² /1,2%/.

Полонина – безліса ділянка земель верхнього поясу Українських Карпат, що використовується як пасовище та сінокіс. Полонини Путильського району є природними кормовими угіддями для сільськогосподарських тварин – великої рогатої худоби, овець, кіз, коней. На фоні природних кормових угідь Чернівецької області полонини займають близько 22 відсотків і є основним надходженням кормів для тваринництва гірської Путильщини. Слід зазначити, що сіно і пасовищна трава займають основне місце в сільськогосподарському балансі кормів району. Гірське сіно і трава з пасовищ – повноцінний корм для сільськогосподарських тварин з високим вмістом перетравного протеїну, мінеральних речовин, мікроелементів і вітамінів. Вони краще поїдаються тваринами, ніж корми, вирощені на чистих травостоях польових сівозмін. Поживної цінності на одну кормову одиницю припадає 5 кг полонинської пасовищної трави, а сіна – 2,5 кг. Вміст протеїну в полонинському сіні 7,2%, клітковини 36%. В одному кілограмі такого корму – 0,43 кормової одиниці. Ботанічний склад травостою різний, залежить від ґрунту і його забезпечення елементами живлення рельєфу, і саме головне від правильності ведення господарської діяльності.

Статистичні дані вказують, що з 70-х років ХХ ст. до 1992 року – для сінокосів та пасовищ Путильського району були роками інтенсивної хімізації, так як вносилося по 110-150 кг, не завжди корисної для ґрунтів (!), поживної речовини на один гектар удобреної площі. Починаючи з 1993 року Протягом останніх 10 років на сінокосах щорічно збирається у середньому 21-24 ц сіна з гектара. Досвід господарників гірської зони свідчить про резерв підвищення продуктивності сінокосів і пасовищ до 35%.

Враховуючи агроекологічні умови для природних травостоїв, їх багатий ботанічний склад при широкому застосуванні сучасних технологій догляду, поліпшення використання полонинських угідь, можна підвищити їх продуктивність на 8-12 ц з гектара, навіть за наявного рівня матеріально-технічного та фінансового ресурсу. Необхідно пам'ятати, що практично всі кормові угіддя гірської зони протягом їх використання потребують постійного догляду та систематичного або періодичного поліпшення. Для розробки заходів поліпшення якості травостою і підвищення врожайності треба знати основні закономірності розвитку різних типів природних кормових угідь, забезпеченість ґрунту елементами живлення та реакцію ґрунтового середовища. Для підвищення урожайності на полонинських угіддях необхідно враховувати біологічні властивості травостоїв та агрохімічне обстеження ґрунтів.

Враховуючи, що на сьогоднішній день в Путильському районі створено три об'єднані територіальні громади, я подаю читачу відкоректовані свої чернетки до сьогоднішньої дійсності адміністративного устрою з врахуванням шести сільських рад та трьох ОТГ.

Ґрунтовий покрив природних кормових угідь Путильщини представлений сімома агровиробничими групами ґрунтів.

1) Бурі гірсько-лісові й дерново-буроземні неглибокі щебенюваті й кам'яністі ґрунти займають 62,7% або 10615,9 га земель сільськогоспо-

дарського призначення Путильського району та розміщені на таких полонинах і урочищах:

- Дихтинецька сільська рада – Бечківський Потік, Буковинка, Вадівка, Гинкули, Глибока, Греблина, Дарадуди, Замогила, Китайрівка, Ковбиші, Малий Дихтинець, Манчулів, Миший, Пауки, Тарночка, Тернівський Грунь, Юринець;

- Киселицька сільська рада – Билцанове, Бісив, Бубрєкове, Будена, Верхні Ракови, Генцарівка, Гробище, Гропа, Жбиндіно, Кирівка, Лісковач, Містечко, Мочерка, Нижні Ракови, Пилипків, Площі, Поляківське, Резерва, Рожова, Сена, Харманівка, Худівський, Чечули, Широкий, Юри, Юркове;

- Розтоківська сільська рада – Бедіїв, Берда, Бозна, Борсуки, Калиновата, Кінашка, Підпасіка, Радолов, Романюки, Росішний, Садниста, Сірук, Таталова, Черешнів, Яковійчуська, Янчолова;

- Сергіївська сільська рада – Боргиня, Випчина, Гребінь, Ковалий, Котосівка, Кричунівка, Ріпень, Ріжа, Торговна;

- Путильська селищна рада – Бокач, Буковець, Вакарька, Випчина, Глечикове, Гробище, Запша, Згарець, Палене, Паркулина, Рижа, Сторонецький Потік, Тораки, Тунево, Храбусна, Яси;

- Конятинська ОТГ – Байкалівка, Берда, Бобейка, Бужерани, Випчин, Глибока, Голошина, Гребенець, Греблина, Грунь, Калило, Косованівка, Костинець, Максимець, Морозівка, Облазок, Плай, Плита, Стайки, Тури;

- Селятинська ОТГ – Андреківське, Бандришівка, Верищіха, Верхній Ялівець, Горбанівське, Джогуль, Зенеча, Кобилора, Комарник, Кривий, Лопушна, Лосова, Меживський, Мелеш, Мінти, Нижній Ялівець, Перкалєб, Піп Іван, Семенчук, Срібник, Томнатик, Тораківське, Чорне, Штевіори, Шувиці, Яровиці;

- Усть-Путильська ОТГ – Банова, Бісків, Верхній Бісків, Глифа, Глибока Вершідь, Горби, Жалів, Зеневичі, Каменець, Кізі, Кушнірівка, Луківка, Микичулівське, Обочі, Павлюкове, Перехід, Прислип, Рівня, Ріжі, Рошишний, Садки, Самбори, Стрімка, Трав'єн, Черепанка, Чохилька, Шкаберний, Шпетки.

2) Буроземно-підзолисті ґрунти займають 17,7% або 3001,6 га сільськогосподарських земель Путильського району і розташовані на таких полонинах та урочищах:

- Підзахаричівська сільська рада - Грибики, Грималєнка, Лисенко, Німчич, Протяте Каміння, Смугарів, Толока, Хорови;

- Розтоківська сільська рада – Бедіїв, Верхня Товарниця, Нижня Товарниця, Околена, Тарночка, Улога, Ями;

- Сергіївська сільська рада – Ванцин, Красний Діл, Логошівський Потік, Пеша, Тєсницька, Фошки, Шурден;

- Селятинська ОТГ – Голєча /частково/, Лостун, Руська, Червоний.

3) Буроземно-підзолисті, дерново-буроземно підзолисті, бурі гірсько-лісові опідзолєні глеюваті та поверхнево оглєсні незмиті й слабозмиті ґрунти займають 9,2% або 1559,2 га земель сільськогосподарського призначення Путильського району та розміщені на таких полонинах і урочищах:

- Підзахаричівська сільська рада – Затінь, Захарич, Золотний,

Малинівка, Міжброди;

- Конятинська ОТГ – Буздуги, Великий Рошишний, Зелений, Липовець, Малий Рошишний, Манчули, Самакова;

- Селятинська ОТГ – Великий Камінь, Жупани, Сарата, Чорний Діл;

- Усть-Путильська ОТГ – Білий Потік, Бочків, Бурчів, Заобласть, Кечера, Лубок, Постаїста, Садківщик.

4) Буроземно-підзолисті, дерново-буроземно підзолисті не оглеєні та глеюваті незмиті та слабозмиті ґрунти займають 5,2% або 888,3 га земель сільськогосподарського призначення Путильського району та розміщені на таких полонинах і урочищах:

- Дихтинецька сільська рада – Раково;

- Киселицька сільська рада – Синівка;

- Сергіївська сільська рада – Полумисти, Слатівник;

- Путильська селищна рада – Свиненький;

- Селятинська ОТГ – Глейовате, Ропачівка;

- Усть-Путильська ОТГ – Солован.

5) Дерново-буроземні та лучно-буроземні ґрунти на алювіальних та делювіальних відкладах займають 4,3% або 731 га земель сільськогосподарського призначення Путильського району та розміщені на таких полонинах і урочищах:

- Киселицька сільська рада – Кукузівка, Марки, Соколій;

- Селятинська ОТГ – Голеча /частково/, Галицівка.

6) Бурі гірсько-лісові й дерново-буроземні неглибокі щебенюваті й кам'яністі середньозмиті й сильозмиті займають трохи більше 0,6% або 88 га земель сільськогосподарського призначення Путильського району та розміщені в урочищах Обочі та Демен Селятинської ОТГ.

7) Болотні ґрунти займають 0,3% або 58 га земель сільськогосподарського призначення Путильського району та частково розміщені в урочищах Кобилора та Нижній Шепіт Селятинської ОТГ.

РЕЗОЛЮЦІЯ

науково-практичної конференції «Гуцульщина – XXI сторіччя: проблеми та перспективи збереження гірської природи та етнічної культури в гуцульському регіоні Українських Карпат в умовах глобалізації», що відбулась в рамках XXV Гуцульського фестивалю (27 липня 2018 року, м. Яремче)

Науково-практична конференція «Гуцульщина – XXI сторіччя: проблеми та перспективи збереження гірської природи та етнічної культури в гуцульському регіоні Українських Карпат в умовах глобалізації» відбулась 27 липня 2018 року в м. Яремче на базі Карпатського національного природного парку. Спів організатори конференції: Яремчанська міська рада, Асоціація органів місцевого самоврядування регіону Гуцульщини, Всеукраїнське товариство «Гуцульщина».

У роботі конференції взяли участь науковці, представники органів місцевого самоврядування, природоохоронних установ, культурно-освітніх інституцій та громадськості з різних регіонів України та зарубіжжя.

Згідно регламенту роботи конференції відбулися пленарне та секційні засідання, на яких було заслухано й обговорено близько 30 доповідей.

Учасники науково – практичної конференції всебічно обговорили і висвітлили проблеми збереження природної та історико-культурної спадщини Карпат. З вітанням до учасників конференції звернулися Олександр Киселюк, заступник директора з наукової роботи Карпатського національного природного парку, Сергій Басараб, заступник голови Івано-Франківської обласної ради, Володимир Губарчук, секретар Яремчанської міської ради, Іванна Климпуш-Цинцадзе, віце-прем'єр-міністр з питань європейської та євроатлантичної інтеграції України, Дмитро Стефлюк, голова Всеукраїнського товариства «Гуцульщина».

Зокрема, на пленарному засіданні та в ході секційних обговорень були висвітлені питання щодо стану та перспектив збереження природної спадщини гірських регіонів, важливої ролі природно-заповідних територій у збереженні природної та культурної спадщини та окреслено перспективи розширення природо-заповідного фонду регіону, збереження і примноження етнокультурної та природної спадщини гуцулів, а також науково-теоретичні та практичні аспекти охорони природних комплексів Карпат.

Збереження і примноження етнокультурної та природної спадщини є важливими чинниками розвитку туристично-рекреаційного потенціалу Яремчанщини, що сприяє соціально-економічному розвитку регіону.

Водночас, територія Яремчанщини приваблює численних відвідувачів з різних куточків світу мальовничими гірськими ландшафтами, лікувальним мікрокліматом, розмаїттям рослинного та тваринного світу, чистими природними джерелами та унікальними об'єктами природи. Збереження та розвиток природно-культурних цінностей у даному регіоні є пріоритетними завданнями Карпатського національного природного парку.

Територія парку охоплює частину однієї з найцікавіших етнографічних областей – Гуцульщину. Проведення Гуцульських фестивалів, наукових конференцій, різноманітних історико-культурних заходів сприяють зміцненню національних надбань та самобутності краю.

Проте ще залишається чимало нерозв'язаних проблем, пов'язаних з недостатньо розвинутою інфраструктурою регіону, малою кількістю туристичних атракцій, зростанням антропогенного навантаження на природні ресурси.

Ці питання потребують значних фінансових інвестицій та покращення національної нормативно-правової бази.

Важливою проблемою залишається низький рівень фінансування розвитку природоохоронних установ та оплата праці фахівців природоохоронної сфери, що призводить до плинності кадрів та зниження рівня мотивації молоді в обранні екологічно орієнтованої професії.

Учасники науково-практичної конференції вважають за необхідне: звернутись з проханням до Президента, Верховної Ради та Кабінету Міністрів України щодо розв'язання особливо важливих і невідкладних проблем регіону Гуцульщини, з соціально-економічного, культурно-духовного розвитку, захисту довкілля, тощо, як важливих чинників розвитку туризму в краї, а саме:

1. З метою налагодження тісних взаємозв'язків гуцулів Галицької Гуцульщини з гуцульською діаспорою Румунії та жителів Галичини з українцями, що проживають в Румунії, продовжити лобювати відкриття пункту спрощеного переходу через українсько-румунський кордон на території Івано-Франківської області.
2. Звернутися до Президента, Кабінету Міністрів України і Верховної Ради України з проханням забезпечити виконання всіх статей Закону України «Про статус гірських населених пунктів» (від 15 лютого 1995 р.).
3. Звернутися до Міністерства екології та природних ресурсів розробити реальні заходи щодо впровадження Карпатської конвенції на теренах Гуцульщини.
4. Звернутися до Президента, Кабінету Міністрів України і Верховної Ради України, Міністерства екології та природних ресурсів щодо розширення природно-заповідних територій Карпатського регіону за рахунок захисних та старовікових лісів.
5. Використовувати досвід та потенціал об'єктів природно-заповідного фонду для створення комплексних туристичних продуктів, розробки маршрутів та програм з поєднанням елементів етнічного та екологічного туризму.
6. Звернутися до Президента, Кабінету Міністрів України і Верховної Ради України, Міністерства екології та природних ресурсів покращити фінансування об'єктів природно-заповідного фонду.
7. Звернутися до Міністерства екології та природних ресурсів щодо надання фінансової підтримки для проведення конференції з нагоди відзначення 40-річчя Карпатського національного природного парку.

Алфавітний покажчик авторів

- Абрам'юк У.М. – 139
Антонович Є.А. – 9
Архипова Л.М. – 141
Бабій Н.П. – 12
Балух М.М. – 16
Біленчук П.Д. – 145
Близнюк М.М. – 9
Бондаренко В.В. – 19
Бучківська Г.В. – 23
Варивончик А.В. – 26
Виксюк В.М. – 206
Виксюк М.В. – 148, 215
Волинська О.С. – 28
Волохова О.В. – 223
Вольська С.О. – 33
Гайдук Л.М. – 139
Гамор Ф.П. – 152
Гнатюк Н.М. – 34
Держипільський Л.М. – 153
Дорожникова Р.М. – 37
Зеленчук І.М. – 39
Зеленчук Я.І. – 39
Калинчук Б.Б. – 157
Кардашов В.М. – 43
Кас'янчук І.І. – 160
Коляджин І.І. – 163
Коробейникова Я.С. – 166
Корчемлюк М.В. – 141, 169, 173, 201
Корякіна А.О. – 108
Косило Л.С. – 47, 54
Кравчинський Р.Л. – 169, 173, 201
Кравчук Л.П. – 176
Кривуц С.В. – 19
Кузан Н.І. – 55
Кузнєцов Р.І. – 178
Кюнцлі Р.В. – 57
Лазарович Р.В. – 181
Лосюк В.В. – 184
Лосюк В.П. – 187
Марчак Г.І. – 207
Марчук І.В. – 181
Масляник О.І. – 120
Мельник У.В. – 61
Михайленко В.Л. – 9
Мовна М.В. – 65
Мотрук М.В. – 190
Носа В. – 68
Обуховська Л.В. – 74, 77
Пазинюк М. – 81
Панчук М.М. – 193
Папарига М. – 85
Пасайлюк М.В. – 125
Паска Т.В. – 91
Погрібний О.О. – 187
Пониполяк П.М. – 95
Проців О.Р. – 101
Ремешило-Рибчинська О.І. – 105
Романенко Н.Г. – 108
Савчук Б.Б. – 201
Сагач Г.М. – 197
Слободян В.Я. – 201
Слободян О.М. – 203
Соловянова О.П. – 223
Сорохманюк О.П. – 112
Сосула М.В. – 207
Степанюк А.В. – 57
Стефанюк В.Ю. – 209
Стефлюк Д.П. – 116, 120
Стефурак О.М. – 169, 173
Стефурак Ю.П. – 125
Томнюк О.П. – 221
Тимчук В.Я. – 211, 218
Тимчук О.В. – 148, 181, 215
Тимчук Я.Я. – 169, 211, 218
Тороус О.Б. – 193
Устименко І.П. – 223
Флис С.С. – 128
Чемерис Г.Ю. – 43
Черкесова І.Г. – 131
Шпільчак В.А. – 226
Штогрин А.О. – 135
Штогрин А.М. – 135
Юрас Ю.І. – 166
Ямницький М.І. – 230
Яремин Л.М. – 139

**ГУЦУЛЬЩИНА – ХХІ СТОРІЧЧЯ: ПРОБЛЕМИ ТА ПЕРСПЕКТИВИ
ЗБЕРЕЖЕННЯ ГІРСЬКОЇ ПРИРОДИ ТА ЕТНІЧНОЇ КУЛЬТУРИ В
ГУЦУЛЬСЬКОМУ РЕГІОНІ УКРАЇНСЬКИХ КАРПАТ В УМОВАХ
ГЛОБАЛІЗАЦІЇ**

МАТЕРІАЛИ НАУКОВО-ПРАКТИЧНОЇ КОНФЕРЕНЦІЇ, ЩО ВІДБУЛАСЯ
У РАМКАХ ХХV МІЖНАРОДНОГО ГУЦУЛЬСЬКОГО ФЕСТИВАЛЮ
(М. ЯРЕМЧЕ, 27 ЛИПНЯ 2018 РОКУ)

Відповідальний редактор – Олександр Киселюк

Комп'ютерна верстка:
Руслан Кравчинський, Роман Лазарович,
Оксана Тимчук